С. М. МЕЛЬНИЧУК

«ПРАВОВІ ФОРМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ФУНКЦІЙ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ УКРАЇНА: ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА»

Монографія

Видавець Кушнір Г. М.
Івано-Франківськ – 2018

УДК 340.12(477)(0.064)
М 48

Рекомендовано Вченою радою Національної академії внутрішніх справ
(протокол № 9 від 30 травня 2018 р.)

РЕЦЕНЗЕНТИ:

С. Д. ГУСАРЕВ, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, перший проректор Національної академії внутрішніх справ, полковник поліції.

Л. Г. УДОВИКА, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри історії і теорії держави та права юридичного факультету, Запорізького національного університету.

О. М. БИКОВ, доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, вчений секретар спеціалізованої вченої ради Інституту законодавства Верховної Ради України.

М 48 **Мельничук С.М. Правові форми реалізації функцій сучасної держави Україна: загальнотеоретична характеристика.** Монографія. Івано-Франківськ: Видавець Кушнір Г. М., 2018. 436с.

ISBN 978-966-2343-44-1 **УДК 340.12(477)(0.064)**

Монографія присвячена правовим формам реалізації функцій сучасної держави Україна. Зокрема, в роботі досліджуються теоретичні питання правових форм, еволюція функцій держави, їх сучасне розуміння та функції сучасної держави Україна, а також правотворча, інтерпретаційно-правова, правозастосовна форма реалізації функцій сучасної держави Україна.

Монографія розрахована на науковців, викладачів, аспірантів, студентів вищих навчальних закладів, а також політиків та державних діячів.

ISBN 978-966-2343-44-1 © Мельничук С. М., 2018.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА 4

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАВОВИХ ФОРМ РЕАЛІЗАЦІЇ ФУНКЦІЙ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ УКРАЇНА 9
1.1. Еволюція і сучасне розуміння функцій держави 9
1.2. Функції сучасної держави Україна 30
1.3. Правові форми реалізації функцій сучасної держави Україна: теоретичні питання 62

РОЗДІЛ 2. ПРАВОТВОРЧА ФОРМА РЕАЛІЗАЦІЇ ФУНКЦІЙ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ УКРАЇНА 84
2.1. Загальнотеоретична характеристика правотворчої форми 84
2.2. Законотворча форма 102
2.3. Підзаконна правотворча форма 124
2.4. Нормативно-договірна правотворча форма 144

РОЗДІЛ 3. ІНТЕРПРЕТАЦІЙНО-ПРАВОВА ФОРМА РЕАЛІЗАЦІЇ ФУНКЦІЙ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ УКРАЇНА 167
3.1. Поняття інтерпретаційно-правової форми 167
3.2. Питання реалізації функцій сучасної держави в правових позиціях Конституційного Суду України 194

РОЗДІЛ 4. ПРАВОЗАСТОСОВНА ФОРМА РЕАЛІЗАЦІЇ ФУНКЦІЙ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ УКРАЇНА 214
4.1. Теоретична характеристика правозастосовної форми та її види 214
4.2. Виконавчо-регулятивна правозастосовна форма 231
4.3. Правоохоронна правозастосовна форма 252
4.4. Судова правозастосовна форма 278
4.5. Контрольна правозастосовна форма 304

ВИСНОВКИ 329

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 357

ПЕРЕДМОВА

Загальносвітові процеси трансформації соціального простору, що відбуваються під впливом глобалізації, суттєво змінюють сучасний світопорядок в цілому, а також природу та місце в ньому основних його суб'єктів – держав. Більшість із них обирають за стратегічну основу модель демократичної, соціальної, правової держави, визнаючи найвищою соціальною цінністю людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпеку.

Обрала цей шлях і сучасна держава Україна, головною метою якої є забезпечення цілісності, управління та розвитку нашого суспільства в напрямку формування демократичної, правової, соціальної держави.

Процеси формування такої держави є складними і потребують зосередження значних зусиль усіх учасників суспільних відносин, особливо органів держави, її підприємств, установ, на створенні дієвої стратегії функціонування та розвитку і втілення її в реальну суспільну практику.

Для створення сучасної демократичної, соціальної правової держави в Україні, насамперед слід закріпити у чинних джерелах права її завдання і функції, а також повноваження її органів, підприємств та установ щодо їх реалізації.

Прагнення сучасної держави Україна до створення такої моделі зафіксовані у Конституції України, в якій закріплена її мета і завдання, функції, що відображені у повноваженнях органів держави, її підприємств, установ. Втім нині, завдання щодо розвитку нашої держави вже значною мірою втілені у суспільну практику, а під впливом зовнішніх та внутрішніх факторів формуються нові завдання у контексті євроінтеграції, інформаційного суспільства та інші. Але без належної правової основи у розв'язанні таких завдання можуть виникнути суттєві перешкоди.

Такі питання є складними і потребують глибокого наукового аналізу (особливо загальнотеоретичного) цілої низки питань державотворення в Україні, зокрема реалізації функцій

держави, їх правового забезпечення, формування ґрунтовних висновків і рекомендацій як для юридичної науки, так і юридичної практики.

Функції держави вже віддавна є об'єктом дослідження юридичної науки. Значний внесок у формування теорії функцій держави ще за радянських часів зробили: М. Александров, С. Алексєєв, М. Байтін, А. Глєбов, С. Голунський, А. Денисов, Л. Загайнов, Л. Каск, В. Копєйчиков, Б. Курашвілі, О. Лєпьошкін, Г. Манов, О. Міцкевич, П. Недбайло, В. Петров, А. Піголкін, М. Піскотін, В. Погорілко, І. Самощенко, М. Строгович, В. Тененбаум, Р. Халфіна, М. Черноголовкін, В. Чхиквадзе, Л. Явич та інші.

В сучасний період значний науковий доробок в теорію функцій держави внесли такі зарубіжні вчені: С. Акопова, А. Андреева, В. Анцупов, Г. Атаян, В. Бабаєв, И. Бабайцева, М. Баглай, Ф. Байрамов, А. Барканов, М. Бухтєрєва, А. Венгеров, А. Гнатенко, М. Жигульонков, Т. Калентьєва, Ю. Кипселиди, С. Комаров, В. Кудря, О. Купцова, А. Малько, В. Матузов, А. Мелихова, А. Милюков, М. Меркулов, В. Миронов, Л. Морозова, В. Нерсесянц, А. Сим, А. Соловьева, Ю. Тихомиров, В. Четвернін, В. Чиркін та ін.

Суттєві напрацювання щодо функції держави здійснили й українські вчені, зокрема: О. Бермічева, О. Варич, О. Джураєва, В. Дронов, Ю. Загуменна, О. Климентьєв, С. Кухтик, О. Лощихін, В. Мельниченко, С. Могил, І. Мотиль, Л. Наливайко, Д. Носіков, В. Сало, В. Тимощук, О. Тихомиров, В. Темченко, Н. Пелих, Р. Шай та інші.

Аналіз функцій держави здійснювався і в дисертаційних дослідженнях, зокрема це роботи: О. Бермічевої (Соціальна функція держави в Україні, 2002 р.), О. Варич (Економічні функції сучасної держави: природа, зміст, тенденції розвитку в Україні, 2006 р.), О. Джураєвої (Функції сучасної держави, 2006 р.), М. Дзевелюк (Традиції та новації в розвитку функцій сучасної держави, 2017 р.), В. Дронова (Освітня функція сучасної держави та особливості її реалізації приватними вищими навчальними закладами, 2018 р.), Ю. Загуменної (Реалізація

правоохоронної функції держави органами внутрішніх справ України, 2011 р.), О. Климентьєва (Інформаційна функція Української держави, 2014 р.), А. Краковської (Еволюція соціальної функції сучасної держави: теоретико-правовий аспект, 2012 р.), О. Лощихіна (Теоретико-правові характеристики економічної функції сучасної держави, 2010), В. Мельниченко (Податкова функція сучасної держави, 2012 р.), І. Мотиль (Становлення та розвиток внутрішніх функцій української держави, 2007 р.), Д. Носікова (Фіскальна функція сучасної держави: теоретико-правовий аспект, 2016 р.), П. Онопенко (Правоохоронні функції української держави: зміст і реалізація 2005 р.), В. Сало (Внутрішні функції держави в умовах членства в Європейському союзі, 2007 р.), Р. Шай (Правоохоронна функція правової держави: теоретико-практичний аспект, 2012 р.).

В цих, та інших роботах висвітлювалися і деякі питання правових форм реалізації функцій держави.

В зарубіжній юридичній науці правовим формам реалізації функцій держави присвячена дисертація Ю. Марченко «Правовые формы осуществления государственных функций», 2008 р. Критерієм виокремлення основних різновидів правових форм реалізації функцій держави автор обрала «діяльність основних ланок механізму держави, особливості змісту і специфіки видів такої діяльності на відміну від діяльності недержавних організацій». В роботі виокремлені такі форми: законодавча; управлінська (адміністративна, виконавчо-розпорядча); судова; контрольно-наглядова. Ці правові форми, на думку автора, забезпечують реалізацію функцій держави (основні напрями (сторони) діяльності, які відображають її сутність та соціальне призначення). Значна частина дисертаційного дослідження присвячена характеристиці функцій сучасної Російської держави.

В контексті здійснення окремих функції держави, правовим формам їх реалізації присвячені такі зарубіжні дисертаційні дослідження: М. Бухтерева, «Формы реализации функций государства», 2002 р.; Т. Калентьева, «Правовые формы реализации экономической функции российского государства в

условиях перехода к рыночным отношениям», 2000 р.; В. Тюленев, «Правовые формы осуществления хозяйственно-организаторской функции Советского государства на современном этапе», 1983 р.. В цих роботах висвітлюються питання окремих видів правових форм, або правових форм реалізації окремих функцій держави. Втім цілісне уявлення про правові форми реалізації функцій держави не було сформовано.

Малодослідженими й до нині залишаються питання правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна (зокрема з позицій загальної теорії держави й права). Особливо актуальним є таке дослідження в контексті формування демократичної, правової, соціальної держави в Україні.

Дослідження спрямовано на формування основних концептуальних положень щодо правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна, а в його межах визначені такі напрями: еволюція і сучасне розуміння функцій держави, а також правових форм їх реалізації; з'ясування змісту мети сучасної держави, зокрема мети сучасної держави Україна на зміст якої впливає сучасна модель її розвитку; виявлення завдань та функцій сучасної держави Україна, які ними обумовлені; з'ясування обумовленостями завданнями та функціями сучасної держави Україна повноважень її органів, підприємств, установ, які покликані їх здійснювати; уточнення визначення поняття завдань і функцій держави, реалізації функцій держави; формулювання визначення поняття правові форми реалізації функцій держави; виокремлення основних різновидів правових форм реалізації функцій держави, а саме: правотворчої, інтерпретаційно-правової, правозастосовної; встановлення їх особливостей щодо реалізації функцій держави; виявлення проблем, які виникають у процесі здійснення правових форм реалізації функцій держави; формування пропозицій щодо їх розв'язання та вдосконалення правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна.

Це сприятиме не лише формуванню таких концептуальних положень, а й ефективному державотворенню в Україні та наближенню її до кращих світових аналогів.

Зрозуміло, що автор дослідження не претендує на вирішення всіх проблем державотворення і правотворення в Україні, зокрема розв'язання всіх питань в контексті правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна, але сподівається, що воно стане відповідним внеском у розвиток теорії правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна, науки теорії держави й права, вітчизняної юридичної науки в цілому, та дасть змогу здійснити низку реформаторських заходів в Україні на наукових засадах.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАВОВИХ ФОРМ РЕАЛІЗАЦІЇ ФУНКЦІЙ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ УКРАЇНА

1.1. Еволюція і сучасне розуміння функцій держави

Дослідження правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна потребує розгляду питання пов'язаного з процесом розвитку і зміни наукових поглядів на розуміння поняття «функції держави», оскільки вони дають змогу визначати характер діяльності держави, пріоритети її розвитку, рівень її організованості й ефективності [114, с. 86]. Адже процес еволюції функцій держави сприймається як відображення результату діяльності державно-владних інституцій та вказує на найбільш актуальні завдання держави й на шляхи їх вирішення в конкретний період [668, с. 27]. Тому «...неповторність і безповоротний відхід вчорашнього дня взагалі не означає, що від нього можна відмовитися, відхреститися, удати, що його не було» [26, с. 38], а навпаки обумовлює аналіз поглядів, що склалися.

Загальновідомо, що ідеї щодо призначення, мети та завдань держави були актуальними для мислителів впродовж розвитку та становлення держави як такої. Їх під різними кутами зору, не застосовуючи термін «функції держави» в розумінні сучасної юридичної науки, досліджували Платон і Арістотель [509; 24], Полібій і Цицерон [810], Нікколо Макіавеллі і Жан Боден [383], Гуго Гроцій і Томас Гоббс [146], Джон Локк і Клод Гельвецій [177; 137], вчення яких розвинули Ієремія Бентам і Георг Гегель [135], Джон Міль і Карл Маркс [524]., Алексіс де Токвіль і Лоренц фон Штейн, Л. Дюгі [215, с. 55-58, 195-362], і Г. Єллінек [224, с. 567-595], П. Лодій, Н. Коркунов [316], Л. Петражицький [492], О. Кістяківський та інші.

Ці вчення стали фундаментом європейської правової культури, під впливом якої розвивалася й українська політико-правова думка.

Так наприклад, С. Оріховський вважав, що держава є гарантом забезпечення добробуту народу, запорукою його вільного розвитку. Його погляди на сутність держави, її завдання й внутрішню будову опосередковано окреслювали такі функції держави як охорона миру і майна, захист від зовнішніх та внутрішніх ворогів, поширення освіти, піднесення культури [365, с. 240].

Ж. Боден окреслював межі втручання держави та розмежував сфери відповідальності держави і громадянського суспільства [261, с. 305; 70 с. 61] Це дає змогу припускати, що мислителем виокремлювалися функції держави, оскільки саме ця категорія визначає межі та сфери втручання держави в життєдіяльність суспільства.

Томас Гоббс сформувавши у своїй праці «Левіафан, або Матерія, форма і влада держави церковної та публічної» основні постулати теорії суспільного договору, тим самим, виокремив властиві державі напрями діяльності серед яких забезпечення: 1) безпеки народу, яка насамперед полягає не тільки в охороні власності та кордонів, а й у забезпеченні справедливого судочинства; 2) рівномірного оподаткування (фіскальної функції), суть якого полягає у встановленні своєрідної прогресивної шкали оподаткування; 3) державної благодійності (функції соціального захисту), яка має забезпечити підтримку тих громадян, які з огляду на певні випадки не можуть себе утримувати; 4) сприяння розвитку зайнятості населення (функція соціального впорядкування); 5) «доброго» законодавства (функції судочинства), метою якого є не заборона, а спрямування, убезпечення, попередження громадян; 6) покарань (пенітенціарної функції), які є адекватними провинам та злочинам; 7) нагородження та заохочень (функція мотивації) [146].

А. Шопенгауер вважав, що «держава це ні що інше як установа, яка здійснює функцію охорони, що є необхідним для недопущення тих чисельних намірів, якими спокушається людина і які вона здатна відвернути лише в союзі з іншими. Таким чином, суть функцій держави зводилась до:

– захисту від зовнішніх впливів, що є первородним джерелом міжнародного права;

– захисту кожного громадянина держави, або, іншими словами, забезпечення права на приватну власність, що досягається підтримкою законного правопорядку, суть якого полягає в тому, що сконцентровані сили членів суспільства захищають окрему особистість. Однак, зазвичай, це відбувається в усіх людських починаннях, тому протидія одному злу відкриває шлях до іншого, що викликає необхідність у запровадженні третьої функції:

– «захисту проти захисників» інакше кажучи, проти тих, кому суспільство доручило нагляд за дотриманням його прав забезпечення публічного права [849, с. 617-618].

В. фон Гумбольдт у праці «Ідеї до досвіду, що визначають межі діяльності держави» зазначає, що діапазон активності функцій держави має бути якомога вужчим, оскільки держава, яка «правильно» реалізує свої функції неповинна намагатися досягти нічого іншого, крім забезпечення внутрішньої й зовнішньої безпеки громадян [168]. Змістовна еволюція таких міркувань простежується в період розвитку сучасної держави Україна, з огляду на актуальність розуміння функцій властивих саме їй та їх здійснення у формах, які є раціональними та ефективними.

На думку Г. Еллінека, якщо сутність держави та її функції залишаються незмінними протягом тривалого часу, то форми й методи їх здійснення можуть змінюватися. Крім того, держави можуть бути одного типу за своєю сутністю і функціями, а форми їх діяльності можуть різнитися, або держави можуть належати до різних типів, а прийоми й методи їх діяльності зовні збігатися [224, с. 48-49]. Він заперечував теоретико-методологічні спроби витлумачити поняття функцій держави по аналогії з галузями управління: «розподіл п’яти великих галузей управління іноземні справи, військові, внутрішні, фінанси та юстиція означає ті завдання, які поставила собі держава, а не її функції» [224, с. 577]. Як зазначав Г. Еллінек, функції держави відображають сфери, галузі її діяльності, й саме від них залежить те, яким

чином та як діятимуть конкретні органи державної влади, які цілі вони переслідуватимуть і якими будуть пріоритети їхньої діяльності. Цілі розпадаються на виняткові, що належать тільки державі, і конкурентні, внаслідок чого і відповідні функції відправляються державою або виключно, або спільно з іншими органами. Розміри та характер державної діяльності мають як певні загальні межі, обумовлені природою людських відносин, так і своєрідні кордони, зумовлені природою окремих галузей управління [224, с. 131, 578]. У його підході позитивним було ще й те, що функції держави (законодавчу, виконавчу та правосуддя) він пов'язував не з класовою сутністю держави, а з її цілями. Згодом така його позиція піддавалася критиці [819, с. 181]. Про те, його внесок у становлення теорії функцій держави є суттєвим.

Л. Дюгі зазначав, що предметом науково-юридичного дослідження можуть бути лише ті функції держави, які проявляються в сфері права [216, с. 149]. Він визнавав, що саме вчення про функції та їх еволюцію становить одну з найважливіших складових загального вчення про державу. Такі погляди простежуються в деяких сучасних дослідженнях.

Кістяківський вважав, що назріла потреба виробити «ідеальний тип» держави, який має втілитися у відповідних соціальних ідеалах та конкретних механізмах де обов'язковим стрижнем буде людська особистість з її невідчужуваними правами, не створеними цією державою, а дарованими від природи суспільного життя. Людина як особистість керується певними ідеалами, цінностями та «вищими цілями», а держава в цьому разі постає емпіричною реалізацією цих ідеалів, потреб та всього, що найдорожче людям, тобто держава це певна «всеохопна форма вповні зорганізованої солідарності поміж людьми» [283, с. 239]. Сутність держави за Б. Кістяківським, виявляється в «обстоюванні солідарних інтересів людей», а її призначення полягає у задоволенні «потреб всього народу», тобто спрямуванні на загальне добро. Завдяки невідчужуваним правам та недоторканності особи, державна влада у правовій або конституційній державі не тільки обмежена, а й жорстко підзаконна [284]. Така позиція є правильною й актуальною в

сучасному періоді розвитку держави, оскільки виокремлення моделі держави є важливим, а можливо й головним аспектом у її правильному, ефективному функціонуванні й надалі. Позитивним є й те, що Б. Кістяківський ретельно дослідив і співставив такі категорії, як цілі, завдання і функції держави. У подальшому його ідеї лягли в основу виведених положень щодо функціональної характеристики держави, яка зважаючи на мінливість своєї форми, типу накладає відбиток на функції держави.

На думку М. Коркунова «діяльність держави не залишається незмінною, не є постійним повторенням одних і тих же дій та засобів, не розповсюджується на одні й ті ж предмети, не зберігає одноманітність форм». Він стверджував, що зміни відбуваються не тільки у сутності та формах держав, але й організаційних суб'єктивних процесах, що зумовлюють появу нових функцій держави [317, с. 69].

Б. Чичерін вважав, що метою держави є загальне благо: «...здійснюючи загальне благо, яке є моральним началом, держава тим самим надає моральності об'єктивного характеру; вона вносить її в сферу юридичну. Для приватної особи моральна діяльність становить явище її свободи; для держави та її органів здійснення загального блага є не лише моральним, а і юридичним обов'язком» [824, с. 180].

Аналіз цілей і завдань держави знайшов своє відображення у працях Ф. Кокошкіна [298, с. 90], С. Котляревського [327, с. 11], В. Хвостова [799, с. 15-17], Г. Шершеневича [839, с. 248-250], Ф. Тарановського [721, с. 374-390], та інших. Вони вважали, що будь-яка концентрація, централізація влади проголошувалася несумісною зі свободою. Висловлювалися застереження і щодо переродження соціалістичної держави, в якій народні обранці та чиновники можуть зловживати службовим становищем, посилаючись на «державний інтерес» [375, с. 69; 228, с. 105-107].

В роботах К. Маркса, Ф. Енгельса, В. Леніна поняття «функції держави» використовується для визначення загального соціального призначення держави [395, с. 616-617; 219, с. 359-360; 359, с. 237].

К. Маркс розрізняв у діяльності держави два напрямки: реалізацію загальних справ, які походять з природи будь-якого суспільства, та специфічні (класові) функції [394, с. 422].

Тож аналіз правових вчень та узагальнених поглядів державознавців до початку ХХ ст. дають змогу дійти висновку про актуальність питань пов'язаних з функціонуванням держави. Вони досліджувалися шляхом визначення мети держави, її завдань, сутності тощо, але щодо них не вживалося поняття «функції держави». Основні положення теорії функцій держави закладені у працях Г. Еллінека, зокрема у «Загальні вчення про державу». Під функціями держави він розумів сфери та галузі її діяльності. Функції відправляються державою або виключно, або спільно з іншими органами [224, с. 131, 578]. Таке трактування підтримувалося юридичною наукою дорадянського періоду.

При цьому, в дореволюційній літературі інколи вживалося поняття «функції держави» в працях Н. Коркунова, Б. Чичеріна, Г. Шершеневича та інших, однак у відмінному від сьогодення розумінні. Водночас, у працях К. Маркса, Ф. Енгельса, В. Леніна поняття «функції держави» вживається у різних значеннях, без характеристики його ознак чи змісту.

Таким чином, поняття функції держави (в сучасному розумінні) до кінця XIX – початок XX століття не вживалося в юридичній літературі. Положення щодо функцій держави розглядалися в контексті загального вчення про державу. Еволюція наукових поглядів на розуміння функцій держави відбувалася під впливом сутнісних характеристик держави, її мети, способів розв'язання завдань, тощо. Разом з тим, в дослідженнях простежується єдність наукової думки щодо мети держави – управління суспільними справами в тих чи інших межах. Адже в окремий період відбувається відхід від теорії держави як «нічного сторожа», при обґрунтуванні необхідності розширення сфери діяльності держави щодо виконання загальносоціальних функцій. Такі процеси надалі дістали розвиток в межах радянської юридичної науки та наприкінці XIX на початку XX ст., сприяли утвердженню національних держав у сучасному розумінні цього поняття.

Визначений К. Марксом, Ф. Енгельсом, В. Леніним ідеологічний напрямок став визначальним у подальших дослідженнях.

В радянський період за різними підходами (діяльнісний, предметно-політичний, соціально-телеологічний та інтегративний) було виокремлено низку понять «функції держави» та класифікацій.

Діяльнісний підхід відображений в працях М. Байтіна, Л. Загайнова, Г. Манова, Т. Радько, Н. Черноголовкіна, В. Чиркина та інших. За цим підходом, під функціями держави розумілися основні напрямки (сторони, види) діяльності держави, в яких виражаються і конкретизуються її класова сутність, службова роль, завдання і цілі, закономірності розвитку [220, с. 1, 90-191].

Таке визначення поняття «функції держави» (з незначними модифікаціями) використовувалося в юридичній науці того часу, вважалося цілісним і основоположним. Як зазначав М. Черноголовкін, цінність такого розуміння полягала в розмежованості здатності й можливості держави до визначеної діяльності, тобто об'єктивно необхідний напрям діяльності, і активна реалізація даної здатності, тобто сторони, у практичній діяльності. Також, М. Черноголовкіним було виділено такі критерії класифікації функцій держави: а) за дією у просторі (внутрішні та зовнішні); б) за дією у часі (постійні та тимчасові); в) за ступенем політичної значущості (основні та неосновні) [819, с. 6-8].

В. Чхиквадзе використовував критерій за сферами (об'єктами) діяльності держави, і до системи внутрішніх функцій відносив, зокрема : 1) господарсько-організаційну; 2) культурно-виховну; 3) функцію регулювання міри праці та міри споживання; 4) функцію охорони соціалістичної власності та охорони соціалістичного правопорядку. В окремих випадках з наведеного переліку виключалися деякі функції, або, наприклад, у функції охорони соціалістичної власності й охорони соціалістичного правопорядку виділяли дві самостійні функції:

охорони соціалістичної власності та охорони прав і свобод громадян [827, с. 14-24].

Водночас, В. Затонський вважав таке розуміння «неправильним з наукової точки зору, а більше з етимологічної, оскільки здатність діяти це якісна характеристика держави, але ніяк не її функція. Можливо, це умова ефективної реалізації функції, але не самі функції» [245, с. 73].

М. Піскотін визначав функції держави як такі види її діяльності, потреба у здійсненні яких призводить до необхідності існування держави; вони виражають її найбільш суттєві риси, її соціальну природу, є загальними напрямами державної роботи, спрямованими на виконання основних завдань, що постають перед державою на конкретному етапі її розвитку та виокремлював функцію охорони здоров'я населення. [501, с. 90-91] Також, він акцентував увагу на видах необхідної діяльності держави, обумовленої об'єктивними факторами, потребами суспільного життя з точки зору його внутрішніх і зовнішніх умов існування [502, с. 7].

Дещо подібною є позиція О. Лєпьошкіна, який розкривав зміст основних функцій держави й також звертав увагу на напрями внутрішньої та зовнішньої діяльності, які обумовлені корінними завданнями [360, с. 18]. При цьому авторами не розкривається зміст таких завдань, що ускладнює розуміння зв'язку між категорією функції держави та завдання держави, на відміну від М. Байтіна, який вважав, що сутність держави є «знаряддям соціального компромісу», яке відповідає рівню розвитку демократії, характеризується ідеологічним плюралізмом, гласністю, багатопартійністю, вільними виборами, розподілом влад, верховенства закону, охороною прав та свобод особи, наявністю авторитетного та незалежного суду тощо [39, с. 236-253].

Таким чином, діяльнісний підхід дає змогу поглибити розуміння супутніх понять, зокрема «соціальне призначення», «завдання держави», «сутність держави».

В деяких працях, зокрема А. Венгерова, А. Денисова, Л. Морозової, В. Петрова дослідження функцій держави

здійснюється за предметно-політичним підходом. За ним, функції держави – це предмет і зміст діяльності держави, які забезпечують її засоби й способи, тобто механізми.

Так, Ю. Тихомиров і Л. Морозова під функціями держави розуміють напрями діяльності держави й механізм державного впливу на суспільні процеси. Вони посилаються на те, що виконуючи певні функції в тих чи інших сферах життя суспільства, держава одночасно за допомогою реформ, що проводяться, різного роду перетворень, правового регулювання суспільних відносин впливає на стан суспільних процесів. Тому, функції держави, на думку Л.А. Морозової, – це предметна діяльність держави у найважливіших сферах суспільного життя економічній, політичній, соціальній, духовній (ідеологічній, релігійній); правовий; безпосередній зв'язок між сутнісними, формальними характеристиками держави та її соціальним призначенням, яке реалізується в діяльності держави; напрямок діяльності держави на вирішення великих соціально-економічних, політичних та інших завдань, досягнення великих, суспільно значущих цілей, які постають на кожному історичному етапі розвитку суспільства; діяльність держави в певних формах (найчастіше правових) і з застосуванням особливих, в тому числі владно-примусових методів [368].

Зазначений підхід хоча й цікавий, однак він дає можливість ототожнювати функції з механізмом, формами держави, тобто з поняттями, що мають власну предметно-політичну характеристику.

За соціально-телеологічним підходом, прихильниками якого були А. Глєбов, Л. Каск, Л. Ніколаєва, І. Самощенко, функції держави визначалися як цілі і соціальне призначення держави.

Так А. Глєбов, функції держави пов'язував із соціально-класовим призначенням держави, що реалізується в цілеспрямованому її впливі на суспільні відносини (об'єкти функції) шляхом побудови логічної схеми обґрунтування про необхідність розгляду цієї категорії як складного за своєю структурою, внутрішньо суперечливого явища з позиції

філософських категорій сутності і явища, структури й елемента, належного та наявного, яка відображалася у наступному: 1) соціальне призначення держави як основа і сутнісна сторона функції («належне»); 2) практична діяльність держави з реалізації її призначення як динамічний елемент функції («існуюче») [140, с. 34; 141]. Класова сутність в поглядах А. Глєбова на функції держави залишалася до кінця 90-х років.

Л. Каск розглядаючи функції держави зазначав, що розуміння функцій як основних (головних) напрямів (чи сторін) діяльності держави призводить до їх ототожнення з діяльністю держави. Різниця між функціями держави і її діяльністю є тільки кількісною, оскільки саме ціль виступає в якості інтеграційного і системоутворювального фактора діяльності [270, с. 7]. На доказ цього, він цитує К. Маркса «ціль… як закон визначає спосіб і характер діяльності суб'єкта, підкорює собі його волю» [727, с. 172]. Разом із Л. Ніколаєвою, Л. Каск пропонує під функціями розуміти форму політичної організації суспільства в цілому, оскільки «питання про функції держави будь-якого типу частина більш загального питання, питання про функції держави взагалі» [269, с. 103-111]. Таке розуміння не набуло подальшого розвитку в теорії держави і права.

В. Габер, вважав, що держава – це динамічна система, яка здійснює управління суспільством і змінюється під впливом внутрішніх і зовнішніх факторів – явищ, подій та процесів. Вплив цих чинників може бути як позитивним, що сприяє прогресивним перетворенням у суспільстві, так і негативним, стримуючи ці перетворення [124, с. 5].

Інтегративний підхід дав змогу досліджувати функції держави, зокрема їх зміст, з позицій категорій сутності і явища, належного й сущого, структури й елемента тобто як складного за своєю структурою, внутрішньо суперечливого явища. Тож В. Бабаєв, С. Бабаєв, В. Карташов, В. Корельський, В. Сирих під функціями держави розуміли основні напрямки діяльності держави, а також цілі, методи, форми і засоби їх здійснення.

Разом з тим, В. Тенненбаум зазначав, що державі властиві функції, які диктуються політичною ситуацією, завданнями

суспільного управління і навіть ірраціональними моментами [726, с. 86].

На думку А. Сурилова, функції держави – це напрямки її діяльності, або її діяльність у всій повноті напрямків і аспектів. У головних напрямках відображається сутність держави, в усій повноті цих напрямків її зміст, а також загальносоціальна роль [714, с. 137].

За сутністю держави, А. Венгеров, С. Комаров, В. Корельський та інші, поділяли функції держави на класові та загальносоціальні (в аспекті сутності держави) [106, с. 168; 304, с. 216-217]. Така класифікація була найбільш поширеною у радянській науці.

В юридичній літературі висловлювалася позиція, за якою розуміння функцій держави як діяльності держави є недостатньо обгрунтованим з точки зору, за якою будь-яка діяльність є явищем з власною структурою, де основним інтегруючим і системоутворювальним елементом діяльності, виступає мета «… як закон що визначає спосіб і характер діяльності суб'єкта, підкорює собі його волю» [727, с. 172].

Тож, в радянський період розвитку юридичної науки відбувалася інтенсивна розробка теорії функцій держави, яка показувала різноманітні підходи у розумінні поняття «функції держави», основними з яких були: діяльнісний, предметно-політичний, соціально-телеологічний та інтегративний.

За такими підходами було сформовано ряд понять «функції держави» та виокремлено за різноманітними критеріями та підходами їх класифікацію. Разом з тим простежується еволюція не самого поняття, оскільки зберігається ситуація характерна, в якійсь мірі, періоду до початку XX століття, коли поняття «функції держави» використовувалося у різних значеннях, недостатньо досліджувався їх зміст, а саме змістовне наповнення як функцій держави, так і їх класифікацій.

В окремі періоди була відсутня увага з боку юридичної науки до змісту загальносоціальних функцій, спостерігалися різні підходи до аналізу подібних сторін діяльності соціалістичних і буржуазних держав. Використання, часто, різної термінології при

класифікації функцій цих держав; недотримання єдності підходів стосовно визнання тих чи інших напрямків діяльності держави як функцій держави в процесі дослідження держав різного типу. Все це створило в теорії функцій держави ситуацію, при якій було неможливо коректно порівнювати та співвідносити моделі функцій держави, які належать різним історичним типам [270, с. 9-10]. Постановка питання про уніфікацію термінології в даній сфері, а тим більше формування універсальної теорії функцій держави, в рамках якої можна було б розглядати питання про функції держави будь-якого типу як частину більш загального питання про функції держави взагалі, не сприймалася і викликала критику [819, с. 12-13, 15]. Поняттю «функції держави» насаджувався класовий характер. Адже вважалося, що функції мають класову спрямованість, оскільки здійснюються експлуататорською державою за необхідністю та в інтересах панівного класу. Суспільство поділене на класи є єдиним соціальним організмом, де співіснують і взаємодіють класи, соціальні групи, прошарки населення. Крім класових інтересів і потреб в ньому присутні загальносоціальні зв'язки й відносини. Тому, держава здійснює загальносоціальну діяльність, виступає представником інтересів всього суспільства, всіх класів, соціальних груп [426, с. 99-100].

Поглиблене вивчення питань пов'язаних з функціями держави (їх природи, критеріїв класифікації, характеристики окремих видів та інше) активно здійснюється радянською теорією держави і права в період 50-70 рр. минулого століття.

Впродовж цього часу велася дискусія про те, чи є взагалі об'єктивні підстави для виявлення функцій держави, адже вирішення цього питання майже цілком залежить від суб'єктивного розсуду того або іншого автора [304, с. 11-12]. Поняття «функції держави» розкривалося через соціальну сутність держави, а перелік їх видів був доволі широким, що відображало тенденцію розширення сфер впливу державної діяльності.

Формується теорія функцій держави під якими розуміються основні напрямки її діяльності, що відображають

соціальну сутність і призначення держави. Таке визначення є сталим для сучасної юридичної науки й до нині.

В наступний період до 90-х років минулого століття, відбуваються поступові зміни як в змістовних аспектах поняття «функції держави», так і в їх класифікаціях. Процеси розвитку держави, доктрина демократичної, правової держави, забезпечення прав людини зумовили модифікацію в змісті конкретних функцій держави.

Однак, класовий зміст й надалі проявлявся в загальносоціальних функціях держави, використовувався критерій за яким функції держави поділяли на внутрішні і зовнішні (в залежності від того, які причини викликають необхідність у відповідній діяльності у сфері внутрішніх чи зовнішніх відносин держави). Це була найбільш загальна класифікація.

Разом з тим, питання пов'язані з розумінням функцій держави, критеріями класифікації є актуальними й до нині.

Наприклад, у працях Н. Пелих [488, с. 4], В. Погорілко [515, с. 9], В. Любашиц [379, с. 134], Л. Морозової [425, с. 96, 101], В. Анцупова [22, с. 8] простежується ототожнення різних за своєю природою правових понять: функції держави, форми реалізації функцій держави, механізм державного впливу, функції органів держави, що є недостатньо коректно.

Так, співвідношення функцій держави та її органів досліджувалося у роботах В. Борденюка, В. Копєйчикова, М. Марченко, І. Нікодімова, В. Погорілка, О. Скакун та інших.

Зокрема, В. Копєйчиков зазначав, що функції держави – це основні напрями її діяльності, якими зумовлена робота всього державного апарату і кожного з його окремих органів. Функції ж окремого органу держави, знаходять свій вираз і конкретизацію в компетенції державних органів, закріплених за кожним органом правах і обов'язках [313, с. 71].

На думку В. Борденюка, «загальновизнаною істиною є те, що держава реалізує властиві їй функції насамперед через державний апарат (механізм держави)» [81, с. 432], вони не можуть існувати «взагалі безвідносно до її субстрату

матеріального чи іншого її носія» [29, с. 147]. Безсумнівним є й те, що функції держави та функції органів держави чи державного управління не є однопорядковими поняттями [80, с. 20]. Функції держави - це основні напрями її діяльності, якими зумовлена робота всього державного апарату, а функції окремого органу держави це основні сторони його соціального призначення як відносно відокремленої частини апарату держави, що знаходить свій вираз і конкретизацію в його компетенції, та закріплених за ним правах та обов'язках у здійсненні єдиної системи функцій держави [237, с. 144; 680, с. 547], де під компетенцією слід розуміти, як коло повноважень будь-якої організації, установи або особи, так і коло питань, у яких дана особа має певні повноваження, знання, досвід [525, с. 345]. Тому, «функції держави та функції державних органів співвідносяться як загальне і особливе в діяльності держави» [515, с. 11].

Деякі науковці, наприклад М. Цвік та О. Петришин вважають, що держава та її функції є нерозривними політичними явищами, оскільки генетично мають одне і те ж саме джерело – державу, як організацію політичної влади. Держава з'являється на певному історичному етапі саме для виконання на новому рівні низки найістотніших функцій у суспільстві [237, с. 90].

В цьому контексті Ю. Оборотов зазначає, що державна політика виступає також як діяльність еліт і лідерів, яка здійснюється за допомогою інститутів держави [460, с. 62-63]. На його думку, проблематика функцій держави безпосередньо пов'язана з уявленнями про мінімальну і максимальну державу; функції держави або обмежені вузькими межами охорони порядку всередині країни, забезпеченням зовнішньої безпеки й розв'язанням конфліктів у мінімальній державі, або виявляються у всіх сферах життя суспільства, що відповідає характеристикам максимальної держави [198, с. 2, 61]. Розглядаючи державу через призму організації публічної політичної влади правового типу, як інституційну форму правової свободи, така теорія виходить із того, що функції держави - це форми діяльності держави, виражають її правову сутність. З цієї точки зору, суть і сенс функціональної діяльності держави полягають у забезпеченні

правової свободи, тобто в організації, реалізації та захисту певного історично зумовленого, соціального, державно-правового порядку життя вільних людей [342].

Разом з тим, поняття «функції держави» та «політика держави» посідають різні місця в державному механізмі, хоча останнє здійснює опосередкований вплив на функції держави. Загальновідомою істиною є те, що державна політика, як правове поняття, включає способи організації суспільно-політичного життя: узгодження різнорідних інтересів, подолання конфліктів і криз, реалізацію спільного інтересу. Тому її зміст розкривається не лише через напрями діяльності держави та її інститутів.

Таким чином, відсутність у юридичній літературі одностайного розуміння поняття «функції держави» та його заміщення суміжними: «механізм держави», «форми реалізації функцій держави», «принципи організації та діяльності апарату держави», несприятливо позначається на їх тлумаченню загалом. Така ситуація має негативний та позитивний аспекти, оскільки виявляє ймовірність недостатньої об'єктивності розвитку цієї сфери наукового знання, виступає детермінантом до подальшого його опрацювання з урахуванням сучасних реалій та пошуку методологічного інструментарію здатного розкрити її сутність.

Традиційними є поняття «функції держави» за яким – це основні напрями діяльності (основні види (сторони) діяльності, основні форми, частини діяльності, головні сторони діяльності, головні об'єктивні напрями діяльності), які є найбільш загальними та постійними, що здійснюються державою тривалий час або протягом всього часу її існування, а також цілі, методи, форми та засоби здійснення цієї діяльності [688, с. 223; 463, с. 396; 47, с. 20; 30, с. 7; 374, с. 89-97].

Поділ функцій держави на основні та неосновні, другорядні тощо, в основі якого виступає соціальна значущість [160; 597; 514, с. 15-16; 375, с. 99], породжує чимало дискусій [40, с. 61-63; 819, с. 10; 270, с. 13; 197, с. 141], в яких зокрема вказується на існування логічної помилки [439, с. 179; 416, с. 153; 668, с. 24; 301, с. 42], тому потребує подальшого з'ясування. Правомірність терміну «неосновні функції» визнавалася лише з

метою виокремлення найбільш об'ємних та загальних за змістом функції держави. Пропозиція розуміти неосновні напрямки діяльності держави не самостійними функціями, а підфункціями основних [39, с. 10; 44, с. 14; 391, с. 68], має штучний характер. Зайвою є також вказівка «основні» у самому понятті «функції держави».

К. Радченко вважає, що подібні визначення не дозволяють повною мірою розкрити сутність поняття «функції держави», оскільки воно є особливим в категоріальному апараті теорії держави й має розкриватися в рамках системного підходу, в іншому випадку втрачається грань, яка відділяє функцію як головний напрямок діяльності держави від його фактичної, реальної діяльності [594, с. 19].

Інші автори, зокрема С. Нефедов зазначає, що при визначенні поняття «функції держави» слід виходити з таких позицій: 1) філософського розуміння поняття «функція»; 2) визначення сфер суспільних відносин, в які «спрямована» діяльність держави; 3) вираження сутності держави; 4) розкриття соціального призначення; 5) визначення законодавчої платформи, на основі якої повинна здійснюватися діяльність держави [449, с. 11]; На думку В. Анцупова важливим є прояв іманентних, специфічних властивостей функції; спрямування впливу держави на суспільні відносини; сталість як ознак функцій, що характеризує стабільність, безперервність, тривалість їх дії; співвідношення понять «правовий вплив» і «правове регулювання» [22, с. 12].

В низці праць поняття «функції держави» розглядаються як нормативно-регламентована модель виду діяльності держави та інших суб'єктів, реалізована за допомогою специфічних форм і методів для досягнення соціально значущих цілей і вирішення поставлених перед державою завдань [594, с. 19; 415, с. 11], «основні обов'язки держави стосовно суспільства та світової спільноти» (І. Іванніков) [256, с. 122]. Обов'язками називає функції держави й С. Акоповата, вказує на зв'язок функцій держави з функціями громадянського суспільства [6, с. 7]. Ю. Кіпселіді зазначає, що функції держави є стабільними й

фундаментальними щодо функцій громадянського суспільства, яким характерна мобільність [279, с. 9]. О. Тихомиров вважає, що на процес утворення функцій держави визначально впливає синергетичний характер громадянського суспільства, тому мають бути рівні існування функцій правової держави, зокрема гносеологічний, інституційний, матеріальний. А відсутність або недостатній рівень нормативної закріпленості функцій держави, колізії й прогалини зведуть до мінімуму ефективність діяльності держави [751, с. 74-75].

З такої позиції, названі автори трактують функції як явище, що завжди конкретизовано в часі, просторі, інституційній формі, системі нормативів. Обов'язки, навіть якщо вони не розглядаються щодо держави в юридизованій формі, мають формальну визначеність, тобто конкретність і чітку змістовну наповненість, що має бути ознакою функцій держави. Втім, варто пам'ятати: функції держави це те, що ніхто в суспільстві виконувати не повинен, а також ті справи (частина справ), в яких державна участь передбачена законом, договором, випливає з її соціального призначення або зумовлена потребами життя суспільства [245, с. 74-75; 414, с. 8; 449, с. 11; 48, с. 178; 729, с. 146]. Через функції держава задає параметри соціально-правової комунікації та її конфігурацію [522, с. 530; 668, с. 21].

Наведені міркування щодо функцій держави є відмінні від традиційно прийнятих внаслідок переосмислення наукової думки щодо їх розуміння, зокрема в частині конкретизації, нормативної оформленості. Завдяки цьому не «розмивається» зміст тієї чи іншої функції держави.

В юридичній літературі поняття «функції держави» розглядається й у вузькому розумінні. Деякі автори вважають обов'язковою їх законодавчу регламентованість, зосереджують увагу на сутності та соціальному призначенні держави, які є факторами у визначенні напрямів діяльності держави, формуванні її цілей, завдань на відповідному етапі розвитку суспільства [424, с. 61; 425, с. 98; 408, с. 8; 472, с. 8; 737, с. 197-198; 594, с. 19; 439, с. 78].

Загалом, аналіз наукових досліджень стосовно поняття «функції держави» свідчить про те, що в юридичній науці його пов'язують з такими поняттями, як «зміст», «завдання», «мета», «сутність» та «соціальне призначення» [489, с. 46; 409, с. 5; 364, с. 73; 681, с. 137; 376, с. 70-79; 658, с. 17; 718, с. 177; 16, с. 4; 814, с. 47; 725, с. 48; 286, с. 47], що і далі породжує дискусії.

Низка авторів, зокрема Л. Наливайко [438, с. 59-63; 440, с. 51-57], М. Байтін, І. Сенякін [728, с. 122], С. Могил [420, с. 4], А. Малько [387, с. 46], В. Сало [658, с. 17], розмежовують функції держави і завдання держави. В основу розмежування вкладається суб'єктивне розуміння поняття «завдання», яке зводиться до наступного: «завдання держави – це більш вузькі за змістом, обмежені дією в часі (тимчасові) напрями діяльності держави», «завдання і функції держави явища співвідносні, але вони не збігаються, не ототожнюються, не протиставляються», «головні завдання і цілі держави на різних стадіях її розвитку функції держави», «цілі це те, на що спрямована діяльність держави, а завдання відображають цілі та засоби їх досягнення», «цілі й завдання виступають передумовою функцій, визначають послідовність їх виникнення, зміну і розвиток».

Таким чином, проведений аналіз сучасних наукових підходів щодо розуміння поняття «функції держави», дає змогу дійти висновку про те, що в правовій науці історично склалися усталені (але не бездоганні) погляди, які можна визначити як традиційні. До них можна віднести, зокрема наступні: 1) функції держави – це основні напрямки, сторони, види діяльності держави; 2) функції держави – це напрямки, які розкривають її сутність і соціальне призначення; 3) функції держави – це механізм державного впливу на суспільство, що визначає напрямки й зміст його діяльності з управління суспільством; 4) функції держави – це основні напрямки його діяльності, а також цілі, методи, форми та засоби її здійснення.

Зазначене свідчить, що в період проведення активної розробки теорії функцій держави основним розумінням функцій є напрями діяльності держави, хоча в сучасній юридичній літературі відбувається надмірне розширення поняття «функції

держави» шляхом доповнення різними компонентами (цілі, завдання, методи, форми та засоби її здійснення) чи ототожнення з іншими поняттями (соціальне призначення, функції державних органів, механізм державного впливу на суспільство, діяльність, форми реалізації), які є лише співвідносними, мають власне значення та місце в понятєвому апараті. Втім у літературі не завжди узгоджується поняття функції держави з його лексичним значенням, а це в свою чергу призводить до неточностей в категорійно-понятійному апараті, зумовлює складнощі в практичному застосуванні.

За таких обставин, поняття «функції держави» в юриспруденції втрачає свій пізнавальний потенціал, потребує свого переосмислення, оскільки наведеним науковим висновкам бракує необхідного рівня аргументування. Це пов'язано зокрема й з тим, що «індуктивний підхід до теорії держави вичерпав свої можливості, і сьогодні склалася ситуація, коли більшість узагальнених знань про державу виступають «прокрустовим ложем», яке фактично обмежує ефективні наукові розробки у цій сфері» [254, с. 267].

Разом з тим, окрім наведених визначень, які відзначаються традиційністю правової думки є й інші концепції, що характеризуються певною новизною. Так, функції держави часом розглядаються як законодавчо врегульовані та забезпечені напрямки діяльності держави, зумовлені основними й потрібними цілями, відображають її сутність і соціальне призначення. Таке розуміння є найбільш близьким до змісту сучасного розвитку демократичних держав, які функціонують в межах дії права, є правовими по суті.

Втім і в таких дослідженнях поняття «функції держави» розглядають в контексті співвідносних понять, тому вони не мають належного ступеня вірогідності, оскільки формування поняття ґрунтується на обмеженому об'ємі спостережень, повторюваних обґрунтувань без врахування уявлення про державу, її модель, мету, завдання. Для сучасного періоду характерним є використання поняття «функції держави» в якому недостатньо відображені реалії, масштабні зміни, що

відбуваються в сучасній державі. Хоча, ще М. Вебер наголошував на важливості інтерпретації дійсності як «універсальному» методі дедукції всіх явищ [97, с. 209].

Класифікаційні критерії щодо функцій держави в сучасний період практично не змінилися. Разом з тим, поділ функцій сучасної держави на основні, головні, генеральні чи підфункції тощо (сформований ще у 70-ті рр. XX століття) є сумнівним, оскільки оцінювальна ознака, як суб'єктивне явище, не може виступати в ролі класифікаційного критерію.

Такий критерій як принцип розподілу державної влади, має узагальнений, умовний характер, оскільки функціями держави можуть бути лише ті, котрі не можуть бути властиві іншим інститутам. Все інше апріорі не може бути функціями держави. Однак в дослідженнях його продовжують використовувати.

На початку XXI століття і до нині змістовні аспекти поняття «функції держави» змінилися завдяки розумінню державної діяльності як діяльності з надання публічних послуг та необхідності звуження її предметної діяльності у зв'язку з децентралізацією. Також змінюється співвідношення внутрішніх та зовнішніх функцій держави, оскільки в сучасних умовах вони тісно взаємопов'язані між собою, і внутрішні функції доволі часто формуються під впливом міжнародних стандартів, а відтак межа між ними є дещо умовною.

Для уникнення розмитості та підміни понять, сучасні держави намагаються зафіксувати основні параметри завдань і функцій держави у конституціях та інших законах, що може бути орієнтиром для належного формування органів держави, ефективної реалізації функцій, індикатором якості державної діяльності, підставою для відповідальності державних органів та їх посадових осіб.

Ефективна держава можлива за умови чіткої, збалансованої функціональної організованості.

Це означає, що еволюція поглядів на розуміння поняття «функції держави» не виходить на новий етап свого розвитку і відбувається у відриві від еволюційних змін держави як такої.

Здебільшого, сучасні праці однотипно з деякою модифікацією відображають здобутки попередніх періодів розвитку держави та не враховують змін моделі держави, її мети, впливу зовнішнього середовища. Так, до прикладу, при виокремленні функцій держави не береться до уваги те, що «проголошений курс реформ передбачає крім іншого цілеспрямовану й ефективно організовану діяльність держави в напрямі забезпечення політичних та економічних свобод на засадах самореалізації та самовідповідальності діяльності населення в умовах подальшої розбудови ринкової економіки» [136, с. 78]. Це означає, що держава присутня у житті суспільства тільки як модератор гарантійно-забезпечувального характеру, а її функції визначаються моделлю (політико-юридичним ідеалом).

Таким чином, функції держави визначають подальшу її діяльність в тій чи іншій, чи сукупності правових форм.

Разом з тим питання пов'язані з функціями держави є надто важливими для сучасного періоду, оскільки як справедливо зазначав Н. Черноголовкін «правильно вирішити питання про функції значить дати перспективу розвитку державним органам, зосередити увагу працівників державного апарату і громадськості на головних, вирішальних ділянках роботи, звести до мінімуму прорахунки і помилки в їх повсякденній діяльності» [819, с. 186]. Це означає, що саме функції держави, їх зміст, визначають найбільш витребувані форми їх реалізації. При цьому організація конкретної держави, залежна від різноманітних, в тому числі, й зовнішніх факторів розвитку суспільства в певний історичний період. В сучасний період держава набуває нової структурної й функціональної змістовності, з докорінною зміною орієнтирів взаємовідносин держави з інститутами громадянського суспільства та відносин з міжнародним середовищем. Врахування зазначеного сприятиме якісним змінам в розумінні поняття «функції держави» визначенні критеріїв їх виокремлення.

1.2. Функції сучасної держави Україна

Дослідження правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна обумовлює науковий пошук функцій притаманний саме сучасній державі Україна шляхом дослідження її параметрів, з урахуванням її моделі, оскільки в «умовах глобальних світових процесів, держава набуває нових властивостей, як інституція з узгодження суспільних інтересів, обслуговування громадян, створення рівних умов для реалізації природних прав людини, захисту загальносуспільних й національних інтересів, гармонізації міжнародних відносин, взаємовигідної співпраці з іншими державами, ефективної міждержавної діяльності з підтримки миру, захисту світового правопорядку й безпеки» [65, с. 18]. Це дасть змогу зробити обґрунтований висновок про поняття «функції сучасної держави Україна», виокремити властиві тільки їй функції, які визначатимуть правові форми їх реалізації.

Зазначене обумовлює виявлення, насамперед, моделі сучасної держави Україна, з'ясування її мети, завдань з врахуванням зовнішніх та внутрішніх факторів впливу на її розвиток, а також виокремлення функцій та правових форми їх реалізації. Адже, «зростальні інтеграційні процеси породжують як реальну, так і уявну подібність держав» (Ю. Тихомиров) [753, с. 51], а автори зазвичай досліджують державу як певну абстракцію, без врахування історичного періоду її функціонування, впливу внутрішніх процесів та зовнішнього середовища.

В юридичній літературі поняття «держава» з незначними модифікаціями розглядається в основному як форма політичної організації суспільства у більшості сучасних народів, що діє на основі адміністративно-територіального розподілу і громадянства, використовує спеціальний апарат для здійснення управління, арбітрування і легалізованого примусу [513, с. 5; 462; 371].

На думку Ю. Оборотова, Ф. Перж та інших, «держава є дуалістичною [460], не є гомогенним явищем, має амбівалентну

структуру, і як інституційне утворення уособлюється з владою, виконує функцію управління соціальними процесами у країні» [491, с. 61], [669, с. 45; 821, с. 12].

За Ф. Ардантом «держава це водночас ідея і факт, абстракція та організація, вона не має конкретної реальності, але її присутність відчувається постійно» [879, с. 16].

Ю. Оборотов, О. Джураєва зазначають, що сучасна держава – це інструмент політичної раціональності, здатний забезпечити рівновагу між державою і суспільством та не тільки проголошувати і оформляти права і свободи людини, а й реально їх забезпечувати; необтяжений колишніми уявленнями про роль держави, його інститутів і функцій (непрофесіоналізм бюрократії, низька легітимність інститутів держави, функціональна перевантаженість, нездатність ефективно використовувати наявні ресурси і інше) [461, с. 118-119; 198, с. 60].

На думку В. Чіркина, О. Джураєвої сучасна держава – це держава, яка існує у сучасному світі та повинна відповідати відповідним вимогам світової спільноти [823, с. 6-7; 196, с. 145].

Такі погляди авторів відображають ідеальну форму світового співіснування, яке не співвідносне з реаліями буття та тим, що на світовій арені існують різноманітні форми сучасної держави. Також незрозумілими є вимоги світової спільноти, яким сучасна держава має відповідати.

М. Серебро вважає, що сучасна держава має ґрунтуватися на нормах, цінностях, а також процедурах демократичної конституції [669]. Зазначене опосередковує розуміння держави теперішнього часу, що функціонує на демократичних засадах й апріорі є правовою. М. Серебро досліджуючи сучасну державу як цінність, доходить висновку про те, що поняття «сучасності» має два напрямки, по-перше, це темпоральна характеристика, а, по-друге, це характеристика якості, тобто відповідності вимогам конкретного часу [669].

В літературі поняття «сучасний» трактується, зокрема: це який стосується одного часу, однієї епохи; який стосується теперішнього часу, нинішньої епохи; нинішній, теперішній [693, с. 872]; який існує, відбувається, тепер, нині; який стосується

найновішого часу, найновішої епохи [123]; який наявний у цей час, теперішній, сьогоднішній, нинішній [521].

Таким чином, поняття «сучасний» співвідносне з новітньою епохою тобто теперішнім часом, що в загальному простежується і в наведених та інших проаналізованих наукових працях, в яких держава розглядається як явище з притаманними їй традиційними та модифікованими властивостями характерними для певного періоду, який на час проведення дослідження був теперішнім і сучасним.

Наведені вище розуміння держави лише виявляють її загальні ознаки, але не повною мірою відображають такі, що притаманні сучасній державі Україна.

Не відкидаючи загальновідомих уявлень про природу держави, яку зазвичай розглядають як організацію політичної влади, що встановлює норми права, поширює свою владу на людей, які проживають на належній їй території, має спеціальний апарат управління та примусу, встановлює податки для утримання апарату держави, здійснює управління суспільними справами, узгоджує інтереси різних соціальних груп – слід виокремити й специфічні для сучасної держави ознаки.

До них можна віднести такі: 1) вона є соціальною, публічною інституцією, що наділена владними повноваженнями для досягнення відповідної мети; 2) її метою є забезпечення цілісності, функціонування та розвитку суспільства; 3) для досягнення мети вона повинна створити систему державних органів, підприємств, установ, які здійснюватимуть обумовлені метою завдання в процесі реалізації функцій; 4) має створити систему правових засобів, необхідних для досягнення мети; 5) володіти суверенітетом для належного здійснення як внутрішніх так і зовнішніх завдань.

Щодо поняття «сучасна», то це ознака, що характеризує державу теперішнього часу з врахуванням трансформацій, впливу зовнішніх та внутрішніх факторів на її функціонування, в тому числі, глобалізаційних та інтеграційних процесів, передбачає аналіз уявлень про державу, її мету.

Точність визначення мети може певною мірою слугувати показником якісного рівня функціональних можливостей держави, закладених у її потенціал розвитку [245, с. 71-72].

Таким чином, сучасна держава – це соціальна публічна інституція, яка забезпечує цілісність, функціонування та розвиток суспільства.

Разом з тим, кожна окремо взята держава, в той чи інший період свого розвитку, має свою мету, завдання, організацію, функції, по-різному реагує на зовнішні, внутрішні фактори впливу, формує взаємовідносини з особою, світовою спільнотою, тим самим окреслює свою сутність, досягає мети шляхом, який відповідає її моделі (політико-юридичного ідеалу).

Ідеал споріднений з ідеєю (початок, принцип форма духовно-пізнавального відображення певних закономірних зв'язків та відношень зовнішнього світу), яка спрямована на досягнення вищої істинності й довершеності у відображенні й перетворенні наявного. Особливістю ідеї є здатність виявляти найсуттєвіші риси і закони об'єктивних процесів і створювати цілісний, взірцевий образ предмета в пізнанні або творчості. З цього погляду [792].

«Ідеал, як стверджує С. Шумилов, виступає детермінуючим в ряді понять, зокрема діяльності та інших» [851, с. 17]. Він відображає діалектичну єдність об’єктивного і суб’єктивного. При цьому його особливість полягає в можливості аналізу ідеалу явища з позиції суті, структури чи конкретних форм, способів його втілення.

Факт – це реальність, дійсність; те, що об'єктивно існує [693, с. 552]. «Організація – це особливості будови чого-небудь; структура, внутрішня упорядкованість, узгодженість взаємозалежних елементів цілого (системи)» [693, с. 739].

За шляхами досягнення мети, сучасні держави можна згрупувати, зокрема так:

1) держави, які забезпечують досягнення мети шляхом координації, компромісів (узгодження інтересів);

2) держави, які забезпечують досягнення мети шляхом застосування примусу (тиску).

Як правило, моделлю розвитку першої групи є демократична, соціальна, правова держава, а другої недемократична (тоталітарна чи автократична держава). Для багатьох держав світу характерним є перехідний період, який характеризується нечіткими шляхами розвитку.

Для сучасної держави Україна, нині притаманна модель розвитку демократичної, правової, соціальної держави й вона зафіксована в основному законі держави – Конституції України. За ст. 1 Конституції України, Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава [309].

Таке співвідношення відображає модель сучасної держави Україна (політико-юридичний ідеал), визначає, мету сучасної держави Україна, її завдання, функції та правові форми їх реалізації, тому зумовлює його аналіз.

Ця модель неодноразово висвітлювалася в юридичній літературі [161; 32, с. 270-281; 33, с. 3-11; 167; 687, с. 186-197; 717], але потребує врахування змін внесених до чинних джерел права.

Так термін «суверенний» це «той, що здійснює верховну владу; той, що має суверенітет [692] «незалежний» це «який не залежить від кого-, чого-небудь, не підкоряється комусь, чомусь» [693, с. 308].

В юридичній літературі поняття «суверенна і незалежна» в контексті держави пов’язується з поняттям «суверенітет», головний зміст якого практично залишається незмінним з часу впровадження. Здебільшого його розуміють як обумовлену волею народу політико-правову властивість держави, що полягає у верховенстві державної влади. Саме воля народу є першоджерелом суверенітету держави. Стабільним є і розуміння державного суверенітету України як верховенство, самостійність, повнота і неподільність влади в межах її території та незалежність і рівноправність у зовнішніх зносинах [179; 125; 35; 37; 133], що є в ролі основних ознак суверенної і незалежної держави Україна в сучасний період. Зазначене виявляє першочергові її завдання як визначальні щодо її функцій.

Поняття «демократична держава» було об'єктом дослідження як юридичної, так й інших галузевих наук. Втім і надалі низка питань залишається дискусійними [686, с. 6], оскільки демократію «можна описати поняттям «процесуальна матриця», коли сама демократія характеризується як процес» [685, с. 17], вона «не є однорідною, і, як доводить практика, слід говорити про різні типи демократичної організації влади» [680, с. 198-206], адже «на різних стадіях розвитку демократична держава повинна поєднувати одночасно риси і лібералізму, і соціал-демократизму» [771, с. 162], це «специфічна інституційно організована система органів державної влади і місцевого самоврядування, які забезпечуючи народний суверенітет, здійснюючи волю більшості громадян і спираючись на непорушні правові принципи, реалізують суспільно важливі завдання, сприяють досягненню суспільного консенсусу та убезпечують розвиток громадянського суспільства» [808, с. 5] «форма державно-політичного устрою, що ґрунтується на визнанні народу джерелом влади послідовному здійсненні принципу реальності й свободи людини, їх реальної участі в управлінні справами держави й суспільства» [856, с. 61; 838, с. 13].

Такий підхід є нормативно підтвердженим, адже демократичною основою функціонування публічної влади є саме спосіб набуття нею представницьких властивостей, її організації, модель взаємодії з громадянином, ступінь підпорядкування нормам права.

Основою демократії є реальне народовладдя, тлумачення якого міститься в правовій позиції Конституційного Суду України [635], перетворюється в реальність через легальний та легітимний механізм його здійснення – вибори, та можливе за умови децентралізації системи управління, суть якої полягає в роз концентрації владних повноважень та передача їх частини на місцевий рівень, виступає однією з основних ознак демократичної держави, яка здатна активізувати механізми саморегуляції вироблені суспільством, тим самим зменшує сферу впливу держави на суспільство.

Наступною ознакою є плюралізм як елемент демократії, що на конституційному рівні передбачає політичну, економічну та ідеологічну багатоманітність (ст. 15) як систему поглядів, ідей і цінностей, які є не, що іншим як системою стримувань і противаг, балансом між різними елементами, сприяють соціальному прогресу загалом. Рівноправність, самостійність і свобода виступають ознакою демократичного плюралізму, гарантуються Конституцією України (ст. 21, 22) [309]. «Плюралістична демократія» поряд з поняттям «ліберальна демократія» розкривається в наступних взаємозалежних положеннях: розвиток громадянського суспільства; надійної держави; конкурентоспроможної економіки; ефективного механізму впливу на світові події [199, с. 381].

Сучасна держава Україна мала б забезпечувати умови розвитку таких інститутів, як «ринкова економіка, політичні партії, громадські організації, незалежні ЗМІ тощо» [310, с. 11], тим самим даючи шлях для формування потужного громадянського суспільства, оскільки демократична держава є найоптимальнішою формою для розвитку громадянського суспільства. Такий зв'язок детально досліджений у працях Р. Даля [174, с. 42, 47, 49] та інших. В загальному вигляді буде відображати респонсивність (як здатність держави до акумулювання і реалізації ідей, потреб суспільства) та транспарентність держави тобто наявність ефективної комунікації та взаємодії між державою та суспільством загалом (відкритість у наданні правдивої інформації готовність до її отримання й опрацювання). При цьому транспарентність не слід ототожнювати з відкритістю (концепцією «відкритої держави» [770, с. 43-51] «відкритого суспільства» [813, с. 417-422], [5, с. 64-65], яка потребує подальшої розробки). Термін транспарентність в перекладі з латини дослівно розуміється як «щось прозоре та зрозуміле». «Прозорість» (властивість і стан) [693, с. 185] є близьким до поняття «відкритість» (доступний) [693, с. 597]. Разом з тим, поняття «прозорість» є ширшим за «відкритість», оскільки передбачає не тільки розкриття інформації, але і її повноту, правдивість і зрозумілість. Таким чином відкритість

базується на кількості інформації, транспарентність на її якісних характеристиках, таких як зрозумілість, доречність, правдивість, зіставність, суттєвість.

Транспарентність вживається науковцями здебільшого як функціональна характеристика державної влади та місцевого самоврядування [339; 776; 878, с. 85-91], конституційний принцип [441, с. 148-156].

Втім транспарентність та респонсивність слід розглядати як засади демократичної держави, які сприятимуть реальній участі громадян у процесі модернізації суспільства, інституалізації держави шляхом формування механізму держави з легітимованими, а не дискретними повноваженнями. На користь цих засад вказує приклад республіки Естонія, яка «запровадивши прозорість будь-яких державних і господарських рішень, змогла потрапити до числа найменш корумпованих держав у світі» [344, с. 10], що є неабиякою проблемою для України. Це зробить сучасну державу Україна чутливою до суспільних потреб й вимог свого функціонування в умовах глобалізації та інших процесів, дасть змогу виявити першочергові завдання, що потребують розв'язання.

Тож, до основних ознак демократичної держави слід віднести, зокрема: 1) через демократичні інститути виражає інтереси різних соціальних груп; 2) сприяє розв'язанню загальносоціальних справ; 3) координує інтереси різних соціальних груп; 4) виступає підґрунтям для формування громадянського суспільства; 5) їй притаманна ідеологічна багатоманітність; 6) децентралізація влади, передача частини владних повноважень органам місцевого самоврядування; 7) готова до реагування на зміни.

Сучасна держава Україна як і багато інших держав світу, визнає людину найвищою соціальною цінністю. В юридичній науці приділяється достатня увага дослідженню соціальної держави.

Зокрема акцентується, що «важливим фактором розбудови соціальної держави є стан розвитку громадянського суспільства, яке визначає напрямки еволюції правової держави. Втім, його

існування не свідчить про автоматичне утвердження соціальної державності, оскільки впровадження його інститутів не передбачає обов'язкового проведення широкомасштабної соціальної політики» [148, с. 168]. Це означає, що вся діяльність сучасної держави Україна має бути спрямована на забезпечення вказаних постулатів, їх гарантування та захист в узгоджений з принципами демократичної, правової держави спосіб з урахуванням ратифікованих міжнародних правових актів, зокрема Європейської соціальної хартії (переглянуту) 1996 року [223] головний меседж якої відображає концепції конкретних й ефективних прав, тверджень Європейського комітету з соціальних прав у прецедентному праві, Загальній декларації прав людини. Реалізація положень Хартії зумовлює вчиняти не тільки правові дії, а й також практичні заходи щодо повної реалізації прав, закріплених у Хартії державами-учасниками, адже «кожна людина має право на такий життєвий рівень, включаючи одяг, їжу, житло, медичний догляд та необхідне соціальне обслуговування, який є необхідним для підтримання здоров'я і добробуту її самої та її сім'ї, і право на забезпечення в разі безробіття, хвороби, інвалідності, вдівства, старості чи іншого випадку втрати засобів до існування через незалежні від неї обставини» [234, с. 89]. Здебільшого саме такий зміст вкладають автори у визначення соціальної держави [682, с. 14; 323, с. 40; 801, с. 622; 662, с. 83].

О. Горенко в своїй роботі виокремлює чотири основні напрями наукової інтерпретації «європейської соціальної моделі»: 1) перша – це тлумачення розвиненої, загальнодоступної системи соціальних гарантій групи провідних країн Західної Європи як своєрідного зразка, нормативної та програмної мети європейського єднання; 2) друга – більше орієнтується на фіксацію принципових функціональних засад: принцип вільної конкуренції; визнання соціального зближення та солідарності, сприяння утвердженню соціальної справедливості; підтримку громадянами державної соціальної політики; стабільність державних соціально-політичних інституцій; 3) третя – це тлумачення «європейської соціальної моделі» як своєрідної

політичної стратегії, що підштовхує інтеграційний процес, забезпечує «народну легітимацію» європейського єднання, є «політичним проектом» або «політичною стратегією», котра сприяє зміцненню загальноєвропейської ідентичності й гарантує політичну підтримку євроінтеграційного процесу; 4) четверта – це компаративістика, визначення системних відмінностей, регіональної своєрідності європейського соціального проекту. Цей підхід розглядає «європейську соціальну модель» як «творіння, що розвивається, прогресує» з погляду як старих, так і нових країн-членів [153, с. 9].

Зважаючи на зазначене, можна дійти висновку про відсутність універсальної соціальної моделі держави у європейському просторі, оскільки цей простір формують національні моделі, в рамках яких повноцінно діють соціальні стандарти (умови, норми поведінки громадян, інститутів і держави загалом, закріплені принципом верховенства права, підтримані силою закону) закладені в міжнародних та національних правових актах з урахуванням принципу субсидіарності.

У такому простежується європейський раціоналізм. Взяті Україною обов'язки спонукають її до системного вироблення власної соціальної моделі, яка би враховувала позитивний європейський досвід, що відображений у «варіантах раціонального сполучення економічної та соціальної політики, а також форм і методів активізації економічної функції соціального чинника» [153, с. 10].

Таким чином, соціальна держава, насамперед, спрямована на проведення соціально-економічної політики, що ґрунтується на принципах економічної свободи, соціальної справедливості і соціальної солідарності суспільства з урахуванням принципів Європейського кодексу соціального забезпечення, Європейської соціальної хартії та інших [132; 656; 748; 831].

Основними її ознаками слід вважати, зокрема: 1) визнання людини найвищою соціальною цінністю; 2) взаємозв'язок із громадянським суспільством; 3) взаємодія ринкових відносин з державним регулюванням економіки; 4) забезпечення правового

статусу особи; 5) наявність ефективної системи соціального захисту.

Розуміння сутності правової держави, яка відображена у юридичній як вітчизняній, так і зарубіжній науці, базується на системі принципів правової держави (принцип верховенства права, поділ влади, формальна та фактична рівність перед законом, реальність прав людини і громадянина, забезпечення соціальної справедливості), що визнаються різними авторами [162, с. 30; 439, с. 122], [130, с. 114-118; 147, с. 1627; 297, с. 3-9; 517, с. 41-53; 685, с. 13-23; 807, с. 49-53], які нормативно закріплені в Конституції України, зокрема в ст. 3, 6, 8, 22, відображають засади функціонування держави Україна як правової держави. При цьому «для правової держави вирішальне значення має не стільки факт встановлення права та фіксації його в законі, скільки факт його забезпечення» [655, с. 3].

«Панування права в суспільстві. Верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу, інтерпретаційно-правову, правозастосовну діяльність. Одним з проявів верховенства права є те, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства. Всі ці елементи права об'єднуються якістю, що відповідає ідеології справедливості, ідеї права, яка значною мірою дістала відображення в Конституції України. Таке розуміння права не дає підстав для його ототожнення із законом. Справедливість одна з основних засад права, є вирішальною у визначенні його як регулятора суспільних відносин, одним із загальнолюдських вимірів права» [633]. Розуміння верховенства права як фундаментального принципу правової держави підтримується й іншим авторами [248, с. 174; 296, с. 48], не може розглядатися як «верховенство закону» [605], оскільки це «не формальна законність, яка забезпечує регулярність і послідовність у досягненні та підтриманні демократичного порядку, а справедливість, що базується на визнанні людини найвищою

цінністю, гарантованість її повної реалізації структурами державної влади.

Демократія виступає невіддільним елементом правової держави» [206], «верховенство права включає: 1) доступність закону (в тому значенні, що закон має бути зрозумілим, чітким та передбачуваним); 2) питання юридичних прав мають бути вирішені нормами права, а не на основі дискреції; 3) рівність перед законом; 4) влада має здійснюватись у правомірний, справедливий та розумний спосіб; 5) права людини мають бути захищені; 6) мають бути забезпечені засоби для розв'язання спорів без надмірних матеріальних витрат чи надмірної тривалості; 7) суд має бути справедливим; 8) дотримання державою як її міжнародно-правових обов'язків, так і тих, що обумовлені національним правом» [885].

Тож, верховенство права є основою конституційної моделі правової держави, справедливого суспільства, гарантією відповідального уряду, вагомим внеском в економічне зростання, засобом забезпечення миру і співробітництва.

Зазначені елементи співвідносно до поняття «правова держава» відображають реальну взаємодію між державою та правом, відповідність державної діяльності самій ідеї права. Інтегровані в принцип верховенства права, принципи відображають якість змісту моделі сучасної правової держави, оскільки вказують на рівень заглибленості держави у право.

Отже, розуміння правової держави будується на низці властивостей, які дають уявлення про зміст, спрямованість та умови їх забезпечення в сучасній державі Україна, оскільки утвердження верховенства права і функціонування правової держави можливі за умов поєднання ідеалів і досягнутого на практиці юридичного досвіду стосовно принципів, інститутів, механізмів і процедур.

Основними ознаками сучасної правової держави Україна є такі: 1) закріплення й забезпечення прав і свобод людини і громадянина; 2) верховенство права; 3) взаємовідповідальність особи й держави; 4) загально дозвільні методи регулювання; 6)

розподіл влади; 7) юридична захищеність особи; 8) дотримання законності усіма суб'єктами.

Основною умовою функціонування суверенної і незалежної, демократичної, соціальної, правової держави є розвинуте громадянське суспільство, основними ознаками якого є, зокрема: 1) людина основна цінність; 2) гарантування розвитку усіх форм власності та їх захист; 3) наявність демократичних інститутів; 4) виявлення та координація інтересів різних соціальних груп; 5) наявність ефективної системи соціального захисту; 6) юридично рівні можливості існування і розвитку особи.

Аналіз наукових поглядів на розуміння поняття «держава», «сучасна держава», «суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава», «громадянське суспільство» дає можливість сформувати уявлення про ці явища.

Правова природа сучасної держави Україна виявляється в основних її ознаках. До них належать такі: 1) вона є соціальною, публічною інституцією, що наділена владними повноваженнями для досягнення мети; 2) її метою є забезпечення цілісності, функціонування та розвитку суспільства; 3) поширює владу на людей, які проживають на її території; 4) наявність ефективного апарату держави (системи державних органів, яка утримується коштом платників податків), який здійснюватиме обумовлені метою завдання в процесі реалізації функцій; 5) створює систему правових засобів, необхідних для досягнення мети; 6) здійснює управління справами суспільства і узгоджує інтереси соціальних груп; 7) володіє суверенітетом для належного здійснення як внутрішніх так і зовнішніх завдань, реалізації своїх функцій. Виявлені ознаки сприяють уточненню поняття сучасна держава Україна.

Таким чином, сучасна держава Україна – це соціальна публічна інституція, яка забезпечує цілісність, управління та розвиток суспільства.

В зазначеному відображається природа сучасної держави Україна, яка є «динамічною і уособлює принципи розвитку» [536, с. 35], «становить ту систему внутрішніх зв'язків і відносин,

виникнення якої визначає, зумовлює саме становлення предмета, його природу, специфіку, це поле, на якому здійснюється її функціонування і розвиток» [476, с. 85].

Підгрунтям сучасної держави Україна має бути розвинуте громадянське суспільство. Така держава має функціонувати на засадах суверенності, верховенства Конституції України, людиноцентризму, правової визначеності у служінні держави на користь загальному благу, інституціоналізації держави з врахуванням децентралізації, оскільки вони відображають ідеологію сучасної держави Україна (як спосіб організації суспільства).

За словами Джона Шварцмантеля, «ідеологія це широкий діапазон ідей, які охоплюють центральні аспекти того, яким повинне бути побудоване суспільство, і дають відповідь на запитання, якою повинна бути роль держави» [832, с. 48]. В межах єдиної концепції державно-правового будівництва вони повною мірою відповідають заявленим конституційним положенням, які проявляють сутність сучасної держави Україна, в тому числі як міжнародного суб'єкта, узгоджуються з європейськими цінностями (демократія, права людини та верховенство права) визнаними сучасною державою Україна та загалом покладають на неї обов'язок створення належних умов для їх реального правового забезпечення. Вони виступають вектором та критерієм трансформаційних змін сучасної держави Україна, вказують на стратегію її розвитку і є реальними у виконанні. При цьому, сучасна держава Україна постає як цілісний інститут в умовах вільного функціонування громадянського суспільства, в межах якого відбуватиметься розвиток суспільства, починаючи з виявлення мети, завдань, функцій властивих тільки такій державі, їх взаємовідповідності з апаратом держави, його реальній можливості здійснювати функції сучасної держави Україна у правових формах (в межах та у спосіб визначених Конституцією і законами України повноважень), що відповідають європейським стандартам. Вимогою до сучасної держави Україна, обумовленою її спрямованістю на служіння українському народу, постає

гнучкість своєчасного її реагування на зміни і виклики, які диктуються суспільством та світовими процесами.

Такі засади мають стабілізуюче, для сучасної держави Україна, значення, безпосередньо закріплені у Конституції України чи випливають зі змісту її положень, визначають модель сучасної держави Україна (політико-юридичний ідеал) вказують на її мету. Досягнення мети – цілісності, функціонування та розвитку нашого суспільства має здійснюватися шляхом формування демократичної, правової, соціальної держави, яка відповідатиме конституційній моделі сучасної держави Україна (політико-юридичному ідеалу) «уявленням прообразу бажаних суспільних відносин, що ґрунтується на визнаних у суспільстві цінностях та визначає спосіб мислення і діяльність, якщо його цілі вирішуватимуть основні проблеми суспільства» [264, с. 10]), відтворює цінності держави, її організацію («логічні взаємовідносини функціональних сфер, збудовані в такій формі, яка дозволяє найбільш ефективно досягти цілі» [190; 362; 811]), опосередковує модель взаємовідносин держави і людини, в якій держава бере за обов'язок гарантувати, забезпечувати й захищати права й свободи людини та громадянина та інші завдання.

В юридичному словнику зазначено, що «організація здійснюється за такою схемою: відповідно до поставленої мети добирається необхідна сукупність складових елементів (засобів) та визначається їх структурно-функціональний зміст, здійснюється вибір раціональних форм і методів (способів) об'єднання елементів у єдину систему; регламентуються їх взаємозв'язки та взаємодія при переході від одного рівня організованості до іншого [102, с. 569].

Зазвичай під завданнями розуміється мета до якої прагнуть, хочуть здійснити; визначений запланований для виконання обсяг роботи, замисел, задум, те, що потребує вирішення; проголошується; те, що хочуть здійснити [693].

Як вважають О. Зайчук, Н. Оніщенко завдання держави це те, що необхідно зробити і вони ширші від тієї чи іншої функції. Також на погляд авторів, завдання не можуть слугувати першоосновою функцій держави, оскільки вони обумовлені

потребами суспільства, закономірностями й особливостями розвитку держави [731, с. 70].

О. Лощихін головні завдання держави визначає як вузлові, проблемні напрями її діяльності. Він вважає, що за своїм змістом вони, як правило, є більш вузькими напрямами діяльності держави, ніж її функції [375, с. 106].

Л. Наливайко зазначає, що завдання у загальному вигляді, формують проблеми, які виникають у державі на тому чи іншому етапі державного будівництва. При цьому одне й те ж завдання може вирішуватися кількома функціями держави. У той же час, окремі функції держави також пов'язані не з одним, а двома та більше завданнями [439, с. 162].

Подібна позиція простежується практично і в інших роботах пов'язаних з дослідженням категорії «функції держави». При цьому автори не вказують на нормативне закріплення завдань держави у нормативно-правових актах. Разом з тим, на суб'єктів уповноважених на виконання функцій держави, зазвичай такими є органи держави, її підприємства, установи, покладені завдання, які закріплені у чинних джерелах права. Завдання деяких з них, наприклад Кабінет Міністрів України закріплені як в Конституції України (ст. 116), так і в ст. 2 Закону України «Про Кабінет Міністрів України». Так, до основних завдань Кабінету Міністрів України належать:

1) забезпечення державного суверенітету та економічної самостійності України, здійснення внутрішньої та зовнішньої політики держави, виконання Конституції та законів України, актів Президента України;

2) вжиття заходів щодо забезпечення прав і свобод людини та громадянина, створення сприятливих умов для вільного і всебічного розвитку особистості;

3) забезпечення проведення бюджетної, фінансової, цінової, інвестиційної, у тому числі амортизаційної, податкової, структурно-галузевої політики; політики у сферах праці та зайнятості населення, соціального захисту, охорони здоров'я, освіти, науки й культури, охорони природи, екологічної безпеки і природокористування;

4) розроблення і виконання загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального, культурного розвитку, охорони довкілля, а також розроблення, затвердження і виконання інших державних цільових програм;

5) забезпечення розвитку і державної підтримки науково-технічного та інноваційного потенціалу держави;

6) забезпечення рівних умов для розвитку всіх форм власності; здійснення управління об'єктами державної власності відповідно до закону;

7) здійснення заходів щодо забезпечення обороноздатності та національної безпеки України, громадського порядку, боротьби зі злочинністю, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій;

8) організація і забезпечення провадження зовнішньоекономічної діяльності, митної справи;

9) спрямування та координація роботи міністерств, інших органів виконавчої влади, здійснення контролю за їх діяльністю [309, 560].

Зважаючи на вищезазначене, завдання Кабінету Міністрів України, як суб'єкта уповноваженого на виконання функцій сучасної держави Україна (згідно з Законом України «Про запобігання корупції») спрямовані на розв'язання завдань держави, оскільки він, як і ряд інших органів державної влади, створений для розв'язання завдань і реалізації функцій держави на конкретній ділянці управління суспільством і його повноваження корелюють з ними. Завдання, які покладаються на інших суб'єктів уповноважених на виконання функцій держави (органів державної влади та їх посадових осіб) закріплені в чинних джерелах права.

Тож завдання сучасної держави нормативно закріплені в Конституції України, тому мають об'єктивний характер.

Аналіз такого явища як «завдання держави» дає змогу виокремити його ознаки, зокрема: 1) це питання, які потребують вирішення для досягнення мети; 2) вони відображають основні ознаки держави, які формуються під впливом моделі її розвитку; 3) визначають обсяг діяльності держави необхідний для

досягнення мети в конкретних умовах; 4) формуються під впливом як внутрішніх так і зовнішніх факторів; 5) обумовлюють зміст та обсяг повноважень державних органів, діяльність яких має бути пов’язана із вирішенням завдань; 6) обумовлюють коло способів та засобів їх розв’язання; 7) обумовлюють зміст та обсяг функцій держави.

Таким чином, завдання держави – це питання, які обумовлені її метою та потребують розв’язання в процесі реалізації функцій.

Сформоване розуміння поняття «завдання держави» є загальним для будь-якої держави, в тому числі сучасної держави Україна.

Важливу пізнавальну та практичну значущість, з точки зору удосконалення діяльності держави, має класифікація завдань сучасної держави. Вона відіграватиме вагому роль у їх науковому пізнанні, з огляду на її здатність до розгляду явища в єдності, взаємозв'язку і взаємодії.

Загальновідомо, що класифікація є видом поділу поняття. В основі будь-якої класифікації лежить критерій. Критерієм може бути не будь-яка ознака, а тільки найістотніша, тобто така, що визначає характер усіх ознак явища, котре класифікується. У такий спосіб можна встановити для кожного класу чітко визначене місце серед інших класів, здобути стрункy систему розміщення предметів. Тому класифікації можуть бути природні й штучні (критерій – будь-які довільні ознаки). Природна класифікація це розподіл предметів або явищ за групами (класами) на основі їхніх істотних ознак [227]. В такій класифікації критерієм виступають фактичні параметри, які випливають з ознак явища, що виражає природу речей. Втім і природна класифікація може виявитися штучною через неправильну її побудову, в основі якої виступає неістотна, а будь-яка інша ознака. Така класифікація спотворює взаємозв'язки між предметами.

З огляду на вказане, правильний вибір критерію еквівалентний правильності постановки завдання. Критерій

тлумачиться як підстава для оцінки, визначення або класифікації чогось [693, с. 349].

При цьому, критерієм виступає найбільш істотна ознака предмета чи явища, яка обумовлює інші його ознаки. Класифікація повинна задовольняти такі формальні вимоги: 1) підмножини, на які розділено множину, не повинні перетинатися (містити спільні елементи); 2) у сумі підмножини повинні дати вихідну множину класифікованих об'єктів; 3) кожен елемент повинен входити до якогось одного класу; 4) поділ множини на групи повинен здійснюватися за конкретною ознакою. Оскільки класифікація є необхідною стороною кожного пізнавального процесу [856, с. 115].

За філософським положенням й аргументацією, основні класифікації проводяться за суттєвими, стійкими ознаками, а формальні ж класифікації базуються на зовнішніх відмінних ознаках [251, с. 225-238].

З огляду на зазначене, критерії класифікації завдань сучасної держави мають бути диференційовані та такі, що виражають її природу.

Слід зазначити, що завдання держави узалежнені від її моделі та будуть різнитися. Бажаним для будь-якої держави є створення програми, яка б визначала основні параметри її діяльності тобто містила б те, що потребує вирішення в процесі досягнення мети. Тобто держава має взяти на себе зобов'язання, які повинна виконати, а також обрати шлях, що забезпечить досягнення мети. Динамізм сучасних процесів зумовлює все більшу кількість держав обирати демократичний шлях досягнення мети, який притаманний і сучасній державі Україна. При цьому слід зважати на поправку до переліку таких зобов'язань, адже суттєвий вплив на них мають як зовнішні так і внутрішні фактори.

Такі фактори впливу виступають вагомою умовою розвитку сучасної держави, в тому числі й сучасної держави Україна. Зовнішні фактори це насамперед обставини, які будь-яка сучасна держава не може змінити, але зобов'язана враховувати для обґрунтованого визначення завдань й способів їх розв'язання

задля досягнення своєї мети. Тобто такий фактор виступає в ролі детермінанта, чинника, який визначає завдання держави, а відтак її функції.

Наприклад, у сучасний період, одним зі значущих зовнішніх факторів впливу на державу Україна є насамперед стан міжнародного правопорядку, який впливає на функціонування правової, демократичної державності. Підтримуємо М. Баймуратова, який розглядає міжнародний правопорядок як модель функціонування міжнародного товариства держав, що має своєю основною метою стабільне, продуктивне і безконфліктне їх співіснування на міжнародній арені за допомогою певних інструментів (держав, міжнародного права, міжнародних інституцій і так далі) [36].

Військове втручання, агресія з боку Росії безпосередньо вказує на важливість такого фактору впливу, який окреслює завдання сучасної держави Україна, зокрема на посилення національної безпеки, яка є ґрунтом для функціонування держави України як незалежної та суверенної.

Не менш важливим фактором впливу є міжнародні процеси, зокрема це інтеграція в європейську спільноту та глобалізація. В деяких дослідженнях [771; 198, с. 21, 146-147] зосереджується увага на тому, що під впливом глобалізації змінюються напрями й зміст державної діяльності [771, с. 130-131], оскільки глобалізація це об'єктивний процес формування, функціонування і розвитку принципово нової всесвітньої системи відносин між країнами й народами на основі взаємозв'язку і взаємозалежності у всіх сферах життєдіяльності світової спільноти [267, с. 106] тобто це процес всесвітньої економічної, політичної та культурної інтеграції та уніфікації.

Також на формування кола завдань держави впливає їх природа та модель держави (політико-юридичний ідеал), форма держави та інше. Але визначальним серед них є мета держави.

Серед критеріїв поділу, насамперед, слід виокремити мету, яка зумовлює коло завдань держави, що необхідно розв'язати, щоб її досягнути. Мета сучасної держави, як зазначалося вище,

забезпечення цілісності, управління та розвитку суспільства, а відтак до основних видів завдань можна віднести:

1) завдання щодо забезпечення цілісності суспільства: а) створення дієвого апарату держави; б) створення засобів забезпечення соціальної стабільності та захисту суспільства; в) забезпечення взаємодії з іншими державами, міжнародними організаціями та інші;

2) завдання щодо управління справами суспільства: а) розподіл повноважень між органами держави; б) вирішення загальносуспільних справ; в) охорона навколишнього середовища та інші;

3) завдання щодо розвитку суспільства зумовлені моделлю держави (наприклад демократичної, соціальної, правової держави): а) формування демократичних інститутів; б) координація інтересів різних соціальних груп; в) децентралізація; г) створення ефективної системи соціального захисту; г) забезпечення прав і свобод людини і громадянина; д) формування інформаційного суспільства та інші.

Завдання щодо розвитку суспільства є важливими, потребують особливої уваги. Адже зміни у соціальному світопросторі обумовлюють швидке реагування на них сучасної держави.

Для недемократичної держави, яка в інший спосіб забезпечує досягнення мети, характерними будуть інші види завдань, наприклад: а) централізоване управління; б) функціонування інститутів, які забезпечують лише партійно-бюрократичний апарат; в) посилення мілітаризації; г) обмеження участі в міжнародній співпраці та інше.

Але динамізм сучасних процесів зумовлює все більшу кількість держав, в тому числі й сучасну державу Україна, обирати демократичний шлях досягнення мети.

Поглиблені знання про завдання держави можна отримати завдяки комплексному критерію – поєднання мети (або предметної спрямованості), а також факторів як внутрішніх, так і зовнішніх, які її обумовлюють як обумовлюють і завдання

держави. А, у сукупності із просторовим критерієм, який встановлює межі діяльності держави як внутрішні так й зовнішні та дає змогу виокремити внутрішні та зовнішні завдання.

Наприклад, до внутрішніх завдань сучасної держави відносять такі: забезпечення правового статусу особи; створення ефективного державного апарату; ефективної системи соціального захисту; демократичних інститутів тощо. А до зовнішніх, міжнародне співробітництво, захист цілісності суспільства та інші.

Застосовуючи означений вище критерій (за метою держави) можна виокремити завдання сучасної держави Україна, розв'язання яких здійснюватиметься шляхом формування демократичної, правової, соціальної держави, що відповідатиме конституційній моделі (політико-юридичному ідеалу), забезпечить досягнення її мети.

Конституція України містить не тільки основні характеристики держави Україна, але й визначає її мету та завдання, які слід розв'язати в процесі реалізації її функцій для досягнення мети. А, також зміст та обсяг повноважень державних органів, державних підприємств, установ діяльність яких спрямована на їх розв'язання. Разом з тим, серед них є завдання, які може розв'язати лише держава (безпосередні), а також такі, що держава покликана розв'язувати разом з іншими інституціями (солідарні).

Таким чином, аналіз конституційних положень дав змогу виявити такі завдання сучасної держави України (безпосередні), зокрема: за метою сучасної держави Україна її завдання можна поділити на такі групи:

1) завдання щодо забезпечення цілісності суспільства:

– забезпечити захист суверенітету і територіальної цілісності України (ст. 17);

– забезпечити державну безпеку і захист державного кордону України (ст. 17);

– зовнішньополітична діяльність спрямованого на забезпечення національних інтересів і безпеки (ст. 18.);

– укладання міжнародних договорів (ст. 9);

– правовий порядок (ст. 19);

2) завдання щодо управління справами суспільства:

– забезпечення екологічної безпеки (ст. 16);

– здійснення влади через органи держави (ст. 5);

– забезпечення конституційних прав і свобод на підставі Конституції України (ст. 8);

– здійснення права власності на об'єкти виключної власності (ст. 13);

– забезпечення захисту усіх суб'єктів власності (ст. 13);

– гарантування права власності на землю (ст. 14);

– створення юрисдикційного механізму захисту прав людини (розділ ІІ);

– утвердження і забезпечення прав і свобод людини (ст. 3);

– відповідальність держави перед людиною (ст. 3);

– розподіл влади (ст. 6) та повноважень між органами держави (ст. 85, 106, 116, 119, 150, 121, 124);

– формування бюджетної системи (ст. 95);

– формування демократичних інститутів (вибори, референдум) [309];

3) завдання щодо розвитку суспільства у значній мірі переплітаються із завданнями щодо управління справами суспільства. Адже завдання «щодо розвитку», зафіксовані в конституційних положеннях, знаходяться в стані розв'язання. Наприклад, на нині в Україні не сформований інститут референдуму, хоча до недавно він діяв. Тому, цей критерій з одного боку є дещо умовним, а з іншого він дав змогу виокремити цілу низку об'єктивних завдань, що стоять перед державою Україна і потребують розв'язання в процесі реалізації її функцій.

Водночас, Конституція України містить (солідарні) завдання сучасної держави Україна, які потребують розв'язання, наприклад, консолідація української нації (ст. 11); гарантування місцевого самоврядування (ст. 7); гарантування української мови,

інших мов (ст. 10); дбати про задоволення національно-культурних і мовних потреб українців, які проживають за межами держави (ст. 12); забезпечення політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності (ст. 15); гарантування свободи політичної діяльності, не забороненої Конституцією і законами України (ст. 15); брати участь у формуванні доходів бюджетів місцевого самоврядування (ст. 142) [309].

Разом з тим, для поглиблення знань про завдання сучасної держави Україна, а також про її функції, що обумовлені завданнями, можна використовувати й інші критерії чи їх сукупність.

Лексичне значення поняття «функція» зводиться до такого: це виконання, здійснення, звершення спосіб діяння речі або елемента системи, спрямований на досягнення певного ефекту [791, с. 724; 73, с. 1300]; в соціологічному розумінні, поняття «функція» розглядається «як зовнішній прояв властивостей, звичайних або специфічних дій окремих осіб (органів), зумовлених їх природою або необхідністю вживання» [791, с. 563], «як роль, яку певний соціальний інститут або приватний соціальний процес виконує відносно потреб суспільної системи більш високого рівня організації або інтересів її складових класів, соціальних груп та індивідів» [250, с. 751].

В юридичній літературі більшість виявлених понять «функції держави» характеризуються змістовною однотипністю, містять уявлення, за якими «функції це напрямки діяльності чи діяльність в усіх напрямках чи аспектах» [713, с. 36], «зовнішній прояв властивостей у відповідній системі відносин» [728, с. 172], «основні напрямки діяльності, в яких відбиваються сутність, завдання, цілі» [733, с. 48], «соціальне призначення» [738, с. 72], «основні напрями діяльності, в яких виражена сутність та соціальне призначення державного управління суспільством» [330, с. 30] тощо. В наукових дослідженнях трапляється ототожнення «функції держави» з іншими суміжними категоріями, акцентування уваги на різних її аспектах (про що вказувалося у попередньому підрозділі).

Тож функції сучасної держави взаємопов'язані з її метою, завданнями. І якщо завдання визначають зміст питань, які необхідно розв'язати, то функції – найбільш доцільний обсяг діяльності держави щодо їх розв'язання. А відтак функція є категорією системного аналізу, яка дає змогу сформувати найбільш доцільну конструкцію діяльності, що має бути спрямована на розв'язання завдань та досягнення мети – цілісність, управління та розвиток суспільства.

До основних ознак функцій сучасної держави можна віднести такі: 1) це обсяг діяльності держави необхідний для вирішення завдань та досягнення мети держави; 2) діяльність, що обумовлена завданнями та метою держави; 3) визначає її предметну спрямованість у відповідних межах; 4) визначає частку способів та засобів розв'язання конкретних завдань; 5) обумовлює форму їх реалізації.

Таким чином, функції сучасної держави – це найбільш доцільний обсяг діяльності держави, що спрямована на розв'язання її завдань.

Сформоване визначення є загальним, й щодо поняття «функції сучасної держави Україна».

Завдання та функції сучасної держави обумовлюють зміст та обсяг повноважень суб'єктів (органів держави, її підприємств, установ), діяльність яких спрямована на їх розв'язання та реалізацію.

Для поглибленого вивчення і ефективного використання й надалі, виявлення проблем та способів їх розв'язання слід виокремити диференційовані критерії класифікації функцій сучасної держави.

Як відомо функції держави класифікують за різноманітними критеріями: за соціальною сутністю і призначенням, суб'єктами реалізації, за часом їх здійснення, за формою та типом держави, а також часто використовують просторовий критерій.

Наприклад, в теорії функцій держави за просторовим критерієм відбувається виділення зовнішніх та внутрішніх

функцій держави до яких надалі застосовують критерій залежно від сфери прояву. Такий критерій сприймається неоднозначно. За однією з точок зору такий поділ вважається ускладненим на тлі глобалізації та курсу на євроінтеграцію тому набуває певної умовності [416, с. 153; 458, с. 319-320]. З іншого боку, наголошується на тому, що тенденції розвитку держави в умовах плину таких процесів зумовлюють тісну залежність між внутрішніми та зовнішніми напрямками діяльності держави [659, с. 189; 172, с. 225; 116, с. 8-14]. Практично обидві точки зору вказують на умовність такого критерію. Така класифікація не сприяє виявленню зв'язків між предметами і явищами, тому може виступати в ролі допоміжної, несуттєвої для теорії функцій держави загалом.

Варто зауважити, що наукова література містить й інші класифікаційні групи функцій держави, які є до певної міри умовними в сучасний період розвитку держави. Разом з тим, класифікації функцій держави за різними критеріями використовуються з різними цілями, тому некоректним буде ствердження про неправильність будь-якої з них. У розвитку держави не має чітких ліній розмежування між окремими періодами, що робить будь-яку класифікацію умовною. Тож відносність будь-якої класифікації функцій держави, в тому числі й наявних, зумовлена змінами в сучасних державах.

Можливим з точки зору їх значущості, є поділ за предметною спрямованістю, за способами та засобами необхідними для розв'язання завдань, за формою реалізації функцій сучасної держави. Слід зауважити, що свої функції сучасна держава реалізує у різноманітних формах (правових та неправових, позаправових). Щоправда, більшість сучасних демократичних держав намагаються використовувати правову форму реалізації функцій сучасної держави. Загалом, такі критерії поглиблюють знання про функції сучасної держави.

Але оскільки саме завдання обумовлюють функції сучасної держави, то, насамперед, їх слід класифікувати за такими критерієм як завдання.

Так, якщо критерієм є завдання сучасної держави, то і функції сучасної держави відповідно, як і завдання будуть спрямовані на досягнення її мети щодо цілісності, управління, розвитку суспільства.

Отже, для кожного завдання щодо цілісності суспільства, яке потребує розв'язання найбільш доцільною буде діяльність сучасної держави спрямована на функціонування громадянського суспільства, створення дієвої системи органів держави, захисту свого суспільства та міжнародного співробітництва, охорони міжнародного правопорядку та інша.

Обсяг та межі такої діяльності обумовлені змістом кожного із цих завдань. У сукупності з цим критерієм, можна було б застосувати просторовий, і виокремити внутрішні функції сучасної держави: діяльність щодо формування громадянського суспільства, дієвої системи органів держави і захисту свого суспільства та інші, а також зовнішні функції: діяльність по забезпеченню міжнародного співробітництва, охорони міжнародного правопорядку та інші.

Оскільки саме завдання обумовлюють функції сучасної держави, то саме завдання, які стоять перед сучасною державою Україна, мають бути критерієм за яким буде здійснюватися класифікація її функцій. З метою поглиблення знань про функції сучасної держави Україна немаловажним буде застосування й просторового критерію. Тому виокремлення функцій сучасної держави Україна буде здійснюватися за сукупним критерієм. Означений критерій дозволить виявити концептуальну модель функцій сучасної держави Україна (розкриває умови функціонування об'єкта, визначені характером взаємодії між об'єктом і його оточенням, а також між елементами об'єкта; мета дослідження об'єкта та напрямок покращення його функціонування; можливості керування об'єктом, визначення складу керованих змінних об'єкта) [108, с. 103-112]). Тобто виокремити функції властиві саме сучасній державі Україна, узагальнено розкрити їх внутрішній зміст, закономірності розвитку. В практичній площині класифікація функцій сучасної

держави Україна за обраним критерієм, узгоджена з певними правилами, окреслить обсяг діяльності держави в процесі досягнення її мети, опосередкує коло суб'єктів, їх повноваження щодо реалізації функцій сучасної держави Україна, та необхідні форми реалізації функцій, сприятиме виробленню рекомендацій стосовно їх вдосконалення.

Якщо, критерієм виявлення функцій сучасної держави Україна є її завдання, то в залежності від просторових завдань, що стоять перед сучасною державою Україна її функції – внутрішні, зовнішні будуть спрямовані на розв'язання внутрішніх та зовнішніх завдань (умовно поділених на такі, що забезпечують цілісність, управління, розвиток суспільства). Це означає, що для розв'язання кожного з виявлених завдань сучасної держави Україна найбільш доцільною буде державна діяльність, обсяг та межі якої обумовлені змістом кожного із цих завдань.

На відміну від традиційних, пропонований критерій здатен виокремити функції актуальні для сучасної держави Україна. За таких умов функціонування сучасної держави України буде конструктивним та передбачуваним, що надасть стабільності та раціональності у її розвиток.

З огляду на виокремлені вище завдання сучасної держави Україна пропонуємо до зовнішніх функцій сучасної держави Україна віднести зокрема наступні:

1) функція міждержавного співробітництва. Ця функція сучасної держави Україна спрямована на розв'язання завдань, що стоять перед нею. Насамперед, це взаємна повага держав-партнерів до суверенітету, внутрішніх справ один одного. Це обсяг і межі діяльності держави щодо протидії загрозам національній та міжнародній безпеці, правопорядку тощо;

2) функція міжнародної співпраці спрямована на розв'язання завдань у гуманітарній та економічній сферах шляхом спільної з міжнародними інституціями діяльності зорієнтованої на розвиток, розширення та зміцнення міжнародних зв'язків і авторитету сучасної держави Україна у світовому співтоваристві;

3) функція інтеграції спрямована насамперед на розв'язання завдань держави зумовлених процесом політичного, економічного, правового зближення з Європейським Союзом, впорядкування та узгодження їх діяльності в різних сферах життєдіяльності. Результатом такого є досягнення єдності, цілісності, узгодженості, взаємозалежності на основі сповідування загальноєвропейських демократичних цінностей.

Такі зовнішні функції сучасної держави Україна забезпечують цілісність, функціонування та розвиток суспільства, обумовлюють зміст та обсяг повноважень державних органів, діяльність яких спрямована на їх реалізацію.

Ефективність зовнішніх функцій сучасної держави Україна залежить від правових форм їх реалізації.

До внутрішніх функцій сучасної держави Україна можна віднести, зокрема такі:

1) функція забезпечення національної безпеки. Зазначена функція держави спрямована на захист національних інтересів і гарантування в Україні безпеки особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз в усіх сферах життєдіяльності. Як багатоаспектна категорія знаходить своє безпосереднє вираження в таких видах безпеки, як: державна, воєнна, політична, економічна, інформаційна, екологічна, науково-технологічна, продовольча тощо [21, с. 760-761]. Це дозволяє говорити про присутність такої функції практично у всіх сферах державної діяльності;

2) функція встановлення та реалізації правових засобів впорядкування суспільних відносин. В основі такої функції лежить принцип верховенства права, вона спрямована на розв'язання завдань сучасної держави Україна у правовий спосіб, шляхом встановлення і закріплення, коригування і практичного здійснення приписів;

3) функція формування професійного й ефективного апарату держави.

Зміст функції охоплює процес створення збалансованої системи органів держави (в основі якої лежить принцип поділу

влади, з урахуванням процесів децентралізації, чітке розуміння мети сучасної держави Україна, завдань, що потребують розв'язання). Така система державних органів має базуватися на формулі корисний ефект дорівнює витратам її утримання, володіти повноваженнями, що знаходить свій вияв у правових формах здатних забезпечити реалізацію функцій сучасної держави Україна в повному обсязі;

4) функція фіксування і забезпечення прав і свобод людини, юридичної захищеності особи. Це діяльність держави спрямована на формування характеру відносин особи і держави в основі якого відображені засади держави Україна, її ідеологія «служіння» держави інтересам людини, визначає способи і межі втручання держави в особисту сферу людини, гарантує правове обгрунтування діяльності влади;

5) функція гарантування розвитку і захисту всіх форм власності спрямована на створення ефективного інструментарію забезпечення існування різних форм власності, у спосіб, що узгоджується з засадами держави Україна;

6) функція соціального забезпечення, реального поширення соціального партнерства в країні. Вона спрямована на розв’язання завдань пов’язаних з перерозподілом національного доходу з метою забезпечення встановлених соціальних стандартів життя для кожної людини в умовах дії соціальних ризиків та стратегією і практикою цивільного мирного, неконфронтаційного співіснування; виступає способом врегулювання соціальних відносин між виразниками інтересів різних соціальних груп і державою, в основі якого лежить соціальний діалог;

7) функція створення умов для формування громадянського суспільства і взаємодія з ним. Діалог та стала взаємодія держави й громадянського суспільства здатна відобразити перспективи розвитку держави та всю повноту суспільних інтересів, за умови транспарентності та респонсивності у діяльності органів державної влади, що передбачає сприяння держави саморозвиткові громадянського

суспільства та його участі в державних справах. Тож зміст цієї функції передбачає надання цим суб'єктам такого політико-правового статусу який би узгоджувався зі статусом органів державної влади, але не допускав їх підпорядкованого впливу. Демократичні інститути зорганізовують інтереси суспільства загалом чи окремих груп, взаємодіють з державою на основі взаємоповаги та дотримання загальносуспільних цінностей у різних формах та способах де провідна роль належить державі.

Пропоновані функції сучасної держави Україна не є абсолютними та вичерпними, оскільки державі властивий динамічний та відкритий характер. Адаптація функцій до змін у сучасній державі є їх необхідною властивістю, оскільки цінність і значущість виявлених функцій сучасної держави Україна полягає саме в тому, що кожна з них дає змогу досягати мети (окресленої моделлю держави – політико-юридичним ідеалом держави), розв'язувати ті чи інші завдання, здійснювати регулюючий вплив на найважливіші сфери суспільного життя.

Виявлені функції обумовлюють зміст та обсяг повноважень державних органів, державних підприємств, установ діяльність яких спрямована на розв'язання завдань, що стоять перед сучасною державою Україна.

Таким чином, мета конкретизується в завданнях та функціях сучасної держави (що визначають питання, які слід розв'язати та в який спосіб), вони конкретизуються через повноваження органів держави (визначаючи обсяг і межі діяльності держави, що має бути спрямована на розв'язання цих питань).

Так, зокрема у статті 6 Конституції України передбачене таке завдання держави Україна як розподіл влади на законодавчу, виконавчу, судову (державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу, судову. Органи законодавчої, виконавчої, судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законодавства України) [309]. Таким чином, визначаються і межі будь-якої предметної діяльності сучасної

держави Україна. Водночас, статтею 85 Конституції України, наприклад, визначені повноваження Верховної Ради України, в яких конкретизується функції сучасної держави Україна щодо розподілу повноважень між законодавчою, виконавчою, судовою владою а також функцій сучасної держави Україна, які реалізуються у законодавчій формі: прийняття законів, внесення змін до Конституції України (за розділом XIII Конституції України) та інше.

Все це свідчить про те, що реалізація функцій сучасної держави Україна здійснюється уповноваженими державою суб'єктами: органами держави, її підприємствами, установами. Саме вони практично здійснюють функції сучасної держави Україна через надані їм повноваження і у визначеній державою формі.

Отже, реалізація функції сучасної держави – це здійснення уповноваженими суб'єктами фактичної діяльності держави, що спрямована на розв'язання її завдань.

Разом з тим, сучасна держава Україна задає параметри розвитку суспільства та забезпечує їх виконання, тому й присутня в ньому як модератор, тим самим дає змогу розвиватися процесу децентралізації. Завдання та функції сучасної держави Україна окреслюють межу впливу держави на процес досягнення мети, носять корегуючий та координаційно-забезпечувальний характер, з достатнім чи таким що потребує уваги рівнем нормативної аргументації, загалом спрямовуються на управління справами суспільства задля забезпечення його цілісності, управління, розвитку, що дає змогу протистояти викликам часу.

У сучасному суспільстві, яке є складним системним утворенням, саме на державу покладаються завдання по досягненню мети. А, реалізація функцій сучасної держави Україна обумовлена її соціальним призначенням – бути тим публічним суб'єктом соціальної системи, який здійснює управління справами суспільства, забезпечує досягнення її мети як правило у правовій формі.

1.3. Правові форми реалізації функцій сучасної держави Україна: теоретичні питання

Питання пов'язані з дослідженням правових форм реалізації функцій держави не нові для юридичної науки. Дискусія щодо них започаткована в період активної розробки теорії функцій держави, та в сучасний період відбувається практично в тих самих межах.

Разом з тим слід зазначити, що про форми реалізації функцій держави в іншому розумінні згадували вчені впродовж різних історичних періодів, в яких розвивалися вчення про державу. Адже в ході дослідження держави, як складного явища, виникало питання, яким чином, чи в який спосіб реалізовуватиметься те, що в сучасний період називається функціями держави. При цьому відбувалися спроби ототожнення їх з іншими категоріями, наприклад з різними сферами управління чи з конкретними видами діяльності. В цьому контексті Г. Єллінек зазначав, що не може бути визнано розкладання їх за окремими областями управління. Розрізнення п'яти окремих галузей управління справ іноземних, військових, внутрішніх, фінансових і юстиції означає лише ті завдання, які поставила собі держава, а не особливі функції. Галузі управління, на думку автора, не є самостійними функціями. Діяльність держави у здійсненні функцій суттєво єдина, як і умови та принципи її діяльності в цих сферах. Тому вони окреслюють об'єкти управління, а не власне управління [224, с. 447].

О. Кістяківський стверджував, що форми здійснення державної влади є не що інше як функції держави. Автор вважав, що кожна функція державної влади, яка взята як виокремлене поняття, володіє такими ж ознаками суб'єктивного права, як і вся державна влада, причому саме того специфічного виду суб'єктивного права, який називається «владою» [20, с. 217]. Це бачення ототожнює внутрішній предметно-політичний зміст функцій держави із зовнішньою формою функцій держави чи державної влади. Тож із вказаного простежується плюралізм у

розумінні форм здійснення функцій держави, а подекуди й підміна цих форм самими функціями, ототожнення з іншими правовими категоріями.

Вказані вище тенденції притаманні й сучасній вітчизняній правовій науці. Їх зумовлюють державотворчі процеси в країні, які ускладнюють державну діяльність. Тому наукові підходи до розуміння правових форм реалізації функцій держави потребують аналізу.

В радянський період розвитку правової науки форми реалізації функцій держави в тому чи іншому аспекті досліджували М. Байтін, С. Голунський, Л. Загайнов, В. Петров, М. Строгович М. Черноголовкін В. Чхіквадзе та інші.

В сучасний період формам реалізації функцій держави присвятили свої праці Ю. Марченко «Правовые формы осуществления государственных функций», 2008. В контексті здійснення окремих функції держави, правові форми реалізації функцій держави досліджувалися сучасним вітчизняним дослідником – В. Тисянчиним (Правові форми здійснення економічної функції держави: теоретичні і практичні аспекти, 2011) та російськими дослідниками М. Бухтеревою у дисертації «Формы реализации функций государства», 2002; Т. Калентьевою («Правовые формы реализации экономической функции российского государства в условиях перехода к рыночным отношениям», 2000), В. Тюленевим («Правовые формы осуществления хозяйственно-организаторской функции Советского государства на современном этапе», 1983). Слід зазначити, що автори висвітлюють або окремі види правових форм, або правові форми, які використовуються в процесі реалізації окремої функції держави. Проблема ж у цілому й досі не отримала належного висвітлення.

При цьому автори пов’язували їх з іншими категоріями, які виступали в ролі певних критеріїв.

Так, в 40-их роках ХХ століття про форми реалізації функцій держави та їх зв’язок з діяльністю спеціально створених державних органів, говорили С. Голунський і М. Строгович [150].

Однак, їх погляди не були підтримані з огляду на відсутність критерію визначення принципу групування форм діяльності, що на думку інших авторів не давало змогу виокремити всі інші форми реалізації функцій держави. Разом з тим, пропоноване авторами розуміння форм реалізації функцій держави як певної опосередкованої діяльності держави, яка знаходить свій вияв у безпосередній регламентованій діяльності державних органів, у модифікованих варіантах використовують за основу у багатьох дослідженнях як радянського, так і сучасного періодів.

З 50-их років XX століття і надалі, форми здійснення функцій держави розглядалися, зокрема: П. Александровим, М. Байтиним, Л. Загайновим, І. Самощенко, які вважали, що форми реалізації функцій держави – це діяльність всіх, багатьох чи кількох органів держави, однорідна за своїми зовнішніми ознаками, за допомогою якої реалізуються її функції [233; 39]. Подібну думку висловлював В. Петров, який під формами державної діяльності розумів частини єдиної діяльності зі здійснення функцій держави, що розрізняються своїм конкретним призначенням, а отже, організацією органів, що їх здійснюють і специфічними способами здійснення [493, с. 121].

Деякі автори в основу розуміння форм реалізації функцій держави закладали специфічність мети діяльності, організації органу, що її здійснює, способів діяльності цих органів [494, с. 77; 445; 313, с. 72-73], попри те, що суть суспільно-політичного призначення всіх чи окремих видів державної діяльності полягає в здійсненні функцій держави. Стосовно «призначення», то також є певні розбіжності. Так, наприклад, позиціонується «конкретне призначення» разом із метою конкретизації, визначення поняття та видів «форм здійснення функцій держави». В. Копєйчиков брав за основу такі своєрідні ознаки, як діяльність основних ланок її механізму: 1) суспільно-політичне призначення або мета конкретного виду державної діяльності; 2) організація органів, що виконують цю діяльність; 3) способи її проведення [494, с. 7; 496; 313, с. 72-73]. Хоча, до прикладу М. Черноголовкін, до вказаної позиції висловлював застереження вважаючи, що

зазначені ознаки не можуть бути рівнозначними при встановленні поняття і видів форм здійснення функцій держави [819, с. 188].

В сучасний період М. Бухтерева також висловлює неприпустимість щодо рівнозначності таких, як вище зазначено, ознак із формами реалізації функцій держави. На її погляд, в поняття форми державної діяльності не повинні входити ні ціль, ні призначення діяльності, оскільки функції держави виконуються всіма основними ланками державного механізму, всією системою державних органів. Тому специфіка організації та структури органів даного виду, та їх місце в системі механізму держави органічно пов'язані з формами їх діяльності. Як форми державної діяльності, так і структура органів, що здійснюють цю діяльність, підпорядковані завданням найбільш успішного здійснення функцій держави і залежать від їх змісту [90, с. 14-15]. За такою концепцією, під формами здійснення функцій держави слід було розуміти діяльність механізму держави, в основі якої такі ключові елементи, як призначення та цілі визначеного виду державної діяльності, систему органів, що її здійснює, а також способи її здійснення. Тому такий підхід, більшою мірою спрямований на поглиблене вивчення специфічних видів діяльності основних органів державного механізму та сприяє їх удосконаленню.

До зазначеного слід додати, що органи держави, її підприємства, установи відіграють специфічну роль у механізмі реалізації функцій держави відповідно до своїх повноважень зафіксованих у чинних джерелах права. Вони беруть участь у здійсненні більшості чи всіх функцій держави, в цьому полягає сенс їх створення.

В сучасних працях вважається, що форми реалізації функцій держави це спеціальні аспекти її діяльності, за допомогою яких реалізуються державні функції [468, с. 132; 314, с. 219]. Разом з тим відсутнє належне пояснення формам здійснення функцій держави, «спеціальні аспекти діяльності.

М. Кельман та О. Мурашин зазначали, що форми реалізації функцій держави показують, якого зовнішнього вигляду набуває діяльність держави, як вона оформлена [276, с. 233]. Це не єдиний погляд на досліджуване поняття. Таку позицію висловлюють й інші автори [413, с. 23; 432, с. 6] між тим зазначаючи, що за наявності певних методологічних розбіжностей саме таким є спільне розуміння авторами форм здійснення функцій держави.

Деякі з них вважали, що «функції держави реалізуються через проведену державою політику в різних областях із урахуванням вимог національної безпеки» [31, с. 203].

Т. Шкляр висловлює думку про те, що формами здійснення функцій держави є підстави їх здійснення в суспільстві, їх правового опосередкування, їх впливу на розвиток суспільства та держави в цілому [842, с. 128]. Однак автор не вказує, яка співмірність поняття «підстави» зі здійсненням функцій держави.

Е. Рябова стверджує, що форми реалізації функції держави це не тільки практика (види діяльності) суб'єктів реалізації функції, але й інформаційно-психологічний вплив соціально-політичних інститутів на суспільну свідомість із метою забезпечення, охорони, захисту та відновлення правового порядку [653, с. 180].

На думку А. Сим під формами здійснення функції держави слід розуміти зовнішнє вираження безпосередніх видів практичної діяльності держави в особі її органів і структур, спрямованих на нормалізацію процесу здійснення прав і свобод особистістю, без яких вона не може існувати як повноцінна людська істота [671, с. 95].

Отож, аналіз наукової літератури дає змогу констатувати відсутність належної уваги цьому поняттю. Здебільшого форми реалізації функцій держави висвітлювалися в контексті того чи іншого явища.

Хоча ще Л. Каск зазначав, що питання про форми реалізації функцій держави мають для науки більше значення,

ніж їм прийнято надавати [270, с. 37]. Таке твердження є актуальним. Як вважав В. Чхіквадзе «зміна в змісті внутрішніх і зовнішніх функцій держави знаходить послідовне відображення у формах їх здійснення» [828, с. 10]. Тобто будь які зміни в розвитку сучасної держави Україна, на конкретно взятому етапі, тягнуть за собою оновлення як її функцій так і відповідно форм їх реалізації. При цьому, якісні характеристики таких змін безпосередньо впливають на зміст і спосіб його організації.

Положення сформовані ще в радянський період розвитку правової науки щодо форм реалізації функцій держави, використовуються у вітчизняній науці й до нині, часом без врахування змін, які відбуваються. А це, інколи призводить до хибних висновків, що не мають достатнього обґрунтування, тому не можуть використовуватися у практичній площині як наукове підґрунтя затребуваних суспільством реформ чи трансформацій.

Аналіз літератури з цієї тематики, дав змогу виокремити основні теоретичні підходи до розуміння поняття «форми реалізації функцій держави». Серед них можна виокремити такі: 1) це зовнішнє відображення функціонування держави, способи і засоби здійснення конкретної практичної діяльності держави, спрямованої на реалізацію цілей держави і вирішення поставлених перед нею завдань; 2) форми (аспекти) її практичної діяльності, які направлені на впровадження в життя цілей держави, на вирішення завдань, що стоять перед нею та на реалізацію її функцій.

В юридичній літературі висловлюються різні точки зору й стосовно видів цих форм. Так зокрема виокремлюються правові й організаційні форми реалізації функцій держави. Так, І. Мотиль вважає, що вказані форми органічно поєднані та взаємозумовлені. У цьому контексті науково-теоретична проблема полягає не у визначенні першості правових або організаційних форм діяльності, а у способі їх гармонійного поєднання для досягнення кінцевої мети діяльності [431, с. 48]. Такий поділ підтримується в сучасний період й іншими авторами, зокрема О. Скакун,

В. Ткаченко, В. Темченко, Г. Бистрик, В. Сухонос [681, с. 49; 762, с. 81-83; 725, с. 48; 62, с. 145; 718, с. 185].

Подібна позиція відображена й С. Олейниковим, який зазначає, що у реалізації державних функцій важливими є і неправові форми. Вони не пов'язані з юридично значущими діями і їх правовими наслідками, проте, у більшості випадків регулюються нормами права, виявляються в підзаконній діяльності й пов'язані з організаційною, зокрема підготовчою роботою. Термін «неправові», однак, не означає, що вони реалізуються не через право (наприклад, планування, що включає інтелектуальну, аналітичну діяльність, правотворчу форму діяльності з прийняття закону про бюджет). Правові й неправові форми реалізації державних функцій є взаємозалежними в таких варіантах: а) неправові форми передують правовим, забезпечують можливість їх використання (наприклад, збір, обробка, аналіз інформації, розробка пропозицій передують прийняттю законів та інших нормативних актів); б) неправові форми можуть реалізовуватися за допомогою їх закріплення у нормативних актах, набуваючи правової форми (наприклад, фінансовий план ухвалює форму закону про бюджет); в) реалізація правових актів забезпечується за допомогою організаційних заходів (доведення до виконавців, інспектування, кадрова робота та інше). У такий спосіб форми взаємодіють, взаємозабезпечують і доповнюють одна одну [467, с. 153].

Втім така позиція не нова. Вона в тій чи іншій мірі відображена в працях І. Самощенко, Л. Загайнова, М. Черноголовкіна та інших [660, с. 81; 233, с. 16; 819, с. 187-188] а також у праці В. Тюленєва, на думку якого, правові форми мають два аспекти, власне правовий, тобто діяльність держави пов'язана з прийняттям нормативних актів і актів застосування права; метаправовий це діяльність державного механізму на основі права, яка впливає на процес правового регулювання, носить забезпечувальний характер [780, с. 13-15]. Однак М. Байтін вважав некоректним зведення фактичних форм до основних ланок механізму держави [41, с. 338].

Вивчення організаційних форм реалізації функцій держави не може обмежуватися дослідженням структури механізму держави, оскільки організаційні форми мають різноманітну технічну складову у процесі функціонування держави. Організаційні форми не пов'язані з діями, що мають правові наслідки, але їх загальна процедура регламентована правом та вчиняється у визначених правом межах. Така діяльність, зазвичай має характер підзаконної.

Висловлювана позиція зумовлює низку питань щодо доцільності та ефективності виокремлення та застосування організаційних форм, оскільки державно-правові реалії потребують ефективних засобів правового регулювання.

Тому, з одного боку, в юридичній науці виказується думка, що під час реалізації функцій держави використовуються як правові, так і неправові засоби. Але, з іншого, робиться висновок, що центральну частину даного явища становить юридичний механізм, оскільки, як зазначає Т. Радько, «право є одним з основних засобів здійснення державою її функцій. Тут особливо наочно виявляється та загальна особливість держави і права, що вони існують в діалектичному взаємному зв'язку і зумовленості, що їх роздільне існування неможливо» [596, с. 48].

Деякі автори вважають, що правові форми серед всіх форм реалізації функцій держави є домінуючими. Так, Г. Бистрик, зауважує, що серед форм діяльності держави чільне місце посідають правові форми, які характеризуються як визначений законом (юридично оформлений) порядок здійснення компетентними органами й особами юридично значущих дій, спрямованих на здійснення функцій [62, с. 145]. На думку Г. Бистрик основними ознаками правової форми діяльності держави слід віднести такі: вони виступають засобом забезпечення функцій держави, реалізуються за допомогою чітко визначених юридичних засобів у процесуально (процедурно) встановленій формі, яка здійснюється уповноваженими органами державної влади, формалізуються через юридично значущі акти

(нормативно-правові акти, рішення, акти правового тлумачення) [63, с. 16].

В свій час, М. Черноголовкін зазначав, що правова форма це однорідна за своїми ознаками діяльність органів держави з управління суспільством шляхом видання правових актів тим самим посилював роль права у здійсненні функцій держави [819, с. 187-188]. Подібна позиція простежується в працях сучасних авторів, зокрема: А. Гнатенко, А. Олійник, О. Скакун, Е. Рябової, А. Сим, Ю. Кипселиди [143, с. 14-15; 468; 679; 653, с. 180; 671, с. 95; 279] й інших. Підкреслюючи роль права в реалізації функцій держави, вони не зосереджуються на ознаках, які дали їм змогу вважати правові форми діяльності однорідними.

В юридичній літературі є й інші підходи до розуміння правових форм реалізації функцій держави. В.М. Тисянчиним обґрунтовується розуміння правової форми реалізації економічної функції держави як цілеспрямованої діяльності публічної влади відповідно до конституції і законів, котра в рамках визначеного правопорядку здійснюється через юридично установлені засоби впливу на економічну систему з метою її впорядкування та охорони. На його думку, таке розуміння дозволяє виявити закономірний взаємозв'язок між зростанням ролі держави в сучасному суспільстві, в тому числі через необхідність здійснення нею ефективної соціальної та економічної політики та верховенством права як фундаментальним принципом функціонування державно-організованого суспільства [747, с. 7, 49].

Т. Калентьева, Н. Крестовська, Л. Матвєєва розуміють її як діяльність державних органів, пов'язана з ухваленням, виданням, зміною та скасуванням юридичних актів [263, с. 137; 337, с. 99].

С. Бабаєв вважає, що сутність правових форм реалізації функцій держави відображають конструктивні їх ознаки, серед яких зокрема такі: правові форми реалізації функцій держави являють собою діяльність, тобто усвідомлений цілеспрямований, активний вплив на ту чи іншу сферу суспільних відносин; мають юридичний характер; здійснюється чітко визначеними

суб'єктами; дана діяльність законна, процедурно оформлена [30, с. 18].

Аналіз підходів до розуміння поняття «правові форми реалізації функцій держави», засвідчує відсутність однотипних поглядів як щодо «форм реалізації функцій держави», так і «правових форм реалізації функцій держави». А, це може негативно відбитись на дослідженні правових форм реалізації функцій держави, оскільки для правильних висновків більш важливим є те, що саме функції їх обумовлюють.

Разом з тим, це дало змогу виокремити два основних підходи до розуміння правових форм реалізації функцій держави, зокрема: 1) специфічні види державної діяльності; 2) однорідна за своїми зовнішніми ознаками діяльність державних органів, пов'язана з виданням правових актів і яка тягне за собою правові наслідки.

Такі підходи характерні ще для радянського періоду розвитку правової науки, але застосовуються і в сучасний період. При цьому об'єктивне розуміння будь-якої категорії ґрунтується на його лексичному значенні.

За лексичним значенням, термін «форма» – це «зовнішній обрис, зовнішній вигляд предмета, зовнішнє вираження будь-якого змісту, а також і внутрішня будова, структура, визначений і визначальний порядок предмета або порядок перебігу процесу» [221], «тип, будова, спосіб організації чого-небудь; зовнішній вияв якого-небудь явища, пов'язаний з його сутністю, змістом; спосіб здійснення, виявлення будь-якої дії» [767].

У філософському розумінні «форма» – це «засіб існування і вирази змісту» [791], «його обумовлення, внутрішня і зовнішня організація змісту, спосіб його існування, який має певну визначеність, стабільність і самостійність» [853, с. 167]. «Форма організує зміст, фіксує той чи інший ступінь його розвитку, нормалізує його стан. Форма більш консервативна і стала, ніж зміст, вона невіддільна від змісту предмета і відносно самостійна від нього» [593, с. 110].

В юридичній науці термін «форма» використовується доволі часто, насамперед, з врахуванням філософського його розуміння: як спосіб існування змісту, його внутрішня структура, організація і зовнішній вираз; інколи, спосіб здійснення будь-якої дії; обриси, зовнішні межі предмета, що визначають його зовнішній вигляд.

Тож, явища «форма» і «зміст» тісно взаємопов'язані між собою. Форма не здатна існувати самостійно не бувши формою змісту. В іншому випадку вона втрачає будь-яку цінність, оскільки це «внутрішня і зовнішня організація змісту пов'язана через нього з сутністю, спосіб його існування, який має певну визначеність, стабільність і самостійність» [791]. Форма впливає на розвиток змісту, який може проявлятися в різноманітних формах. На практиці такі філософські твердження означають, що кожна функція сучасної держави Україна наповнена змістом, який визначає спосіб тобто форми його реалізації, і знаходить свій прояв власне через форму. Спосіб організації змісту кожної функції сучасної держави Україна та його реалізація має нормативну та інституційну визначеність і самостійність, сприяє трансформації взаємозв'язків держави і суспільства, інституційно-прагматичному діалогу між громадянином і владою. Таким чином, виокремлені в попередньому підрозділі функції сучасної держави Україна детермінують до певної міри розуміння форм їх реалізації як спосіб внутрішньої організації змісту функцій сучасної держави Україна (визначає притаманну специфіку зв'язку змісту з його вираженням). Спосіб – це певна дія, прийом або система прийомів, яка дає можливість зробити, здійснити що-небудь, досягти чогось. Те, що служить знаряддям, засобом у якій-небудь справі, дії [693, с. 578]. Іншими словами це діяльність за допомогою якої відбувається здійснення функцій сучасної держави Україна.

Таке розуміння виступить основою для формування подальшого понятєвого ряду пов'язаного з дослідженням правових форм здійснення функцій сучасної держави Україна. У цьому зв'язку вагомим є наявність юридичного ланцюжка

правових понять і категорій, в якому подальше поняття випливає з попереднього і слідує за ним за сутністю і змістом.

Загальновідомо, що соціальна діяльність відбувається у різних сферах суспільного життя, здійснюється різноманітними індивідами з відмінною метою, тим самим, набуває специфічного змісту та відповідно зовнішню форму виразу. При цьому варто згадати, що соціальну діяльність в науковому розумінні розглядають як «єдність теоретичного і матеріально-практичного процесів, які здійснюються соціальними суб'єктами з метою цілеспрямованого використання та зміни навколишнього середовища в інтересах людей» [169] тобто це завжди свідома діяльність, спрямована на визначення цілей та засобів їх досягнення.

Зміст діяльності впливає на її форму. Соціальна діяльність що здійснюється у правовій формі (адже головна якість права це «здатність ефективно регламентувати життєдіяльність суспільства, сприяти прогресивним змінам у ньому, запроваджуючи цивілізовані взаємовідносини людей та соціальне партнерство») [326], здійснюється суб'єктами права і стає правовою за своєю сутністю.

У Конституції України наша сучасна держава визначена як незалежна, демократична, соціальна, правова держава, в якій визнається та діє принцип верховенства права. Світоглядні установки моделі сучасної держави Україна (політико-юридичного ідеалу) пронизують всі сфери її буття, зокрема і правову. Це визначає правовий зміст і правові форми демократичної, правової держави, які узгоджуються з її політико-юридичним ідеалом. Зміст функцій сучасної держави Україна потребує ефективної форми соціальної діяльності, яка здатна їх реалізувати в повному обсязі. Разом з тим, держава не може здійснювати свої функції, якщо відсутня відповідна правова основа для їх реалізації [335, с. 172].

Тому функції сучасної держави Україна здійснюються через право, яке визначає засади функціонування держави і все інше. «Правова діяльність держави є одним з основних факторів

утвердження демократії і розвитку громадянського суспільства в Україні» [63, с. 15].

При цьому слід відрізняти правову форму діяльності від юридичної, на чому наголошують низка авторів. Попри плюралізм наукових поглядів, переважно вважається, що «юридична діяльність є різновид правової діяльності, що здійснюється у сфері права юристами на професійній основі з метою отримання правового результату, задоволення потреб та інтересів соціальних суб'єктів відповідно до вимог права» [171; 448; 734].

Зважаючи на єдність наукових поглядів щодо провідної ролі права у суспільстві можна стверджувати, що правова форма є найбільш витребуваною, з огляду на її ефективність, для процесу реалізації функцій сучасної держави Україна.

Правова форма, з врахуванням розуміння терміну форма, є способом внутрішньої організації змісту державно-правових явищ та його зовнішнього прояву. Правова форма реалізації функцій держави є способом їх здійснення, тією правовою діяльністю в процесі здійснення якої розв'язуються завдання держави.

А, правова діяльність, це передбачені нормами права діяння уповноважених суб'єктів, що спрямована на досягнення юридичних наслідків з метою впорядкування суспільних відносин. За змістом ця діяльність поділяється на правотворчу, інтерпретаційно-правову, правозастосовну. Завдяки правовій діяльності забезпечується належна реалізація функцій держави, оскільки саме вона є тією правовою формою, яка дозволяє найбільш ефективно розв'язати завдання держави, досягнути її мети.

Правові форми реалізації функцій сучасної держави є визначальними в процесі її функціонування, створюють механізм державно-правового впливу на суспільні відносини, який складає серцевину, основу управління суспільством. По суті, право супроводжує весь процес реалізації функцій сучасної держави Україна, всі його стадії. Як зауважував І. Дюрягін, «між

правовими законами і конкретними матеріальними та духовними результатами керованої діяльності немає безпосередніх причинно-наслідкових зв'язків. Зв'язок між ними досягається через безліч стадій, на яких «спрацьовують» різні юридичні засоби (наприклад, правовідносини, реалізація суб'єктивних прав і обов'язків тощо), так чи інакше «замикаються» на поведінці людей, свідомість і воля яких безпосередньо сприймають правовий вплив» [217, с. 53].

Тож, правові форми реалізації функцій держави характеризують зв'язок держави з правом як одним з основних засобів впливу, оскільки через право держава проводить у життя свої функції, завдання тощо. З іншого боку, право є відносно самостійним явищем цивілізації, оскільки саме воно упорядковує державну діяльність, визначає функціонування держави через процесуальну і процедурну форми.

Аналіз правової форми реалізації функцій сучасної держави дозволив виокремити такі її ознаки: 1) вона є способом здійснення функцій держави; 2) правовою діяльністю, що спрямована на розв'язання завдань держави; 3) здійснюється уповноваженими суб'єктами; 4) здійснюється у межах чітко визначеного процесуально-процедурного порядку; 5) результати цієї діяльності відображені у правових актах.

Таким чином, правова форма реалізації функцій сучасної держави – є способом їх здійснення уповноваженими на правову діяльність суб'єктами (органами держави, її підприємствами, установами).

Сформоване визначення є загальним для сучасних держав, які обрали демократичний шлях досягнення мети та відповідно може використовуватися для розуміння правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна.

Для поглибленого вивчення і ефективного використання й надалі, слід визначити конкретні види правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна. Адже юридична література містить значну кількість різноманітних класифікацій правових форм реалізації функцій держави.

Наприклад: «правотворчу, управлінську, правоохоронну та правозастосовчу» [468, с. 131-133], «правотворчу, правозастосовчу, правоохоронну, установчу, контрольно-наглядову» [681, с. 49], «установчу, правотворчу, оперативно-виконавчу, контрольну (контрольно-наглядову) і правоохоронну (охоронну) діяльність» [653, с. 66], «правотворча діяльність, правозастосовна діяльність яка поділяється на оперативно-виконавчу та правоохоронну» [40, с. 78], «нормотворчу та правозастосовну форму, яка поділяється на регулятивну і правоохоронну» [239, с. 13], «правотворчу, правореалізаційну (дотримання, виконання, використання, застосування) і правоохоронну» [671, с. 79], «правотворчу і правозастосовну діяльність, яка також поділяється на оперативно-виконавчу та правоохоронну» [718, с. 185], «правотворчу, правозастосовну і правоохоронну» [263, с. 137], «правотворча, правозастосовна, правоохоронна, контрольно-наглядова, інтерпретаційно-правова та засновницька» [62, с. 145; 92, с. 83], «правотворча, правозастосовна форма, правозабезпечувальна форма, яка опосередковує правоохоронну, контрольно-наглядову та судову діяльність, де правоохоронна діяльність як правозахисна та власне правоохоронна, договірна форма та розпорядча форма здійснення функцій держави» [91, с. 111].

В основі зазначених класифікацій здебільшого лежить розуміння правової форми як специфічні види державної діяльності та однорідну за своїми зовнішніми ознаками діяльність органів держави, за допомогою якої реалізуються її функції [58, с. 11; 325, с. 43-45; 725, с. 48; 700], яке в наукових роботах використовується авторами як класифікаційний критерій.

Такі підходи були характерними як для радянського періоду розвитку правової науки так і сучасного. До прикладу, І. Самощенко, виділяв правотворчу, оперативно-виконавську і правоохоронну діяльність [660, с. 81]. М. Александров пропонував: 1) нормотворчу; 2) управлінсько-виконавчу; 3) правоохоронну діяльність. С. Алексєєв запропонував розмежувати: 1) правотворчу діяльність; 2) правовиконавчу

діяльність; 3) правозабезпечувальну діяльність, яку поділяв на організаційну, контрольно-наглядову [39, с. 229].

Кожна з цих форм реалізації функцій держави пов'язувалася з діяльністю спеціально створених державних органів. Така позиція надалі не отримала достатньої підтримки через відсутність єдиного критерію групування форм діяльності. Однак, аналіз юридичної літератури свідчить про її використання в сучасній вітчизняній юридичній науці [762, с. 82; 313; 100, с. 10-13; 442, с. 3].

Низка авторів [495; 182; 269; 25; 94; 762, с. 82; 313; 100, с. 10-13; 442, с. 3] керуючись зазначеним підходом як класифікаційним критерієм виокремлювали законодавчу, виконавчо-розпорядчу, судову, прокурорський нагляд чи контрольно-наглядову форми правової діяльності. Сучасні автори [100, с. 10-13; 442, с. 3; 823, с. 208-209] доповнювали такий підхід додатковою аргументацією у вигляді конституційної доктрини поділу влади.

Так, В. Веклич, беручи за основу принцип поділу влади, виокремлює наступні правові форми реалізації функцій держави: 1) законодавчу, (нормотворча діяльність найвищого рівня, спрямована на забезпечення прав і свобод людини і громадянина); 2) виконавчу, (передбачає створення умов для виконання положень нормативних актів, а також упровадження державної політики щодо різних сфер життєдіяльності суспільства на найвищому рівні); 3) судову (створення на державному рівні умов, а також їх повноцінне функціонування щодо забезпечення та захисту прав і свобод людини і громадянина у вигляді спорів, а також додаткового механізму задля здійснення контролю самих нормативно-правових актів); 4) контрольно-наглядову [100, с. 10-13]. Та вважає, що в цих формах відтворюються основні аспекти діяльності тих чи інших державних органів, які в підсумку мають забезпечувати дієвий захист прав та свобод людини і громадянина у будь-якій країні.

Такий критерій використовується й іншими авторами. Так, наприклад, Л. Наливайко, М. Бєляєва за принципом поділу влади

на три гілки виділяють законодавчу, виконавчо-розпорядчу, судову форми, додатково доповнюючи контрольно-наглядовою [442, с. 3].

М. Байтін, Ф. Байрамов позитивним у такому підході вважають тільки те, що він дозволяє глибше й конкретніше визначати роль і завдання різних груп державних органів, і кожного з них окремо, та має під собою об'єктивну основу [38, с. 25; 39, с. 277]. Поза сумнівом, цей вид класифікації прийнятніший стосовно органів державної влади, оскільки його застосування певною мірою поглиблює вивчення правових форм здійснення функцій держави. Однак і в такому призначенні він має певні недоліки. По-перше, кожному окремо взятому органу державної влади властиві в тій чи іншій мірі різні функції, які він виконує в межах своїх повноважень. По-друге, виокремлення контрольно-наглядової форми ставить під сумнів використання ними саме такого критерію. Контрольно-наглядова форма більше характерна для недемократичних правових режимів та є спробою поєднати здобутки правової науки радянського й сучасного періодів.

По-третє, розпорядча форма була більш актуальною в радянський період з адміністративно-командною системою (обумовлювала видання актів, що слугували директивами, посилювали адміністрування). Нині місце розпорядчих правових норм поступово займають норми, що мають рекомендаційний характер.

Підґрунтям для використання класифікаційного критерію «за принципом поділу влади» стали демократичні зміни, які відбулися у нашій державі, а саме прийняття Конституції України та закріплення нею принципу поділу влади. Тому значна частина сучасних дослідників виокремлюють правові форми реалізації функцій держави на основі цього принципу. Однак, його не слід абсолютизувати в процесі реалізації функцій сучасної держави Україна, оскільки наприклад, правотворча діяльність в межах повноважень органів державної влади властива як органам законодавчої так і органам виконавчої влади. Тому, він є

основним завданням сучасної держави Україна й передбачає, насамперед, правове розмежування діяльності гілок державної влади, розподіл владних повноважень між державними органами. Зазначене узгоджується з конституційними положеннями, оскільки така концепція розподілу влади закріплена в ст. 6 Конституції України.

На органи держави, її підприємства, установи покладено розв'язання завдань та реалізація функцій сучасної держави Україна, які відображають здійснення публічної влади у суспільстві. При цьому вони не можуть створюватися хаотично, а мають бути затребуваними, з урахуванням принципу поділу влади, процесів децентралізації, і в сукупності утворювати впорядковану, цілісну, ефективну систему, співмірну із завданнями та функціями сучасної держави. Такий підхід до їх створення забезпечить ефективність розв'язання завдань та реалізацію функцій сучасної держави Україна у процесі досягнення її мети.

Попри процеси децентралізації, продовжує функціонувати громіздка система органів держави, її підприємств (понад двох тисяч), установ, створюються додаткові, що лягає тягарем на сучасну державу Україна в особі платників податків. Деякі із них є мало результативними у цьому процесі. Наприклад, на Національне антикорупційне бюро України, як державний правоохоронний орган, покладається завдання щодо протидії кримінальним корупційним правопорушенням, які вчинені вищими посадовими особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та становлять загрозу національній безпеці [567]. Корисного ефекту від такого та інших новостворених органів, діяльність яких спрямована на розв'язання завдань та реалізацію функцій сучасної держави, не відстежується, з огляду на гіпертрофовані бюджетні затрати, пов'язані з їх функціонуванням, які не впливають на ефективність ні їх діяльності, ні реалізацію функцій держави загалом.

Така ситуація спонукає до формування спрощеної, але дієвої системи органів держави, її підприємств, установ. Йдеться про певний зв'язок між складом державних органів, їх повноваженнями та завданнями і функціями сучасної держави Україна, які потребують розв'язання і реалізації.

Відмежовуючи між собою правові форми здійснення функцій держави певними рамками, Н. Волков зауважував, що критеріями такого відокремлення можуть виступати: призначення органу, характер здійснення і обсяг державно-владних повноважень, роль цієї форми в діяльності держави як єдиного цілого [117, с. 23].

Деякі автори взагалі пропонують відмовитися від поняття «форми» для позначення видової специфіки діяльності окремих ланок механізму держави. Зокрема, Ю. Козлов вважав, що термін «вид» є найбільш використовуваним при позначенні напрямів єдиної за своєю сутністю державної діяльності [295, с. 54].

С. Олейников також вважає, що критерієм класифікації правових форм реалізації функцій держави може бути видовий зміст державної діяльності. На його думку, правова діяльність, як різновид соціокультурної, вплітається у тканину соціального буття, що перетворює, організовує й стабілізує суспільні процеси. У той же час суто правова діяльність не може бути зведена тільки до беззмістовної правової форми. Вона існує як самостійне явище не тільки у вигляді правотворчості, правозастосування, правотлумачення, а й у вигляді інших форм правореалізаційної діяльності, включаючи укладення договорів [467, с. 151].

В. Сухонос пропонує виділити договірну форму реалізації функцій держави, оскільки на його думку, значення договірних засад в управлінських відносинах української держави зростає, що зумовлено розвитком демократії та децентралізації. На жаль, в більшості випадків законодавчо не зазначається процесуально-процедурне застосування договірного регулювання [718, с. 185].

І. Левін, В. Коток, Б. Кравцов, І. Пахомова, Ц. Ямпольска зазначають, що необхідно виділити найбільш загальну підставу та поряд із нею окремі спеціальні підстави класифікації, й

називають здійснення вищої та місцевої державної влади, а відтак державного управління, правосуддя і прокурорського нагляду [478; 871].

Отож, аналіз різноманітних підходів є свідченням відсутності єдності поглядів на класифікацію правових форм реалізації функцій держави. Разом з тим, багато запропонованих раніше ідей і класифікацій не втратили свого потенціалу, вони використовуються і розвиваються в сучасному державознавстві як вихідні у процесі пізнання особливостей сучасних правових форм реалізації функцій держави. Кожна з названих класифікацій правових форм є важливою, з огляду на подолання фрагментарності теоретичних розробок поняття і визначення нових науково обґрунтованих його трактувань.

Підтримуємо Ю. Марченко, яка вважає, що перелік правових форм, який складається з правотворчої діяльності, правозастосовної, яка поділяється на оперативно-виконавчу та правоохоронну не може вважатися вичерпним [402, с. 73]. Необхідна їх модифікація. Сучасна держава змінюється настільки стрімко, що наукова думка повинна трудитися безперервно, щоб забезпечити теоретичне осмислення цих перетворень. Наскільки нескінченне у своїх проявах суспільство, настільки нескінченний процес пізнання про суспільство, державу і державно-правові явища [648, с. 46].

Тож важливим є вибір об'єктивного критерію, який дасть змогу аргументувати поділ правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна. Такий критерій має випливати з основних ознак сучасної держави Україна, що дасть змогу уникнути штучності в майбутній класифікації.

Сучасна держава Україна постає як складний соціальний інститут. Її завдання, функції обумовлені метою – забезпечення цілісності, управління, розвитку суспільства демократичним шляхом, що відповідає моделі такої держави (конституційному політико-юридичному ідеалу) у спосіб, який буде найбільш раціональним засобом досягнення мети. Модель сучасної держави Україна обумовлює формування правових регуляторів

функціонування суспільства та держави як єдиного простору. При цьому, спосіб внутрішньої організації змісту найбільш часто є способом здійснення відповідних дій щодо організації змісту та його об'єктивації. Такі дії є сукупністю процесів спрямованих в основному на створення правових засобів, їх коригування чи реалізацію, результати яких об'єктивуються у правових актах, що є системними правовими засобами реалізації суспільних відносин, а водночас і засобом розв'язання конкретних завдань держави, реалізації її функцій.

Н. Заяць розглядаючи ланцюг «суб'єкт – правові засоби – соціальні завдання», зазначає, що правові засоби є «інструментами» для вирішення соціальних завдань, з якими перебувають у нерозривному зв'язку. Такий зв'язок відсутній між правовими засобами та суб'єктами, оскільки правові засоби для суб'єктів це лише потенційні можливості, якими суб'єкти можуть використати чи не використати, повною мірою чи частково, ефективно чи неефективно тощо. Вони є не тільки соціальною необхідністю, об'єктивною закономірністю, але й оптимальним, адекватним умовам цивілізації способом вирішення завдань, що стоять перед суспільством, який виражає соціальну цінність права як регулятора суспільних відносин [246, с. 204]. Під правовими засобами розуміються норми права, що підтримується низкою авторів [11; 12; 380, с. 115-122].

Зміст правової діяльності держави спрямованої на створення правових засобів, їх коригування та реалізацію слугуватиме критерієм (є об'єктивно аргументованим, оскільки випливає із природи держави) для виокремлення правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна.

Для належної реалізації функцій держави, насамперед, необхідно зафіксувати у правотворчих актах як завдання, так і функції, а також повноваження органів держави, її підприємств і установ, які повинні їх здійснювати, а в разі потреби здійснюється інтерпретаційно-правова діяльність, яка спрямована на тлумачення змісту цих актів. Що ж до правозастосовної діяльності, то саме в процесі її здійснення конкретизується зміст

правотворчих актів, тобто забезпечується реалізація функцій держави.

Отже, правотворча, інтерпретаційно-правова, правозастосовна діяльність і є тими необхідними правовими формами, які забезпечують належну реалізацію функцій сучасної держави.

Таким чином, означені правові форми є найбільш потрібними для реалізації функцій сучасної держави Україна, виступають єдиним нерозривним процесом. Однак кожна з них має свої особливості, зміст, тісно пов'язана з моделлю (політико-юридичним ідеалом) держави, правосвідомістю суспільства, тощо. Водночас, «вплив глобалізації на правову систему відбувається не лише на рівні її основних елементів, а й на рівні підсистем, зв'язків динамічних складових: правотворчість, право реалізацію, правозастосування, які потребують ґрунтовних наукових досліджень» [746, с. 20].

Виокремлені правові форми реалізації функцій сучасної держави Україна потребують подальшого дослідження.

РОЗДІЛ 2. ПРАВОТВОРЧА ФОРМА РЕАЛІЗАЦІЇ ФУНКЦІЙ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ УКРАЇНА

2.1. Загальнотеоретична характеристика правотворчої форми

Процесуально-процедурні дії пов'язані з фіксацією функцій держави у джерелах права, зазвичай регламентовані. В юридичній літературі таку систему дій розглядають як правотворчу діяльність, яка попри увагу з боку дослідників, не позбавлена дискусійних питань, неоднозначних підходів до її розуміння. Її актуальність не зумовила й належного опрацювання з позиції правотворчої форми реалізації функцій сучасної держави Україна. Хоча економічне та соціально-політичне життя держави Україна є проявом недостатньої ефективності правотворчих рішень, їх безсистемності, банальної відсутності, інколи їх невідповідності її моделі (політико-юридичному ідеалу).

Перегляд юридичної літератури дав змогу виявити позиції в яких висловлюється думка про те, що правотворча діяльність це вид чи окрема ланка правового регулювання [786, с. 139; 445, с. 256; 665, с. 412; 844, с. 16; 689, с. 82], ставиться знак рівності з такими категоріями як «нормотворчість», «законотворчість», що простежується у проектах законів України «Про нормативно-правові акти» [569; 570], фаховій літературі [863, с. 70; 508, с. 12; 681, с. 303-305; 322, с. 7; 498, с. 102-105] не вбачаючи перешкод до використання терміна «нормотворчість» у процесі правотворчої чи законотворчої діяльності. Законотворчість трактують як частину правотворчості [343, с. 37; 8, с. 115].

Аналіз зазначених понять дав змогу дійти наступних висновків. Зіставлення правотворчості не тільки з правовим регулюванням, але й правовим впливом є передбачуваним, оскільки в теорії держави й права склалася думка, за якої правотворча діяльність, яка охоплює увесь процес створення та відображення норм права в нормативно-правових актах, є одним

із наявних правових засобів і правових явищ, завдяки якому здійснюється правове регулювання та правовий вплив на суспільні відносини у різних сферах життєдіяльності суспільства та держави в цілому. У механізмі правового регулювання правотворча діяльність є основою. Саме ця правова діяльність моделює формально-визначені, обов'язкові правила поведінки у різних сферах суспільних відносин, які надалі визнаються та охороняються державою. Вона встановлює для суб'єктів права суб'єктивні права, юридичні обов'язки, форми взаємодії тощо. Тож правотворча діяльність є основною юридичною передумовою реалізації функцій сучасної держави Україна, ефективності правозастосовної форми, інтерпретаційно-правової форми у цьому процесі. Є технологією зі створення нормативно-правового акта або іншого офіційного юридичного джерела, який як результат правотворчої діяльності й виступає передумовою впливу права на суспільні відносини [208, с. 131]. Цілями цієї діяльності є створення стрункої системи нормативно-правових актів, якій властиві повнота, доступність і зручність користування ними; усунення застарілих і неефективних норм права, усунення юридичних колізій, ліквідація прогалин і оновлення законодавства [848, с. 19].

Розмежування понять «правотворчість» та «нормотворчість» є очевидним з огляду на те, що правотворчість стосується правової форми діяльності органів держави і здійснюється з дотриманням певної процедури їх прийняття, має відповідний механізм забезпечення та реалізації. Співвідношення й відмінність правотворчості й нормотворчості відображається у тому, що правотворчість передбачає нормотворчість як процес.

Існують підстави розмежовувати «правотворчість» і «законотворчість». Підтримуємо деякі з позицій [71, с. 8; 518, с. 4], зокрема О. Богачової, яка вважає, що «правотворчість» не можна зводити до «законотворчості», оскільки вона є виключною монополією представницьких вищих органів держави або народу в передбачених законом випадках. Вона є складовою частиною правотворчості або її видом (і визначається при цьому як

правотворчість вищих представницьких органів парламентів, у процесі котрої видаються нормативні акти вищої юридичної сили – закони) [69, с. 15].

Результатом такої діяльності є закон. Повноваженнями щодо прийняття законів, згідно зі ст. 85 Конституції України, наділений законодавчий орган держави – Верховна Рада України, яка виступає головним суб'єктом даного виду діяльності [310]. Закон визначається як нормативно-правовий акт, що приймається в особливому порядку, регулює найважливіші суспільні відносини та має вищу юридичну силу [512, с. 474], а нормативний правовий акт виступає основним джерелом права в Україні. З огляду на вказане, весь результатний масив правотворчої діяльності, насамперед, пов'язаний зі створенням нормативно-правових актів. За таких умов законотворчість слід вважати складовим, автономним елементом правотворчої форми реалізації функцій сучасної держави Україна, яка має визначальне значення для їх формалізації в одному із джерел права – законі.

Окрім ототожнення з суміжними категоріями, є й інші питання, які потребують з'ясування, оскільки правова наука містить різні підходи до розуміння правотворчої діяльності, які неоднаково відображають її теоретичну характеристику.

В юридичній науці правотворчість розглядають як юридичну діяльність зі створення, зміни, припинення та систематизації нормативно-правових приписів. Окрім того, розкривають й інші питання теоретичного і практичного характеру [698, с. 15; 699, с. 16; 453, с. 34; 377, с. 176]. Враховуючи ці позиції слід зауважити, що правотворча діяльність тією чи іншою мірою властива значному колу суб'єктів (органів держави). При цьому слід розмежовувати суб'єктів правотворчості від учасників.

Низка авторів [531, с. 29; 499, с. 5; 681, с. 324; 730; 447, с. 137; 262, с. 50; 507, с. 22] трактує правотворчість як вид державної діяльності, спрямованої на створення правових норм, на їх подальше вдосконалення (зміну чи скасування) тобто як

державну діяльність, детерміновану зовнішніми та внутрішніми факторами й спрямовану на створення норм права, що закріплюються у відповідних джерелах права. Зокрема, таке визначення дається й у словнику термінів і понять «Законодавча діяльність», тлумачному словнику [242, с. 281; 103, с. 917].

Інші, у визначенні поняття правотворчість, роблять акцент на діяльності органів держави [444, с. 37; 200, с. 20; 405, с. 182; 278, с. 341; 290, с. 19]. Така позиція є доцільною з огляду на те, що створення правових засобів є функцією держави, яка здійснюється за допомогою правової форми діяльності органів державної влади, що складається з дій спрямованих на забезпечення реалізації функцій держави.

В низці праць зазначається, що правотворча діяльність є основним етапом формування права, його логічним завершенням [290, с. 19; 83; 149; 377; 403; 589], правотворення і правотворчість це дві категорії, які доповнюють одна одну, оскільки є «об'єктивним і суб'єктивним процесами», «правотворення це природно-історичний процес формування права», «правотворчість це юридично значуща діяльність суб'єктів правотворення» [9, с. 309; 436, с. 107; 378, с. 28]. Обґрунтування зводиться до того, що зміст поняття «правотворення» відображає процес появи права, як результат соціального розвитку суспільства, який бере початок із з'ясування потреби у нормативному регулюванні суспільних відносин, створення концепції такого регулювання, розроблення і прийняття правового акта та введення його в дію. Розглядають правотворчу діяльність з позиції широкого (як спрямовану на досягнення цілей розвитку суспільства організаційно оформлену діяльність держави щодо виявлення потреб у нормативному правовому регулюванні суспільних відносин і створення згідно з виявленими потребами нових правових норм, заміні чи скасуванню чинних) і вузького її розуміння (як формалізовану й регламентовану законодавством діяльність компетентних органів щодо створення та оновлення нормативного матеріалу) [490, с. 9; 372, с. 26].

Такий підхід не має в сучасній загальній теорії права належного вирішення та обґрунтування. Цьому сприяло неоднозначне виокремлення в процесі становлення правових норм двох соціальних процесів правотворення і розвиток права, який зводиться до свідомої діяльності держави чи її компетентних органів у правовій сфері суспільства – правотворчої діяльності.

Підтримуємо В. Трофимова, який розмірковуючи над проблемою, стверджує, що у разі, якщо основне (ключове) значення у процесі правотворення залишається за правотворчістю (діяльність, спрямована на свідоме, раціональне конструювання правових норм), і без зусиль суб'єктів правотворчості говорити про результат процесу правотворення не має сенсу, то будь-яка необхідність відокремлювати категорію правотворення відпадає. У такому разі спроби вийти на категорію «правотворення» стають або практично безуспішними, або позбавленими сенсу» [537, с. 22]. Окрім зрозумілої аргументації, автором опосередковано вказано на штучність у розмежуванні правотворення та правотворчої діяльності.

Тому логічним є розуміння правотворчості, як процесу пізнання і оцінювання правових потреб суспільства і держави, формування і прийняття нормативних актів уповноваженими суб'єктами в межах відповідних процедур [523, с. 39; 758, с. 33; 192, с. 344; 106, с. 416; 453, с. 35].

Отже, аналіз наукових досліджень, предметом яких є правотворча діяльність, дав змогу дійти висновку про наступне: по-перше, сучасні праці базуються на категорійно-понятійному апараті створеному ще радянською наукою. По-друге, окремі дослідження містять критичний аналіз позицій правознавців того часу, що сприяє трансформації акцентів у розумінні досліджуваного поняття, можливості зіставлення висновків з фактичною діяльністю, визначенню перспектив, що в загальному є позитивним. По-третє, відсутність єдності в розумінні сутності правотворчої діяльності призводить до її ототожнення із суміжними явищами.

Разом з тим, недоцільно ототожнювати правотворчу діяльність з поняттями «правове регулювання», «законотворчість», «нормотворчість», вживати як синоніми поняття «правотворча діяльність» і «правотворчий процес», розмежовувати поняття «правотворення» і «правотворча діяльність». Остання є творчою діяльністю, активною формою взаємодії, основу якої складають певні етапи пізнання спрямовані на створення, перетворення, зміни наслідком яких виступає нормативно-правовий акт як результат пізнання правотворцем об'єктивної реальності, а з іншого боку правовим засобом впорядкування суспільних відносин, який має відображати демократичні цінності окреслені моделлю (політико-юридичним ідеалом) сучасної держави Україна.

У правовому регулюванні це перший етап, який дозволяє створити спеціальні правові засоби – правотворчі акти, в яких закріплені параметри реалізації. Ефективність їх реалізації значною мірою залежить від якості правотворчої діяльності та її результатів.

Завдяки правотворчій діяльності закріплюються не тільки функції, але й завдання сучасної держави Україна. Наприклад, у статті 6 Конституції України зафіксоване завдання, розподіл влади, а у статті 5 здійснення влади через органи держави. У ст. 85, 106, 116, 119,121, 124, 150 – закріплені повноваження органів держави в яких конкретизуються функції держави. Їх конкретизація відбувається і в інших законах, наприклад Законі України «Про Регламент Верховної Ради України», Законі України «Про Кабінет Міністрів України», Законі України «Про центральні органи виконавчої влади» тощо.

Ці та інші завдання сучасної держави Україна закріплені у Конституції України та інших законах, в яких конкретизується обсяг та межі діяльності, що спрямована на розв'язання її завдань. Конкретизуються функції сучасної держави Україна у повноваженнях органів держави, її підприємств, установ, а також через механізми їх здійснення. Тобто створюється нормативно-правова основа для реалізації функцій сучасної держави. При

цьому закріплюються як завдання, так і функції сучасної держави завдяки правотворчій діяльності.

Отже, в процесі дослідження уточнена природа правотворчої діяльності, яка здійснюється уповноваженими органами держави, її підприємствами, установами, спрямована на створення, об'єктивацію, зміну, припинення норм права, є процесуально-процедурною діяльністю, що складається із послідовних стадій, системних дій від яких залежить повнота та якість відображення функцій сучасної держави у тому чи іншому джерелі права.

Тобто правотворча діяльність і є однією із правових форм реалізації функцій сучасної держави завдяки якій фони фіксуються в правотворчих актах.

Аналіз правотворчої форми реалізації функцій сучасної держави сприяв розумінню її правової природи, виокремленню її основних ознак. До них можна віднести, зокрема такі: 1) вона є різновидом правової форми реалізації функцій держави; 2) є способом закріплення завдань держави, обсягу та меж діяльності, що спрямована на їх розв'язання, їх конкретизацію у повноваженнях органів держави, її підприємств, установ та механізмів їх здійснення; 3) є видом правової діяльності – правотворчою діяльністю; 4) здійснюється спеціально уповноваженим на правотворення суб'єктом; 5) здійснюється згідно з процесуально-процедурним порядком, що закріплений у джерелах права; 6) її результати об'єктивуються у правотворчих актах.

Таким чином, правотворча форма реалізації функцій сучасної держави – це діяльність уповноважених суб'єктів, що спрямована на створення правотворчих актів в яких закріплюються функції сучасної держави України.

Реалізація функцій сучасної держави відбувається шляхом вчинення певних дій які можуть бути згруповані в етапи, мати вигляд процедур чи стадій, яким властивий процесуальний характер тобто їх здійснення «будується за певними принципами і здійснюється згідно з регламентними процедурами» [777, с. 37].

Під процедурою розуміється офіційно встановлений чи узвичаєний порядок здійснення, виконання або оформлення чого-небудь [693, с. 343].

В літературі під правотворчою процедурою розуміють систему взаємодоповнюючих процедур (стадій) при ухвалі, зміні як законів, так і підзаконних актів [731], «врегульовану правом послідовність у здійсненні правотворчих дій, операцій, спрямованих на певний правотворчий результат [401].

Водночас, правотворчі процедури можуть мати різний ступінь нормативної регламентації, а деякі не врегульовані. Насамперед, це стосується до проектних. Проектний період неоднорідний, що пов'язано з виявленням потреби у формалізації функцій сучасної держави та її фіксації у джерелах права. Адже правотворча форма дозволяє виявити соціальні фактори (внутрішні та зовнішні), що визначають закономірності розвитку сучасної держави, обумовлюють її завдання та функції, які закріплюються у правотворчих актах з метою їх належної реалізації.

З огляду на те, що функцій сучасної держави Україна не статичні явища то, можуть мати правову фіксацію в тому чи іншому обсязі в різних джерелах права, серед яких зокрема: 1) Конституція України з внесеними до неї змінами та доповненнями (формально-юридично закріплює розуміння способу організації, функціонування держави в сучасному періоді, взаємодію держави з громадянським суспільством загалом); 2) національні нормативні документи, що визначають стратегію розвитку держави; нормативно-правові акти, міжнародні договори.

Втім таке не дозволяє стверджувати, що та чи інша функція, за цих умов, здійснюється в повному обсязі, оскільки ті чи інші положення Основного Закону не були конкретизовані в законах. Хоча згідно з частиною третьою статті 8 Конституції України норми Конституції України є нормами прямої дії тобто вони застосовуються безпосередньо незалежно від того, чи прийнято на їх розвиток відповідні закони або інші нормативно-

правові акти (ч. 2 п. 2 Рішення Конституційного Суду України від 19 квітня 2001 року Справа № 1- 30/2001 № 4-рп/2001) [623].

Така ситуація пов'язана насамперед з тим, що Конституція України тільки окреслює вплив держави на суспільні відносини, але не містить механізму їх здійснення.

Наприклад, реалізація права на мирні зібрання, яке визначено у статті 39 Конституції України (громадяни мають право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи й демонстрації, про проведення яких завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування. Обмеження щодо реалізації цього права може встановлюватися судом відповідно до закону і лише в інтересах національної безпеки та громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей). Конституційний Суд України у своєму рішенні вказав на те, що визначення конкретних строків завчасного повідомлення з урахуванням особливостей форм мирних зібрань, їх масовості, місця, часу проведення тощо є предметом законодавчого регулювання [623].

Конкретизація в законі є вимогою конституційних положень, оскільки за пунктом 1 частини першої статті 92 Конституції України виключно законами визначаються права і свободи людини і громадянина та гарантії цих прав і свобод. Такі ситуації із реалізацією функцій сучасної держави Україна непоодинокі.

Тому, виявлення правотворчого інтересу набуває важливого значення, оскільки саме від повноти цього процесу залежить подальша ефективність реалізації функцій сучасної держави Україна. Процес виявлення правотворчого інтересу в рамках реалізації функцій сучасної держави Україна досить складний, оскільки потребує аналізу раніше зафіксованих у джерелах права завдань і функцій держави, конкретизованих у повноваженнях суб'єктів (органів держави, її підприємств,

установ) співвідносно з її моделлю (політико-юридичним ідеалом).

Тож правотворча форма реалізації функцій сучасної держави Україна узалежнена від моделі держави (ідеалу), який «об'єктивний за своїм джерелом об'єктом, який відображається, та ідеальний за засобами (формами) свого існування» [790, с. 432].

Він є способом відтворення реальності, а формою його втілення виступають практичні дії, мова, різні знакові моделі.

На думку А. Белобородова, його значення полягає у наступному: 1) сприяє формуванню цілей, намірів в прийнятті рішень при здійсненні діяльності; 2) надає діяльності визначеності та спрямованості, дозволяє вихід діяльності за межі наявної ситуації, здійснює контроль за мотивами, які прагнуть до безпосередньої реалізації; 3) здійснює загальну регуляцію процесу протікання діяльності; 4) дає змогу створити «початковий план, ескіз майбутнього, який повинен передувати його реальному втіленню»; 5) дає змогу визначити не тільки образ актуальної ситуації, але і прогнозувати, оцінювати найближче і подальше майбутнє [54, с. 49-50].

Для правотворчої форми реалізації функцій сучасної держави Україна конституційна модель (політико-юридичний ідеал) є орієнтиром, наповнює її зміст демократичними цінностями. Він моделює поведінку уповноважених суб’єктів (органів держави, її підприємств, установ) і тим самим впливає на стан раціональності правотворчої форми, ефективність процесу реалізації функцій держави спрямованих на розв’язання завдань, що стоять перед нею. Водночас, виступає як принципом перетворення правової реальності, так і критерієм ефективності реалізації функцій сучасної держави Україна у правотворчій формі, вказує на способи її удосконалення.

Закон у структурі правової реальності трактується як інтелектуально-правова дія, а також, категорія, що теоретично фіксує і функціонально певного забезпечує у правовій реальності

підпорядкування людини правилам і нормам суспільства [654, с. 349].

Тому, як наголошував Герберт Спенсер «перш, ніж втручатися в соціальні процеси, їх треба ретельно вивчити. Важливо зрозуміти, що в суспільстві причини породжують значно більше наслідків, ніж де інде, і що непередбачувані й віддалені наслідки так само невідворотні, як і найближчі» [701, с. 134].

Зважаючи на зазначене, виявлення правотворчого інтересу є безперервним, цілеспрямованим, планомірним процесом визначення об'єктивних потреб для фіксації функцій сучасної держави спрямованих на розв'язання її завдань.

Об'єктивний прояв недостатньо виявленого правотворчого інтересу можна спостерігати у сфері інформаційної безпеки, екологічної безпеки та інших, на вирішення яких спрямована функція національної безпеки. Тому постає необхідність моніторингу чинних джерел права в яких фіксуються функцій сучасної держави Україна загалом, так й функції нацбезпеки зокрема.

Правотворча форма виступає правовим способом об'єктивації змісту функцій сучасної держави Україна в той чи інший вид джерела права.

Таким чином, сучасна держава Україна опосередковано використовує право як інструмент здійснення своїх функцій. При цьому відбувається оптимальна формалізація змісту її функцій у правових нормах.

В науковій літературі формалізацію розглядають як процес представлення будь-якої змістовної області (міркувань, доказів, процедур класифікації інформації й інше) у вигляді формальної системи під якою розуміють знакову модель, що задає безліч об'єктів шляхом опису вихідних об'єктів і правил побудови нових. Мова є тією знаковою системою, яка дозволяє здійснювати інформаційний обмін в будь-якій соціальній системі [477, с. 115].

На думку К. Щеколова, формалізація є природною тенденцією розвитку права, викликана необхідність раціональним способом врегулювати максимально велику кількість суспільних відносин [852, с. 17].

Р. Радейко вважає, що формалізація передбачає вираз однієї і тієї самої думки одними й тими самими словами, а звідси стереотипність, стандартизація та уніфікація, чітка графічна форма [592, с. 91].

З огляду на вказане, формалізація дає змогу перевести символічну мову державних функцій у текст джерел права тобто шляхом формалізації, функції сучасної держави Україна відображаються у джерелах права, набувають характеру правових норм, яким властива формальна визначеність, що має «надавати чіткості, однозначності та зрозумілості формально-правовим приписам, які виражені у законах, указах, постановах розпорядженнях тощо, а отже, і самому праву» [244, с. 109].

Формалізація дозволяє належно сформувати загальнообов'язкові правила поведінки, щодо функцій держави і закріпити їх у чинних джерелах права.

Так, за ст. 32 Конституції України не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди. Положення знайшли своє подальше відображення в нормативному матеріалі, зокрема в Законі України «Про інформацію», Законі України «Про доступ до публічної інформації», а також у рішенні Конституційного Суду України де чітко визначено, що інформація є конфіденційною про особисте і сімейне життя людини, тобто «будь-які відомості та/або дані про відносини немайнового та майнового характеру, обставини, події, відносини тощо, пов'язані з людиною і членами її родини, за винятком передбаченої законами інформації, що стосується здійснення людиною, яка обіймаю посаду, пов'язану з виконанням функцій держави чи органу місцевого самоврядування, посадових або службових повноважень» [563]. Встановлено, що збирання, зберігання, використання і поширення конфіденційної інформації

про особу без її згоди є втручанням в особисте і сімейне життя і допускається винятково у випадках, визначених законом, і тільки в інтересах національної безпеки, економічного добробуту і прав людини. Положеннями ч. 2 ст. 32 Конституції України передбачено вичерпні підстави для можливого правомірного втручання в особисте і сімейне життя людини (у тому числі особи, яка обіймає посаду, пов'язану з функціями держави або органів місцевого самоврядування, і членів її родини) [309]. На думку Конституційного Суду, такими підставами є:

– згода людини на збирання, зберігання, використання і поширення конфіденційної інформації щодо неї,

– якщо згода відсутня, то це випадки, передбачені законом, і тільки в інтересах національної безпеки, економічного добробуту і прав людини [563].

Попри положення зафіксовані у законодавстві, нині відсутній дієвий механізм реального забезпечення юридичної захищеності особи від недобросовісних медійників, які зловживають інформаційним середовищем як і правом. А, передбачений цивільний механізм захисту особи не сприяє її реальному захисту.

Тож таке означає, що формалізовані правові засоби щодо забезпечення прав і свобод людини, юридичної захищеності особи потребують належної формалізації та фіксації в джерелах права з урахуванням внутрішніх та зовнішніх зв’язків у системі чинних джерел права. Адже за положеннями ст. 3 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [309].

З огляду на вказане, належна реалізація функцій держави Україна в сучасний період, залежить від повноти відображення реальних її функцій, що покладає на правотворчого суб'єкта

обов'язок максимального пізнання змісту функцій держави спрямованих на розв'язання завдань, що стоять перед нею та його адекватного відтворення у джерелах права. В такому випадку формалізація функцій сучасної держави виступає гарантією їх ефективного здійснення, оскільки сприяє повному та правильному сприйняттю інформації та забезпеченню правових приписів.

При цьому важливим є пошук відповідної форми закріплення функцій держави, адже результати правотворчої форми об'єктивуються у правотворчих актах. Правотворчі акти – це акти-документи, які створюються правотворчими суб'єктами, містять норми права та спрямовані на досягнення юридичних наслідків. Серед правотворчих актів, насамперед виокремлюють джерела права. В Україні – це нормативно-правові акти (мають свою форму): Конституція України, закони, підзаконні акти, нормативно правові договори: міжнародно-правові договори, колективні договори.

За ствердженням Л. Заморської, зміст не може бути реалізований поза конкретною формою, остання є дієвою, коли наповнена відповідним змістом [244, с. 238 239].

На думку Д. Манько, формалізація права отримує вираз у зведенні легітимного соціального явища в чітку об'єктивну форму [392, с. 20].

Вони мають закріплюватися у таких джерелах права які «є способом їх існування, формами життя» [406, с. 157].

За інших умов, втрачається здатність належної реалізації державних функцій в сучасний період. На практиці неправильний вибір джерела права у процесі формалізації та фіксації в ньому функцій сучасної держави Україна спостерігається досить часто всупереч тому, що в ст. 92 Конституції України чітко визначено, які функції держави мають бути відображені у законах.

Так наприклад, п. 2 ч. 2 ст. 16 чинного Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» визначено, що життя та здоров'я членів виконавчої дирекції Фонду та уповноважених осіб Фонду страхуються Фондом відповідно до

законодавства, актів Фонду та договорів страхування [578]. Таким чином, регулювання цих питань рекомендовано здійснювати за допомогою підзаконних актів, чим порушено вибір форми джерела права, з огляду на те, що вони мають регулюватися виключно законами. Така вимога міститься в Конституції та законах України, на що вказувалося у висновку Головного юридичного управління Верховної Ради України.

Сутність правотворчої форми «зводиться до вираження правового змісту у відповідній формі» [27, с. 21] тому її юридичне та соціальне призначення в процесі реалізації функцій сучасної держави Україна має полягати в своєчасності створення адекватних правових засобів у вигляді єдиної, внутрішньо узгодженої системи нормативного матеріалу, корелювати з трансформаціями суспільства, його економічним і політичним устроєм, та загалом відповідати сутності держави Україна в сучасний період її функціонування з врахуванням міжнародних процесів.

Це дозволить нівелювати політичну та іншу суб'єктивну доцільність створення джерел права, знизить рівень впливу на процес реалізації функцій сучасної держави Україна у правотворчій формі, лобіювання та інших чинників. Досягнення мети сучасної держави Україна шляхом формування її моделі (політико-юридичного ідеалу) набуде усвідомленої цілеспрямованості.

Адже як стверджує Н. Алєксєєв, «...основною темою вчення про правовий ідеал має бути не відшукання кінцевої формули суспільної досконалості, а вказівка тих дійсних шляхів і засобів, за допомогою яких може бути поліпшений всякий можливий правопорядок, при повній свідомості, що подібне поліпшення може вилікувати багато хвороб суспільства, але не в стані перетворити суспільство в цілому і довести його до стану земного раю» [10, с. 208].

Реальним втіленням політико-юридичного ідеалу сучасної держави Україна у правову реальність є його фіксація в

Конституції України, а також відображення через завдання і функції, механізми їх здійснення у чинних джерелах права.

Як зазначав Ю. Тихомиров, у конкретному ставленні суспільства, держави і громадян до права виявляються та розкриваються правові суперечності, визначається міра співвідношення правового і неправового насправді, а на цій основі ступінь відповідності форм права і перш за все закону об'єктивним потребам [755, с. 66].

В. Бачинін вважав, що правова ідеологія володіє тими світоглядними та ціннісно-орієнтаційними функціями, що дозволяють, повною мірою виражати інтереси держави. Закладена в цій категорії політико-правова ідея є одночасно й нормою, яка спрямовує погляди громадян у чітко визначене ціннісно-смислове русло. Ідеї-норми або ідеологеми підкоряють собі офіційне та неофіційне життя. Вони являють собою жорсткі нормативні структури, котрі не допускають у свої внутрішні смислові та ціннісні межі нічого з того, що могло б вплинути на стійкість і стабільність того соціального порядку, на охороні котрого вони стоять [51, с. 125-126].

Тож ідеологічна багатоманітність закріплена конституційними положеннями фіксує основні правові цінності в яких відбиваються мета, завдання, функції, які узгоджуються з моделлю (політико-юридичним ідеалом) сучасної держави Україна. Таке спостерігається у ряді законодавчих актів, зокрема у Законі України «Про Національну поліцію України», де до органів виконавчої влади віднесені і такі, що здійснюють правоохоронну діяльність.

Це сприяє формуванню правової свідомості, правової культури, оскільки вона виступає особливою їх складовою. Т. Андрусяк позначив правову ідеологію як правову свідомість суспільства [19, с. 4].

А, рівень правової свідомості, правової культури є важливим для реалізації функцій сучасної держави Україна. Так, О. Макеєва, Р. Сербин вважають, що правова культура тісно пов'язана з баченням держави як демократичної, суверенної та

незалежної, усвідомленням взаємозв'язку права і закону, з визнанням пріоритетного місця ролі людини й громадянина у правових відносинах. Вона уособлює спосіб правового життя людини й людства, суть якого полягає у досягнутому рівні розвитку правової діяльності, правосвідомості [382, с. 53; 666, с. 13].

Саме за правовою культурою можна здійснити оцінку ступеня розвитку як правової системи, так і її структурних елементів правової системи на предмет їх відповідності стану, якого потребує реалізація панівної в суспільстві моделі державності [870, с. 47; 527; 384; 303].

Подібна позиція висловлюється й іншими авторами [731, с. 355; 278; 333]. Такі елементи є важливими для процесу реалізації функцій сучасної держави у правотворчій формі, оскільки вони сприяють можливості поєднувати істотні принципи, зміст функцій держави, форми джерел права. У Центральній і Східній Європі, за французькою традицією, відповідальність за вироблення законодавчих актів, як правило, покладається, на посадовця чи робочу групу (складеної, головним чином, з посадовців, у тому числі з юридичною освітою) компетентного міністерства [657, с. 25-26]. Такий досвід може бути позитивним для сучасної держави Україна.

Отже, зазначене свідчить, що процес реалізації державних функцій суб'єктами (органами держави, її підприємствами, установами) у правотворчій формі, латентно опосередковується такими явищами як правосвідомість, правова культура, на які здійснює вплив модель сучасної держави Україна. Системне, збалансоване врахування їх впливу посилить ефективність цього процесу.

Зважаючи на проведений аналіз, реалізація державних функцій у правотворчій формі узалежнена від чинників, які впливають на ефективність цього процесу, взаємодіючи з такою правовою діяльністю виступають критеріями оцінки її стану. Суттєвий вплив на правотворчу форму має політико-юридичний ідеал держави, правосвідомість, рівень правової культури, які

безпосередньо пов’язані з формуванням правової держави та розвитком громадянського суспільства, спрямовані на реалізацію функцій сучасної держави Україна.

Модель сучасної держави Україна «визначає мету права як відображену в правовій свідомості модель бажаного правопорядку, реалізовану за допомогою нормативно-правового встановлення міри свободи й відповідальності особистості як суб'єкта права [720, с. 43]. Під таким впливом правотворча форма набуде прогресивного, поступального характеру, тим самим забезпечить ефективну реалізацію функцій сучасної держави Україна.

Модель держави сприятиме оновленню нормативного матеріалу, його удосконаленню, гармонізації, прогнозуванню дії нормативного рішення й моделюванню ситуації у сфері його дії, спонукатиме до випереджального розвитку джерел права, модернізації видів форм правотворчої діяльності (законотворчої, підзаконної, нормативно-договірної), що загалом сприятиме реалізації функцій сучасної держави Україна. Зазначене засвідчує взаємозв’язок між моделлю (політико-юридичним ідеалом) сучасної держави Україна, специфікою правової ідеології, рівнем розвитку правової культури, правової свідомості, якістю правової діяльності суб’єктів уповноважених на виконання функцій держави у правотворчій формі, які в сукупності виступають гарантією ефективної реалізації функцій сучасної держави Україна в інших видах форм правотворчої діяльності, що пов’язуються з такими джерелами права як закон, підзаконний акт, нормативно-правовий (міжнародний) договір.

Правотворчість в Україні здійснюється у формі законотворчості, підзаконної та нормативно-договірної правотворчості.

2.2. Законотворча форма

Практична реалізація функцій сучасної держави Україна у законотворчій формі відбувається шляхом їх відображення у законах.

Конституція України в положеннях ст. 92 [309] окреслює виключні сфери впорядкування суспільних відносин, що охоплюються завданнями, функціями сучасної держави Україна за допомогою законів. Така позиція узгоджується з конституційною моделлю (політико-юридичним ідеалом) України тому, що «... принциповою рисою правової держави є регулювання найважливіших суспільних відносин тільки законом, його загальність стосовно побудови й функціонування політичної, державної влади, непохитність, торжество закону» [11, с. 88-89], «з точки зору забезпечення соціального добробуту, сприятливих умов життя громадян, охорони їх прав» [818, с. 41]. Адже, якщо «важливі елементи поведінки не врегульовані нормами права або ці норми невпорядковані, розрізнені, то неминуче створюються умови для випадкових рішень, для розсуду, від якого один крок до сваволі» [862, с. 15, 16].

Приймати закони, в яких фіксуються функції сучасної держави, є виключною прерогативою парламенту України, і жодному іншому державному органу, підприємству, установі зазначені повноваження належати не можуть, що підтверджується положеннями статті 85 Основного Закону України, Рішенням Конституційного Суду України №17 від 17.10.2002, за якими Верховна Рада України на конституційному рівні визнана єдиним органом законодавчої влади в державі. У такий спосіб на найвищому правовому рівні закріплено основний вид правової діяльності парламенту України, що має законотворчу форму, здійснюється у межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України [629].

Дослідження законотворчої форми реалізації функцій сучасної держави Україна, перш за все, ґрунтується на розумінні того, що ця правова форма виконується як процес, який має

послідовну збалансовану організацію. Організація процесу реалізації функцій держави у законотворчій формі, насамперед, демонструє формально визначені повноваження суб'єктів та їх відповідальність за прийняті рішення. Чим чіткіший зміст завдань, функцій сучасної держави Україна, тим якісніший надалі результат конкретизації. Досконалість закону багато в чому визначає вірогідність успішної реалізації суб'єктами права вимоги щодо дотримання його положень. У зв'язку з цим слід згадати всім відомий приклад про те, як ефективно розроблена система римського права забезпечила високий ступінь правового порядку функціонування майнових відносин у Стародавньому Римі [504, с. 64-85]. Тож очевидним є факт залежності ефективності реалізації функцій сучасної держави Україна від організації перебігу правової діяльності, що має законотворчу форму.

Законотворча форма пов'язана з відображенням завдань, функцій сучасної держави Україна у законах, стосується прийняття законів у парламенті, який конституційно визначено єдиним законодавчим органом.

В юридичній літературі діяльність законодавчого органу, що «пов'язана з розробкою, прийняттям закону та введенням його в дію» [470, с. 7] зазвичай називають законодавчою діяльністю, яка «зводиться до характеристики законодавчої процедури, тобто законодавчого процесу, який переважною більшістю авторів визначається як суто парламентська процедура, спрямована на запровадження, зміну, прийняття та скасування законів, і розпочинається з моменту офіційної реєстрації законопроекту, охоплює його проходження та прийняття парламентом і завершується підписанням і офіційним оприлюдненням закону» [755; 490; 259], інколи вживають в одному й тому ж контексті поняття «законодавча діяльність» і «законотворча діяльність» [863, с. 67-68], чи розглядають як «нормотворчу діяльність, спрямовану на розроблення, прийняття і забезпечення дії законів, що здійснюється громадянами, державними органами та посадовими особами, а також органами

місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, науковими установами та іншими суб'єктами в порядку, встановленому Конституцією України, Законом і прийнятими відповідно до них іншими нормативно-правовими актами» [553], вважають її «формою реалізації функцій держави, яка полягає у прийнятті, зміні, зупиненні дії й скасуванні законів і підзаконних нормативно-правових актів законодавчим органом державної влади» [439, с. 257].

Наведені підходи заслуговують на увагу, однак, виникають питання рівнозначності «законодавчої діяльності» з «законотворчою діяльністю», «нормотворчою діяльністю», а також об'єднання в ній як учасників, так і її суб'єктів.

Поняття «законотворча діяльність» у юридичній літературі майже не використовується, натомість поширеним є поняття «законодавча діяльність», у зв'язку з чим нерідко воно замінюється поняттям «законодавча діяльність», що призводить до повного їх ототожнення та визначається як діяльність вищого законодавчого органу в особі народних представників чи безпосередньо самого народу (шляхом референдуму) зі встановлення, зміни чи скасування правових норм, які зовнішньо закріплюються у формі закону, і яка здійснюється в особливому процедурному порядку відповідно до права на законотворчість, що закріплюється в конституції держави [352; 531, с. 25; 460, с. 76-86; 591, с. 74], «процес створення закону в широкому його розумінні» [278], «являє собою квінтесенцію законодавчої діяльності, її, так би мовити, матеріальний субстрат, її змістовну основу» [864, с. 23].

Однак існують протилежні судження за якими «законотворчість» та «законодавча діяльність» поняття не тотожні, оскільки різняться між собою за обсягом і змістом, а також за суб'єктним складом [433, с. 174], «законотворчість як провідна частина правотворчості, основна конституційно-правова форма прийняття законів держави є основою законодавчої діяльності» [470, с. 7]. Законотворчість ширше поняття, бо охоплює діяльність, правом часом не регульовану, і не

вичерпується власне створенням закону, а включає оцінку його ефективності та можливе подальше коригування. У цій діяльності беруть участь і такі суб'єкти, які ніякими спеціальними правами в згаданій сфері не володіють («групи тиску», дослідницькі центри тощо) [307, с. 492-493]. Тому суб'єкта законотворчої діяльності слід відмежовувати від учасників цієї діяльності. Адже у них різна правосуб'єктність, а отже, й не тотожні повноваження. Таке змішування понять, і його можливе закріплення на законодавчому рівні, потребує наукового аналізу.

Зазначене свідчить про необхідність осмислення поняття «законотворча діяльність». Щодо нормотворчої діяльності, то вона об'єднує роботу різноманітних соціальних груп суспільства, в тому числі й уповноважених суб'єктів законодавчої влади.

Важливим є розмежування понять «законотворча діяльність» та «законотворчий процес», «законодавчий процес» в основі якого лежать нормативні процедури, які загалом утворюють процес відображення функцій держави у законах. В юридичних джерелах процесуально-процедурний порядок пов'язаний зі створенням, зміною, скасуванням законів називають законодавчим процесом. Його розуміння криється у таких підходах, за якими це «процес діяльності вищих органів державної влади щодо видання законодавчих актів, що складається зі стадій прогнозування і планування законодавства, внесення пропозицій про зміну закону, розробки концепції закону і підготовки законопроекту, спеціальне та громадське обговорення проекту закону, розгляд і прийняття закону, опублікування закону і набрання ним чинності» [760, с. 181], регламентований Конституцією, законами й іншими нормативно-правовими актами процес (процедура) внесення на розгляд законодавчого органу, прийняття, опублікування та введення в дію законів [697, с. 56; 241, с. 36; 338, с. 339], «правотворчий процес, який здійснюється на підставі рішення верховної державної влади, заінтересованої у зміні нормативного змісту або форми вираження законів держави шляхом специфічної юридичної діяльності державного апарату законодавчої діяльності, класифікується на такі основні види: конституційний

процес, ординарний (звичайний) законодавчий процес і субінститутний законодавчий процес» [864, с. 5-8], «як офіційна частина законотворчого процесу, суб'єктний склад і стадії якого чітко визначені законодавством» [627, с. 318; 863, с. 83; 307, с. 492-493], оскільки «законотворчий процес у порівнянні з законодавчим значно розширений процесом пізнання, аналізу, оцінок правоутворювальних факторів, діяльністю органів державної влади зі створення проектів законів, прогнозування, планування законодавства й багатьма іншими аспектами, що закінчуються процесом пізнання та підписання закону» [516, с. 11].

Законотворчий процес, як і будь-який юридичний процес, має два значення: 1) порядок діяльності (у цьому випадку зі створення закону) і 2) сама ця діяльність. Вона здійснюється законодавчим органом парламентом і главою держави при можливій участі уряду або в рідкісних випадках за допомогою процедури референдуму. Відмежування законотворчого процесу від законодавчого відбувається в такому порядку: 1) законодавчий процес охоплює тільки діяльність щодо подання, розгляду законопроектів і прийняття законів тоді, як законотворчий процес включає комплекс дій суб'єктів законотворення, які передують офіційній реєстрації законопроекту в парламенті. Як приклад, це діяльність, пов'язана зі встановленням тих чи інших правовідносин, обговоренням законопроектів громадськістю, оцінкою ефективності чинних законів тощо; 2) коло суб'єктів законотворчого процесу є значно ширшим, оскільки до суб'єктів законодавчого процесу не належать громадські організації, які брали участь у розробці проекту до його реєстрації в парламенті; 3) ступінь юридичної регламентації законодавчого процесу є високим [370, с. 222].

Узагальнення наукових підходів стосовно розуміння поняття «законотворчий процес», «законодавчий процес» та аналіз цих явищ, дозволяє дійти висновку про те, що «законотворчий процес» трактується як система організаційних дій (стадій, що різняться кількісно [697, с. 4], результатом яких є створення і прийняття закону, однак не виокремлюється роль

повноважних суб'єктів, які своєю діяльністю опосередковано впливають на процес прийняття законів, не виступають її безпосередніми суб'єктами, а лише учасниками.

Щодо розуміння законотворчої діяльності, то юридична наука має значні напрацювання, що стосуються того чи іншого аспекту законотворчої діяльності, процесу чи процедур процесу. Адже перше включає і законотворчий процес, є ширшим поняттям у межах якого здійснюються дії щодо виявлення потреби у правовому регулюванні, аналізу соціальних факторів, підготовки проекту. І, саме на цій стадії виявляються завдання держави, і формується уявлення про зміст і обсяг її функцій. Водночас законопроект у ході законотворчого процесу набуває форми закону. Отже, і вимоги до цих видів діяльності є особливими.

Аналіз законотворчої форми реалізації функцій сучасної держави Україна дав змогу виявити її правову природу. До основних її ознак можна віднести, зокрема такі: 1) вона здійснюється законодавчим органом; 2) є способом закріплення завдань, функцій та механізмів їх здійснення у законах; 3) є правотворчою діяльністю, яка спрямована на створення, зміну, припинення дії законів через які закріплюються завдання, функції держави та конкретизуються у повноваженнях органів держави, її підприємств, установ; 4) порядок здійснення законотворчої діяльності регламентований у Законі України «Про Регламент Верховної Ради України»; 5) у Конституції України визначаються сфери законодавчого регулювання суспільних відносин (ст. 92); 6) через діяльність Верховна Рада України здійснюється пріоритетна функція парламенту – законодавча.

Таким чином, законотворча форма реалізації функцій сучасної держави – це діяльність органу законодавчої влади, що спрямована на створення законів України.

Закони України мають вищу юридичну силу у системі джерел права України, а найвищу серед законів – Конституція України. І саме в ній визначається сукупність завдань і функцій сучасної держави, які потребують законодавчого регулювання.

Разом з тим, в юридичній літературі наголошується на недоліках законотворчої діяльності, серед яких «зростання кількості прийнятих законів, незбалансованість у системі законодавства (прийняття нових законів, які не мають ув'язки з уже чинними законами, порушення системних зв'язків між законами та підзаконними актами; безпідставний поспіх у підготовці проектів найважливіших правових рішень)» [311, с. 57].

Як підтверджується звітом підготовленим в рамках Програми USAID «РАДА: підзвітність, відповідальність, демократичне парламентське представництво» [249], в перші півтора року діяльності парламенту 8 скликання усіма суб'єктами законодавчої ініціативи було зареєстровано 6755 проектів законодавчих актів, що на 6% більше такого ж періоду попереднього скликання. Зростання зареєстрованих законопроектів, призводить до їх безсистемності, збільшує навантаження на Комітети Верховної Ради України, які відповідно до повноважень і предметів відання здійснюють діяльність з підготовки і попереднього розгляду законопроекту; вирішують питання щодо проведення експертизи на його відповідність вимогам чинного законодавства; проводять оцінку відповідності законопроектів міжнародно-правовим зобов'язанням України у сфері європейської інтеграції для підготовки експертного висновку; перевіряють відповідність його оформлення та реєстрації вимогам закону; приймають рішення щодо доцільності включення законопроектів до порядку денного сесії Верховної Ради України. Втім складність процесуально-процедурного порядку прийняття закону не зменшує проблемних питань у цій сфері, не гарантує прийняття потрібних законопроектів. Через вал законодавчих ініціатив низка зареєстрованих законопроектів результативно не проголосовані. За статистикою тільки 20% законодавчих ініціатив від усіх зареєстрованих, стали законами (перші півтора року діяльності парламенту 8 скликання скликань) [249].

Суб'єктивні чинники (численні дебати, протистояння політичних сил, «дешевий» популізм з подальшим голосуванням,

зіткнення інтересів у парламенті й пошук способів їх вирішення, конфлікт інтересів практично в кожному з профільних комітетів, рівень дисциплінованості депутатів та участі в пленарних засіданнях та інші) породжують безрезультатні пленарні засідання, відкрите блокування законопроектів окремими політичними силами чи лобіювання, що призводить до спотворення змісту функцій сучасної держави Україна чи фіксуванні у законі функцій, які не властиві державі чи такі, які держава виконуючи наносить шкоду розвитку суспільства загалом. Зазначене потребує додаткового врегулювання. Лобізм породжує негативні для реалізації функцій сучасної держави Україна явища, серед яких хабарництво, корупція, можливість задоволення іноземних інтересів у збиток національним.

Особливої уваги заслуговує й технічна пропрацьованість законотворчих рішень, в яких конкретизується зміст функцій сучасної держави. Основними елементами законодавчої техніки вважають: методологію складання законопроекту; визначення структури закону, адекватної його змісту; правила і засоби викладення нормативних положень законопроекту; мова і термінологія законопроекту; правила внесення змін до закону [535, с. 3]. З цих питань існують окремі практичні посібники та методичні рекомендації [646; 535, с. 3] в яких викладено загальні вимоги та правила, якими слід користуватися при підготовці законопроектів; законопроектів про внесення змін до законів; проекту закону про визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів; оформлення законопроектів про ратифікацію міжнародних договорів. Окремі питання пов’язані з усуненням колізій врегульовані Регламентом Верховної Ради України. Однак і досі актуальною залишається якість закону в якому конкретизований зміст функцій держави Україна на сучасному етапі її розвитку, що є наслідком нехтування правилами законодавчої техніки в процесі їх вироблення. Значна їх частина містить техніко-юридичні помилки серед яких: нечіткість термінології та мовних конструкцій, конкуренція правових положень, надмірність та необґрунтованість дискреційних повноважень посадових осіб, відсутність

прозорості прийняття рішень та обмеження у доступі до інформації, недосконаліть внутрішніх контрольних механізмів, неадекватність системи відповідальності за порушення правил та регламентів. Зазначені помилки виступають можливістю корупційних дій в діяльності органів держави покликаних реалізовувати функції сучасної держави Україна та є підставою для правової експертної оцінки з визначення напрямів правозастосовної діяльності компетентних органів. В цілому вони негативно позначаються на розвитку суспільства.

Виявлені істотні проблемні питання законотворчої форми реалізації функцій сучасної держави Україна (детермінованість політичними й суб'єктивними факторами, нехтування правилами законодавчої техніки при прийнятті законів, порушення демократичних принципів, надмірність, неузгодженість, неповнота законодавства, іноді і його непридатність для застосування), криються у відсутності власне збалансованої організації цього процесу, як визначальної умови логічної його обґрунтованості, за допомогою якого закріплюються завдання, функції та механізми їх здійснення у законах.

В теорії менеджменту під процесом розуміється сукупність взаємозв'язаних ресурсів і діяльності, яка перетворює вхідні елементи у вихідні. Суттєвим у цьому визначенні є акцент на організації у ході реалізації процесу [740, с. 221]. Організація це процес, спрямований на об'єднання зусиль різних учасників управління і прийняття рішень, що містить розподіл ролей, ресурсів, завдань, відповідальності і повноважень [464].

Організація процесу реалізації функцій сучасної держави Україна у законотворчій формі показує реальний стан внутрішніх процедур і дій, їх ефективність і збалансованість, достатність. Адже така діяльність – це насамперед, свідома діяльність уповноважених суб'єктів – органів держави. Вона має своє призначення, процедурну організацію, часовий перебіг, ступінь складності, результат.

Завдання законотворчої форми реалізації функцій сучасної держави Україна полягає у встановленні предмета закону, його змісту (в якому об'єктивуються реальні відносини, виключна

сфера), потребі в об'єктивних допоміжних підзаконних актах (видаються на підставі й на виконання закону), що забезпечує її взаємозв'язок з підзаконною формою, впливає на ефективність реалізації державних функцій. Предмет закону, має окреслювати не тільки подальший механізм його реалізації, але й бути взаємопов'язаний з іншими, не суперечити їх змісту чи створювати проблеми в їх належній реалізації.

До прикладу, положення статті 3 Цивільного процесуального кодексу України надають змогу кожній особі в порядку, встановленому цим Кодексом, звернутися до суду за захистом своїх порушених, невизнаних чи заперечуваних прав, свобод чи інтересів з умовою добросовісно здійснювати свої процесуальні права і виконувати процесуальні обов'язки, яка зазначена в п. 3 ст. 27 Цивільного процесуального кодексу України. Втім, деякі суб'єкти зловживають наданими їм правами, ставлять собі за мету позивацтво, чи їх дії (бездіяльність) мають ознаки шикани. Зазначене, свідчить про відсутність належного механізму правового захисту юридичних та фізичних осіб від зловживання суб'єктивними правами, спонукає до посилення засобів і способів скерованих на підвищення рівня правосвідомості та правової культури суспільства загалом.

Виступаючи способом досягнення мети сучасної держави, закон має виступати нормативною моделлю в якій завдання, її функції та механізми їх здійснення конкретизуються у повноваженнях органів держави, та має бути гнучкою до змін. Ефективність законотворчої форми реалізації функцій сучасної держави слід оцінювати враховуючи відповідність законодавчого регулювання суспільним інтересам, а відтак завданням і функціям держави. При цьому слід використовувати такі критерії: якість законодавчого регулювання суспільних відносин чинним законодавством, їх узгодження, своєчасність конкретних змін і доповнень до законодавства.

Процесуально-процедурна організація законотворчої форми реалізації функцій сучасної держави Україна регламентована конституційними положеннями. Так, п. 21, ст. 92 Конституції України передбачено, що організація і діяльність

Верховної Ради України визначаються виключно законом України, ст.ст. 84, 91 – визначають загальний порядок щодо ухвалення актів Верховною Радою, а ст. 94, ст. 93 – порядок підписання та оприлюднення закону [309].

Законом України «Про Регламент Верховної Ради України» [577] передбачено в основному організаційні, процедурні питання пов'язані із законотворчою діяльністю. Так, цей Закон визначає законодавчу процедуру, яка починається з внесення до Верховної Ради проектів законів (законопроект – проекти законів, які містять положення нормативного характеру), пропозицій до законопроектів (внесення змін до тексту законопроекту (статей, їх частин, пунктів, речень), зміни порядку розміщення, об'єднання розділів, глав, статей, їх частин і пунктів, а також виділення тих чи інших положень в окремі розділи, глави, статті), поправок до законопроектів (внесення виправлень, уточнень, усунення помилок, суперечностей у тексті законопроекту) розгляду в читаннях, підготовки тексту прийнятого закону для підпису Головою Верховної Ради України, Президентом України, повторного розгляду закону із пропозиціями Президента України в разі його повернення та завершується опублікуванням законів. Вказані процедури, в тому числі щодо законопроектів про внесення змін до Конституції України, пропозицій, поправок до них врегульовано розділом 4 цього Закону. Регламент пропонує структуровану модель процедури за допомогою якої відбувається конкретизація в повноваженнях органів державної влади, обсяг і межі діяльності держави, що спрямована на розв'язання завдань щодо цілісності, управління, розвитку нашого суспільства, дає нормативне визначення елементів і стадій такої процедури, встановлює послідовність здійснення операцій, дій, від яких залежить її досконаліть, оптимальність і ефективність процесу реалізації функцій сучасної держави. У ході здійснення врегульованих у цьому розділі Регламенту, процедур зі створення законів реалізуються також вимоги узгодженості процедур на різних етапах багатоваріантної законотворчої форми з ухвалення законів у режимі першого-третього читань. Зокрема, є можливим

прийняття закону відразу в першому читанні та в цілому; прийняття закону за результатами другого читання; прийняття закону за результатами третього читання. Установлені також вимоги щодо можливого проведення повторного першого та другого читань.

Зазначене вказує на комплексність, ґрунтовність та істотну деталізацію правового регулювання законотворчої форми реалізації функцій сучасної держави Україна, яка має свої особливості, через встановлені процедури забезпечує конституційний принцип досягнення консенсусу інтересів громадянина та сучасної держави в процесі реалізації її функцій, є чітко регламентованою Конституцією, законами, Регламентом Верховної Ради та іншими нормативно-правовими актами, за межі якої не може вийти жоден суб'єкт уповноважений на виконання функцій сучасної держави у законотворчій формі. При цьому уповноважений на законотворчу діяльність суб'єкт (орган держави) має усвідомлювати, те, що норми Конституції України не є декларативними, а є нормами прямої дії.

В юридичній науці пряма дія Конституції розуміється як передбачене право її застосування безпосередньо на всій території країни незалежно від деталізуючого законодавства [336, с. 318]. Така позиція відображена і в рішенні Конституційного Суду України від 19.04.2001 р. № 4-рп/2001 де зазначено, що норми Конституції України застосовуються незалежно від того, чи прийнято на їх розвиток відповідні закони або інші нормативно-правові акти [623].

На думку В. Шаповала, положення про пряму дію норм Конституції України насамперед вказує, що усі без винятку органи державної влади та їх посадові особи у своїй правозастосовчій діяльності повинні не просто орієнтуватися на конституційні норми, а приймати відповідні рішення безпосередньо на основі й за змістом цих норм [329, с. 71].

Таким чином, норми Конституції України є найвагомішим засобом впливу на суб'єктів уповноважених на законотворчу діяльність тобто визначають й закріплюють не тільки державні завдання, функції, але й спосіб їх здійснення такими суб'єктами,

тим самим окреслюють допустимі обсяг та межі державної діяльності. І, це є головним посиланням, яке має змінювати усталені погляди на декларативність конституційних положень вкорінених у свідомість органів державної влади образом радянської держави. З огляду на вказане, безпідставне спрощення процедури прийняття законів, яке дедалі частіше простежується у парламенті нашої держави можна розцінювати як прямий шлях до зниження їхньої якості, має підпадати під відповідальність. Адже результатом такого спрощення є прийняття зазвичай «некондиційного» законодавчого акта, в якому неналежно відображені завдання на розв'язання яких спрямовані функції сучасної держави Україна, а низка законів перебувають у стані перманентного коригування.

Це зумовлено тим, що низка змістовних питань, що пов'язані із підготовкою проектів законів визначаються методичними рекомендаціями Міністерства юстиції. А в цих проектах формується зміст законів і саме в законопроектній діяльності мають виявлятися завдання та обсяг і межі функцій держави, найбільш доцільні способи й засоби їх розв'язання, реалізацію; результат, який передбачається отримати й видатки які необхідно затрати на це.

Для покращення стану законотворчої форми слід працювати й над поліпшенням професійних якостей народних депутатів. Запобіганню популізму допоможе часткова відмова від публічності в діяльності парламенту, але без порушення принципів прозорості й відкритості. Скасування депутатської недоторканності виступить об'єктивним фактором покращення якості законотворчої форми. З метою повернення авторитету законодавчому органу, слід ввести дисциплінарну відповідальність депутатів за порушення порядку під час засідань і етичних норм поведінки, запровадити інститут приставів, а також посилити відповідальність за якість, та загалом прийняті закони поза запланованими. Зазначене дозволить зменшити суб'єктивний вплив на організацію процесу реалізації функцій сучасної держави у законотворчій формі, виступить об'єктивним чинником для модернізації всього законодавчого органу.

З огляду на виявлені проблемні питання в організації процесу реалізації функцій сучасної держави Україна слід значну увагу приділити роботі Комітетів Верховної Ради України. Конституція України визначає Комітети Верховної Ради України органами, що здійснюють законопроектну роботу, готують і попередньо розглядають питання, віднесені до відання парламенту. На тлі значних повноважень місія Комітетів у цьому процесі нівелюється. Хоча, саме вони, мають відігравати важливу роль у реалізації функцій сучасної держави. Для цього є всі умови починаючи від відведеного часу для роботи народних депутатів у Комітетах. На засіданнях Комітетів є значні можливості для широкого аналізу завдань, функцій, механізмів їх здійснення, зіставлення на узгодженість їх між собою, моніторингу їх фіксації урядом у законопроектах та виконання у підзаконній формі. Аналіз практики правозастосування призведе до перегляду законів, знизить їх кількість. І, все це, має відбуватися у Комітетах Верховної Ради України, в тому числі, й повне обговорення поправок. Тому Комітети мають вести контроль законопроектної роботи, визначати голосування за той чи інший законопроект, бути дієвим фільтром для одіозних законодавчих рішень, за результатами діяльності ставити питання про відповідність профільного міністра. При цьому кількість профільних комітетів (27 комітетів) привести у відповідність до кількості міністерств (17 міністерств). Це сприятиме взаємодії між законодавчою та виконавчою владою, знівелює розмивання функцій і відповідальності по функціональній лінії «розробка законів реалізація законів». Роль Комітетів де-юре і де-факто має збігатися, що дасть змогу нівелювати суб'єктивний вплив на голосування депутатських груп і фракцій. Важливо усунути й такий суб'єктивним аспект як наявність конфлікту інтересів у Комітетах Верховної Ради України, який негативно впливає на законотворчу форму, оскільки вона перебуває під впливом політичної доцільності, а не обумовлена завданнями, функціями сучасної держави. Лобістські традиції підвищують ризик корпоратизації законотворчої форми, що може стати знаряддям реалізації та забезпечення інтересів тих або інших соціальних

груп, а не функцій сучасної держави Україна, дестабілізаційним фактором суспільного розвитку, безпосередньою загрозою національній безпеці держави.

При цьому слід опиратися на незалежну науково-правову експертизу, висновки якої мають бути обов'язковими до врахування. Подекуди практика засвідчує нехтування висновками Головного науково-експертного управління. Науково-правова експертиза має давати вичерпні відповіді щодо детермінації законопроекту, повноти охоплення правовими приписами сфер суспільних відносин, взаємоузгодженості з системою чинних джерел права, прогнозу наслідків реалізації його положень, потреби у додатковому дослідженні та інше. Відповідальність експертів за об'єктивність й повноту висновків по законопроектах та їх врахування суб'єктами уповноваженими на виконання функцій сучасної держави, має бути додатковим важелем ефективності реалізації функцій сучасної держави.

Законотворча політика може здійснювати вагомий вплив на законотворчу форму в цілому. Аналіз юридичної літератури свідчить про вживаність поняття «законотворча політика» в контексті державної політики у якійсь сфері чи «законодавчої політики» [479, с. 149; 373, с. 52; 341, с. 71; 158, с. 322, 344].

В зарубіжній науці законотворча політика, розглядається як «основний вид: (напрям) юридичної політики який має такі властивості: а) враховує особливості реалізації законів великим державним механізмом держави; б) вона розвиває всі сторони державно-правової життєдіяльності: суспільства (не тільки правову сферу); в) даний вид політики враховує організаційні засоби держави» [388, с. 175], «науково обґрунтована, планомірна, системна діяльність суб'єктів законотворчості, спрямована на визначення і реалізацію стратегії і тактики держави в сфері правового регулювання найбільш важливих сфер суспільних відносин [749, с. 157].

Розуміння поняття «законотворча політика» вказує на діалектичний зв'язок з моделлю (політико-юридичним ідеалом) сучасної держави Україна. Тож, «законотворча політика» зображає послідовну сукупність заходів від яких залежить

ефективність законотворчої форми в процесі реалізації функцій сучасної держави Україна, серед яких: принципи, стратегія і тактика розвитку національного законодавства; правовий моніторинг у сфері законотворчої форми та оцінка дії закону після набрання ним чинності (моніторинг підзаконного регулювання, ефективності реалізації та правозастосування з метою своєчасного внесення змін до прийнятого закону або його скасування); планування та прогнозування тенденцій його подальшого вдосконалення; модернізація законотворчої форми.

Принципи законотворчої політики, як вихідні засади для законотворчої форми не є абстрактною категорією. Окрім демократичних принципів, принципів правової держави, які екстраполюються на законотворчу форму (з огляду на те, що вона має організовуватися у просторі й часі з конституційним політико-юридичним ідеалом держави Україна на сучасному етапі її розвитку), вагомий вплив на відображення функцій сучасної держави в законах відіграють й інші, які впливають безпосередньо на організацію законотворчої форми та її ефективність в цьому процесі.

Перші, загальні принципи, наближують нашу державу до стандартів країн-членів Європейського союзу, як того вимагають копенгагенські критерії. Інші, спеціальні принципи мають забезпечувати збалансованість процесу реалізації функцій держави у законотворчій формі. До них слід віднести:

– відповідність законотворчої форми політико-юридичному ідеалу сучасної держави Україна;

– передбачення наслідків реалізації функцій сучасної держави у законотворчій формі, що грунтується на прогнозуванні тенденцій, перспектив розвитку держави, а також появи побічних наслідків, що не відповідають цілям прийнятого закону;

– планомірність і поетапність законотворчої форми реалізації функцій сучасної держави базується на основі завдань, що стоять перед державою з урахуванням програми розвитку держави в найближчий період.

– принцип збалансованості чинних нормативно-правових засобів (передбачає їх достатність, економічність, надійність і оптимальність);

– принцип спеціалізації, впливає на раціональність організації процесу реалізації функцій сучасної держави у законотворчій формі;

– принцип пропорційності узгоджує продуктивність й ефективність процесу реалізації функцій сучасної держави у законотворчій формі. Планомірно мінімізує виникнення диспропорцій;

– принцип гнучкості дає змогу адаптуватися до змін, уможливлює прийняття рішень в короткий термін, його значення зростає в умовах трансформацій суспільства.

Зазначені принципи відіграють важливу роль в обґрунтуванні політичної стратегії й тактики законотворчої форми, виступають інструментом формування комплексного бачення державної політики у процесі реалізації державних функцій, надають їй програмності, демократичності, професійності.

Правовий моніторинг законотворчої форми реалізації функцій сучасної держави Україна у (моніторинг законопроектів, моніторинг чинних законів) й оцінка дії закону після набрання ним чинності, сприятиме виявленню законів, які не «працюють» на практиці, що дозволить усунути причини з якими пов’язана недієздатність закону та очистити систему законодавства від «мертвих» законів, а функції держави Україна стануть здійсненними. Створений в Інституті законодавства Верховної Ради України відділ моніторингу законодавства не дає бажаних результатів, які позитивно можуть впливати на реалізацію функцій сучасної держави Україна. Згідно з Угодою про асоціацію з Європейським Союзом етап правового моніторингу та оцінки, який на сьогодні практично відсутній, повинен бути підсилений чіткими механізмами спільного поточного й кінцевого оцінювання системи законів та забезпечувати вільний доступ громадськості до інформації.

Тож нині на часі розробка законопроекту «Про правовий моніторинг законодавства та оцінку його відповідності європейському стандарту», який би визначав правові та організаційні засади застосування технічних регламентів в процесі розробки, прийняття, застосування законів і передбачав ними процедуру оцінки їх відповідності європейським стандартам.

В науковій літературі вважається, що гарантією якості результату будь-якого процесу є стандартизація. Так, в документознавстві стандартизація розглядається як процес встановлення єдиного підходу при створенні та оформленні документів.

В деяких законодавчих актах закріплено визначення стандарту як нормативного документа, заснованого на консенсусі, прийнятого визнаним органом, що встановлює для загального і неодноразового використання правила, настанови або характеристики щодо діяльності чи її результатів, та спрямований на досягнення оптимального ступеня впорядкованості в певній сфері [581].

Такі стандарти мають бути закріплені в чинних джерелах права України, затверджені уповноваженим органом, який забезпечує загальне і регулярне використання правил, керівних принципів, термінології, пов'язаних з ними процесів і методів дотримання яких є обов'язковим. Вони можуть бути закріплені й в технічних регламентах (нормативних документах), які визначатимуть характеристики процесів та методів розробки, прийняття, застосування законодавчих актів, включаючи відповідні процедурні положення, додержання яких є обов’язковим. Він може також стосуватися вимог до термінології й системи оцінки відповідності (правила, процедури та управління для проведення оцінки відповідності), охоплюватиме наукову розробку методів та прийомів, інструментарій законотворчої техніки; моніторинг чинного законодавства на предмет виявлення типових техніко-юридичних помилок і підготовку пропозицій щодо їх усунення; професійну підготовку кадрів на рівні спеціалізації законопроектування; підготовку

навчальної та науково-методичної літератури; нормативне закріплення вимог законодавчої техніки. За таких умов вимоги стандарту обов'язкові в межах сфери його поширення сприятимуть стандартизації законотворчої форми реалізації функцій сучасної держави Україна, тобто доведенню її результатів до рівня обов'язкової правової форми.

В Україні вже зроблені практичні кроки з гармонізації функцій сучасної держави, шляхом конкретизації їх в законах, з правом Євросоюзу, що виступає головним правовим інструментом інтеграції країни до Європейського Союзу, трансформацій нашого суспільства. Втім це не дає підстав вважати, що в нашій країні вже створені належні правові засади конкретизації функцій сучасної держави в законах. Водночас, розглядаючи проблему ефективності законотворчої форми, слід враховувати не тільки внутрішні, зовнішні аспекти, але й зовнішньо-інтеграційний, що пов’язаний з імплементацією в законодавство України міжнародних стандартів. Наша держава «переживає» періоди екстенсивної законотворчої діяльності. Загальновідомо, що відповідно до загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу [782] до головних завдань цієї програми віднесено розвиток законодавства України в напрямку його наближення до законодавства Європейського Союзу та забезпечення високого рівня підготовки проектів законів та інших нормативно-правових актів, а також наукове і практичне забезпечення адаптації українського законодавства, проведення комплексних системних досліджень із цих питань. Вихідним пунктом такої гармонізації виступає уніфікація термінології, що використовується. Але перш ніж проводити уніфікацію термінології законодавства України з термінологією європейського права, необхідно впорядкувати термінологічний апарат на національному рівні. У цій сфері простежується тенденція або паралельного використання українських термінів та їхніх синонімів, запозичених з інших мов (передусім з англійської), або ж запровадження лише іншомовних запозичень [676, с. 141]. Недостатньо чітке вираження законодавчої думки може стати результатом як невдалого

словесного оформлення, так і недостатньої ясності самого юридичного поняття. На практиці це призводить до різноманітного тлумачення, що не сприяє одноманітному застосуванню відповідних норм права [788, с. 159].

І. Янчук, вважає необхідним: 1) створити реєстр понять та відповідної термінології на позначення понять у праві; 2) визначити обсяг, природу та характер уживання юридичної термінології, яка застосовується для наукового обігу на позначення понять права; 3) з метою ефективного використання юридичної термінологічної лексики коментувати та пояснювати випадки і форми неточного, нечіткого вживання термінів у юридичній науці та практиці. Доцільним у цьому процесі є сприяння у створенні інформаційно-довідникових видань, енциклопедій з термінології законодавства України; 4) забезпечувати узгодження термінологічно-мовного оформлення наукового тексту з термінологією, визначеною у законодавчих та нормативних актах України, міжурядових угодах тощо; 5) на основі зауважень і застережень із боку фахівців-юристів та лінгвістів дотримуватися нормативних рекомендацій щодо вимог до термінологічних одиниць юридичної галузі [872, с. 42].

Законотворча форма реалізації функцій сучасної держави Україна недостатньо ефективна як через відсутність того чи іншого закону, так і через їхню надмірність і суперечність.

Для забезпечення належного здійснення функцій сучасної держави є необхідним правовий моніторинг, який виступить стабілізаційним фактором в окреслених вище проблемних питаннях за умови їх концептуального відображення у правовій чи законотворчій політиці держави узгодженій з політико-юридичним ідеалом сучасної держави Україна, сприятиме ефективній діяльності державних органів та посадових осіб уповноважених на реалізацію державних функцій у законотворчій формі. Концепція законотворчої політики унормує та систематизує закони в яких відображені функції сучасної держави Україна співвідносно з науково обґрунтованою, системною сукупністю уявлень про майбутні параметри

державно-правового стану, що дасть змогу нівелювати негативні явища.

Правовий моніторинг, як складова законотворчої політики, сприятиме ефективності законотворчої форми реалізації функцій сучасної держави Україна, оскільки «дозволить більш детально планувати основні напрями законодавчої роботи, визначати ті сфери суспільних відносин, які повинні ввійти до сфери правового регулювання» [23, с. 29].

Постійне спостереження щодо завдань та функцій сучасної держави Україна, дасть змогу не лише виявляти об'єктивні зміни у суспільстві, які потребують законодавчого регулювання, а й чітко встановити завдання, чітко визначати обсяг та межі діяльності держави, що дасть змогу уникнути дублювань та інших деформацій, і встановлювати необхідну кількість органів держави (не створюючи їх безмежну кількість і не дозволяючи навантаження на державний бюджет). А також визначити їх повноваження, які потрібні для здійснення саме такого обсягу і меж цієї діяльності для реалізації функцій сучасної держави.

Важливу роль у цих процесах відіграє і планування. Планування починається з усвідомлення цілей і завдань, формування планових завдань, які повинні бути виконані у встановлені терміни для отримання кінцевого результату, спирається на законодавчо закріплені засади суспільного розвитку. Слід відзначити, що план законотворчих робіт, прийнятий законодавчим органом, не є догмою, оскільки законотворча форма реалізації функцій сучасної держави має бути чутливою до будь-яких змін у суспільстві. План законотворчих робіт може виступати лише орієнтиром, що корегується залежно від змін в соціумі. При цьому він має узгоджуватися з параметрами моделі (політико-юридичного ідеалу) сучасної держави Україна, її завданням, функціями.

Роль та межі планування та прогнозування слід зафіксувати в методичних рекомендаціях, програмах законопроектних робіт суб'єктів законодавчої ініціативи з урахуванням пріоритетності законопроектів на декілька років (3-5) та їх взаємоузгодженості між собою. Наукове забезпечення

цього процесу (планування законотворчого процесу, виявлення прогалин у правовому регулюванні та проблеми у застосуванні прийнятих законів) варто покласти на Головне науково експертне управління Апарату Верховної Ради України.

Тож планування займає важливе місце в процесі здійснення функцій сучасної держави Україна як спосіб досягнення мети на основі збалансованості та послідовності виконання всіх стадій і дій передбачених законотворчою формою. При цьому слід розуміти те, що планування нерозривно пов'язане з прогнозуванням та контролем.

Прогнозування розкриває ефективність впливу закону на об’єкт в реальному часі та в майбутньому. Аналіз такого впливу є «...процесом визначення проблем і цілей регулювання, вибору альтернатив досягнення цих цілей, з метою виключення надмірного і необдуманого регулювання і використанням наукових технік, які піддаються перевірці і на основі всієї наявної доступної інформації, а також з врахуванням різних думок, отриманих в ході консультацій, аналізу витрат і вигід, обраних альтернатив» [404]. Такий аспект є важливим, оскільки надасть змогу нівелювати негативні чинники у прийнятому законодавчому рішенні та підсилити позитивні.

За таких умов, парламент, уповноважений на прийняття законів, буде відігравати роль фільтра для негативних законотворчих рішень, виступати гарантією якості законотворчої форми реалізації функцій сучасної держави Україна. Для цього суб’єкт (орган держави) уповноважений на виконання функцій держави у законотворчій формі має володіти належним рівнем правосвідомості, що вплине на відповідність законів реаліям розвитку сучасної держави Україна.

Водночас на послідовність розгляду запланованих законопроектів для прискореного прийняття пріоритетних із погляду суспільного зацікавлення рішень має впливати через парламентську більшість виконавча влада, яка здійснює внутрішню і зовнішню політику держави, виконує положення Конституції та законів України, актів Президента України (ст.

116) [254]. Саме Уряд забезпечує основну частку реалізації функцій сучасної держави Україна.

Важливим питанням для законотворчої форми в Україні є створення механізму законотворчої діяльності народу, яка здійснюється в процесі референдуму. Але, не менш нагальною є проблема формалізації питань контролю за суб'єктами законодавчої влади з боку суспільства на правовій основі, що дозволить уникнути деформації низки демократичних інститутів, запобігти переростанню політичного плюралізму в корупційні та інші неправомірні дії.

В Україні законотворча форма має ґрунтуватися на законодавчо закріплених засадах суспільного розвитку як державна діяльність щодо визначення принципів, стратегії й тактики розвитку національного законодавства з окреслення пріоритетності законодавчих актів на підставі об'єктивного осмислення надбань минулого, моніторингу законодавства, аналізу та прогнозування тенденцій і напрямів його подальшого вдосконалення. Реалізація функцій сучасної держави має передбачати наявність сталого правового механізму, який має визначити всі стадії прийняття законотворчих рішень. Для ефективного його функціонування необхідна належна правова основа, яка поєднуватиме як змістові, так і процесуально-процедурні аспекти роботи законодавчого органу при прийнятті законів.

2.3. Підзаконна правотворча форма

Належний рівень реалізації функцій сучасної держави Україна у правотворчій формі можливий за умови оптимального поєднання їх фіксації, конкретизації й розвитку в джерелах права, зокрема і підзаконних актах.

В літературі конкретизація «це застосування теоретичних знань стосовно конкретної ситуації з тим, щоб уточнити, поглибити її розуміння» [52].

П. Рабинович, Г. Шмелева вважають, що це діяльність по зменшенню обсягу більш загальних правових понять шляхом поглиблення їх змісту [590, с. 31].

На думку Л. Горбунової, конкретизацію як функцію підзаконного нормативного регулювання слід пов'язувати із закріпленням в Конституції України імперативу для органів управління забезпечувати виконання і дію законів України [152, с. 65].

Тож підзаконна правотворча форма спрямована на конкретизацію функцій, завдань держави Україна зафіксованих в законі. Це може стосуватися розкриття специфіки механізму подальшої реалізації приписів закону за відсутності прямої вказівки в ньому щодо повноважень інших суб'єктів підзаконної форми уповноважених на реалізацію функцій держави. Але ні в якому разі не може трактуватися як право довільного тлумачення таких приписів.

Разом з тим, в законі не завжди повно, з об'єктивних чи суб'єктивних причин, розкриваються завдання, функції сучасної держави Україна, механізми їх реалізації. Це пов'язано насамперед з тим, що закон врегульовує тільки найважливіші суспільні відносини. За інших умов він містить вказівку на потребу у забезпеченні регулювання тих чи інших аспектів сфер впливу держави Україна в сучасний період за допомогою підзаконних актів. В такому випадку підзаконна правотворча форма спрямована на реалізацію державних функцій шляхом розвитку приписів закону, внаслідок якісної зміни функцій держави.

Умови реалізації державних функцій у підзаконній правотворчій формі опосередковуються на конституційному рівні, знаходять підтвердження в окремій думці судді Конституційного Суду України Д. Лилак [466], за якою підзаконні нормативно-правові акти мають видаватися виключно на підставі і на виконання тільки Конституції та законів України.

З огляду на вказане, підзаконна правотворча форма реалізації функцій сучасної держави Україна спрямована на конкретизацію й розвиток функцій сучасної держави

зафіксованих у нормах Конституції та законах України, у чіткій відповідності до нормативно визначених повноважень.

В європейських правових системах континентального типу умови здійснення підзаконної правотворчості переважно передбачені у конституціях лише в загальних рисах. Детальніша регламентація може міститися у регламенті (ФРН) або спеціальному законі чи підзаконному нормативно-правовому акті (Італія, Іспанія) [454, с. 46].

В Україні умови здійснення підзаконної правотворчої форми пов'язані з повноваженнями органів, які закріплені в Конституції України та здебільшого конкретизовані в законах.

Згідно зі ст. 91 Конституції України [309], Верховна Рада України здійснює функції держави також і в підзаконній правотворчій формі шляхом конкретизації чи розвитку тієї чи іншої державної функції в підзаконному нормативному акті. В нормативних постановах Верховної Ради України відбиваються різноманітні сфери, що знаходяться під впливом держави. Наприклад, постановою Верховної Ради України «Про заборону відключення енерго-водо-газо-постачання боржникам бюджетним закладам освіти та медицини» заборонено усім органам державної виконавчої влади санкціонування відключення енерго-водо-газо-постачання робочим бюджетним закладам освіти та медицини у зв'язку з їх заборгованістю [551]. Інколи, саме постановами Верховної Ради України вводяться в дію закони. Подібного висновку доходять й інші вчені. Втім питома вага таких постанов є незначною.

Так за ст. 106 Конституції України [309] підзаконні акти Президента України мають видаватися на основі та на виконання Конституції й законів України і є обов'язковими до виконання на території України. В підзаконній формі конкретизуються чи розвиваються функції спрямовані на вирішення завдань, що стоять перед державою й стосуються здебільшого міжнародних відносин, забезпечення національної безпеки та обороноздатності України, порядку вирішення питань громадянства України [187, с. 121].

Конкретизація функцій сучасної держави Україна здійснюється і в повноваженнях Кабінету Міністрів України. Так, згідно з ст. 49, 50, 51, 52, ч. 1 ст. 19 Закону України «Про Кабінет Міністрів України» уряд здійснює свої повноваження на основі та на виконання Конституції й законів України, актів Президента України, постанов Верховної Ради України, прийнятих відповідно до Конституції та законів України, конкретизує та розвиває діяльність що спрямована на забезпечення інтересів Українського народу шляхом виконання Конституції та законів України, актів Президента України, а також Програми діяльності Кабінету Міністрів України, схваленої Верховною Радою України, стосується питань державного управління у сфері економіки та фінансів, соціальної політики, праці та зайнятості, охорони здоров'я, освіти, науки, культури, спорту, туризму, охорони навколишнього природного середовища, екологічної безпеки, природокористування, правової політики, законності, забезпечення прав і свобод людини та громадянина, запобігання і протидії корупції, розв'язання інших завдань внутрішньої й зовнішньої політики, цивільного захисту, національної безпеки та обороноздатності.

В обмеженому обсязі та у випадках, передбачених Конституцією й законами України конкретизація функцій сучасної держави Україна здійснюється і в повноваженнях міністерств та інших центральних органів виконавчої влади (ст. 117), Верховної Ради та Ради міністрів Автономної Республіки Крим (ст. 135), голів місцевих державних адміністрацій (ст. 118) [560; 309].

На підставі викладеного, слід констатувати, що конкретизація функцій здійснюється у повноваженнях низки органів державної влади, яким властива підзаконна правотворча форма. Насамперед, це стосується підпорядкованості підзаконних правотворчих актів Конституції та законам України, яка закріплена у конституційних і законодавчих положеннях, обумовлена повноваженнями відповідних суб'єктів. Від ступеня їх дотримання повністю залежить повноцінність процесу реалізації функцій сучасної держави, оскільки без належного

впровадження законодавчих положень про ефективність такого процесу не може бути мови.

Порушення вимоги відповідності законам, як вважала Н. Нижник, призводить до «розбухання» чи дублювання нормативного матеріалу [450, с. 87] «є причиною суперечностей між новими й чинними актами підзаконної форми правотворчої діяльності, законами та підзаконними актами» [763].

Також, повноваження суб'єктів (органів держави, її підприємств, установ) окреслюють обсяг і межі діяльності держави, а відтак її впливу на суспільні відносини; форми підзаконних джерел права, які конкретизують чи розвивають зафіксовані у Конституції та законах України державні функції.

Проведений аналіз юридичної літератури дав змогу сформувати уяву про підзаконну правотворчу форму реалізації функцій сучасної держави. Її правова природа розкривається в таких ознаках, зокрема: 1) є необхідною для конкретизації законів України; 2) вона здійснюється суб'єктами спеціально уповноваженими на підзаконну правотворчість; 3) є способом конкретизації законів, в яких закріплені завдання, функції держави, та механізми їх здійснення; 4) є правотворчою діяльністю, яка спрямована на створення, зміну, припинення норм, що об'єктивуються в підзаконних нормативно-правових актах; 5) є процесуально-процедурною діяльністю, що складається із відповідних стадій; 6) здійснюється на підставі законів, відповідно до законів і для їх виконання.

Таким чином, підзаконна правотворча форма реалізації функцій сучасної держави – це діяльність правотворчих суб'єктів, що спрямована на створення підзаконних нормативно-правових актів, в яких конкретизуються приписи законів щодо функцій сучасної держави Україна.

Згідно з ч. 2 статті 19 Конституції України органи державної влади та їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі і в межах повноважень, та у спосіб передбачений нею й законами України. Зазначене покладає на органи держави обов'язок реалізації функцій сучасної держави не виходячи за межі встановлених повноважень, оскільки в них конкретизований

обсяг і межі діяльності держави, що спрямовується на розв'язання її завдань, реалізацію функцій. Втім, подекуди спостерігається необґрунтований та довільний вихід за межі законів, оскільки така можливість закладена у відсутності нормативної вичерпності повноважень Кабінету Міністрів України, інших державних органів, що дає змогу трактувати вихід за їх межі законним.

Так, згідно з рішенням Конституційного Суду України, Кабінет Міністрів України може приймати акти з тими ж регуляторними можливостями, що має закон [647]. Ця позиція Конституційного Суду України підкреслює втрату авторитету законом, негативно впливає на здійснення функцій сучасної держави Україна тому, що фіксація функцій сучасної держави у підзаконному правотворчому акті замість закону унеможливлює її належне виконання. Адже «ефективність функціонування суспільних відносин у формі підзаконних нормативних актів досяжна лише за умови, що вони розвиваються не паралельно, а всередині сфери, окресленої законом» [759, с. 232].

Недостатня чіткість у визначенні повноважень сприяє появі дискретних повноважень у суб'єктів (органів держави, її підприємств, установ), що ускладнює реалізацію функцій сучасної держави Україна, оскільки дозволяє їм виходити за межі повноважень, здійснювати праворегулювання у сферах, які підпадають під сферу впливу іншого суб'єкта – Верховної Ради України. Хоча прийняття підзаконних нормативних актів за межами прямих повноважень, наданих законом, суперечить Конституції України. Втім така практика є поширеною. Наприклад, Кабінет Міністрів України прийнявши Постанову «Про перелік посад наукових працівників державних наукових установ, організацій та посад науково-педагогічних працівників державних вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації, перебування на яких дає право на одержання пенсії та грошової допомоги при виході на пенсію відповідно до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 27 травня 1999 року № 923 (зі змінами, внесеними Постановою Кабінету Міністрів України від 2 серпня 2000 року № 1191) перевищив

свої повноваження, встановлені частиною третьою статті 24 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність», і порушив вимоги частини другої статті 19, частини третьої статті 113 і частини першої статті 117 Конституції України. Положення Постанови Кабінету Міністрів України № 923, як зазначено у Рішенні Конституційного Суду України, не лише суперечить, а фактично блокує реалізацію окремих положень Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» [624].

Окрім сфер праворегулювання підзаконними правотворчими актами визначених в ст. 106 Конституції України та п. 3 Положень про порядок підготовки та внесення проектів актів Президента України, в цьому пункті зазначено, що Указами Президента України оформлюються також інші рішення, видані на основі та на виконання Конституції й законів України, якщо хоча б одне з положень рішення розраховано на постійну або багаторазову дію (має нормативний характер) або належить до таких, що оформлюються указами Президента України згідно з цим пунктом, а також рішення, прийняття яких у формі указу передбачено законами України та указами Президента України. Такий пункт розширює сфери впливу підзаконних актів Президента України та не виключає, а навпаки, сприяє можливості перетинання, дублюванню, виникненню суперечностей між підзаконними правотворчими актами різних суб'єктів в процесі реалізації функцій сучасної держави Україна.

О. Кірш також вказує на незаконність окремих актів підзаконної правотворчості та незаконність дій деяких її суб'єктів, які загалом породжують незаконне право регулювання [281], що блокує належну реалізацію функцій сучасної держави Україна.

За таких можливостей піддається сумніву законність актів підзаконної правотворчої форми, та виникає питання стосовно юридичної відповідальності уповноваженого суб’єкта (органів держави). Адже органи влади можуть діяти тільки у межах та спосіб визначених Конституцією та законами України. Інше створює умови до появи колізій чи інших суперечностей, дублювання праворегулювання, які ведуть до порушення

системності правового регулювання, і тим самим, знижують його ефективність у процесі реалізації функцій сучасної держави Україна. Попри те, що у порядку застосування нормативно-правових актів у разі існування неузгодженості між підзаконними актами [574], надаються роз'яснення щодо правильності дій у зазначених вище випадках, однак їх потрібно нівелювати шляхом чіткого визначення виключних повноважень суб'єктів підзаконної правотворчої форми, сфер їх впливу. З цією метою слід удосконалити конкретизацію у повноваженнях органів держави, її підприємств, установ обсяг і межі державної діяльності.

Зважаючи на зазначене, умови реалізації державних функцій у підзаконній правотворчій формі визначаються на конституційному рівні, що знаходить відображення в чинних джерелах права.

В юридичній літературі під процесом створення підзаконних правотворчих актів розуміється «діяльність по створенню, зміни та скасуванню норм права, які розвивають і організовують виконання законів, яке здійснюється різноманітними суб'єктами в спрощеному порядку на основі і на виконання законів» [844, с. 160, 259; 681; 607, с. 30]. Деякі автори доповнюють до такого розуміння «систематизацію нормативно-правових приписів» [454, с. 47] та вважають прийняття підзаконних актів вторинним процесом, який має форму конкретизації через яку реалізується право, виражене в законах [59, с. 3; 756, с. 51].

Л. Горбунова вважає, що це складний розумовий процес усвідомлення, фіксації, відображення та розвитку у нормативно-правових актах органів управління положень законів, підкреслює актуальність застосування засобів системного наукового пізнання в підзаконній нормотворчій діяльності [151, с. 13].

Тож підсумовуючи, можна зазначити, що конституційна модель (політико-юридичний ідеал) характеризує сучасну державу Україна як правову, де існує сувора ієрархія нормативно-правових актів, відповідно до якої постанови та інші рішення органів виконавчої влади мають підзаконний характер і

не повинні викривляти сутність і зміст законів [624], що загалом узгоджується з завданнями та принципами, зокрема: поділу влади та верховенства права, які закріплені в статті 6**,** ч. 1 ст. 8 Конституції України**.**

Зафіксовані в законах функції держави є наріжним каменем для підзаконної правотворчої форми в сучасний період**,** оскільки інколи потребують роз'яснення у відповідності до конституційних положень. Правові позиції Конституційного Суду України відіграють вагому роль в таких ситуаціях. Наприклад, в Законі України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб», зокрема у статті 16 зазначено, що життя та здоров'я членів виконавчої дирекції Фонду та уповноважених осіб Фонду страхуються Фондом відповідно до законодавства, актів Фонду та договорів страхування» у тому числі й підзаконними [578]. Хоча у висновку Головного юридичного управління Верховної Ради України містилося зауваження, що такі питання підпадають під регулювання законів. Про таку вимогу йдеться також у п. 22 ч. 1 ст. 92 Конституції України, Цивільному кодексі України, Законі України «Про страхування» [110].

Подібна фіксація функцій сучасної держави у законах потребує корегування і його врахування в процесі їх реалізації суб'єктами (органами держави, підприємствами, установами)**,** яким властива підзаконна правотворча форма**.** Тож нині питання взаємодії системи законів і системи підзаконних правотворчих актів є проблемними.

Вимога щодо забезпечення системних зв'язків нормативно-правових актів реально не втілюється у життя, стверджує О. Дмитрик, досліджуючи співвідношення закону і підзаконних актів при регулюванні фінансових відносин. Вона вважає, що правове регулювання фінансових відносин, зокрема, стосовно справляння податків, використання бюджетних коштів, здійснення фінансового контролю тощо, здійснюється без належного врахування об'єктивно наявного взаємного зв'язку норм різних правових актів, що складають систему фінансового та інших видів законодавства України. Наслідком такої ситуації є

виникнення певних колізій, існування прогалин при упорядкуванні правом відносин у сфері мобілізації, розподілу й витрачання коштів публічних фондів [201, с. 155].

За таких умов, реалізація функції спрямованої на розв'язання завдань щодо формування і реалізації державного бюджету є неефективною, а зазначені недоліки підзаконної правотворчої форми є, на думку авторів, чинниками формування правового нігілізму у суспільстві, факторами, що порушують права людини [59, с. 1-13; 119; 763], та наслідком деформації зв'язків між законами та підзаконними правотворчими актами, яка призводить до зростання питомої ваги підзаконних правотворчих актів, перевантаження системи підзаконних нормативних актів, їх системної не впорядкованості та інше.

Конкретизація завдань, функцій сучасної держави у повноваженнях суб'єктів (органів держави, її підприємств, установ) обумовлює їх місце та роль в системі державних органів влади, формує механізми їх реалізації. Завдяки цьому вони знаходяться у взаємозумовлених вертикальних і горизонтальних зв'язках, й водночас, є відносно самостійними у процесі реалізації функцій держави. Субординаційні вертикальні зв'язки визначаються конституційними положеннями шляхом окреслення повноважень суб'єктів уповноважених здійснювати функції держави у підзаконній правотворчій формі. Порушення їх субординаційних зв'язків, зумовлює неузгодженість у реалізації функцій сучасної держави. Адже властива їм системність спроектується на розв'язання завдань, реалізацію функцій сучасної держави та впливає на ієрархію, взаємозумовленість підзаконних джерел права, в яких вони конкретизуються й розвиваються. Ієрархія відображає вертикальні зв'язки в системі чинних джерел права підзаконного характеру.

В правовій науці ієрархію нормативно-правових актів розуміють як юридичну силу, тобто специфічну властивість нормативних актів, яка характеризує їх співвідношення і взаємозалежність за формальною обов'язковістю та визначається місцем правотворчого органу в апараті держави [588, с. 66].

Поняття «юридична сила» слід сприймати провідним, організуючим фактором, за допомогою якого, допустимо визначити місце, віднайти певний нормативно-правовий акт у численному й розгалуженому масиві джерел права, встановити ступінь обов'язковості його норм, порядок розв'язання правових колізій, коли однотипні суспільні відносини врегульовуються неоднозначно кількома актами [418, с. 6, 7]. Тож ієрархічні зв'язки випливають з характеристики місця нормативного правового акта в системі законодавства; горизонтальні, які притаманні нормам права як компонентам певного правового інституту, галузі права і системи права в цілому [240, с.163]. В системі нормативно-правових актів вертикальні зв'язки найчіткіше простежуються так: Конституція України, закони України та підзаконні нормативно-правові акти України. Адже Конституція України встановила тільки основні види правових актів, які можуть прийматися в Україні: закони, постанови та інші акти Верховної Ради України (ст. 91); укази і розпорядження Президента України (ст. 106); постанови й розпорядження Кабінету Міністрів України (ч.1 ст. 117); рішення та постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим (ст. 136) ієрархія яких нормативно не закріплена.

Реальний стан чинних підзаконних актів свідчить про наявність проблемних питань у цій сфері, які потребують негайного вирішення, оскільки гальмують процес реалізації функцій сучасної держави спрямованих на розв'язання її завдань у різноманітних сферах життєдіяльності держави. Окрім того, і в юридичній літературі зазначають, зокрема Л. Горбунова, Р. Тополевський, що підзаконні нормативно-правові акти, як елементи множини, що утворюють будь-яку систему забезпечують комплексність правового впорядкування процесів у державі [152, с. 54].

Втім, окрім деформації зовнішніх вертикальних зв'язків, підзаконній правотворчій формі властива й деформація внутрішньої системної вертикалі. Разом з тим, повноцінна реалізація функцій сучасної держави Україна у підзаконній правотворчій формі можлива за умови дотримання законів

функціонування системи, тобто правильного та планомірного за проектування та фіксації функцій сучасної держави у взаємопов'язаних та взаємно діючих один з одним джерелах права, з виключною конкретизацією в них повноважень органів держави.

Попри важливість збереження вертикальних зв'язків та відносин в процесі реалізації функцій сучасної держави в підзаконній правотворчій формі, які забезпечують її ефективність, на нині, залишається невпорядкованим питання про ієрархію підзаконних нормативно-правових актів у власній системі.

Підтримуємо з Ф. Гаджинову, яка вважає, що джерела права об'єднані в систему, відрізняються один від одного внутрішньою організацією правового матеріалу, характером норм, що в них містяться тощо [128, с. 17] тому й мають вигляд постанови, указу тощо. Форма підзаконного нормативно-правового акта має відповідати його змісту та меті його створення.

Нині, продовжує «зберігатися дисбаланс змістовного наповнення актів в сторону політичної доцільності» [288, с. 10], що «порушує порядок розташування і взаємні зв'язки частин системи» [104, с. 592], які «мають відносну самостійність та органічну єдність, характеризуються внутрішньою цілісністю та автономністю» [471, с. 260].

З метою відповідності змісту акта його виду (формі), слід на нормативному рівні закріпити визначення кожного виду (форми) підзаконного акта (постанови, наказу та інших), та процесуальний порядок конкретизації обсягу і меж державної діяльності в повноваженнях суб'єктів (органів держави, її підприємств, установ) спрямованих на реалізацію функцій сучасної держави, досягнення її мети у підзаконній правотворчій формі.

Порядок підготовки проектів підзаконних актів та їх прийняття регламентований на підзаконному рівні. Так, порядок прийняття постанов Верховної Ради визначено в ст. 138 Регламенту де зазначається, що постанови Верховна Рада

приймає більшістю голосів народних депутатів від її конституційного складу, крім випадків, визначених Конституцією України з дотриманням процедури, передбаченої для розгляду законопроектів у першому читанні з прийняттям їх у цілому, якщо Верховною Радою не прийнято іншого рішення [577].

В Положенні про порядок підготовки та внесення проектів актів Президента України затвердженого Указом Президента України від 15 листопада 2006 року № 970/2006 визначено вимоги щодо порядку підготовки та внесення на розгляд глави держави проектів актів Президента України указів і розпоряджень та зокрема вказано, що у випадках, коли вимоги щодо підготовки, внесення проектів актів Президента України визначено законами України, такі проекти готуються та вносяться відповідно до законів України та з урахуванням вимог, передбачених цим Положенням [574].

Право ініціативи у прийнятті актів Кабінету Міністрів України мають члени Кабінету Міністрів України, центральні органи виконавчої влади, державні колегіальні органи, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, обласні, Київська та Севастопольська міські державні адміністрації, які готують проекти актів й можуть залучати до цього процесу народних депутатів України, науковців та інших фахівців за їх згодою. Якщо такі проекти мають важливе суспільне значення та визначають права і обов'язки громадян України, то вони підлягають попередньому оприлюдненню в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України. Нормативні акти Кабінету Міністрів України у формі постанови приймаються на засіданнях Кабінету Міністрів України шляхом голосування більшістю голосів від посадового складу Кабінету Міністрів України, визначеного відповідно до статті 6 профільного Закону [560]. Якщо проект рішення отримав підтримку рівно половини посадового складу Кабінету Міністрів України і за цей проект проголосував Прем'єр-міністр України, рішення вважається прийнятим.

Державній реєстрації підлягають нормативно-правові акти будь-якого виду (постанови, накази, інструкції тощо), якщо в них є одна або більше норм, що: а) зачіпають соціально-економічні, політичні, особисті та інші права, свободи й законні інтереси громадян, проголошені й гарантовані Конституцією та законами України, Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року і протоколами до неї, міжнародними договорами України, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, а також з урахуванням зобов’язань України у сфері європейської інтеграції та права Європейського Союзу (acquis ЄС), практики Європейського суду з прав людини, встановлюють новий або змінюють, доповнюють чи скасовують організаційно-правовий механізм їх реалізації; б) мають міжвідомчий характер, тобто є обов'язковими для інших міністерств, органів виконавчої влади, а також органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій, що не входять до сфери управління органу, який видав нормативно-правовий акт (п. 4. Положень).

Процедура державної реєстрації врегульована Указом Президента України від 3 жовтня 1992 р. «Про державну реєстрацію нормативно-правових актів міністерств та інших органів виконавчої влади» та Положенням про державну реєстрацію нормативно-правових актів міністерств, інших органів виконавчої влади від 28.12.1992 № 731 [550; 556]. Тож аналіз організаційних та правових аспектів пов’язаних з порядком зображення забезпечення реалізації законів, в яких зафіксовані функції сучасної держави, свідчить про наявність нормативно визначених процесуально-процедурних вимог до його перебігу.

Та попри це, здебільшого спрощеним є порядок прийняття нормативних постанов парламенту в Україні. Разом з тим парламент за Конституцією України позбавлений можливості скасовувати акти Президента та Уряду України та й у такий спосіб впливати на їх діяльність щодо реалізації функцій сучасної держави.

Процедура підзаконної правотворчої діяльності Президента України, Кабінету міністрів України та інших органів виконавчої влади завершується реєстрацією її результатів. Однак співвідносно до законотворчої форми реалізації функцій сучасної держави, підзаконна є спрощеною, тобто окрім вимог, що стосуються супровідних документів, узгодження та інше, відсутній дієвий механізм обговорення, внесення зауважень. З одного боку, це виступає перевагою підзаконної правотворчої форми у процесі реалізації функцій сучасної держави Україна, яка дає змогу оперативно реагувати на зміни в суспільстві і в організації дії законів. З іншого боку, спрощений порядок підготовки підзаконних нормативних правових актів, що видаються в результаті такої діяльності сприяє появі некондиційних актів, «надає можливість вживання неюридичних термінів, що ускладнює мову актів» [750, с. 48], «реальне співвідношення нормативно-правових актів різних видів по їх ролі у правовому регулюванні не відповідає формально закріпленій ієрархії» [229, с. 128].

Тому потребує вирішення питання щодо несення відповідальності особами, що супроводжують процес підготовки, проходження, прийняття підзаконного нормативно-правового акта та безпосередніх виконавців. Означене питання має бути нормативно врегульоване. Також вимагають чіткості й вичерпності питання пов'язані зі стадіями підзаконного правотворчого процесу у відповідності до кожного виду (форми) джерела права підзаконного характеру.

Однак, на законодавчому рівні підготовка підзаконних нормативно-правових актів в яких фіксуються положення, що конкретизують законодавчі приписи стосовно завдань, функцій сучасної держави й механізмів їх здійснення не регламентована. При цьому відсутні законодавчі вимоги щодо обсягу та меж діяльності щодо реалізації функцій сучасної держави, не встановлені її параметри, коло суб’єктів які покликані їх здійснювати, обсяг повноважень органів держави, які повинні забезпечити конкретизацію та фактичну їх реалізацію. Не враховуються витрати, зокрема відсутнє фінансово-економічне

обґрунтування щодо створення відповідних органів, їх структури, чисельності державних службовців та інше. Відсутнє чітке розмежування повноважень, не визначені техніко-технологічні вимоги як до підзаконної правотворчої форми, так і підзаконних нормативно-правових актів.

Особливої уваги потребує й забезпечення горизонтальних зв'язків у власній системі. Це питання є проблемним та недостатньо дослідженим, нормативно не врегульованим. Його унормування зменшить кількість різновидів підзаконних нормативно-правових актів, зробить їх взаємозумовленими. Окрім того в юридичній літературі також зазначають про значну їх кількість, яка «збільшує їх питому вагу та знижує авторитетність законів» [802, с. 144].

Отже, проведений аналіз різноманітних поглядів орієнтований на вияснення причин виникнення недоліків та розв'язання складних питань пов'язаних з реалізацією функцій сучасної держави Україна в підзаконній правотворчій формі, дав змогу виявити ряд деформацій. Виявлені проблемні питання зумовлені, насамперед суб'єктивними чинниками. Адже для належного здійснення функцій сучасної держави у підзаконній правотворчій формі існують практично всі об'єктивні умови, які визначені на конституційному, законодавчому чи підзаконному рівнях.

Так, згідно п.1 Положення, державна реєстрація нормативно-правового акта полягає у проведенні правової експертизи на відповідність його Конституції та законодавству України, Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод 1950 року і протоколам до неї, міжнародним договорам України, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, та зобов'язанням України у сфері європейської інтеграції та праву Європейського Союзу (acquis ЄС), антикорупційної експертизи, а також з урахуванням практики Європейського суду з прав людини, прийнятті рішення про державну реєстрацію цього акта, присвоєнні йому реєстраційного номера та занесенні до Єдиного державного реєстру нормативно-правових актів.

Ба більше, згідно з ст. 140 Закону України «Про Регламент Верховної Ради України», Апарат Верховної Ради разом з відповідним головним комітетом ведуть справу закону, яку складають прийнятий текст закону; прийнятий Верховною Радою план організаційних, кадрових, матеріально-технічних, фінансових, інформаційних заходів для реалізації положень прийнятого закону, а також повідомлення, що надійшли до Верховної Ради, про хід виконання цього плану Кабінетом Міністрів України; перелік і тексти прийнятих Президентом України, Кабінетом Міністрів України, міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади нормативно-правових актів на виконання положень цього закону; повідомлення Вищої ради правосуддя, Верховного Суду, Міністерства юстиції України, Генерального прокурора, інших органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб про дотримання положень закону, а також у разі надходження їх пропозицій щодо підвищення ефективності дії цього закону; документи, відповідні остаточні редакції тексту закону, пов'язані зі зміною, втратою чинності законом; рішення та висновки Конституційного Суду України щодо закону [577]. Звертання до справи закону забезпечило б наявність всіх системних зв’язків, що є важливими для підзаконної правотворчої форми, та сприяло би створенню належного механізму реалізації функцій сучасної держави.

З огляду на вказане, суттєвим фактором у реалізації функцій сучасної держави в підзаконній правотворчій формі є правосвідомість та правова культура суб’єктів (органів держави), рівень якої впливає на її системність й збалансованість.

Системність властива будь-якій правовій формі, в тому числі й підзаконній правотворчій. Підтримуємо А. Ладанюк, яка вважає, що будь-яка діяльність є системною, а очевидними та обов’язковими ознаками системності є: структурованість, взаємний зв'язок складових частин; підлеглість, впорядкованість організації всієї системи певній меті. Поява проблеми є ознакою недостатньої системності; розв’язання проблеми результат підвищення системності [351, с. 6-8]. Тож, ефективність

реалізації функцій сучасної держави Україна безпосередньо залежить від системності підзаконної правотворчої форми.

У літературі «системність права трактується як узгодженість і єдність функціональної спрямованості складових його норм, об'єднаних спільним класовим змістом, взаємозв'язком відносин, регульованих правом. Системність, самоорганізованість потреби означає наявність у ній кореляційних, когерентних властивостей, що забезпечують взаємний зв'язок, співвідношення її елементів та їх спільне узгоджене функціонування (дія) у складі цілого [744].

На думку Б. Шейндлин системність є важливою якістю права, тобто такий зв'язок правових норм, при якому одні норми визначають умови здійснення інших правових норм [836, с. 9].

Р. Харчук вказує, що у питанні пріоритетів, які проекти нормативно-правових актів в умовах швидких змін у суспільстві повинні розглядатись та прийматись першочергово лежить системність як принцип нормо проектної діяльності [796, с. 42].

Мета підзаконної правотворчої форми полягає в реалізації функцій сучасної держави Україна у спосіб, що відповідає її моделі (політико-юридичному ідеалу).

Системність підзаконної правотворчої форми реалізації функцій сучасної держави Україна має бути відбиттям погодженості, взаємної залежності (зв'язку) співвідношення підзаконних нормативно-правових актів у часі й просторі, як між собою, утворюючи їх систему, так й законами. Для процесу реалізації функцій сучасної держави Україна наявність стійких зв'язків між підзаконними нормативно-правовими актами та актами вищої юридичної сили є, без перебільшення, вагомим аспектом. Зв'язок – це специфічні відносини, за яких наявність (відсутність) чи зміна одних об'єктів є умовою наявності (відсутності) або зміни інших об'єктів. З точки зору логіки і семіотики, встановлення зв'язку, як і поділ, є однією з основних операцій нашого розуму. Якщо між предметом А і предметом В встановлено певний зв'язок, то це означає, що А пов'язане із В; якщо А не може бути пов'язане із В, то А є стороннім стосовно В щодо певного виду зв'язку або способи їх зв'язку не

прослідковуються [428, с. 570]. Застосовно до підзаконної правотворчої форми реалізації функцій сучасної держави Україна, це означає, що вона має перебувати у взаємозалежних зв'язках з елементами системи підзаконних нормативно-правових актів (результатом діяльності), актами вищої юридичної сили, функціями сучасної держави Україна. В іншому випадку система підзаконних нормативно-правових актів поповнюється зайвими джерелами права підзаконного характеру.

Як стверджують Л. Луць, Н. Пархоменко і Р. Тополевський, цілісність та несуперечливість системи юридичних джерел права вирішальною мірою залежить від кількості і якісних характеристик системних зв'язків, як всередині неї, так і за її межами з іншими підсистемами правової системи [377; 486; 774].

Раціональна реалізація функцій сучасної держави Україна значною мірою залежить від взаємодії підсистем в системі нормативно-правових актів. Взаємодія відбувається через вертикальні й горизонтальні зв'язки, які є найбільш важливими видами зв'язків нормативних приписів. Відсутність будь-якого зі зв'язків спричиняє порушення процесу реалізації функцій сучасної держави Україна, робить його неефективним.

Підтримуємо І. Билю-Сабадаш, що ігнорування проблеми забезпечення системних зв'язків нормативних правових актів, окремих приписів є однією з головних причин непослідовної юридичної практики, порушень принципів верховенства права і закону [60, с. 24], що призводить до підміни регулювання відносин нормативними актами іншого рівня, розширеного тлумачення предмета правового регулювання тим чи іншим суб'єктом підзаконної правотворчої форми чи доповнення її іншими видами актів, що є неприпустимим.

Така ситуація спричинена перш за все, з одного боку, динамічними змінами в усіх сферах життєдіяльності суспільства, з іншого, нормативною неврегульованістю такої діяльності. Інтенсивність та недосконаліть підзаконної правотворчої форми свідчить про нагальну потребу її збалансованості. Системність підзаконної правотворчої форми є ключовим аспектом її

збалансованості та ефективності, тобто рівномірного співвідношення підзаконних нормативно-правових актів щодо потреб реалізації функцій сучасної держави Україна й може розглядатися як її властивість, чи принцип здійснення. За таких умов підзаконна правотворча форма реалізації функцій сучасної держави Україна спрямовуватиметься на конкретизацію і розвиток функцій сучасної держави зафіксованих у законах України. Її завдання полягатиме у формуванні збалансованої, узгодженої системи підзаконних нормативно-правових актів в яких зображається ефективний механізм реалізації зафіксованих у законах функцій сучасної держави, узгоджений з конституційною моделлю (політико-юридичним ідеалом), в тому числі, принципами поділу влади та верховенства права закріплених в ст. 6, ч. 1 ст. 8. Конституції України.

Важливим є забезпечення системних зв'язків між нормативно-правовими актами у процесі встановлення співвідношення між законом та підзаконним актом, а також між підзаконними актами. Досягти стану збалансованості можна такими шляхами: по-перше, через удосконалення нормативно-правового забезпечення цієї діяльності шляхом прийняття Закону України «Про джерела права в Україні». Завдання такого Закону унормування системи нормативно-правових актів, встановлення вимог щодо чіткості внутрішньо системних зв'язків (вертикальних і горизонтальних) між нормативно-правовими актами, окреслення механізму їх взаємодії у межах системи нормативно-правових актів задля ефективності підзаконної правотворчої форми у реалізації функцій сучасної держави Україна.

По-друге, за допомогою приведення її результатів до єдиної внутрішньо узгодженої системи (порядку з чітко визначеними критеріями співвідносними з політико-юридичним ідеалом сучасної держави Україна) шляхом систематизації.

«Ідея систематизації має сприяти виявленню тісних взаємозв’язків, основних ліній розвитку й адекватності зв’язків, усталених в межах окремих юридичних інститутів, відповідних сфер регулювання» [421, с. 80]. Це забезпечить доступність до

нормативних актів підзаконного характеру, підвищить їх якість, ефективність, усуне суперечності та неузгодженості, сприятиме дотриманню рівномірного співвідношення між ними й виключних меж закону, реалізації функцій сучасної держави Україна в межах підзаконної правотворчої форми та інших правових форм загалом.

По-третє, шляхом підвищення рівня правосвідомості, яка виступає фактором впливу на підзаконну правотворчу форму, зображає пізнання правової дійсності, формуючи готовність особистості дотримуватися правової поведінки чи певних правил поведінки, оскільки вона містить позитивні погляди, уявлення, оцінки, мотиви, установки, високий рівень юридичного знання та мислення, свідоме виконання правових вимог, які стають передумовою ефективності підзаконної правотворчої форми, оскільки забезпечує високі стандарти в діяльності; узгоджує і підпорядковує поведінку суб'єкта політико-правовому ідеалу держави; створює передумови до раціональної та досконалої діяльності; дає змогу передбачувати потреби пов'язані з належним здійсненням функцій сучасної держави Україна.

Таким чином, визначальним моментом для підзаконної правотворчої форми реалізації функцій сучасної держави Україна й головною формальною ознакою підзаконних актів, мета яких полягає у реалізації державних функцій шляхом їх конкретизації та розвитку, є відповідність по змісту і формі Конституції та законам України.

2.4. Нормативно-договірна правотворча форма

Відтворення функцій сучасної держави в різних джерелах права використовується в загальнодержавних інтересах, спрямоване на процес розв'язання завдань, реалізацію функцій сучасної держави задля досягнення її мети. При цьому інтенсифікація суспільних відносин, різноманітні фактори внутрішнього та зовнішнього характеру обумовлюють ряд завдань, розв'язати які вона може тільки залучивши міжнародно-правові засоби. Як вважає В. Савенко, «право є основним

засобом, що концептуально відтворює завдання, функції, проекції суспільного регулювання» [654, с. 351].

Слід зазначити, що юридична наука володіє певними напрацюваннями у сфері нормативно-договірної правотворчості. Вітчизняні та зарубіжні дослідники розглядають здебільшого нормативно-договірну правотворчість через призму нормативно-правового договору, як джерела права, що дає опосередковані уявлення про сутнісні її характеристики. При цьому, як правова форма реалізації функцій сучасної держави, нормативно-договірна правотворчість не розглядалася.

Важливість такого виду правотворчої форми, в процесі реалізації функцій сучасної держави, визначена законом. Так, в Преамбулі Закону України «Про міжнародні договори України» вказано, що цей Закон встановлює порядок укладення, виконання та припинення дії міжнародних договорів України з метою належного забезпечення національних інтересів, здійснення цілей, завдань і принципів зовнішньої політики України, закріплених у Конституції України та законодавстві України [566]. На думку О. Мережко, міжнародні договори – є важливим засобом забезпечення національних інтересів держави та захисту основних прав і свобод людини [412, с. 11-12].

Процеси пов’язані з інтервенцією спрямованою проти територіальної цілісності та політичної незалежності сучасної держави Україна, та глобалізація, яка обумовлює переформатування, як статичних так й динамічних елементів правової системи, зокрема функцій держави та правових форм їх реалізації, актуалізують дослідницьку розвідку процесу реалізації функцій держави Україна у формі нормативно-договірної правотворчості з урахуванням інституційної та функціональної модифікації сучасної держави Україна, обумовлюють ревізію наукових висновків.

Т. Стрибко вважає, що договірна правотворчість – це спосіб правотворчої діяльності заснований на узгодженні відокремлених волевиявлень суб’єктів правотворчості, спрямованих на встановлення правових норм. Вона виділяє три стадії договірного правотворчого процесу: підготовка та

узгодження проекту договору; укладення договору; введення договору в дію [708, с. 98]. Таке визначення недостатньо розкриває сутність нормативно-договірної правотворчості з позиції форми реалізації функцій держави, оскільки не вказується, які суб'єкти уповноважені на таку діяльність. Це питання є важливим в контексті недостатньої визначеності учасників і суб'єктів правотворчої діяльності. Також викликають запитання відокремлені волевиявлення. Натомість стадії процесу практично відображають загальні договірні положення та можуть використовуватися у подальшому дослідженні. Загалом пропоноване Т. Стрибко поняття договірної правотворчості є тотожним з визначенням зарубіжної дослідниці М. Некрасової [446].

М. Некрасова узагальнивши наукові підходи приходить до висновку, що А. Васильєв, С. Бошно, А. Міцкевич, Ю. Тихомиров, А. Піголкін виділяють такий вид правотворчості, як договірна правотворчість, під якою розуміють діяльність державних органів щодо укладення нормативних договорів [446].

Цікавою є позиція Т. Парфенової, яка зазначає, що договірна правотворчість – це вид правотворчості, в результаті якого створюється таке джерело права, як нормативно-правовий договір. Одна з особливостей суб'єкта договірної правотворчості полягає в тому, що самих суб'єктів має бути не менше двох, і хоча б один з них повинен бути публічним, тобто, що складається з індивідуально-невизначеного кола осіб: держава, суб'єкт федерації, муніципальне утворення, трудовий колектив і таке інше. Це обумовлює нормативний (загальний) характер договору, який відрізняє його від договору індивідуального. Правило, встановлене в нормативному договорі, адресовано не тільки безпосереднім учасникам договору, а й особам, що опосередковано беруть участь в цьому договорі, тому індивідуально-невизначеному колу осіб, яке охоплюється з боку нормативного договору. Інша особливість суб'єкта полягає в тому, що він повинен мати можливість створювати такі норми, тобто він повинен бути наділений відповідним правом з боку держави. Ця вимога випливає з державно-вольового характеру

права в цілому, і норми права, зокрема [485, с. 17]. Позитивним аспектом є роз'яснення автора щодо суб'єктів такої діяльності. Водночас слід зважати на те, що реалізовувати функції сучасної держави Україна можуть суб'єкти (органи держави, її підприємства, установи) уповноважені на їх виконання. Їх перелік визначений у законодавчому акті.

Суперечливою є думка Л. Морозової, яка виділяючи договірну правотворчість, поряд з іншими її видами, відносить цей вид до підзаконної правотворчості [425, с. 258].

Така позиція є дискусійною в силу того, що саме Конституція України визначає чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, частиною національного законодавства України [309]. Отже, за юридичною силою міжнародні договори рівнозначні законам. І, лише в разі колізії між ними, застосовується норма міжнародного договору.

В. Иванов зазначає, що при договірній правотворчості відбувається узгодження волі сторін договору, а в результаті такої правотворчості з'являється і відповідний характеру цього процесу договірний акт – нормативно-правовий [255, с. 72].

Зважаючи на зазначене, нормативно-договірна правотворча форма є видом правотворчої форми (діяльності) поряд з законотворчою та підзаконною. Загалом види правотворчої форми тісно пов'язані із формалізацією змісту функцій сучасної держави Україна й різним їх вираженням у джерелах права. Джерела права мають різні форми закріплення результатів правотворчості (закони, підзаконні акти). Разом з тим нормативно-договірна правотворчість узгоджується з такою формою вираження змісту функцій держави у правових нормах як нормативно-правовий договір. Втім основна відмінність цієї форми полягає в тому, що вона здійснюється декількома владними суб'єктами й має договірний характер. В той час, коли іншим названим формам, властивий односторонній вияв. Про це йдеться в юридичній літературі, а також висловлюються різні думки щодо розуміння нормативно-правового договору.

Л. Луць вважає, що нормативно-правовий договір – це письмовий юридичний акт суб'єктів договірної правотворчості, що містить норму чи принцип права [377, с. 185].

На думку Н. Пархоменко, М. Марченко нормативно-правовий договір – це угода, змістом якої є норми права між суб'єктами публічно-правових відносин, що може бути підставою для виникнення, зміни або припинення цих відносин [487, с. 6; 401, с. 275].

Таким, що виявляє характеристики є поняття пропоноване Н. Заболотною, за яким нормативно-правовий договір – це акт договірної правотворчості, який містить нормативно-правові приписи загального характеру, укладається як між рівноправними суб'єктами правотворчості, так і між тими, які знаходяться у відносинах підпорядкування, поширює свою дію не лише на його учасників і спрямований на задоволення, насамперед, публічних інтересів [231, с. 21].

Ф. Тарановський, вважав, що договорам нормативного типу, властиві спільна мета сторін встановлення норм права, єдиний мотив розв'язання проблеми шляхом створення норми права, а також спрямованість на створення останньої [721, 188].

З огляду на зазначене, нормативно-договірна правотворча форма спрямована на здійснення функцій сучасної держави Україна шляхом залучення інших суб'єктів уповноважених на такі дії, взаємно узгоджуючи права та обов'язки в процесі вирішення проблемних питань, фіксуючи їх у нормах права.

Ю. Тихомиров виокремив ознаки нормативного договору, зокрема: добровільний характер укладення договору (тобто вільне волевиявлення сторін укласти договір); рівність сторін договору як партнерів; узгоджувальний характер договору (договір є угодою сторін з усіх аспектів договору); еквівалентний характер договору; взаємна відповідальність сторін за невиконання або неналежне виконання прийнятих зобов'язань; законодавче забезпечення договору, що надає договорам юридичної сили [759, с.182].

Акцентування автором на відповідальності та законодавчому забезпеченню, опосередковує механізм

забезпечення дії договору та дотримання сторонами його умов. Такі аспекти виступають обов'язковими вимогами до створення проекту нормативного договору, відображення змісту функцій держави в ньому.

На чим раз більшу роль нормативного договору як форми права вказують С. Тимченко, Л. Удовика. На думку авторів, в умовах глобального розвитку й зміцнення взаємозалежності, ринкового високотехнологічного розвитку економіки особливого значення набуває не одноособове примусове, а спільне єднальне добровільне правове регулювання [746, с. 17].

Про те, як вважають Л. Богачова, О. Назаренко, види нормативно-правових договорів, сфера їх застосування та значення в механізмі правового регулювання суттєво відрізняється [68, с. 8].

О. Назаренко, поділяє їх на внутрішньодержавні та міжнародні нормативно-правові договори та виявляє відмінності. По-перше, суб'єкти міжнародного договору є рівними, а суб'єкти внутрішньодержавних договорів можуть бути неоднаковими за своїм статусом, а іноді можуть перебувати у відносинах підпорядкування, що, у свою чергу, не заперечує можливості укладання договору між ними як партнерами. По-друге, сторони міжнародних договорів є суб'єктами міжнародного права, а сторони внутрішньодержавних договорів національного. По-третє, міжнародний договір являє собою певною мірою самообмеження суверенітету держав, які домовляються, що не є характерним для внутрішньодержавних договорів. Важливою відмінністю між міжнародним і внутрішньодержавним договором є також те, що міжнародні договори можуть мати пріоритет над національним законом, в той час, як внутрішньодержавний договір, як правило, є підзаконним за юридичною силою актом [195, с. 384].

Окрім конституційного нормативного договору, прикладом якого був Конституційний Договір між Верховною Радою України та Президентом України про основні засади організації та функціонування державної влади й місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття нової

Конституції України, окремі дослідники виокремлюють адміністративний договір. При цьому наводяться все ті ж «договори про розмежування повноважень між суб'єктами державно-владних повноважень, угоди про розмежування повноважень за окремими предметами відання між органами публічної адміністрації, міжвідомчі договори й інше» [181; 50; 812].

Кодекс адміністративного судочинства України визначає адміністративний договір, як спільний правовий акт суб'єктів владних повноважень, або правовий акт за участю суб'єкта владних повноважень та іншої особи, що ґрунтується на їх воле узгодженні, має форму договору, угоди, протоколу, меморандуму тощо, визначає взаємні права та обов'язки його учасників у публічно-правовій сфері і укладається на підставі закону: а) для розмежування компетенції чи визначення порядку взаємодії між суб'єктами владних повноважень; б) для делегування публічно-владних управлінських функцій; в) для перерозподілу або об'єднання бюджетних коштів у випадках, визначених законом; г) замість видання індивідуального акта; ґ) для врегулювання питань надання адміністративних послуг [292].

Ю. Тихомиров визначає адміністративний договір, як угоду між ієрархічно пов'язаними або не пов'язаними державними органами й іншими організаціями з приводу спільного рішення управлінських справ [757, с. 190] На думку А. Абдурахманова адміністративні договори доцільно поділяти за юридичними властивостями на правоустановчі й правозастосовні [1, с. 86-88].

М. Сидор доходить висновку про те, що адміністративний договір є різновидом публічно-правового договору. У системі правових зв'язків він займає проміжне місце між адміністративним актом і договором приватноправового характеру [670, с. 80].

Тож як слідує із наведених поглядів дослідники по-різному ставляться до розуміння адміністративного договору.

З цього приводу підтримуємо думку М.І. Козюбри, який зазначає: «не заперечуючи взагалі можливості існування

договірних відносин між суб'єктами приватного та публічного права, як і доцільності називати такі договори у певних випадках адміністративними, слід зазначити, що органи публічної влади діють у спосіб, передбачений виключно законом. Відповідно законом регламентуються повноваження органів публічної влади, зокрема у сфері правотворчості (нормотворчості).

В сучасних законах України відсутні повноваження будь-які органи публічної влади щодо створення адміністративно-правових договорів. Крім цього, з позиції принципів договірних відносин адміністративний договір нічим не відрізняється від індивідуальних договорів в інших галузях права. Він так само характеризується персоніфікованістю взаємних прав та обов'язків, вільним виявом волі сторін, узгодженістю позицій тощо. Саме тому не можна вважати адміністративні договори джерелом адміністративного права, їх доцільно розглядати як один з інструментів діяльності органів публічної влади, за допомогою якого встановлюються права та обов'язки сторін у сфері адміністративних правовідносин, зокрема при наданні адміністративних послуг [235, с. 160].

Тож, адміністративний договір випливає із повноважень суб'єкта владних повноважень та має ознаки правозастосування, оскільки вчиняється на підставі закону. Такий договір характерний для виконавчо-регулятивної правозастосовної форми.

Однак таке розуміння адміністративного договору породжує дискусію. Адже дослідники не зупиняються на можливостях адміністративного договору, не простежують об'єктивний вплив на функціонування держави. Ба більше, така невизначеність зумовлює дискрецію у судовому правозастосуванню. З огляду на зазначене, варто внести ясність у цьому спірному питанні на рівні законодавства, де чітко визначити правову природу адміністративного договору, рівень його нормативності, сферу застосування, уповноважених суб'єктів на його укладання.

Чинне законодавство, на нині, вирізняє два види договірної діяльності публічно-правового характеру, яка

пов’язується з колективними договорами й угодами та міжнародними договорами. Перша є внутрішньодержавною, інша, міжнародною, й водночас нормативно-договірною правотворчістю.

Згідно з положеннями Закону України «Про колективні договори і угоди» колективний договір, угода укладаються на основі чинного законодавства, прийнятих сторонами зобов'язань з метою регулювання виробничих, трудових і соціально-економічних відносин і узгодження інтересів працівників та роботодавців. Сторони колективного договору, угоди є роботодавець з однієї сторони й один або кілька профспілкових органів, а у разі відсутності таких органів представники працівників, обрані й уповноважені трудовим колективом з іншої сторони. Сторонами колективних угод є сторони соціального діалогу, склад яких визначається відповідно до законодавства про соціальний діалог [561].

За Законом України «Про соціальний діалог в Україні» сторонами соціального діалогу, є суб’єкти які представляють інтереси працівників, роботодавців та органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування з питань формування та реалізації державної соціальної та економічної політики, регулювання трудових, соціальних, економічних відносин [580].

Аналогічна позиція спостерігається у юридичній літературі, де стверджується, що найпоширенішим на сьогодні нормативним договором у правовій системі України є колективний договір, який укладається у галузі трудового права між роботодавцем і трудовим колективом з метою регулювання виробничих, трудових та соціально-економічних відносин [235, с. 159].

Оскільки нормативно-договірна правотворчість притаманна таким суб’єктам як власники (чи уповноваженим органам, особам), профспілкові органи, працівники чи уповноважені від них органи, то зазвичай, функції держави безпосередньо через цю форму не здійснюються. Натомість нормативно-договірна (міжнародна) правотворчість

безпосередньо пов’язана із розв’язанням завдань держави і реалізацією її функцій щодо зовнішньополітичних відносин.

Тому зупинимося на міжнародному договорі (нормативно-правовому договорі) з яким і пов'язується реалізація функцій сучасної держави Україна у формі нормативно-договірної правотворчості, та проаналізуємо його розуміння у юридичній літературі.

Найпоширенішим джерелом права, нормативний договір є у міжнародному праві, яке переважно складається з норм, яких домовляються дотримуватися суб’єкти міжнародного права на підставі відповідних договорів, угод, конвенцій тощо [235, с. 159].

Так, С. Резніченко зосереджує увагу на тому, що міжнародний договір, як угода між державами або іншими суб’єктами міжнародного права, має явно зриму, рельєфно виражену погоджувальну природу. Основні норми міжнародного права, що стосуються договорів (Статут Міжнародного Суду ООН, Віденська конвенція 1969 р. «Про право міжнародних договорів» та інші), виходять з того, що це джерело права вимагає обов’язкової згоди, збігу волі суб’єктів, що створюють його. Сучасна доктрина конституційного права України відносить міжнародні договори, що укладаються незалежною державою з іншими суверенними державами, до самостійних джерел конституційного права [599].

Т. Стрибко доходить висновку про те, що «міжнародний нормативно-правовий договір» це добровільна письмова домовленість сторін, однією з яких є Україна або її орган влади, а іншою інша держава або її орган влади або міжнародна організація, згоду на обов’язковість якої Україна надає в установлених законодавством формах, опубліковується, підтверджується нормативно-правовим актом та підлягає реєстрації, а також у результаті якої вирішуються політичні, територіальні, економічні, військові, культурні та інші питання [709, с. 17].

Я. Павко підсумовує, що, держави учасники міжнародного співробітництва, намагаючись забезпечити власні економічні,

політичні й інші інтереси, укладають між собою різноманітні договори та угоди. Вони виступають як суб'єкти чи сторони цих міжнародних договорів та угод, є носіями конкретних прав і обов'язків [480, с. 25].

Тож у юридичній літературі здебільшого міжнародний договір розглядають як особливу угоду (домовленість), особливий вид зобов'язання між державами та міжнародними організаціями, певного правоутворювального, нормативного, зобов'язального, багаторазового акта, способу правотворчості та особливого джерела міжнародного та національного права. Такого висновку доходить В. Ватрас досліджуючи місце міжнародних договорів України в системі джерел сімейного права [96, с. 166].

Нормативне розуміння міжнародного договору закріплено у ряді актів, зокрема Віденській конвенції про право міжнародних договорів від 23.05.1969 року, Віденській конвенції про договори між державами й міжнародними організаціями або між міжнародними організаціями від 21.03.1986 р. з уточненням щодо суб'єктного складу шляхом включення до учасників договору міжнародних організацій [112; 113] та є аналогічним з тим, що викладене в Законі України «Про міжнародні договори України», міжнародний договір України це укладений у письмовій формі з іноземною державою або іншим суб'єктом міжнародного права, який регулюється міжнародним правом, незалежно від того, міститься договір в одному чи декількох пов'язаних між собою документах, і незалежно від його конкретного найменування (договір, угода, конвенція, пакт, протокол тощо) [566]. Тож як свідчить проведений аналіз, в науковій літературі та законодавчих актах здебільшого спостерігається єдність у розумінні міжнародного договору, який є договірним актом правотворчої діяльності, оскільки в процесі нормативно-договірної правотворчості уповноважені на суб'єкти (органи держави, її підприємства, установи) узгоджують в інтересах сучасної держави Україна питання щодо реалізації її функцій, розв'язання завдань.

Процедури, що стосуються укладання міжнародних договорів чи їх денонсації містяться у вищевказаних конвенціях та конкретизовані у чинному законодавстві, зокрема у Законі України «Про міжнародні договори України», де надано не тільки роз'яснення терміна «міжнародний договір України», але й визначено договірних суб'єктів та сфери.

Вони укладаються: 1) Президентом України або за його дорученням від імені України; 2) Кабінетом Міністрів України або за його дорученням від імені Уряду України; 3) міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади, державними органами від імені міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, державних органів.

Від імені України укладаються міжнародні договори України: 1) політичні, мирні, територіальні й такі, що стосуються державних кордонів, розмежування виключної (морської) економічної зони та континентального шельфу України; 2) що стосуються прав, свобод та обов'язків людини та громадянина; 3) про участь України в міждержавних союзах та інших міждержавних об'єднаннях (організаціях), системах колективної безпеки; 4) про військову допомогу та направлення підрозділів Збройних Сил України до інших держав чи допуску підрозділів збройних сил іноземних держав на територію України, умови їх тимчасового перебування, включаючи терміни виведення, фінансово-економічні, екологічні та інші наслідки та компенсації; 5) про використання території та природних ресурсів України; 6) яким за згодою сторін надається міждержавний характер.

Від імені Уряду України укладаються міжнародні договори України з економічних, торговельних, науково-технічних, гуманітарних та інших питань, віднесених до відання Кабінету Міністрів України.

Міжвідомчими є міжнародні договори України з питань, що належать до повноважень міністерств, інших центральних органів виконавчої влади та державних колегіальних органів [566].

Зазначені суб'єкти уповноважені на виконання функцій сучасної держави. Тож їх правова діяльність у формі нормативно-

договірної правотворчості є дієвим способом реалізації функцій сучасної держави Україна, у різних, та дуже важливих для її функціонування сферах життєдіяльності суспільства. З огляду на основне завдання Організації Об'єднаних Націй, розвиток поваги до прав людини та основних свобод для всіх осіб, незалежно від мови, раси, релігії або статі, міжнародні договори все більше використовуються з метою здійснення функцій держави, оскільки спрямовуються насамперед на внутрішні відносини, тим самим впроваджують міжнародні правові стандарти в усі сфери життєдіяльності держави.

Віденська конвенція про право договорів між державами та міжнародними організаціями або між міжнародними організаціями поряд з різними умовами їх укладання, вказує на правила їх тлумачення, серед яких зокрема: «договір повинен тлумачитись добросовісно відповідно до звичайного значення, яке слід надавати термінам договору в їх контексті, а також у світлі об'єкта і цілей договору» [112;113]. Такі правила опосередковують вимоги до техніки фіксації змісту функцій сучасної держави Україна суб'єктами (органами держави, її підприємствами, установами) уповноваженими на виконання функцій держави у нормативно-договірній правотворчій формі. Насамперед, це стосується чіткої форми, дотримання балансу між стабільністю та динамічністю. Врахування таких вимог, дасть змогу з одного боку фіксувати стабільність функцій сучасної держави Україна, а з іншого, розвивати зміст функцій сучасної держави з урахуванням розвитку внутрішньодержавних та міжнародних відносин.

Така міжнародно-договірна діяльність здійснюється державами (суб'єктами міжнародного права), спрямована на створення норм права, що забезпечують відносини між державами; є процесуально-процедурною діяльністю, яка регламентована в джерелах права; її результати фіксуються у міжнародних договорах. Її процедура відрізняється від інших правотворчих процедур, зокрема в частині узгодження волі учасників, надання згоди на обов'язковість, прийняття, введення в дію та набрання чинності міжнародного договору.

Тож проведений аналіз наукових поглядів дав змогу сформувати уявлення щодо нормативно-договірної правотворчої форми. Її правова природа виявляється в низці ознак, до яких можна віднести, зокрема такі: 1) є однією з правових форм реалізації функцій сучасної держави; 2) це діяльність суб'єктів договірної правотворчості, як правило, декількох правотворчих суб'єктів; 3) є способом створення та об'єктивації нормативно-правових приписів; 4) є процесуально-процедурною діяльністю, що складається із відповідних стадій, які регламентуються чинними джерелами права; 5) результати цієї діяльності фіксуються у нормативно-правових договорах.

Таким чином, нормативно-договірна правотворча форма реалізації функцій сучасної держави – це діяльність декількох правотворчих суб'єктів, що спрямована на створення нормативно-правових договорів в яких закріплюються функції сучасної держави Україна.

За конституційними положеннями чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. Укладення міжнародних договорів, які суперечать Конституції України, можливе лише після внесення відповідних змін до Конституції України. Згода на обов'язковість міжнародних договорів України та денонсація міжнародних договорів України надається законом та входить до повноважень Верховної Ради України (п.32 ст. 85) [309]. Однак ці положення викликають дискусію.

З цього приводу О. Назаренко, стверджує, що «…тільки ті міжнародні договори України, які відповідним чином укладені та ратифіковані Верховною Радою України, стають джерелами національного права України» і що «питання, чи є частиною національного законодавства України міжнародні договори України, які не потребують ратифікації, не вирішено і в такий спосіб величезна кількість міжнародних договорів України стають теоретично не виконуваними, оскільки не мають для внутрішньодержавних суб'єктів обов'язкової юридичної сили» [437].

Натомість І. Забокрицький вважає, що твердження про відсутність обов'язкової юридичної сили таких міжнародних договорів не відповідає дійсності, оскільки вони все ж таки наділені юридичною силою тих актів, якими вони затверджуються. Проблематичним залишається лише їх підзаконний статус, але джерелами національного права вони безумовно є, як і частиною національного законодавства, попри певну нечіткість формулювань як в Конституції, так і Законі України «Про міжнародні договори України», а також в рішенні Конституційного Суду України. Свою позицію автор аргументує наступним. Якби не існувало положення про належність до національного законодавства міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, але було передбачено положення щодо необхідності їх ратифікації Верховною Радою України, то сам факт їх затвердження законом надавав би їм юридичну силу, аналогічну до інших законів. Згадка про міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України необхідна передусім для надання таким договорам вищої юридичної сили, ніж закони України, що зумовлено необхідністю надати реальний пріоритет міжнародним договорам [586, с. 73].

На думку В. Скоморохи, яку поділяємо в повній мірі, «ставши частиною національного права України, відповідна норма договору не трансформується в нову національну норму України, а реалізується самостійно, в окремих випадках разом із прийнятим внутрішньодержавним правовим актом» [684,с. 64].

Інші вважають таке, можливістю установлення субординаційних зв'язків між цими законодавчими актами [667, с. 116; 247, с. 550].

В цьому контексті обґрунтованою є позиція Д. Терлецького, який зазначає, що форма надання згоди, оформлювана шляхом прийняття певним органом державної влади відповідного національно-правового акта, згідно з Конституцією України перш за все виступає індикатором сприйняття міжнародних договорів у значенні безпосередніх джерел правових норм, які регламентують поведінку суб'єктів

національного права, включаючи фізичних і юридичних осіб, а не критерієм визначення ступеня обов'язковості міжнародних договорів для держави України в цілому [741с. 397].

Насамперед, слід зазначити, що в Конституції України відтворені лише основні завдання, функції сучасної держави Україна. З метою збалансованої й раціональної реалізації функцій сучасної держави Україна використовується нормативно-договірна правотворча форма, яка безпосередньо пов'язана з таким джерелом права як міжнародний договір – нормативно-правовий.

В Україні така діяльність регламентується Законом України «Про міжнародні договори України», які за значущістю є міждержавні (приймаються від імені України), міжурядові (приймаються від імені Уряду України), міжвідомчі.

Завдяки такій формі вирішуються найважливіші для сучасної держави Україна безпекові та інші, не менш актуальні завдання пов'язані з розвитком, розширенням та зміцненням міжнародних зв'язків у гуманітарній та економічній сферах, процесом політичного, економічного, правового зближення з Європейським Союзом, задля впорядкування та узгодження діяльності в різних сферах життєдіяльності, досягнення єдності, цілісності, узгодженості, взаємозалежності на основі сповідування загальноєвропейських демократичних цінностей.

У такий спосіб створюються умови для міжнародного правопорядку і не тільки, побудованого на основі співробітництва. Така «безпека являє собою систему, яка утворилася навколо ядра ліберально-демократичних держав, поєднаних офіційними і неофіційними союзами та інститутами, що мають спільні цінності, а також здійснюють практичне прозоре співробітництво в економічній, політичній та військовій сферах» [180]. Держава Україна використовує міжнародні договори відповідно до своєї мети та політико-юридичного ідеалу шляхом узгодження. Міжнародний договір є важливою формою міждержавного співробітництва, міжнародної співпраці, міжнародної інтеграції.

З огляду на ч. 2 ст. 8 Конституції України міжнародні договори також приймаються на основі та у відповідності до неї. Підтвердженням цього виступають конкретизовані у Законі України «Про Конституційний Суд України» повноваження Конституційного Суду України щодо контролю на відповідність Конституції України чинних міжнародних договорів України або тих міжнародних договорів, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість. Такий контроль відбувається за зверненням Президента України або щонайменше сорока п'яти народних депутатів України, або Кабінету Міністрів України.

Тож в цьому розкривається принцип верховенства Конституції України та стверджується роль зафіксованого нею політико-юридичного ідеалу держави Україна у її функціонуванні.

Водночас, слід зважати на те, що основною ознакою нормативно-договірної правотворчої форми, яка випливає із міжнародного та національного розуміння поняття «міжнародний договір», є «обов'язкова згода та збіг волі суб'єктів, що створюють його». Тому зафіксовані в такому джерелі права норми, не можуть змінюватися в односторонньому порядку, оскільки їх зміна може розцінюватися як денонсація міжнародного договору.

Разом з тим, вагомим засобом захисту національних інтересів при укладенні міжнародних договорів є забезпечення права сторони договору на застереження щодо дії окремих положень міжнародного договору. Зазначене створює розуміння як самого процесу укладання міжнародних договорів, так і механізму забезпечення їх дії. Тому розглядувані джерела мають незмінні форму та зміст, який і застосовується у процесі реалізації функцій сучасної держави Україна.

В найважливіших, з точки зору права міжнародних договорів, джерел універсального характеру, зокрема Віденської конвенції про право міжнародних договорів від 23 травня 1969 року, Віденської конвенції про право договорів між державами і міжнародними організаціями або між міжнародними

організаціями від 21 травня 1986 року, Віденської конвенції про правонаступництво держав щодо міжнародних договорів 1978 року випливає наступне. В п. b ч.1 ст. 2 Віденської конвенції про право міжнародних договорів визначено, що терміни «ратифікація», «прийняття», «затвердження» і «приєднання» означають, залежно від випадку, міжнародний акт, який має таке найменування і за допомогою якого держава виражає в міжнародному плані свою згоду на обов'язковість для неї договору. В ст. 11 зафіксовані способи вираження згоди на обов'язковість договору у формі підписання договору, обміну документами, затвердження, приєднання до нього або будь-яким іншим способом, про який домовились та конкретизовані в інших статтях [112; 113].

Такі тези розміщені в Законі України «Про міжнародні договори України» де визначено, що терміни ратифікація, затвердження, прийняття, приєднання залежно від конкретного випадку є формами надання згоди України на обов'язковість для неї міжнародного договору [566]. Тож чинним національним законодавством та нормами міжнародного права чітко вказані форми надання згоди держави Україна на обов'язковість для неї міжнародного договору в процесі реалізації державних функцій.

Дискусія в науковій літературі щодо долі нератифікованих міжнародних договорів є неоднозначною, оскільки сама ратифікація є тільки однією із форм надання згоди на обов'язковість норм, що містяться в міжнародному договорі. Однак усунути дискусію з цього приводу слід шляхом офіційного тлумачення Конституції України Конституційним Судом України, що сприятиме процесу реалізації функцій сучасної держави у формі правозастосування.

Тому питання виконання міжнародних договорів міститься в іншій аніж ратифікація площині. Насамперед, це пов'язано з механізмом забезпечення їх виконання, від якого залежить ефективність і взагалі можливість й доцільність здійснення функцій держави у нормативно-договірній правотворчій формі.

На цьому наголошують й інші дослідники. Так, І. Лукашук зазначає, що «здійснення міжнародно-правових норм є, як правило, набагато більш складним і відповідальним завданням, ніж їх прийняття» [407, с. 10].

Тобто як зазначає В. Ватрас дія правила «Pacta sunt servanda». Ф. Мартенс у зв'язку з цим зауважував: «Не підлягає жодному сумніву, що трактати мають дотримуватися договірними сторонами» [96, с. 165]. Таких поглядів дотримується й П. Мартиненко зазначаючи, що «міжнародні зобов'язання держава повинна виконувати повністю та належним чином дотримуючись принципу «pacta sunt servanda» [397, с.7]. Зазначений принцип закріплений у Віденській конвенції про право міжнародних договорів, але не має подальшої конкретизації щодо його забезпечення. Він скоріше розрахований на високий рівень правосвідомості договірних суб'єктів.

Втім, з огляду на широкий спектр міждержавних взаємин, подальше неухильне виконання функцій сучасної держави у формі нормативно-договірних зобов'язань є надзвичайно важливим. Забезпечення виконання міжнародних договорів на національному рівні покладається на Президента України та Уряд. Нагляд за їх виконанням здійснює Міністерство закордонних справ України, а виконання взятих зобов'язань належить міністерствам та іншим профільним центральним органам державної влади. Разом з тим, Україна як і інші держави володіє правом створення юридичних засобів забезпечення виконання міжнародних договорів, яке закріплюється за попередньою домовленістю у договорі. До прикладу, була створена досить ефективна нормативна база щодо вирішення спорів шляхом арбітражу, які виникають у процесі зовнішньоторговельних та інших відносин.

На міжнародному рівні вироблені засоби впливу у формі гарантій, контролю, інституту міжнародної відповідальності за правопорушення, що в сукупності покликані гарантувати виконання міжнародних договорів. Здебільшого це міжнародні правові акти та інституції комісії, головні органи Організації Об'єднаних Націй Міжнародні суди, Рада Безпеки, Генеральна

Асамблея. Їх повноваження закріплені Статутом Організації Об'єднаних Націй, які відіграють вагому роль у мирному вирішенні спорів.

Згідно з Будапештським рішенням 1994 року цілями Організації з безпеки та співробітництва в Європі є активне використання норм та стандартів для формування загальної безпеки. Цей орган має розгалужену систему органів. Не менш важливими у своїй сфері є й інші органи, завданнями яких є забезпечення виконання міжнародних договорів.

Таким чином, забезпечення виконуваності міжнародних договорів має різні площини. Воно здійснюється за допомогою засобів національного та міжнародного характеру.

Попри те, що теорія нормативно-договірної правотворчої форми визнає за обов'язок для суб'єктів (сторін) міжнародних договорів виконання як умов договору так і їх непорушність в односторонньому порядку, практика та реалії засвідчують інше.

Одним із прикладів є порушення Росією міжнародних домовленостей, передусім Меморандуму про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї підписаного в м. Будапешт, 5 грудня 1994 року. В 1995 році Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй прийняла меморандум як офіційний документ [411].

З приводу юридичної сили такого міжнародного договору висловлюються різні думки, в тому числі й такі, за якими він не має юридичної сили. Такі погляди є хибними. Підписання – це форма вираження згоди на обов'язковість договору шляхом підписання договору представником держави. Підписання надає договору обов'язкової сили у трьох випадках, що передбачені ст. 12 Віденської конвенції 1969 року: 1) договір передбачає, що підписання має таку силу; 2) в інший спосіб установлено домовленість держав, які беруть участь у переговорах, про те, що підписання повинне мати таку силу; 3) намір держави надати підписанню такої сили випливає з повноважень її представника або був виражений під час переговорів [112].

В. Мельник, О. Мельник вказують як на зростальну роль міжнародних договорів у правовому регулюванні соціального захисту осіб з інвалідністю в Україні, так і на потреби у належному нормативно-правовому забезпеченні в частині імплементації та ефективного громадського та міжнародного інституційного контролю за виконанням міжнародних договорів Україною. Міжнародними договорами у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю встановлюються мінімальні стандарти такого захисту, а тому їх прийняття становить основу для формування ефективної системи правового регулювання соціального захисту осіб з інвалідністю в Україні. Участь у міжнародних договорах сприяє універсалізації та посиленню міжнародно-правового контролю за впровадженням та дотриманням положень міжнародних актів щодо соціального захисту. Однією з найбільших перешкод на шляху посилення соціального захисту осіб з інвалідністю в Україні на міждержавному рівні є обмеженість економічних можливостей нашої держави, що зумовлено в тому числі потребою у системних реформах [649, с. 14].

При цьому як вказує І. Лагутіна, юридичний механізм забезпечення … є комплексом взаємопов'язаних і взаємно діючих передумов, засобів та умов, які створюють належні юридичні й фактичні можливості для повноцінного здійснення кожним … прав. Сутнісним і системоутворювальним елементом юридичного механізму забезпечення … прав є поведінка носіїв прав [350, с. 12].

Зазначені обставини свідчать про те, що сучасний етап світового розвитку є нестабільним, внаслідок чого міжнародні відносини зазнають трансформаційних змін. Різноманітні чинники в сукупності виступають передумовою до руйнування світового порядку, тому гарантувати власну національну безпеку сучасна держава Україна можна лише раціональним співвідношенням і поєднанням національних і міжнародних систем безпеки, шляхом кардинального перегляду підписаних за роки незалежності, та тих, що перейшли у спадок, міжнародних договорів на предмет їх відповідності її меті визначеній

Конституцією України та їх ролі у реалізації функцій сучасної держави Україна.

Водночас, міжнародні інституції мають удосконалювати функціонування забезпечення міжнародного безпекового середовища, й насамперед, виробити дієвий механізм забезпечення дії міжнародних договорів з урахуванням наявного негативного досвіду, та того факту, що змінюються самі форми загроз. На нині міжнародні безпекові інституції (створені здебільшого в минулому столітті) не спроможні гарантувати мир і нерозповсюдження ядерної зброї у світі. Чинні важелі міжнародного права не гарантують міжнародного правопорядку, а міжнародні договори з питань безпеки, і не тільки, є ілюзорними, не виконують своєї ролі в цьому питанні.

Україна, як суверенна держава, є повноправним суб'єктом міжнародних відносин, й зважаючи на набутий власний досвід має удосконалювати нормативно-договірну правотворчу форму в аспекті механізму забезпечення дії міжнародних договорів, суб'єктом укладання яких виступить у майбутньому. Формалізація функцій сучасної держави у міжнародному договорі має відбуватися не тільки шляхом фіксації їх змісту, але й містити збалансовані, раціональні засоби національного та міжнародного характеру, що в сукупності утворюватимуть не тільки юридичний, але й фактичний механізм забезпечення виконання міжнародних зобов'язань договірними сторонами. Сучасна держава Україна спроможна мати досконалі національні правові засоби для реалізації своїх функцій, зокрема за умови розвитку науки та усунення деструктивних явищ, що не відповідають її політико-юридичному ідеалу.

Важливими є, зокрема й такі питання: 1) про співвідношення міжнародних договорів і законів України та інших джерел права, особливо в контексті ст. 9 Конституції України. Вона визначає міжнародні договори, що належним чином ратифіковані складовою частиною законодавства України, але не встановлює їхнього місця в системі джерел права. Все це свідчить про необхідність створення Закону України «Про джерела права України» в якому необхідно схарактеризувати

природу правотворчої форми, особливості її різновидів, природу джерела права України, їх взаємодію у межах національної системи; 2) щодо положення про моніторинг правотворчої форми, як системи прийомів та засобів аналізу й оцінки правотворчої діяльності компетентних суб'єктів, а також моніторингу джерел права як її результатів, зокрема в частині ефективності та якості, техніко-технологічних вимог щодо правотворчої форми й правотворчих актів; 3) планування та прогнозування правотворчих робіт, особливо у частині фіксації завдань і функцій сучасної держави та механізмів їх реалізації. Але, насамперед, необхідно розробити науково обґрунтовану концепцію правотворення в Україні, зокрема з врахуванням правотворчих форм реалізації функцій сучасної держави.

РОЗДІЛ 3. ІНТЕРПРЕТАЦІЙНО-ПРАВОВА ФОРМА РЕАЛІЗАЦІЇ ФУНКЦІЙ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ УКРАЇНА

3.1. Поняття інтерпретаційно-правової форми

Інтерпретаційно-правова форма в процесі реалізації функцій сучасної держави Україна відіграє важливу роль. Потреба в такій правовій формі, обумовлюється необхідністю правильного розуміння норм права, в яких зафіксовані завдання і функцій сучасної держави. При цьому така інтерпретація відбувається не тільки в контексті чинних джерел права, у яких закріплені функції держави, але й співвідносно з моделлю (політико-юридичним ідеалом) сучасної держави Україна, розумінням того, що функції держави не статичні явища, як і сама сучасна держава. Тож формальний характер функцій сучасної держави Україна зафіксованих в джерелах права диктує необхідність їх тлумачення з метою належного здійснення.

Адже як вважає М. Молибога, «тлумачення є результативним засобом вирішення проблем юридичних контроверз, надає можливість виявити суперечливі та колізійні норми в законодавстві, встановити зв'язок загальних і спеціальних норм, допомагає правильно зрозуміти сферу їх дії, коло осіб, на яких поширюється дія, зміст того чи іншого законодавчого терміна» [422, с. 1].

Актуальність інтерпретаційно-правової форми у процесі реалізації функцій сучасної держави, зумовлена різноманітними чинниками. Так, на думку Ю. Ведєрнікова, А. Паперної, О. Легкої, С. Палешника, це насамперед, «відірваність» юридичних приписів від реальних суспільних відносин (особливо коли йдеться про нормативні акти чи договори, які були прийняті більше ніж 50 років тому); наявність у нормативно-правових актах спеціальних, багатозначних, оцінних правових понять; нечіткість, недбалість, недогляд правотворчих органів (часом їх воля знаходить своє відображення вельми схематично); іноді така

необхідність випливає зі змісту самого нормативного акта (використовуються вирази «інші», «тощо») [98; 357; 483].

На думку Ю. Власова важливість інтерпретації обумовлена, зокрема: недостатнім досвідом правотворчої роботи; недостатньою визначеністю і розмежованістю повноважень між гілками влади, що зумовлює видання надвеликої кількості конкретизуючих підзаконних актів, які часто суперечать чинним нормам права і ще більше ускладнюють їх розуміння й реалізацію; активним розвитком національної мови; нерозвиненістю правової свідомості і культури, що призводить до невірного або неповного розуміння змісту норм права і, як наслідок, до порушення законності (в цьому аспекті тлумачення набуває значної актуальності, особливо в плані роз'яснення громадянам та державним службовцям змісту чинних правових норм із метою їх правильної реалізації) [115, с. 12].

Д. Михайлович вважає, що суб'єкт офіційного тлумачення усуває дефекти юридичної практики встановлюючи справжній зміст нормативного припису, забезпечує стабільність урегульованих правом суспільних відносин, єдність законності й правопорядку» [417, с. 3].

Тож обсяг, повнота та ефективність інтерпретаційно-правової форми реалізації функцій сучасної держави впливають на результативність державотворчих процесів в сучасній державі Україна, оскільки пізнання справжнього змісту функцій сучасної держави, зафіксованого у джерелах права, можливе лише за умови його правової інтерпретації. Адже тлумачення норм права виступає своєрідною інтелектуальною рушійною силою всього процесу правового регулювання, забезпечує адекватне розуміння волі законодавця через презумпцію конституційності нормативних актів та інше [386, с.76].

Основне завдання полягатиме у визначенні важливих аспектів, що мають базовий характер для подальших міркувань, взаємозв'язок інтерпретаційно-правової форми з іншими правовими формами, її роль в реалізації функцій сучасної держави Україна загалом.

Втім, виявлення проблемних функціональних питань правової регламентації пов'язаних з реалізацією функцій сучасної держави Україна в інтерпретаційно-правовій формі, які повинні повністю узгоджуватися із Конституцією України, неможливе без визначення змістовних меж розуміння цього поняття, аналізу поглядів інших дослідників стосовно поняття «тлумачення», «роз'яснення», що виступить додатковим інструментарієм пізнання. З цією метою звернемося до аналізу підходів зафіксованих в науковій юридичній літературі.

О. Ярмиш, В. Серьогін вважають, що право роз'яснювальна або інтерпретаційна діяльність являє собою «складну, багатогранну, таку, що пронизує всі основні форми створення і реалізації права роботу… щодо з'ясування і пояснення сенсу і цілей норм права» [875].

На думку В. Баранова, тлумачення норм права схоже на правову експертизу, під час якої відбувається дослідження проектів нормативно-правових актів на предмет їх відповідності актам вищої юридичної сили й техніко-юридичним вимогам. Тут експерт повинен також усвідомити сенс пропонованих норм права, зрозуміти нові юридичні приписи, точне й однакове розуміння вже прийнятих нормативних положень, основним завданням правової експертизи є виявлення розбіжностей і помилок, допущених під час конструювання тексту проекту нормативно-правового акта, щоб усунути їх і тим самим «вберегти» суб'єкта тлумачення від труднощів у роз'ясненні, а правозастосувача від дій щодо застосування помилкових нормативних приписів» [858, с. 256].

М. Марченко під тлумаченням норм права розуміє діяльність органів держави, посадових осіб, громадських організацій, окремих громадян, спрямовану на встановлення змісту норм права, на розкриття вираженої у них волі соціальних сил, що перебувають при владі [401, с. 162]. Такий підхід опосередковує тільки уяснення змісту суб'єктом, в той час коли відсутнє роз'яснення, й охоплює різноманітні види тлумачення, які різняться як за своєю природою, так і за наслідками. Відповідно, не всі з них є прийнятними для характеристики

інтерпретаційно-правової форми реалізації функцій сучасної держави Україна.

Як зазначають І. Суходубова, С. Палешник, О. Легка, сутність тлумачення «полягає в тому, що суб'єкт інтерпретаційної діяльності адаптує правовий акт до тих змін, які відбуваються в суспільних відносинах, адже тлумачення норми права не може постійно і назавжди зберігати лише той зміст, який був їй наданий у момент її прийняття» [716, с. 266; 483; 357].

В літературі здебільшого пов'язують офіційне тлумачення з діяльністю спеціально уповноважених суб'єктів.. Такий підхід підтримується вітчизняною та зарубіжною наукою і є сталим [769, с. 409; 732, с. 357; 377 с. 294; 681, с. 445; 846, с. 21]. За А. Черданцевим – це офіційна, державно-владна діяльність, результати і акти якої мають обов'язкове юридичне значення для адресатів. Обов'язковість роз'яснень зумовлена компетенцією інтерпретатора, правильністю, законністю й обґрунтованістю даного ним роз'яснення, характером акта, який тлумачиться [817, с.293].

І. Сліденко характеризуючи офіційне тлумачення зазначає, що це діяльність уповноваженого органу держави з роз'яснення змісту норми Основного Закону України шляхом усунення неточностей в їх розумінні, з'ясування сенсу норм з метою реалізації Конституції України та пристосування її норм до потреб держави і суспільства, що постійно змінюються [690, с.100]. Позитивним в такому підході є те, що автором прямо вказується на потребу у повноваженнях. Разом з тим, в процесі офіційного тлумачення Конституції України відбувається адаптація її положень, в яких зафіксовані функції держави з реаліями конкретного періоду функціонування держави Україна.

На відміну від нього, В. Скомороха під офіційним тлумаченням розуміє «діяльність уповноваженого Конституцією органу, що полягає в з'ясуванні та роз'ясненні, офіційній інтерпретації положень, понять формулювань Конституції та законів, а також результат цієї діяльності, викладений в акті тлумачення» [683, с. 421]. Таке розуміння офіційного тлумачення побудоване в контексті правової регламентації діяльності

Конституційного Суду України до 2017 року. З огляду на інституційні та функціональні зміни сучасного періоду суспільного розвитку, з таким не можна погодитися повністю. За Конституцією та профільним Законом Конституційний Суд України має право здійснювати офіційне тлумачення тільки Конституції України. Всі інші повноваження цього суб'єкта, що містяться у ст. 150 Конституції України, зокрема: вирішення питань про відповідність Конституції України (конституційність): законів та інших правових актів Верховної Ради України; актів Президента України; актів Кабінету Міністрів України; правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим та деталізовані у ст. 7 Закону України «Про Конституційний Суд України»: надання за зверненням Президента України або щонайменше сорока п'яти народних депутатів України, або Кабінету Міністрів України висновків про відповідність Конституції України чинних міжнародних договорів України або тих міжнародних договорів, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість; надання за зверненням Президента України або щонайменше сорока п'яти народних депутатів України висновків про відповідність Конституції України (конституційність) питань, які пропонуються для винесення на всеукраїнський референдум за народною ініціативою; надання за зверненням Верховної Ради України висновку щодо додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту в межах, визначених статтями 111 і 151 Конституції України; надання за зверненням Верховної Ради України висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України вимогам статей 157 і 158 Конституції України; надання за зверненням Верховної Ради України висновку про порушення Верховною Радою Автономної Республіки Крим Конституції України або законів України; вирішення питань про відповідність Конституції України та законам України нормативно-правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим за зверненням Президента України згідно з частиною другою статті 137

Конституції України; вирішення питань про відповідність Конституції України (конституційність) законів України (їх окремих положень) за конституційною скаргою особи, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України суперечить Конституції України [309], пов'язані з конституційно-правовою перевіркою чинних джерел права на відповідність Конституції України.

Н. Оніщенко, О. Зайчук, М. Кельман, О. Мурашин та інші, розглядають тлумачення права як спеціальну діяльність, спрямовану на з'ясування і роз'яснення його змісту. В ході з'ясування права встановлюється справжній сенс його норм на основі способів і прийомів тлумачення, що не виходить за межі свідомості самого інтерпретатора, а при роз'ясненні об'єктивуються результати з'ясування тлумачних норм у тій чи іншій формі доводяться до відома інших осіб [731, с. 469; 278, с. 408; 843; 866].

В юридичній літературі також є підходи за якими тлумачення містить з'ясування, роз'яснення, які розглядаються як два окремих процеси [111, с. 42; 183, с. 532; 150, с. 260; 683, с. 421; 764, с. 6].

Низка вчених розглядають «тлумачення як роз'яснення змісту і мети правових норм, яке сформульовано в спеціальному акті уповноваженим органом у рамках його компетенції і має юридично обов'язкову силу для всіх, хто застосовує норми, що роз'яснюються» [769, с. 409; 732, с. 357; 377, с. 294; 681, с. 445; 846, с. 21; 690, с. 100].

Така позиція недостатньо розкриває зміст інтерпретаційно-правової форми та співзвучна з законодавчими ініціативами. Адже в профільному Законі України «Про Конституційний Суд України» від 1996 року, який втратив свою чинність, визначалося, що офіційне тлумачення Конституції України зумовлене практичною необхідністю у з'ясуванні або роз'ясненні, офіційній інтерпретації положень Конституції України. Тобто законодавець поняття «офіційне тлумачення» вживає в трьох іпостасях, при цьому не пояснюючи відмінності між ними. Подібна ситуація склалася в проекті Закону України

Про нормативно-правові акти, в якому у ст. 72, зазначено, що з метою однакового застосування нормативно-правового акта чи його окремих норм здійснюється: офіційне тлумачення; офіційне роз'яснення. Офіційне тлумачення нормативно-правового акта чи його окремих норм здійснюється Конституційним Судом України у випадках і формі, визначених Конституцією України. Офіційне роз'яснення нормативно-правового акта чи його окремих норм, крім норм Конституції України та законів України, здійснюється суб'єктом нормо творення щодо власних нормативно-правових актів, а в разі правонаступництва нормо творчих повноважень відповідним суб'єктом нормо творення шляхом прийняття відповідного рішення [569; 570]. Законопроект був відхилений свого часу, а Головне науково експертне управління Апарату Верховної Ради України висловило багато зауважень до його тексту. В тому числі й до таких повноважень у сфері інтерпретаційно-правової форми.

Хоча, у свій час, діяльність в інтерпретаційно-правовій формі здійснювали Верховна Рада України та Президент України стосовно своїх нормативних актів. Такі можливості надавалися п. 1 ст. 17 Конституційного Договору від 8 червня 1995 року де серед повноважень Верховної Ради України було офіційне тлумачення. Однак надалі Конституція України закріпила повноваження з надання офіційного тлумачення за Конституційним Судом України (ст. 150), які були продубльовані та конкретизовані у профільному Законі України «Про Конституційний Суд України». Верховна Рада України згідно з Конституцією України як суб’єкт уповноважений на виконання функцій держави має інші повноваження в сфері здійснення функцій сучасної держави Україна.

Вищий арбітражний суд звертався з Листом від 10.02.1999 №01-8/69 до Президента України в якому йшлося про те, що у зв'язку з виникненням питань щодо застосування у вирішенні спорів Указу Президента України від 18.06.98р. №651/98 «Про списання та реструктуризацію податкової заборгованості платників податків сільськогосподарських підприємств і цукрових заводів (комбінатів) за станом на 1 січня 1998 року»

Вищий арбітражний суд України звернувся до Президента України з проханням надати офіційне тлумачення цього Указу з деяких питань. Арбітражні суди було повідомлено, що згідно з частиною першою статті 79 Арбітражного процесуального кодексу України відповідне звернення може бути підставою для зупинення провадження у справах, результат розгляду яких залежить від наданого Президентом України тлумачення Указу № 651 (лист Вищого арбітражного суду України від 14.12.98 № 05-2/413). Президент України видав Указ від 27.01.99 №71/99 «Про тлумачення окремих положень Указу Президента України від 18 червня 1998 року № 651», яким роз'яснив окремі норми Указу № 651 [584].

В Конституції України та чинному Законі України «Про Конституційний Суд України» вживається поняття «офіційне тлумачення», але не розкрито його зміст. Не трактується воно й у Регламенті Конституційного Суду України, що призводить до довільного його розуміння. Тож з огляду на зазначене, у цій сфері є чимало запитань.

Серед дослідників склалися різні позиції щодо розуміння тлумачення загалом, що зумовлено законодавчою невизначеністю поняття. Детальний аналіз джерел права та наукових підходів до розуміння поняття «тлумачення», «офіційне тлумачення» свідчить про те, що деякі автори, проектувальники законів вдаються до надто вільного розсуду, створюючи дискусійні зони у правовій науці, розуміючи під тлумаченням лише з'ясування, чи роз'яснення, чи як єдність того й іншого.

За лексичним значенням, «інтерпретація» – це тлумачення, витлумачення чого-небудь, пояснення, роз'яснення; розкриття змісту чого-небудь [693, с. 39], тлумачення, осягнення цілісного сенсу художнього твору, його ідеї, концепції [225], «роз'яснювати» – робити що-небудь ясним, зрозумілим; пояснювати; вносити ясність у що-небудь, сприяти з'ясуванню чогось [693, с. 872], «з'ясовувати» – досліджуючи, робити ясним, зрозумілим що-небудь; визначати, встановлювати що-небудь на підставі певних відомостей, ознак; пояснювати що-небудь [693, с. 743], «тлумачити» – це визначати зміст, роз'ясняти, з'ясовувати

суть чого-небудь; давати якесь пояснення; це текст, який містить пояснення, трактування чого-небудь [639, с. 155-156].

Висловлюється позиція, що інтерпретація та тлумачення є синонімами [690, с. 89].

В соціальній психології вважається, що правильна, об'єктивна інтерпретація дає змогу зіставляти та порівнювати наукові концепції з описуваними ними фрагментами реального світу, породжувати практичні рекомендації, докладати оптимальних способів дій, оскільки інтерпретація ґрунтується на висхідних даних. Змістовний рівень даних це сукупність емпіричних об'єктів, які розглядають разом із відносинами, які цікавлять дослідника. Емпірична система з відносинами це модель реальності, в якій кожний об'єкт є носієм явищ і відносин, які нас цікавлять. Від інших відносин ми абстрагуємося, не враховуємо їх, вважаючи несуттєвими [482].

В юриспруденції термін «інтерпретація» вживається у буквальному розумінні як тлумачення (наприклад, інтерпретація закону адвокатом або суддею це «переведення» «спеціальних» виразів, в яких сформульована та або інша стаття кодексу, на загальновживану мову, а також рекомендації по її вживанню) [768].

Офіційна правоінтерпретаційна діяльність – є елементом механізму державно-юридичного регулювання і наступним після законотворчості етапом здійснення правової політики, об’єктом якого є текст права [719, с. 143].

Під поняттям «офіційне» розуміється як такий, що запроваджується, регулюється, видається урядом, урядовою установою або службовою особою; витриманий відповідно до встановлених правил, формальностей [768, с. 283].

Зважаючи на зазначене, інтерпретаційно-правова форма спрямована на з’ясування та роз’яснення заформалізованого в чинних джерелах права змісту функцій сучасної держави Україна. Її функціональна спрямованість охоплює осмислення, за допомогою різних способів, змісту функцій сучасної держави зафіксованих в чинних джерелах права та його письмове викладення у формально визначеному, офіційному документі з

метою забезпечення ефективності реалізації функцій спрямованих на розв'язання завдань держави. При цьому слід розуміти те, що інтерпретаційно-правова форма не підміняє законотворчу форму, шляхом створення правових норм у процесі тлумачення, з метою заповнення прогалин у законодавстві. З цього приводу Конституційний Суд України в Рішенні по справі про тлумачення Закону України від 25 березня 1998 р. «Про вибори народних депутатів України» прямо зазначив, що заповнення прогалин у законах не належить до повноважень Конституційного Суду України. Вирішення цих питань є прерогативою органу законодавчої влади Верховної Ради України [613].

Здебільшого автори акцентують увагу на тому, що це діяльність уповноважених органів. Такий підхід цілком логічний, з огляду на те, що тільки діяльність уповноважених органів може мати юридичні наслідки, а правовий характер діяльності вказує на її правову регламентацію. Сучасна юридична наука в цьому питанні переслідує саме такий підхід в якому повноваження суб'єкта інтерпретації здійснює безпосередній вплив на обов'язковість прийнятих в ході тлумачення рішень [126, с. 83; 127].

Л. Луць та Г. Шмельова вважають, що суб'єктом тлумачення є компетентний суб'єкт, який здійснює тлумачення і водночас повинен діяти у межах своєї компетенції [377, с. 294; 847, с. 21].

Факт набуття повноважень є реальною можливістю їх використання та зображення результатів їх застосування у відповідних формах реалізації функцій сучасної держави Україна. Вони закріплюються у Конституції та законах України, в них конкретизується обсяг та межі діяльності сучасної держави. За конституційними положеннями «органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України» [309].

Завдання та функції сучасної держави обумовлюють зміст та обсяг повноважень суб'єктів (органів держави, її підприємств,

установ), діяльність яких спрямована на їх розв'язання та реалізацію.

Тож інтерпретаційно-правова форма має випливати із повноважень суб'єктів, які мають право й обов'язок на її здійснення, та є правовою формою реалізації функцій сучасної держави Україна.

Розгляд наукових поглядів на розуміння понять «тлумачення», «офіційне тлумачення», «інтерпретація» дає підстави для формування уявлення про інтерпретаційно-правову форму реалізації функцій сучасної держави Україна.

Аналіз інтерпретаційно-правової форми реалізації функцій сучасної держави дав можливість виокремити основні її ознаки, які в сукупності показують її правову природу. До них, зокрема, належать: 1) здійснюється суб'єктом уповноваженим на цю діяльність; 2) є правовою його діяльністю щодо роз'яснення змісту норм права, в яких зафіксовані завдання чи функції держави, механізми їх здійснення; 3) у процесі їх здійснення формуються правила-роз'яснення змісту норм права, принципів права; 4) правила-роз'яснення діють лише в єдності з нормою права, що тлумачиться; 5) вони мають формально обов'язковий характер для всіх суб'єктів права; 6) повинні створюватися у межах чітко регламентованого процесуально-процедурного порядку; 7) об'єктивуються в інтерпретаційно-правових актах.

Виявлені ознаки сприяють формуванню визначення інтерпретаційно-правової форми реалізації функцій сучасної держави Україна.

Таким чином, інтерпретаційно-правова форма реалізації функцій сучасної держави – це діяльність уповноважених суб'єктів, що спрямована на формування правил-роз'яснень щодо змісту норм права, в яких закріплені функції сучасної держави Україна, та їх об'єктивацію в інтерпретаційно-правових актах.

Тобто це інтерпретаційно-правова форма в процесі здійснення якої формуються та об'єктивуються однотипні правила-роз'яснення змісту норм права. Суб'єктом інтерпретаційно-правової форми в Україні є Конституційний Суд України який здійснює діяльність щодо офіційного тлумачення

Конституції України. Хоча ще донедавна Конституційний Суд України здійснював офіційне тлумачення законів України

З огляду на вказане, можна відстежити усталені, стійкі взаємозв'язки між правовими формами реалізації функцій сучасної держави Україна, якісний стан яких узалежнений від трансформацій у самому суспільстві, держави та її функцій, є в тій чи іншій мірі підставою для інтерпретаційно-правової форми в якій відбувається реалізація функцій спрямованих на досягнення мети держави Україна в сучасний період її розвитку.

Актуальні підстави інтерпретаційно-правової форми, в процесі реалізації функцій держави Україна, обумовлені перехідним періодом суспільного розвитку, поширенням правового нігілізму, низьким рівнем правосвідомості, правової культури, невизначеністю державної правової ідеології, яка виступає мірою втілення в життя моделі правової, демократичної держави. Означене є основними, але не вичерпними підставами для інтерпретаційно-правової форми, та факторами впливу на її якість. Адже в ході інтерпретації чинних джерел права відбувається з'ясування зафіксованого в них змісту завдань, функції сучасної держави на основі системного аналізу, який здійснюється інтерпретатором під впливом суб'єктивних факторів (рівень правової культури та правової свідомості інтерпретатора й інше) та об'єктивних факторів (спеціальні правові засоби, правова система), оскільки в цьому процесі виявляється не тільки зміст норми, але і її зв'язки з іншими нормами й принципами, з реальними суспільними явищами тощо. Відбувається своєрідна корекція й адаптація чинних джерел права, в яких заформалізовані та зафіксовані завдання, функції держави, з використанням перекладу його в нову (або ускладнену) знакову систему з певним вербальним виразом. Таким чином, усуваються технічні недоліки формалізації змісту завдань, функцій сучасної держави в чинних джерелах права, нівелюються колізії. Тобто створюються умови для повноти реалізації функцій сучасної держави Україна.

Деформації інтерпретаційно-правової форми реалізації функцій держави Україна на сучасному етапі її розвитку, можна

подолати шляхом внесення змін до Закону України «Про Конституційний Суд України», що дасть змогу зменшити гостроту дискусії щодо розуміння поняття «офіційне тлумачення».

Сучасні державотворчі процеси, які відбуваються в інституційній, правовій та інших сферах функціонування держави Україна, зумовили переформатування повноважень суб'єктів (органів держави, її підприємств, установ), що загалом актуалізує питання пов'язані з інтерпретаційно-правовою формою реалізації функцій держави. Неоднозначність у зміні повноважень таких суб'єктів, обумовлює аналіз чинних джерел права, що дасть змогу виявити обсяг та межі державної діяльності в інтерпретаційно-правовій формі.

Так, повноваженнями з офіційного тлумачення, згідно з положеннями ст. 147 Конституції України та п. 2 ч. 1 ст. 7 Закону України «Про Конституційний Суд України», наділений лише Конституційний Суд України, оскільки тільки цей суб'єкт (орган держави) уповноважений на виконання функцій держави, має право здійснювати офіційне тлумачення Конституції України [563]. Таким підтверджується значущість Конституційного Суду України «його виняткову прерогативу в цій сфері, і ніякий інший орган державної влади не має право брати на себе цю функцію» [743, с. 138-139]. Тож, повноваження Конституційного Суду України щодо інтерпретаційно-правової форми є чітко визначеними Конституцією та Законом України «Про Конституційний Суд України». Така інтерпретаційно-правова форма є нормативною, має загальний характер, вносить однаковість у розуміння норм права, та є важливим засобом забезпечення однотипного розуміння зафіксованого в чинних джерелах права змісту завдань, функцій сучасної держави Україна, механізмів їх здійснення, поширюються на невизначене коло осіб і випадків застосування норми права, об'єктивується у рішеннях Конституційного Суду України (є обов'язковими для виконання, мають загальний характер). Окрім вказаного, положення чинних джерел права не надають жодному із суб'єктів (органів держави, її підприємств, установ) прямих повноважень

щодо правової діяльності, що має інтерпретаційно-правову форму, але фіксують можливість надавати ними роз'яснення.

Наприклад, відповідно до пункту 13 частини другої статті 64 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» [488] виконавча дирекція Пенсійного фонду зобов'язана надавати безоплатно страхувальникам і застрахованим особам в усній та письмовій формі, а також через засоби масової інформації консультації з питань застосування законодавства про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, роз'яснювати їхні права, обов'язки і відповідальність, порядок сплати страхових внесків, заповнення звітності та інші питання відповідно до цього Закону. Відповідно до підпункту 32 пункту 3 Положення про Міністерство юстиції України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 2 липня 2014 р. № 228 одним із завдань Мін'юсту України є надання роз'яснення з питань, пов'язаних з діяльністю Мін'юсту, його територіальних органів, підприємств, установ та організацій, що належать до сфери управління Міністерства, а також стосовно актів, які ним видаються. Закон України «Про звернення громадян», також передбачає право на отримання роз'яснень законодавства громадянами України відповідно до статті 1 [559].

Закон України «Про центральні органи виконавчої влади» визначає основні завдання міністерства як органа, що забезпечує формування та реалізує державну політику в одній чи декількох сферах. Одним із завдань міністерства є інформування та надання роз'яснень щодо здійснення державної політики [585].

Згідно з частиною третьою статті 21 Закону України «Про комітети Верховної Ради України» [562] комітети з питань, віднесених до предметів їх відання, мають право надавати роз'яснення щодо застосування положень законів України. Такі роз'яснення не мають статусу офіційного тлумачення. Таким чином законодавець визначив статус такого тлумачення.

Подібне міститься також і в Законі України «Про судоустрій і статус суддів». Так в п. 10^{-2} ч. 2 ст.46 зазначено про те, що Пленум Верховного Суду за результатами аналізу судової статистики та узагальнення судової практики надає роз'яснення

рекомендаційного характеру з питань застосування законодавства при вирішенні судових справ [582].

В юридичній літературі висловлюються різні думки з приводу завдань суб'єктів (органів держави, її підприємств, установ) уповноважених на виконання функцій сучасної держави щодо здійснення інтерпретації норм права.

Так на думку В. Малента, консультації щодо сплати податків чи інших зборів, які надають підприємцям працівники Державної податкової адміністрації України є надання роз'яснень правового характеру спеціалістами – особами, які можуть мати відношення до здійснення правових дій або бути спеціалістами у сферах, що є суміжними з правовою [385, с. 10].

М. Плотнікова досліджуючи правові акти Національного банку України як засіб державного регулювання діяльності банків в Україні доходить висновку про те, що інтерпретаційна діяльність Національного банку України це діяльність, спрямована на видання правових актів, у яких роз'яснюються зміст та порядок застосування встановлених в нормативно-правових актах Національного банку України правових норм. Інтерпретаційні акти це юридичні документи, видані Національним банком України для забезпечення здійснення державного регулювання діяльності банків в Україні, які містять положення, що спрямовані на роз'яснення порядку надання банківських послуг. Автор пропонує надати Національному банку України повноваження здійснювати делеговане офіційне тлумачення щодо порядку надання банківських послуг, у зв'язку з чим необхідно встановити правило, згідно з чим банківська установа, яка діяла відповідно до роз'яснення, не може бути притягнута до відповідальності, в тому числі на підставі того, що у майбутньому таке роз'яснення буде змінено або скасоване [511, с. 19].

К. Данічева вказує на інтерпретаційну діяльність Кабінету Міністрів України при цьому не зазначає ні підстав її виокремлення, а ні її зміст [176, с. 124-129].

Безпосередньої вказівки на можливість її здійснювати не міститься також і в Законі України «Про Кабінет Міністрів

України». Однак окремі постанови Кабінету Міністрів України як наприклад Постанова від 26 квітня 2017 р. № 295 Деякі питання реалізації статті 259 Кодексу законів про працю України та статті 34 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» вказують саме на роз'яснювальну діяльність цього суб'єкта.

Наведені приклади створюють дискусію в юридичній літературі, також зумовлюють питання, зокрема: чи є такі роз'яснення інтерпретаційно-правовою формою реалізації функцій сучасної держави Україна.

Разом з тим, аналіз чинних джерел права дав змогу виявити ситуацію, яка з практичного боку є неоднозначною, з огляду на те, що Конституція України тільки фіксує завдання, функції сучасної держави, а їх зміст конкретизується в законах, повноваженнях суб'єктів (органів держави, її підприємств, установ). Однак, згідно з повноваженнями таких суб'єктів, тлумачити норми права, які містяться у законі, прямо не уповноважений жоден із них. Така ситуація, за наявності значних недоліків притаманних правотворчій формі реалізації функцій сучасної держави Україна є катастрофічною з одного боку. Адже ефективність реалізації функцій сучасної держави Україна узалежнена від збалансованості всіх правових форм за допомогою яких відбувається їх втілення в практику.

В пункті 31 Висновку Венеціанської комісії щодо Закону «Про судоустрій і статус суддів» 2010 року зазначалося, що на Верховний Суд мали покладатися повноваження й щодо загального тлумачення законодавства та забезпечення однотипного застосування закону всіма судами не лише після того, коли суперечності в правозастосуванні уже виявились, а й до їх виникнення [702].

Єдність судової практики та, відповідно, принцип правової визначеності, мають забезпечуватися як у сфері матеріального права, так і рівною мірою у сфері застосування процесуальних норм. Тому, позитивним досвідом буде запровадження в Україні інституту преюдиційного запиту, передбаченого в окремих європейських державах. Так, у Франції суд, що розглядає справу по суті, може звернутися з клопотанням про тлумачення закону

до найвищого судового органу в разі, якщо відповідне правове питання є новим, достатньо складним та виникає у багатьох справах [423, с. 30]. Запровадження інституту преюдиційного запиту в Україні дало б можливість судам нижчого рівня звертатися за відповідним правовим висновком до Верховного Суду України у разі, якщо під час розгляду справи ними встановлена невизначеність у застосуванні норми права. Слід зауважити, що сучасний стан законодавства, яке містить у непоодиноких випадках нечіткі та суперечливі норми, зумовлює надходження до судів значної кількості таких позовів. Тож інститут преюдиційного запиту сприяв би вирішенню питання щодо однотипного застосування відповідних норм ще на рівні судів першої інстанції, тим самим попередити їх неоднозначне застосування.

Варто звернути увагу й на те, що на нині, роз'яснення Пленуму Верховного Суду України мають лише рекомендаційний характер, про що зазначено в Законі України «Про судоустрій і статус суддів». Але за належної правової регламентації можуть бути ефективним засобом реалізації функцій сучасної держави Україна. Адже по суті вони є офіційною позицією Верховного Суду України, гнучкими в реагуванні на запити суспільства, а зважаючи на недосконалість законодавства – часто єдиним орієнтиром.

Разом з тим, в чинних джерелах права простежується надання дискреційних повноважень суб’єктам (органам держави, її підприємствам, установам) уповноваженим на виконання функцій сучасної держави, які розширюють межі їх можливостей в інтерпретаційній сфері. Зв'язок між такими повноваженнями і завданнями полягає в тому, що разом із завданнями суб’єкт повинен бути наділений відповідними правами для їх виконання. Зважаючи на зазначене, таким суб’єктам законом надається право тлумачити зміст завдань, функцій держави зафіксований в джерелах права на власний розсуд, при цьому не допускаючи зловживання владою.

Тож дискреційні повноваження є частиною повноважень таких суб’єктів і надаються їм для того, щоб у межах доцільності

і законності виконувати покладені на них завдання у сфері тлумачення. Тому таке тлумачення є обов'язковим тільки для визначеного кола осіб. Таким чином, досягається гнучкість управління у законний спосіб. Однак важливо щоб в основі такого тлумачення були раціональні засоби та способи. В іншому випадку дискреція породжує зловживання владними повноваженнями.

Водночас й до нині, в юридичній літературі нормативне тлумачення вчені поділяють на автентичне і легальне [539, с. 71-72; 675, с. 233; 816, с. 283]. Й пропонують, в тому числі Я. Колоколов, таке тлумачення розуміти як форму конкретизації норми права; вид юридичної діяльності, який здійснюється правотворчим органом та полягає у з'ясуванні й роз'ясненні власних нормативних правових актів з метою усунення неясності, неточності, досягнення однакового розуміння та застосування цієї юридичної норми [300, с. 38]. При цьому не враховуються правові реалії сьогодення та розуміння категорії «нормативність», яка як зазначав Є. Бурлай характеризує цільове авторитетне встановлення, що містить у собі припис належної поведінки [89, с. 20] відображає характер та юридичні наслідки інтерпретаційно-правової форми. Тож повністю погодитися з означеним не можна.

Автентичне тлумачення чинних джерел права не співвідноситься з моделлю (політико-юридичним ідеалом) сучасної держави Україна, принципами правової держави. Конституція України окреслює організацію сучасної держави Україна, в тому числі й повноваження суб'єктів (органів держави, її підприємств, установ) уповноважених на виконання функцій держави на діяльність в інтерпретаційно-правовій формі, ставить вимогу стосовно їх діяльності, яка має здійснюватися тільки у межах повноважень і в спосіб визначений Конституцією і законами України. Відсутність прямої заборони не дає їм підстав здійснювати діяльність в інтерпретаційно-правовій формі. Тож автентичне тлумачення чинних джерел права не може бути нормативним чи офіційним, ні за ознаками, ні за властивостями. Законодавець в окремих нормативних актах надаючи право

надавати роз'яснення щодо застосування положень законів України, сам визначає статус такого тлумачення. До прикладу згідно з частиною третьою статті 21 Закону України «Про комітети Верховної Ради України» комітети з питань, віднесених до предметів їх відання, мають право надавати роз'яснення щодо застосування положень законів України. Такі роз'яснення не мають статусу офіційного тлумачення [562].

Підтримуємо В. Нерсесянця, який вважає неприпустимим таке тлумачення й таким, що суперечить основним засадам права та правової державності [447, с. 501-502].

Водночас, реалізація функцій сучасної держави Україна в нормативно-договірній правотворчій формі обумовлює тлумачення норм нормативного договору з «метою належного забезпечення національних інтересів, здійснення цілей, завдань і принципів зовнішньої політики України, закріплених у Конституції України та законодавстві України» [566].

В юридичній літературі виокремлюють тлумачення міжнародних договорів. Міжнародним, є таке тлумачення, що здійснюється міжнародними органами, які передбачені в самому договорі. Цей вид тлумачення, у свою чергу, поділяється на міжнародне адміністративне тлумачення і міжнародне судове тлумачення, залежно від міжнародного органу, який його здійснює. Таким може бути тлумачення, яке здійснює Міжнародний Суд. При цьому найвагомішим видом офіційного міжнародного тлумачення є автентичне тлумачення, що здійснюється за угодою учасників міжнародного договору і є обов’язковим для них. Таке тлумачення має найвищу юридичну силу, оскільки ґрунтується на письмовій угоді сторін і не може бути змінене одним з учасників без згоди інших. Автентичне тлумачення може здійснюватися у формі спеціальної угоди або протоколу, обміну нотами, шляхом тлумачення термінів у тексті договору [724].

Вагому роль в розумінні норм Європейської конвенції з прав людини, відіграє Європейський суд з прав людини щодо роз’яснення її норм. Такі рішення є важливими для правозастосування в Україні про що йдеться в Законі України

«Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» [547].

Потреба в правотлумачних рішеннях Європейського Суду зумовлена тим, що її норми імплементовані у національне законодавство. Адже за положеннями в статті 9 Конституції України, чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України [309].

На важливості такого тлумачення наголошується як у вітчизняній, так і зарубіжній літературі. Вважають що це «пов’язано, в першу чергу, з нагальною необхідністю якісного впровадження всіх високих стандартів у галузі захисту прав людини в національні правові системи» [766, с. 125], а також з тим, як справедливо зазначає суддя Європейського суду Дін Шпільман, «що суть прав і свобод, зафіксована у Конвенції, не висічена в камені на століття. Вона повинна еволюціонувати в гармонії з юридичним, соціальним і науковим прогресом. Така гнучка інтерпретація конвенції дозволяє збереженим у ній нормам відповідати потребам, які спричиняє складний процес розвитку європейських держав. Іншими словами, суд не може винаходити нові права. Його компетенція лише модернізувати права, забезпечені Конвенцією і її протоколами» [353].

Разом з тим, вказується на те, що «особливості інтерпретації положень Конвенції доцільно розглядати тільки в контексті практики Європейського суду з прав людини» [766, с. 126], з огляду на те, що «тільки обраний ним підхід гарантуватиме застосування цих положень відповідно до міжнародних зобов'язань щодо забезпечення визначених у Конвенції прав і свобод. Такий підхід виявляється у його рішеннях у справах, взятих ним до розгляду, та в усій практиці, що внаслідок цього постала» [381, с. 761]. Згідно зі ст. 19 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», орган представництва здійснює юридичну експертизу всіх законопроектів, а також підзаконних нормативних актів, на які поширюється вимога державної реєстрації, на відповідність Конвенції. Забезпечує

постійну, та з розумною періодичністю перевірку чинних законів і підзаконних актів на відповідність Конвенції та практиці Суду, передовсім у сферах, що стосуються діяльності правоохоронних органів, кримінального провадження, позбавлення свободи. Подає до Кабінету Міністрів України пропозиції щодо внесення змін до чинних законів та підзаконних актів з метою приведення їх у відповідність з вимогами Конвенції та відповідною практикою Суду [547].

Таким чином, лише Конституційний Суд України має право тлумачити формально-обов'язкові правила – роз'яснювати зміст норм чи принципів права Конституції України в інтерпретаційно-правових актах, тобто в актах-документах. Всі інші суб'єкти, в межах своїх повноважень, можуть надавати роз'яснення рекомендаційного характеру, чи принаймні фіксувати їх в актах, які не мають формально-обов'язкового характеру для всіх суб'єктів.

Сучасна держава Україна перебуває під впливом різноманітних факторів зовнішнього і внутрішнього характеру в процесі досягнення її мети, що обумовлює внутрішні й зовнішні завдання, поділ функцій держави на зовнішні й внутрішні, надає її функціонуванню конструктивності та передбачуваності, стабільності та раціональності. Фактори впливу зумовлюють корекцію змістовного наповнення завдань, функцій держави в межах досягнення мети сучасної держави Україна, що актуалізує загалом інтерпретаційно-правову форму реалізації функцій сучасної держави Україна. Разом з тим, поділ такої форми правової діяльності на міжнародну і внутрішньодержавну в межах дослідження правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна, з огляду на самі функції держави спрямовані на розв'язання її завдань, є недоцільним. Реалізація функцій сучасної держави Україна в інтерпретаційно-правовій формі відбувається шляхом їх корекції, адаптації до реалій часу з врахуванням міжнародних процесів (в яких Україна виступає безпосереднім учасником), результатів тлумачення Конвенції про захист прав людини й основних свобод, дане Європейським Судом з прав людини і спрямоване на забезпечення дії Конвенції

(має значну цінність для української правової системи), яке використовується як засіб аргументування своїх позицій тільки суб'єктами уповноваженими на виконання функцій держави Україна на сучасному етапі її розвитку.

З огляду на вказане, інтерпретаційно-правова форма впливає на правотворчу форму реалізації функцій сучасної держави Україна уточнюючи зміст зафіксованих в Конституції України функцій держави шляхом його роз'яснення в мірі, необхідній для реалізації завдань, функцій сучасної держави Україна на певному етапі її розвитку.

Також слід відзначити її вплив на правозастосовну форму реалізації функцій сучасної держави Україна. Суб'єкти уповноважені на виконання функцій держави у такій формі керуються правовими позиціями виробленими в ході тлумачення.

Інтерпретаційно-правова форма реалізації функцій сучасної держави Україна являє собою певний процес, в якому визначається зміст функцій держави спрямованих на реалізацію завдань, що стоять перед державою. Тому з'ясування та роз'яснення дійсного змісту завдань, функцій держави Україна, на певному етапі її розвитку, зафіксованого в чинних джерелах права лише шляхом ознайомленням з ним є неможливим за відсутності визначених, зокрема: 1) нормативно раціональних методик, правил котрі опосередковуватимуть гарантії доцільності й законності інтерпретаційно-правової форми; 2) концептуальної на доктринальному рівні правової політики; 3) контролю над такою діяльністю в рамках національної правової системи.

Вплив суб'єктивного фактора, прояви розсуду, породжують сумніви щодо конституційності результатів інтерпретаційно-правової форми результатів функцій сучасної держави Україна й з очевидністю вимагають формування універсальної методики здійснення тлумачення, яка забезпечить верховенство права, об'єктивність, доцільність, законність, верифікацію результатів інтерпретаційно-правової форми. На практиці це означає, що методика тлумачення має, насамперед, відповідати потребам життя, а її висновки та рекомендації реалізовуватися.

Правила тлумачення міжнародних нормативно-договірних текстів встановлені у Віденській конвенції про право міжнародних договорів. Зокрема, у статті 31 Віденської конвенції визначено загальне правило тлумачення згідно з яким Договір повинен тлумачитись добросовісно відповідно до звичайного значення, яке слід надавати термінам договору в їхньому контексті, а також у світлі об'єкта і цілей договору. Для цілей тлумачення договору контекст охоплює, крім тексту, включаючи преамбулу й додатки: а) усяку угоду, яка стосується договору і якої було досягнуто між усіма учасниками у зв'язку з укладенням договору; б) усякий документ, складений одним або кількома учасниками у зв'язку з укладенням договору і прийнятий іншими учасниками як документ, що стосується договору. Поряд з контекстом враховуються: а) усяка наступна угода між учасниками щодо тлумачення договору або застосування його положень; б) наступна практика застосування договору, яка встановлює угоду учасників щодо його тлумачення; в) будь-які відповідні норми міжнародного права, які застосовуються у відносинах між учасниками. Спеціального значення надається термінові в тому випадку, коли встановлено, що учасники мали такий намір. Додаткові засоби тлумачення дають змогу звернення до в тому числі до підготовчих матеріалів та до обставин укладення договору, щоб підтвердити значення, яке випливає із застосування статті 31, або визначити значення, коли тлумачення відповідно до статті 31: а) залишає значення двояким чи неясним; або б) призводить до результатів, які є явно абсурдними або нерозумними [112; 113].

Європейський суд з прав людини у 1975 р. у справі «Golder v. the United Kingdom», серед іншого зазначив, що «Суд готовий виходити з того, як це роблять Уряд і Комісія, що він повинен керуватися статтями 31-33 Віденської конвенції про право міжнародних договорів від 23 травня 1969 р. Ця Конвенція ще не набрала чинності, а в статті 4 указується, що вона не буде мати зворотної дії, але у статтях 31-33 Конвенції викладено правила тлумачення, прийняті в міжнародному праві, на які Суд уже посилався у відповідних випадках. У цьому відношенні у

цілях тлумачення Європейської Конвенції необхідно керуватися оцими правилами, проте із застереженням «без шкоди для відповідних правил даної організації» (стаття 5 Віденської конвенції), у даному випадку Ради Європи» [856, с. 185].

Англійська доктрина тлумачення складається з правил презумпції, лінгвістичних максим, законів про інтерпретацію, прецедентів, допоміжних засобів та підходів [483, с. 54].

У США виокремлюють механістичну та конструктивну концепції тлумачення права відповідно до яких у разі виявлення недоліку закону його усунення можливе лише шляхом внесення змін в порядку правотворчої діяльності, а якщо недоліків не має то в самому законі мають міститися ресурси розкриття змісту норми; за іншою концепцією текст закону є лише відправною точкою для подальших логічних побудов [354, с. 89].

На характер тлумачення впливають й соціально-економічні, політичні чинники, які зумовлюють орієнтацію діяльності Верховного суду США. Конгрес США має право бути обізнаним про правовий ефект прийнятих законів, у зв'язку з чим має специфічні законодавчі інструменти. З цієї причини Верховний суд США, здійснюючи тлумачення, пов'язаний основними правилами та звичаями та презюмує, що Конгрес США при здійсненні законотворчої діяльності обізнаний про базові принципи і методи тлумачення, які застосовуються ним [483, с. 3].

За таких умов Верховний суд намагається уникати використання таких методів тлумачення, які будуть породжувати серйозні сумніви в конституційності інтерпретованого акту, оскільки в подібній ситуації Конгрес має досить значні повноваження стосовно подолання такого тлумачення за допомогою ординарної правотворчості [483, с. 5]. При тлумаченні Конституції США використовуються п'ять основних способів, що засновані на тексті, намірах «батьків-засновників», конституційній теорії («новий текстуалізм»), судовому прецеденті, а також на ціннісних або моральних аргументах [834, с. 250-251].

В контексті досліджуваної проблеми важливим є досвід й інших країн. Так в рамках розгляду справи Конституційним судом Латвійської Республіки про громадянство, він прийшов до висновку про те, що формально-юридичний підхід до тлумачення закону про громадянство не зручний, у зв'язку з чим суд змушений був вдатися до історичного тлумачення [640].

Практика Конституційного Суду України дозволяє виокремити деякі орієнтири, які формують певні межі здійснення інтерпретаційно-правової форми реалізації функцій сучасної держави Україна.

Презумпція сумлінності суб'єкта уповноваженого на виконання функцій держави у правотворчій формі, зміст якої полягає в тому, що законодавець здійснюючи об'єктивацію функцій держави Україна в джерелах права діє виключно в інтересах людини і громадянина відповідно до параметрів конституційної моделі (політико-юридичного ідеалу) України та з метою розв'язання завдань держави, реалізації її функцій. Така презумпція знижує ймовірність довільного тлумачення правових норм та створює обов'язок аргументованого подолання вираженого в тексті рішення.

Презумпція конституційності чинних джерел права. Основним засобом спростування такої презумпції є тлумачення у відповідності до Конституції України яка визначає модель (політико-юридичний ідеал) держави Україна, її мету, завдання, функції, механізми їх здійснення.

С. Нарутто, зазначає, що інтерпретуючи норми поточного законодавства, Конституційний Суд, володіє правом їх тлумачення в конституційно-правовому сенсі, здійснюючи це оперативно, попереджаючи і припиняючи тим самим порушення Конституції законодавством. Але і в цьому випадку Конституційний Суд повинен обмежувати себе, коли це можливо, лише вказуючи парламенту «правильний», тобто конституційний, напрямок розвитку законодавства [443, с. 1099].

В правовій вітчизняній науці спостерігаються різноманітні погляди на методику (сукупність способів і прийомів доцільного проведення будь-якої діяльності) інтерпретаційно-правової

форми, суть якої полягає в обґрунтуванні та доведенні смислу шляхом нерозривного звертання до аналізу правил мови, системних зв'язків, закономірностей функціонування та історичного походження. Здебільшого визнаються такі способи тлумачення норм права, як мовний, логічний, системний, історичний [115, с. 35], які доповнюються телеологічним [237; 538, с.10-16; 772, с. 52] чи іншими.

Підсумовуючи слід зазначити, що аналіз зарубіжної та вітчизняної літератури засвідчує неоднозначність щодо можливості формування конкретних вимог до методики інтерпретаційно-правової форми, яка б зумовлювала істинний її результат. Ситуація стосовно здійснення інтерпретаційно-правової форми є полюсною. З одного боку нормативне обмеження меж розсуду інтерпретатора приречене, з огляду на можливість виникнення логічних суперечностей в процесі оцінки наданого визначення. З іншого, безконтрольний процес реалізації функцій сучасної держави шляхом тлумачення несе в собі загрозу не просто стабільності правового регулювання, але й функціонування держави Україна на сучасному етапі її розвитку, загалом. На практиці способи тлумачення мають застосовуватися нерозрізнено, а в сукупності, тим самим формуючи методику здійснення функцій держави Україна в інтерпретаційно-правовій формі. При цьому інтерпретатор не має мати абсолютної свободи у виборі того чи іншого інструментарію тлумачення, та не звільняється від аргументації й доведення доцільності й раціональності, відповідальності й законності у виборі результативного варіанту. Водночас актуалізується дотримання чіткої методики аргументування власної позиції, в контексті забезпечення верховенства інтерпретаційно-правової форми уповноваженим суб'єктом. У контексті інтерпретаційно-правової форми в рамках питання методики тлумачення вибудовується конструкція, яка складається з презумпції сумлінності законодавця і розумної стриманості та виступає базовим обмежувачем свободи вибору.

На практиці це означає, що суб'єкт уповноважений на виконання функцій держави Україна в інтерпретаційно-правовій

формі у результаті аргументованого спростування презумпції сумлінності законодавця неминуче приходить до висновку про необхідність оперативного реагування властивими йому засобами в частині виключення можливості використання варіантів тлумачення, що не відповідають моделі (політико-юридичному ідеалу) сучасної держави України, залишаючись в межах приписів і не піддаючи їх сумніву, не заперечуючи справжнє значення норм. Така методика потребує встановлення правових гарантій її дотримання, оскільки інтерпретаційно-правова форма, в силу своєї специфіки, покликана не тільки забезпечувати однотипне розуміння норм права, а й здійснювати гармонізуйну роль у сфері реалізації функцій держави.

Реалізація запропонованих ініціатив неможлива без активної діяльної ролі Конституційного Суду України, оскільки він наділений чинним законодавством прямими повноваженнями офіційно тлумачити конституційні положення. Зважаючи на зазначене, вироблення Конституційним Судом України чіткої методики (науково обґрунтованих рекомендацій чи правил) здійснення тлумачення видається цілком обґрунтованим.

Саме з цієї причини в рамках цього пункту пропонується: а) провести необхідне коригування чинного законодавства в частині уточнення повноважень суб'єктів здійснювати діяльність в інтерпретаційно-правовій формі; б) нормативно закріпити методику тлумачення; в) встановити правові гарантії, що не допустять можливості, з одного боку, необґрунтовано ставити під сумнів результати інтерпретаційно-правової форми, а з іншого зловживати с уповноваженим суб'єктом наданою свободою розсуду.

3.2. Питання реалізації функцій сучасної держави Україна в правових позиціях Конституційного Суду України

Актуальність дослідження правових позицій Конституційного Суду України обумовлюється тим, що з їх допомогою відбувається процес безпосереднього застосування норм Конституції України й зафіксованих у ній не тільки завдань,

функцій сучасної держави Україна, але й повноважень органів держави, її підприємств, установ в яких вони конкретизовані. Вони є запорукою підвищення ефективності реалізації функцій сучасної держави Україна та забезпечення законності у цьому процесі. Адже сучасний стан правотворчої форми реалізації функцій держави відображає різноманітні недоліки та недосконаліть чинних джерел права. Їм властива суттєва структурна недовершеність та неузгодженість та інші недоліки. Відсутність достатньої чіткості, зрозумілості й однозначності змісту норм породжують проблемні питання, що негативно впливають на діяльність суб'єктів уповноважених на виконання функцій держави.

Тож правові позиції сприяють ефективному забезпеченню здійснення функцій держави, оскільки виступають важливим інструментом гармонізації й реалізації функцій держави зафіксованих в джерелах права. Адже вони є результатом проведення своєрідної ревізії в системних зв'язках правових норм, зв'язках субординації, координації завдяки яким виявляється їх «прихований» зміст, створюють реальну можливість втілення конституційних положень в правові форми реалізації функцій держави в межах принципів демократичної, соціально-спрямованої, правової держави усуваючи суперечності та зміцнюючи законність.

Варто зауважити, що питання пов'язані з правовими позиціями цікавили дослідників як радянського, так і сучасного періоду. При цьому, радянська юридична наука використовувала поняття «правоположення», яке було сформоване для опосередкованого визнання правотворчого характеру судової практики того часу. Нині це поняття вживається як синонім поняття «правова позиція», яке використовується в юридичній теорії й практиці. Однак західна правова наука не оперує поняттям «правоположення».

Термін «правова позиція» є загальновизнаним у вітчизняній науці, зокрема конституційного права, але з різними підходами до його розуміння. Однак питання реалізації функцій сучасної держави Україна в правових позиціях, в тому числі

Верховного Суду окреслені фрагментарно, так само як і можливість цього суб'єкта здійснювати діяльність в інтерпретаційно-правовій формі.

В п. 10^{-1} ч.2 статті 46 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» зазначається про те, що з метою забезпечення однакового застосування норм права при вирішенні окремих категорій справ Пленум Верховного Суду узагальнює практику застосування матеріального і процесуального законів, систематизує та забезпечує оприлюднення правових позицій Верховного Суду з посиланням на судові рішення, в яких вони були сформульовані.

Водночас в п. 10^{-2} ч. 2 ст.46 вказано про те, що Пленум Верховного Суду за результатами аналізу судової статистики та узагальнення судової практики надає роз'яснення рекомендаційного характеру з питань застосування законодавства при вирішенні судових справ [582].

Визначення законом повноважень з роз'яснення питань застосування законодавства при вирішенні судових справ з одночасним наданням таким роз'ясненням статусу рекомендаційних зумовлює потребу з'ясування сутності поняття «рекомендація», яке означає «порада, припис, висловлений у необов'язковій формі» [785, с. 254]. Тобто можна зробити висновок про відсутність взаємозв'язку між власне рекомендацією та обов'язковістю її виконання, оскільки вона об'єктивно не може бути імперативом для суду нижчого рівня.

Тож такий вид тлумачення, в ході судового правозастосування здійснюваного Верховним Судом України щодо формування правових позицій про правильне застосування норм матеріального права, є відмінним від інтерпретаційно-правової форми реалізації функцій сучасної держави Україна, з огляду на іншу ніж корегування його мету та використання здебільшого аналогії права, аналогії закону тощо. Правові позиції Верховного Суду є абстрактними, розраховані на неодноразове застосування, мають неперсоніфікований характер та не мають ознак нормативності. Правові позиції викладені у судових рішеннях Верховного Суду України слід розуміти як

застосування норм закону, що має рекомендаційний характер. Водночас їх дія має зумовлювати більш широкий вплив на суспільні відносини, тим самим охоплювати всі джерела права в яких зафіксовані функції сучасної держави Україна, конкретизовані в повноваженнях державних органів. З кута зору принципу рівності всіх перед законом, то такі правові позиції безпосередньо чи опосередковано мають бути обов'язковими не тільки при здійсненні функцій держави у судовій правозастосовній формі, але і для інших суб'єктів уповноважених на виконання функцій держави. Єдність судової практики та принцип правової визначеності, мають забезпечуватися як у сфері матеріального права, так і рівною мірою у сфері застосування процесуальних норм. Це питання на теперішній час не врегульовано, а проблема забезпечення єдності судової практики в Україні є дійсно актуальною в контексті того, що суди є органами, які здійснюють функції сучасної держави Україна у формі судового правозастосування, а обов'язковість врахування правових позицій Верховного Суду України не забезпечена відповідними нормами у разі їх недотримання. Разом з тим, не можна не враховувати ту обставину, що правові позиції Верховного Суду являють собою систему правових аргументів, сформульованих в результаті послідовного і глибокого аналізу норм чинного законодавства, вивчення потреб політико-правової дійсності з метою повноцінного його застосування під час реалізації функцій в усіх сферах життєдіяльності держави.

Ба більше, як зазначалося у пункті 31 Висновку Венеціанської комісії щодо Закону «Про судоустрій і статус суддів» 2010 р., що ідея створення Верховного Суду полягає і в тому, щоб він надавав загальне тлумачення законодавства і таким чином забезпечував однакове тлумачення закону всіма судами не лише після того, коли суперечності в правозастосуванні уже виявились, а й до виникнення таких суперечностей [702].

З огляду на вищезазначене, та у зв'язку з необхідністю ефективного здійснення функцій держави у формі судового правозастосування шляхом забезпечення єдності судової практики, виникає потреба у коригуванні повноважень

Верховного Суду України та запровадження додаткових механізмів, спрямованих на посилення обов'язковості врахування його правових позицій. Вказане, може виступити в ролі гарантії належного здійснення функцій держави, оскільки правові позиції будуть мати статус обов'язкових, а не рекомендаційних, як на нинішній час.

Вітчизняна правова наука розглядає правові позиції вироблені в ході інтерпретаційно-правової форми діяльності Конституційного Суду України як «результат розкриття змісту норм права, які мають нормативну силу» (С. Шевчук) [833, с. 39], «результат інтерпретаційної діяльності Конституційного Суду в формі висновків, роз'яснень, правоположень, доктрин, в яких міститься тлумачення неявного смислу закону, правова оцінка або правове визначення, сукупність правових уявлень і знань щодо вирішення конкретної ситуації, які є обов'язковими для всіх суб'єктів правовідносин» (П. Ткачук) [765, с. 10], «правові позиції відображають «регулятивну», а точніше, функцію корегування, яку здійснює Суд щодо законів, указів Президента України та постанов уряду, коли закон, норма або навіть нормативний акт у цілому вилучається з правової системи. З огляду на зміст правових позицій вони можуть бути наявні як у мотивувальній, так і в резолютивній частинах рішення» (А. Селіванов) [661, с. 50], «...правові позиції є результатом системного тлумачення Конституційним Судом України законів та Конституції України і у концентрованому вигляді виражають не тільки «букву», а й «дух» відповідних законодавчих положень, мають загальнообов'язковий, нормативний характер і містяться в його актах усіх видів, окрім внутрішньо організаційних», «можуть коригуватися органом конституційного контролю за умови істотних змін у законодавстві та правовій системі загалом, зумовлених соціально-політичними перетвореннями в країні» (Г. Христова) [804, с. 14; 803, с. 54], «правові позиції можуть застосовуватися на практиці разом чи окремо від положення Конституції або закону України, яке було ним витлумачено, оскільки закріплені в його актах положення мають правове

значення для регулювання суспільних відносин» (В. Кампо, В. Бринцев) [266, с. 112-122; 712, с. 135-195].

Зарубіжна правова наука містить різнобічне розуміння поняття правових позицій. До прикладу, «правова позиція є нормативно-доктринальною квінтесенцією прийнятого Конституційним Судом рішення, проте джерелом права вона не є до нього належить саме рішення, в якому ця правова позиція сформована» (Н. Бондарь) [75, с. 126], «правоположення і правова норма рівнозначні категорії» (С. Алексеев, В. Зорькин) [8, с. 59; 253, с. 4], «...у світі юридичних явищ правові позиції Конституційного Суду слід вважати джерелом права» (Г. Гаджиев, О. Жучкова, А. Хахінова) [126, с. 82; 530], «правові позиції Конституційного Суду це нормативно-інтерпретаційні установлення загального і обов'язкового характеру, що вирішують конституційно-правову невизначеність з розглядуваного питання, отримані в результаті інтерпретації (тлумачення) Конституції і виявлення конституційного сенсу положень законів та інших нормативних актів у межах компетенції Конституційного Суду, слугують правовою підставою винесення підсумкових рішень Конституційним Судом і обґрунтовані наведеною в цих рішеннях правовою аргументацією» (О. Жучкова) [230], «правова позиція Конституційного Суду визначається як результат тлумачення Конституційним Судом Конституції й конституційного сенсу інших нормативно-правових актів, який служить правовою підставою рішення Конституційного Суду і носить загальнообов'язковий і стійкий характер. Об'єктивними ознаками правової позиції Конституційного Суду є під конституційність, інтерпретаційний характер, юридична обов'язковість і стійкість» (О. Кряжкова) [340].

Д. Петровою виділено «мотивувальну і резолютивну правові позиції. При цьому мотивувальна правова позиція, на думку автора, являє собою особливу форму тлумачення норми права й може бути переглянута на пленарному засіданні Конституційного Суду. Резолютивна правова позиція являє собою остаточну оцінку оскарженої норми в резолютивній

частині судового акту. Ця правова позиція статична навіть в разі зміни судом мотивувальній правової позиції. Цей висновок ґрунтується на зазначенні Конституційного Суду, що при подальшій зміні висловленої раніше правової позиції рішення суду залишається незмінним, підставою також служить неможливість подолання рішення суду» [497].

Наведені судження заслуговують на увагу та підкреслюють відсутність єдності наукових поглядів у розумінні поняття «правові позиції».

Водночас дискусія стосовно нормативності ознак властивих правовим позиціям потребує вирішення на законодавчому рівні.

Варто зазначити, що правовим позиціям належать ознаки, які нагадують ознаки нормативно-правових актів, й були сформовані ще А. Міцкевичем серед яких неконкретність адресата, можливість неодноразового застосування припису, збереження дії припису незалежно від його виконання [418, с. 42-43]. На підставі вказаного вважають, що правові позиції викладені в актах Конституційного Суду України, є «визнаними наукою джерелами розуміння правових норм під час їх реалізації в конкретних правовідносинах» [768, с. 468] та належать до джерел права [308, с. 333].

Однак, такі твердження не достатньо аргументовані й викликають наукову дискусію, з огляду на те, що тільки ідентичність ознак, а не їх подібність, як оцінювальна категорія, може виступити ототожнювальним фактором для правових понять. Тому коректніше з наукової точки зору розглядати правові позиції як інтерпретаційно-правовий прецедент з огляду на відсутність чітких вказівок в законодавстві про природу правових позицій, не тільки Конституційного Суду України. За своєю природою, це інтерпретаційно-правовий прецедент, який може бути факультативною частиною конституційної норми. Він не є самостійним джерелом права, але виконує значну роль у розумінні норм Конституції України, а також є важливим засобом аргументації для інших правових актів, зокрема і для судових

рішень. Зазначене свідчить про потрібність законодавчого врегулювання цих питань.

Разом з тим, Закон України «Про Конституційний Суд України» ввів в обіг поняття «юридична позиція». Так, у статті 92 цього Закону зазначено, що юридичну позицію Конституційний Суд України викладає у мотивувальній та/або резолютивній частині рішення, висновку. Юридична позиція Суду може міститися в ухвалах про відмову у відкритті конституційного провадження у справі про закриття конституційного провадження у справі, постановлених Сенатом чи Великою палатою. Конституційний суд України може розвивати і конкретизувати юридичну позицію Суду у своїх наступних актах, змінювати юридичну позицію Суду в разі суттєвої зміни нормативного регулювання, яким керувався Суд при висловленні такої позиції, або за наявності об'єктивних підстав необхідності покращення захисту конституційних прав і свобод з урахуванням міжнародних зобов'язань України та за умови обґрунтування такої зміни в акті Суду [563]. Однак не роз'яснює змісту цього поняття.

Юридична література містить поняття «правоположення», «правові позиції», (яке здебільшого вживається й у збірниках правових позицій Конституційного Суду України у випадках посилання на аргументи, що їх Конституційний Суд використовував у раніше прийнятих актах), але не «юридична позиція», та пов'язують його з тлумачною діяльністю.

З метою подальшого дослідження такого поняття звернемося до лексичного його розуміння, що дасть змогу розібратися, яка це позиція «правова» чи «юридична». У такий спосіб відбудеться його конкретизація, з'ясування значення. Оскільки в науковій літературі не використовується термін «юридична позиція». то слід з'ясувати співвідношення між словами «юридична» і «правова».

Етимологічна сутність слова «юридичний» зводиться до такого значення: це пов'язаний із законодавством, правовими нормами і практичним їх застосуванням [693, с. 615] такий, що відповідає законам, праву, вимогам законодавства; такий, що має

офіційне право на що-небудь; такий, що відноситься до роботи юриста, юристів [74, с. 1529].

В літературі «право» зазвичай розуміється як система встановлених, або санкціонованих державою загальнообов'язкових правил (норм) поведінки [693, с. 506].

У рішенні Конституційного Суду України № 15-рп/2004 від 02.11.2004 р. у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) серед іншого вказано, що «…право не обмежується лише законодавством як однією з його форм…» [633].

Позиція – це точка зору, ставлення до чого-небудь, що визначає характер поведінки [693].

Так, А. Гриньова вважає, що поняття «позиція» має філософські підстави і означає побудову чогось не будь, співвідношення предметів і речей в природі. У розумовій діяльності позиція являє собою систему суджень з приводу ставлення до чого-небудь або до кого. Під «правовою позицією», як вважає автор, взагалі слід розуміти оцінку правової реальності, систему правових аргументів, що лежать в основі законотворчої, судової та іншої правозастосовчої діяльності. У будь-якому випадку це логіко-мовна конструкція, що виражає відношення суб'єкта до правових явищ і процесів [163, с. 9].

На думку Ю. Тихомирова, «правова позиція» це оцінка актів і дій в одній колізійній ситуації, стійко повторювана в аналогічних ситуаціях, діях і актах [755, с. 73].

Х. Приходько спираючись на власні спостереження, вважає, що правові позиції, зокрема, Конституційного Суду України, можна визначити як систему концептуальних послідовних, взаємоузгоджених висновків, правоположень, умовиводів, аргументів і заперечень Конституційного Суду України, сформульованих на підставі Конституції та законів України та з урахуванням загальновизнаних правових цінностей, конституційних принципів і міжнародних стандартів, у межах

законодавчо визначених повноважень і в порядку конституційного провадження [541, с. 44].

З огляду на вказане, слова «юридичний» і «правовий» не тотожні, але близькі за змістом. Поняття «правовий» ширше, й охоплює собою поняття «юридичний». Застосовно до умовиводу, що міститься в результативному акті інтерпретаційно-правової форми, то, слід застосовувати термін «правова позиція». Адже в ході інтерпретаційно-правової форми відбувається складний процес аргументованого взаємоузгодження й адаптації юридичних конструкцій з позаінституційними формами існування права в межах політико-юридичного ідеалу сучасної держави Україна, внаслідок чого виробляється точка зору, яка визначає характер поведінки суб'єкта уповноваженого на виконання функцій держави в тій чи іншій правовій формі як правової. Зведення правової позиції до юридичної, веде до звуження кола засобів аргументації у процесі встановлення змісту норм права. У межах юридичної аргументації застосовуються лише спеціальні правові засоби, закріплені уджерелах права, а у межах правової аргументації – окрім правових, ще й інші соціальні засоби (інколи і не лише соціальні), завдяки яким обґрунтовується чи спростовується істинність правових положень. Така аргументація застосовується, зокрема Європейським судом з прав людини, що дозволяє його рішення використовувати як правотлумачні судові прецеденти для обґрунтування, мотивації змісту будь-яких інших правових актів, зокрема рішень національних судів.

Очевидно, що правовими позиціями можна вважати тільки ту частину рішення чи висновку, в якій фіксується правило-роз'яснення щодо правового розуміння суб'єктом інтерпретації положень чи принципів, встановлених у Конституції України, розкривається смисл змісту завдань і функції сучасної держави зафіксований у правовій нормі та конкретизований у повноваженнях суб'єкта (органів держави, підприємств, установ).

Такі правові позиції відіграють важливу роль у здійсненні функцій держави Україна загалом, з огляду на положення ч. 2 ст. 8 Конституції України, де вказано, що Конституція України має

найвищу юридичну силу, а закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні їй відповідати. Це означає, що деталізація конституційних положень відбувається у поточному законодавстві, про що наголошується в п. 3.1. Рішення Конституційного Суду України від 12 лютого 2002 року №3-рп/2002 (справа про електроенергетику) «Конституція України як головне джерело національної правової системи є базою поточного законодавства. Вона надає можливість урегулювання певних суспільних відносин на рівні законів, які конкретизують закріплені в Основному Законі положення» [551]. В п. 2 Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Міністерства внутрішніх справ України щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 39 Конституції України (справа щодо завчасного сповіщення про мирні зібрання) розтлумачено, що згідно з частиною третьою статті 8 Конституції України її норми є нормами прямої дії. Вони застосовуються безпосередньо незалежно від того, чи прийнято на їх розвиток відповідні закони або інші нормативно-правові акти [623].

Тож відображений принцип верховенства Конституції України виступає цілісним конституційним принципом організації й функціонування сучасної держави Україна, що має доктринальне значення та розкривається в правових позиціях Конституційного Суду України. У такий спосіб Конституційний Суд забезпечує верховенство Конституції України. Обов'язок щодо цього покладений на нього ч.1 ст. 1. Закону України «Про Конституційний Суд України» [563].

О. Багрій доходить висновку про те, що принцип верховенства Основного Закону є складовим юридичної практики, й своєрідним еталоном її подальшого розвитку [34]. На думку авторки, це зумовлено універсальністю конституційних норм, та підтверджено Рішенням Конституційного Суду від 30 травня 2001 р. №7-рп/2001, у якому наголошено, що Конституція закріпила «принцип відповідальності держави перед людиною за свою діяльність». Причому така відповідальність не зводиться лише до політичної чи моральної відповідальності публічної

влади перед суспільством, а має певні ознаки юридичної відповідальності як застосування заходів публічно-правового характеру до держави та її органів за невиконання чи неналежне виконання своїх обов'язків [34].

Окрім вказаного, завдяки динамічній діяльності Конституційного Суду України в інтерпретаційно-правовій формі, сформульовано правові позиції щодо низки загальних принципів демократичної, правової, соціальної держави, що розкривають конституційну модель (політико-юридичний ідеал) держави Україна та виступають орієнтиром для правових форм реалізації функцій сучасної держави, які є способом їх реалізації.

Це, зокрема, такі принципи як: 1) принцип верховенства права [663; 639; 644]; 2) принцип пріоритету природних прав людини [636]; 3) принцип справедливості [633; 632]; 4) принцип визначеності, ясності та недвозначності правової норми [634]; 5) принцип розмірності як елемента принципу справедливості [634]; 6) принцип правової визначеності [642; 643]; 7) принцип пропорційності [633; 645].

Вказані принципи обґрунтовані Конституційним Судом, їх зміст визначений через правові позиції його актів, є вказівниками, певними стандартами для правових форм реалізації функцій держави Україна на сучасному етапі її розвитку, оскільки вони конкретизують шляхи досягнення її мети, й ставлять вимоги до механізмів здійснення функцій держави. Особливого значення вони набувають у світлі євроінтеграційного процесу, який виступає певним «двигуном» реформ у суспільстві. Копенгагенські критерії відповідності держав-кандидатів окреслюють вимоги, які висувають до майбутніх учасників спільноти. Основними серед них є дотримання в країні демократичних принципів, принципів свободи й пошани прав людини, а також принципів правової держави. З цією метою Конституційний Суд України при формулюванні своїх правових позицій звертається як безпосередньо до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод та Протоколів до неї так і до практики Європейського суду з прав людини зокрема до його правових позицій, які відіграють вирішальну роль у системі

захисту прав людини, і в такий спосіб впроваджує міжнародні принципи й стандарти у процес реалізації функцій сучасної держави Україна в правових формах. Правові позиції вироблені Конституційним Судом в ході інтерпретаційно-правової форми реалізації функцій сучасної держави Україна орієнтують не тільки суб'єктів (органи держави, її підприємства, установи) уповноважених на виконання функцій держави у правотворчій формі, але й у правозастосовній, тим самим сприяють їх удосконаленню, забезпечують ефективність реалізації функцій сучасної держави Україна, загалом.

З огляду на зазначене, правові позиції сформовані у процесі інтерпретаційно-правової форми реалізації функцій сучасної держави Україна Конституційним Судом України відіграють важливу роль для суб'єктів (органів держави її підприємств, установ) уповноважених на виконання функцій держави як шляхом посилання на рішення Європейського Суду з прав людини (використовуються як засіб аргументування своїх позиці), так і самостійно.

Їх цінність полягає в коригуванні та адаптації способів і засобів досягнення стратегічної мети держави. Адже своїм корегувальним правовим характером вони здатні вливати на прийняття юридичних рішень в процесі реалізації функцій держави загалом.

Слід зазначити вплив правових позицій, сформульованих Конституційним Судом України за час своєї діяльності, на повноту фіксації функцій сучасної держави Україна в джерелах права, конкретизації в повноваженнях. Вони стосуються:

1) засад конституційного ладу, зокрема щодо:

– тлумачення принципу верховенства права (рішення Конституційного Суду України у справі про призначення судом більш м'якого покарання від 2 листопада 2004 р.) [633];

– поділу влади (рішення в справі № 1-21/2000 про ціни і тарифи на житлово-комунальні та інші послуги від 10 лютого 2000 р. № 2-рп/2000 [622], рішення в справі щодо сумісності мандата депутата Верховної Ради АРК з іншими видами діяльності від 21 грудня 2001 р. [626], рішення в справі про

тимчасове виконання обов'язків посадових осіб від 27 квітня 2000 р. [620]);

– державної мови (рішення про застосування державної мови від 14 грудня 1999 р. [617]);

2) прав і свобод людини та громадянина, зокрема:

– права на життя (рішення в справі про смертну кару від 29 грудня 1999 р. [618]);

– права на судовий захист (рішення в справі про оскарження в суді неправомірних дій посадової особи від 25 листопада 1997 р. [610]);

– незворотної сили законів (рішення у справі щодо несумісності депутатського мандату від 13 травня 1997 р. [608]);

– місця проживання (рішення в справі про об'єднання громадян в Автономній Республіці Крим від 3 березня 1998 р. [612]);

– права на особисте життя (рішення в справі про збір, зберігання, використання і поширення інформації про особу від 30 жовтня 1997 р. [609]);

– виборчих прав (рішення в справі про вибори народних депутатів від 26 лютого 1998 р. [611]);

3) інститутів безпосередньої демократії (рішення про всеукраїнський референдум за народною ініціативою від 27 березня 2000 р. [619], рішення в справі про виборчу заставу від 30 січня 2002 р. [628]);

4) статусу органів державної влади (рішення в справі щодо порядку голосування та повторного розгляду законів Верховною Радою України від 7 липня 1998 р. [614], рішення в справі щодо повноважності Верховної Ради України від 17 жовтня 2002 р. [629], рішення в справі про призначення суддів від 16 жовтня 2001 р. [625]; статусу комітетів Верховної Ради України (рішення Конституційного Суду України від 5 березня 2003 року № 5-рп/2003 у справі про звернення народних депутатів України до Національного банку України [631]);

5) статусу Автономної Республіки Крим (рішення в справі про правові акти Верховної Ради АРК від 27 лютого 2001 р. [627],

рішення в справі про Конституцію АРК від 16 січня 2003 р. [630]);

6) місцевого самоврядування (рішення в справі про місцеве самоврядування від 9 лютого 2000 р. [621], рішення в справі про комунальні послуги від 2 березня 1999 р. [616], рішення у справі про скасування актів органів місцевого самоврядування № 7-рп/2009 від 16 квітня 2009 року [638] (правовою позицією Конституційний Суд України встановив, що місцеве самоврядування як форма безпосередньої демократії здійснюється територіальною громадою через сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи і передбачає правову, організаційну та матеріально-фінансову самостійність, яка має певні конституційно-правові межі);

7) узгодження правової термінології (рішення в справі про тлумачення терміну «законодавство» від 9 липня 1998 р. [615], рішення в справі про тлумачення терміну «член сім'ї» від 2 березня 1999 р. [616].

Це сприятиме ефективній реалізації функції сучасної держави Україна і в інших правових формах.

Таким чином, природа правових позицій Конституційного Суду України випливає з характеристики останнього як єдиного в Україні органу наділеного повноваженнями офіційного тлумачення Конституції України. У такий спосіб гарантується верховенство Конституції України на всій території сучасної держави Україна та здійснення її функцій у правових формах.

Правові позиції є формою і результатом інтерпретації Конституційним Судом України Конституції України, містяться в актах Конституційного Суду України та стосуються різних галузей правового регулювання в яких здійснюються функції сучасної держави Україна. Правові позиції Конституційного Суду України мають особливу правову природу, сприяють втіленню мети держави Україна.

В п. 2 ст. 92 Закону України «Про Конституційний Суд України» зазначено про те, що Конституційний Суд може розвивати й конкретизувати юридичну позицію Суду у своїх наступних актах, змінювати юридичну позицію Суду в разі

суттєвої зміни нормативного регулювання, яким керувався Суд при висловленні такої позиції, або за наявності об'єктивних підстав необхідності покращення захисту конституційних прав і свобод з урахуванням міжнародних зобов'язань України та за умови обґрунтування такої зміни в акті Суду [563].

Передбачення у виняткових випадках (заради врахування реалій життя) при прийнятті нових рішень Конституційним Судом України права, відійти (розвивати та удосконалювати у смисловому і змістовному відношеннях) від своєї попередньої правової позиції, не скасовуючи рішення, є важливим моментом, з огляду на те, що суспільство, держава та її функції це не статичні явища, їм властивий динамічний характер розвитку. З одного боку, такі законодавчі можливості є ефективними, а з іншого, відсутність механізму їх використання може породити нові перешкоди для правозастосовної форми реалізації функцій сучасної держави.

Прикладом такого є правові позиції сформовані у рішеннях Конституційного Суду України щодо офіційного тлумачення положень ч. 6 статті 83 Конституції, ч. 4 статті 59 Регламенту Верховної Ради України, стосовно можливості окремих народних депутатів брати безпосередню участь у формуванні коаліції (2008 та 2010 років).

Так відповідно до підпункту 5.3 Рішення Конституційного Суду від 25 червня 2008 року № 12-рп/2008 в якому сформована правова позиція «належність народного депутата до фракції Основний закон закріплює як його конституційний обов'язок, а не як право», «Конституція пов'язує чинність представницького мандата депутата з його входженням і перебуванням у депутатській фракції політичної партії, або виборчого блоку політичних партій, за списком якої він був обраний». Втім питання індивідуального входження нардепів до коаліції депутатських фракцій уже порушувалось відповідними суб'єктами подань, і розглядалось Конституційним Судом України. У тій самій справі, від 25 червня 2008 року.

Правова позиція Конституційного Суду України стосовно цього була визначена при обґрунтуванні неконституційності

положень ч. 5, 6 ст. 13 Закону України «Про статус народного депутата», тлумаченні п. 6 ч. 2 ст. 81 Конституції України, підпункт 5.4 рішення від 25 червня 2008 року [637].

Тлумачення в справі про коаліцію депутатських фракцій. Пункт 1 резолютивної частини від 17 вересня 2008 року № 16-рп/2008. Там зазначено: «словосполучення «коаліція депутатських фракцій у Верховній Раді», що міститься в ч. 6, 7, 9 ст. 83 Конституції України, слід розуміти як сформоване на встановлених Конституцією України та Регламентом Верховної Ради України засадах об'єднання за результатами виборів кількох депутатських фракцій, кількість депутатів в яких становить більшість від конституційного складу Верховної Ради України, які на основі узгодження політичних позицій погодились на спільну парламентську діяльність». До складу коаліції депутатських фракцій можуть увійти народні депутати, які є у складі депутатських фракцій, що сформували коаліцію. Саме належність народних депутатів України до цих фракцій відіграє визначальну роль депутатських фракцій в утворенні коаліції депутатських фракцій». Це підпункт 3.2.1 рішення від 17 вересня 2008 року. Разом з тим у цій же справі міститься однозначний висновок про те, що «Конституція України визначила суб'єктів формування коаліції депутатських фракцій депутатські фракції.

В пункті 1 резолютивної частини рішення від 6 квітня 2010 року №11-рп/2010 [641] говориться про те, що «окремі народні депутати України, зокрема, ті, які не перебувають у складі депутатських фракцій, що ініціювали створення коаліції депутатських фракцій у Верховної Ради України, мають право брати участь у формуванні коаліції».

В зазначеному вище простежується змістовна колізія правових позицій, що містяться в рішеннях Конституційного Суду України. Варто зауважити, що донедавна Конституційний Суд України мав повноваження офіційно тлумачити як Конституцію так і Закони України. Положення ст. 97, 98 Закону України «Про Конституційний Суд України» вказують, що Суд у рішенні, висновку може встановити порядок і строки їх виконання, а також зобов’язати відповідні державні органи

забезпечити контроль за виконанням рішення, додержанням висновку. Суд може вимагати від відповідних органів письмове підтвердження виконання рішення, додержання висновку. За невиконання рішень та недодержання висновків Суду настає відповідальність згідно із законом [563].

Роз'яснення щодо виконання цих рішень на нині відсутні, що ставить під сумнів можливість їх виконання. Водночас дієвість правових позицій є індикатором ефективності реалізації функцій сучасної держави Україна спрямованих на розв'язання її завдань. За відсутності регламентарного порядку реалізації правових позицій у подібних ситуаціях, ускладнюється реалізація функцій сучасної держави Україна. Адже поза межами конституційних приписів не можуть здійснюватися належним чином функції держави у жодній із правових форм, з огляду на те, що Конституція України юридично визначає параметри організації й функціонування держави Україна та створює правові передумови їх здійснення. Сталі колізійні правила не можуть застосовуватися. В юридичній літературі зазначається, що вибір між колізійними нормами слід проводити з урахуванням правових позицій Конституційного Суду за результатами її аналізу [358, с. 24]. Однак, тут йдеться саме про юридичну колізію правових позицій цього суб'єкта уповноваженого на виконання функцій держави Україна.

За таких обставин можна застосовувати або можливість надану положеннями ч. 2 ст. 92 Закону України «Про Конституційний Суд України» за якими він може розвивати й конкретизувати юридичну позицію у своїх наступних актах, змінювати юридичну позицію в разі суттєвої зміни нормативного регулювання, яким керувався Суд при висловленні такої позиції, або за наявності об'єктивних підстав необхідності покращення захисту конституційних прав і свобод з урахуванням міжнародних зобов'язань України та за умови обґрунтування такої зміни в акті Суду [563] тим самим породжувати й дальше непорозуміння у їх виконанні, або удосконалити чинне законодавство положеннями про механізм усунення колізії між

правовими позиціями виробленими в ході інтерпретаційно-правової діяльності Конституційного Суду України.

Результативними способами упорядкування правових позицій може бути правовий моніторинг та їх систематизація, які сприятимуть їх ефективності та дієвості в процесі реалізації функцій сучасної держави Україна. В такому випадку об'єктом спостереження виступатимуть зафіксовані в джерелах права завдання, функції держави, механізми їх здійснення (що конкретизовані в повноваженнях суб'єктів), які потребують коригування чи адаптації до реалій. Правовий моніторинг правових позицій дасть змогу оцінити їх стан, зпрогнозувати позитивні та негативні наслідки виконання інтерпретаційно-правових рішень Конституційного Суду України для правотворчої й правозастосовної форм реалізації функцій сучасної держави Україна. Регулярність його проведення сприятиме встановленню стійких зв'язків між правовими формами реалізації функцій сучасної держави. Вагомий результат спостерігатиметься й щодо організаційно-правової та техніко-технологічної сфери правотворчої, правозастосовної форми реалізації державних функцій.

Систематизація правових позицій також є об'єктивно необхідною, оскільки дасть змогу виявити суперечності між окремими правовими позиціями, забезпечить взаємозв'язок між правовими формами реалізації функцій держави, предметно зорієнтує суб'єкта (органи держави, її підприємства, установи). Систематизація правових позицій може проводитися в різних формах, з використанням тих чи інших методів, наприклад, за предметним принципом, чи у хронологічному порядку, безперервна й офіційна та інші. Таке впорядкування сприятиме їх доступності, оскільки полегшить пошук та дасть змогу відстежувати наявність правових позицій щодо тлумачення змісту тієї чи іншої функції держави зафіксованої в джерелі права.

Розвиток інтерпретаційно-правової діяльності дозволив би здійснити конкретні завдання, функції сучасної держави, через інтерпретаційно-правові акти створювати типові зразки правових

моделей поведінки. А, це в свою чергу дозволило б зменшити підзаконну правотворчість і кількість нормативних актів.

РОЗДІЛ 4. ПРАВОЗАСТОСОВНА ФОРМА РЕАЛІЗАЦІЇ ФУНКЦІЙ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ УКРАЇНА

4.1. Теоретична характеристика правозастосовної форми та її види

Реалізація функцій сучасної держави Україна, що здійснюється у правомірних діяннях органів держави, державних установ, підприємств, спрямована на розв'язання її завдань, обумовлених метою може бути як безпосередньою, так і опосередкованою завдяки правозастосовній діяльності. Адже на цьому етапі відбувається застосування правових норм в конкретній, реальній ситуації з підготовкою і прийняттям індивідуального юридичного рішення на виконання функцій сучасної держави Україна. Результатом цієї діяльності є правореалізаційні акти, тобто акти-документи та акти-діяння, які створюються та здійснюються суб'єктами опосередкованої та безпосередньої реалізації права. Акти безпосередньої реалізації права є актами-діяннями, правомірною поведінкою суб'єктів, що спрямована на здійснення суб'єктивних прав та юридичних обов'язків.

Для реалізації функцій сучасної держави Україна, як і будь-якої іншої сучасної держави, зазвичай використовується правозастосовна форма. Потреба в ній виникає коли є необхідність у конкретизації нормативно-правових приписів у правозастосовних актах, які створюють умови для належної правореалізації в конкретних життєвих ситуаціях, зокрема здійснення повноважень органами держави, її підприємствами, установами в контексті реалізації функцій сучасної держави, що спрямовані на розв'язання її завдань.

Недосконалість чинних джерел права, в яких зафіксовані завдання, функції сучасної держави та механізми їх здійснення, обумовлюють питання щодо механізму їх застосування. Відсутність дієвого механізму реалізації змісту функцій сучасної держави зафіксованого в правових нормах та подекуди надання

переваги вузьковідомчим інтересам, перешкоджає здійсненню функцій сучасної держави Україна в правозастосовній формі. Це зобов'язує правозастосувача в процесі розв'язання завдань держави, реалізації її функцій, що конкретизуються в повноваженнях суб'єкта (органів держави, її підприємств, установ) використовувати способи і засоби спрямовані на збереження однотипності правозастосування.

Тож багатогранність такої правової форми зображується в складності, спірності, недостатній розробленості окремих її аспектів, що зумовлено, насамперед, значним оновленням чинних джерел права, розширенням кола суб'єктів правозастосування, трансформацією взаємин між його учасниками, необхідністю вдосконалення правозастосовного процесу тощо.

В науковій літературі використовується ряд понять – «правозастосування», «застосування» права, «правозастосовна діяльність», «правозастосовний процес» як єдине поняття [155, с. 23], зображують як загальні, так і особливі специфічні риси та властивості, які притаманні державно-владній реалізації права [805, с. 13], як синоніми, тобто взаємозамінні [856], що дає підстави вважати протиставлення вказаних понять штучним.

Поряд з цим використовуються і такі поняття як «правозастосування», «застосування норм права» та «правозастосовна діяльність» в зіставленні як загальне й окреме, частини й цілого [84, с. 15]. Поняття «правозастосування» – це специфічна форма право реалізації, пов'язана з реалізацією владної компетенції [784, с. 8; 84, с. 15], «застосування норм (норми) права» – це повна реалізація норми в акті застосування; а випадки, які потребують послідовного здійснення численних актів застосування норм права, та поетапно вчинювані в рамках акта застосування правової норми дії – «правозастосовна діяльність» [84, с.15], «застосування права» виражає сутність такого виду реалізації права, «правозастосовна діяльність» – його зміст, а «правозастосовний процес» – форму [302, с. 8].

У радянській юридичній науці поняття «правозастосовна діяльність» (правозастосування) [155, с. 21-28; 13, с. 25-33; 499, с. 37; 815, с. 27] трактувалася як специфічна діяльність, владна

діяльність органів держави (чи інших уповноважених державою органів), які, використовуючи свої спеціальні повноваження, видають акти індивідуального значення на основі норм права, вирішуючи, по суті, ті чи інші конкретні питання багатогранного життя суспільства. У сучасний період поняття, зміст, ознаки правозастосовної діяльності висвітлені в рамках єдиного, усталеного в пострадянській правовій науці підходу [730, с. 452; 681, с. 321; 589, с. 68; 237, с. 361; 275, с. 12].

Розуміння правозастосовної діяльності пов'язується з видовими чи родовими ознаками, серед яких виразно простежується вказівка на «владний (державно-владний) творчий характер, який зумовлює імперативність і варіативність її результатів; її реалізація на засадах законності, ефективності, доцільності й обґрунтованості (доказовості); нормативна регламентованість меж власного розсуду правозастосувача, а також порядку й форм її здійснення» [85, с. 35]. Враховуючи сучасні реалії, «владне» не означає «державне», а скоріше встановлене законом або нормативними правовими актами.

Сучасне розуміння поняття правозастосування збігається з наведеним вище [67, с. 13; 212, с. 14; 399, с. 10; 84, с. 15]. Здебільшого простежується акцентування на таких ознаках як «процесуально-процедурні форми», «кваліфікація й вирішення конкретних життєвих випадків», «особливе коло суб'єктів (державні органи та деякі недержавні організації, їх посадові особи)». Розглядають її як «різновид управлінської діяльності» [399, с. 10], «піднормативної діяльності компетентних суб'єктів із видання конкретизованих й індивідуалізованих владних приписів (індивідуальної регламентації) та забезпечення їх видання й фактичної реалізації (правозабезпечення), здійснювана на засадах доцільності, справедливості й обґрунтованості» [84, с. 15].

М. Гнатюк виокремлює комплексний характер, що передбачає можливість здійснення правозастосування паралельно з дотриманням, виконанням і використанням; у деяких випадках є необхідною організаційною передумовою реалізації норм права; творчий характер [145, с. 95-102], «її активний характер» [722, с. 159], «здійснюється спеціально уповноваженими державою

органами в межах наданої компетенції; має державно-владний характер; протікає в особливих, встановлених нормативними актами формах і з дотриманням певних процедур; втілюється на основі та на виконання правових норм; повинна здійснюватися з дотриманням основних принципів правозастосування; результатом діяльності із застосування права є винесення і виконання індивідуально-конкретних приписів (правозастосовного акта) або підзаконних нормативно-правових актів» [14, с. 145; 399, с. 6].

Зазначені поняття є неоднозначними, але їх аналіз дав можливість сформувати уявлення про правозастосовну діяльність, як опосередковану форму реалізації функцій сучасної держави Україна. Така діяльність здійснюється шляхом створення та об'єктивації індивідуально-правових приписів в актах-документах (інколи актах-діяннях), що спрямовані на досягнення юридичних наслідків для персоніфікованих суб'єктів. При цьому вона є прерогативою уповноважених суб'єктів й спрямована на створення індивідуального формально-обов'язкового правила поведінки, яке об'єктивується в акті застосування права і регулює конкретну соціальну ситуацію; його чинність вичерпується фактом застосування; правозастосовні акти зумовлюють виникнення, зміну, припинення правовідносин.

Тож правова природа правозастосовної форми реалізації функцій сучасної держави виявляється в таких її основних ознаках, зокрема: 1) вона є способом індивідуалізації, конкретизації нормативно-правових положень в яких зафіксовані завдання та функції сучасної держави, механізми їх здійснення; 2) вона здійснюється органами держави, державними підприємствами та установами через закріплення у чинних джерелах права повноважень щодо реалізації завдань і функцій сучасної держави; 3) має визначений процесуально-процедурний порядок, складається із відповідних стадій; 4) спрямована на створення правозастосовного акту як передумови реалізації передбаченими нормами права завдань та функцій держави.

Таким чином, правозастосовна форма реалізації функцій сучасної держави – це діяльність уповноважених суб'єктів, що

спрямована на створення актів застосування права в яких конкретизуються нормативно-правові приписи щодо функцій сучасної держави Україна.

Зазначене формулювання оптимально відображає основні аспекти в розумінні правозастосовної форми реалізації функцій держави Україна на сучасному етапі. Її основною метою є ефективність правового регулювання, зокрема і в частині реалізації функцій сучасної держави Україна, у межах і спосіб, які співмірні з конституційними засадами функціонування держави Україна. Це означає, що практична реалізація функцій сучасної держави Україна спонукає до врахування впливу факторів на правозастосовну форму, зокрема ціннісно-орієнтаційних та інституційно-функціональних.

Реалізація функцій держави суб'єктами (органами держави, державними підприємствами та установами) уповноваженими на їх виконання має відповідати ціннісним засадам, які об'єктивують конституційну модель держави Україна. В інакшому випадку, як вважає С. Данілов, «вона знецінюється в очах соціуму й перетворюється з життєдайної сили на руйнівну» [175, с. 11-13].

Нині, «світова спільнота знову звертається до аксіологічного усвідомлення фундаментальних підвалин свого існування, пошуку глобальних єднальних цінностей. Так Організацією Об'єднаних Націй ініційовано розробку «Хартії взаємодії країн та цивілізацій» своєрідного зведення пріоритетних фундаментальних цінностей взаємодії людини суспільства держави» [595, с. 73-74].

В. Климончук зазначає, що в сучасній Україні цінності в системі «політичне громадянське життя» формуються відповідно до логічної схеми: «держава (інституції) суспільство (нація) індивід», на відміну від новоєвропейських традицій: «індивід суспільство (нація) держава (інституції)»
[287, с. 7].

Держава Україна й до нині поєднує як традиційні, так і модернізуючі процеси функціонування, що в свою чергу впливає на раціональність її організації, ефективність реалізації її функцій

в правозастосовній формі. Зокрема, такий стан. Я. Щепаньскій схарактеризував як дезорганізований. Він розуміє дезорганізацію перехідного суспільства та його правової системи, як сукупність соціальних процесів, що призводять до такого: «дії, що відхиляються від норми й оцінюються негативно, перевищують допустиму межу, погрожуючи встановленому течією процесів колективного життя. Вона полягає в дезінтеграції політико-правових інститутів, які не виконують завдань, для яких вони створені, ослабленні механізмів формального і неформального контролю, нестійкості критеріїв оцінок, появі зразків поведінки, що суперечать зразкам, визнаним допустимими» [793].

Держава відіграє роль головного реформатора з одночасним розмиванням радянської ціннісної системи, що позначиться на поступовій переорієнтації влади з власних потреб на вимоги суспільства [526, с. 6].

В цьому контексті Р. Калюжний вважає, що першочерговим залишається вдосконалення ідеології правозастосування і її постійного роз'яснення потенційним адресатам. Ідеологію він в цілому трактує як сукупність ідей, поглядів, принципів, цінностей, що відображають відношення її носіїв до реальної дійсності [265, с. 8].

Підтримуємо О. Семенченко в тому, що ціннісні орієнтації, норми і мотивації поведінки, є одним з вирішальних факторів як для активізації діяльності групи інтересів, так і для її ефективності [663, с. 5].

Нині є потреба в тому, щоб правозастосовні інституції держави були, як зазначає А. Волощук, ближчими до потреб і запитів людей, підконтрольними народові, прозорими, ефективними, побудованими на наукових принципах, а пріоритетом їх діяльності було служіння суспільству й національним інтересам [120, с. 7-8].

Таким чином, демократична модель правозастосовної форми реалізації функцій сучасної держави Україна співвідносна з її політико-юридичним ідеалом, який є одним зі способів виразу і конкретизації правової ідеології та її правових цінностей, які

визначають спроможність впорядковувати суспільне життя, дотримувати балансу інтересів держави й індивіда тощо.

Зважаючи на міжнародні процеси, в яких Україна є безпосереднім учасником, то суттєвим фактором впливу на правозастосовну діяльність є й вплив європейських демократичних цінностей.

Лісабонським договором вводиться поняття «цінності Союзу». Так, у ст. 2 Договору про Європейський Союз зазначено: «Союз заснований на цінностях поваги людської гідності, свободи, демократії, рівності, правової держави й дотримання прав людини, включаючи права осіб, що належать до меншостей. Ці цінності є загальними для держав-членів у рамках суспільства, що характеризується плюралізмом, недискримінацією, терпимістю, справедливістю, солідарністю й рівністю жінок і чоловіків; принцип гласності (абзац другий ст. 1)» [273, с. 88].

У державах Західної й Центрально-Східної Європи неухильне дотримання законів, процедур і, взагалі демократичних засад та цінностей є визначальним фактором впливу на діяльність всіх державних органів. Такі цінності-принципи відрізняються від інших принципів права Європейського Союзу рівнем і суворістю захисту у випадку їх порушення.

Ціннісний фактор є важливим для процесу реалізації функцій держави Україна в правозастосовній формі, оскільки в ньому відбувається індивідуалізація змісту завдань, функцій держави, механізмів їх здійснення зафіксованих в джерелах права. Тож утвердження визнаних демократичних засад та принципів правової держави є цінностями, які відіграють роль орієнтиру до досягнення ефективності правозастосовної форми.

На думку М. Борисенко, принципи правозастосовної діяльності є юридичними орієнтирами, які тим чи іншим чином спрямовують діяльність суб'єктів у сфері правозастосування. До таких принципів автор відносить принципи справедливості, обґрунтованості, законності, доцільності та верховенства права, які на його думку в повній мірі відображають природу та закономірності даної сфери діяльності, її органів і посадових осіб,

громадян і їх об'єднань, недержавних утворень з метою правильного вирішення індивідуально-конкретних правових ситуацій [82, с. 25-27].

Юридична література містить низку різноманітних принципів правозастосовної діяльності.

Наприклад, Р. Калюжний вважає, що принцип верховенства права, який ґрунтується на визнанні прав і свобод людини та громадянина найвищою цінністю, спрямовує діяльність правозастосовних органів на захист прав і свобод від будь-яких посягань шляхом своєчасного та якісного розгляду юридичних справ, забезпечують пріоритетність прав і свобод людини та громадянина над інтересами держави. Завдяки принципу обґрунтованості досягається всебічне та повне дослідження всіх фактичних обставин, необхідних для прийняття рішення. У свою чергу, принцип законності покликаний забезпечити прийняття цього рішення з дотриманням встановленої законом форми (вирок, рішення, наказ тощо) та його відповідність диспозиції чи санкції правової норми, що застосовується. Використання принципу доцільності слугує прийняттю справедливого, оптимального та ефективного рішення, зміст якого максимально відповідає межам норм права, що застосовується уповноваженим органом. Керуючись принципом справедливості, забезпечується безсторонність та послідовність при застосуванні права, неупередженість при розгляді справи та прийнятті рішення [265, с. 10].

Інші автори здебільшого виокремлюють принципи добросовісності, розумності, пропорційності та своєчасності [736, с. 268-269; 739, с. 167-168].

Принцип справедливості є важливим для правозастосовної форми реалізації функцій сучасної держави. Хоча як зазначають дослідники, такий принцип «сам по собі не дає можливості детально врегулювати суспільні відносини, проте він слугує правильному розумінню сутності правових норм та їх правильному застосуванню» [285, с. 30-33; 484, с. 12]. Під справедливістю розуміється одна з основних засад права; вона є вирішальною у визначенні його як регулятора суспільних

відносин, одним із загальнолюдських вимірів права. Така констатація міститься у Рішенні Конституційного Суду України від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004 у справі про призначення судом більш м'якого покарання [633, с. 41].

О. Скакун характеризує принцип справедливості як відповідність між діянням і винесеним рішенням у справі: а) неупереджено (об'єктивно) ставитися до дослідження обставин справи, осіб, які беруть участь у ній, остаточного рішення; б) приймати рішення, що узгоджується з принципами моралі, загальнолюдськими цінностями, власними моральними переконанням та суспільства загалом у тому випадку, коли законом передбачені різні варіанти вирішення (тобто якщо є відносно визначені й альтернативні санкції) [681, с. 419-420].

Принцип доцільності розуміють як «врахування конкретних умов застосування того чи іншого нормативно-правового акта, прийняття до уваги особливостей конкретної ситуації в момент винесення рішення, вибір найбільш оптимального варіанту реалізації правових вимог у тих чи інших конкретних обставинах, зміст конкретного правозастосовного рішення не в усіх випадках випливає безпосередньо з нормативного припису. Ця обставина об'єктивно зумовлює існування принципу, що полегшує знаходження суб'єктом правозастосування, найбільш оптимального, найдоцільнішого у кожному конкретному випадку рішення» [203, с. 18].

Вважається, що «принципи добросовісності та пропорційності, як складова принципу верховенства права, принцип розумності є одним з універсальних принципів, що визначають характер права в цілому, окреслює в певній ситуації лише коридор можливостей, не визначаючи конкретний варіант поведінки, але має на меті захист правової системи від явно нерозумних моделей поведінки та визнає всі інші такими, що йому не суперечать» [390, с. 5].

Сутність принципу законності полягає втому, що процес реалізації змісту функцій держави у правозастосовній формі відбувається відповідно до законодавчо встановленої процедури та у межах, передбачених законом. Суб'єкт уповноважений на

виконання функцій держави у правозастосовній формі, «має керуватися нормою (сукупністю норм) права, які безпосередньо торкаються розглядуваної справи, діяти у межах своєї компетенції, не ухилятися від застосування норми, а також не зупиняти дію норми довільно з певного приводу (застаріліcть, невідповідність місцевим умовам тощо) або під впливом особи (органу), не уповноваженої на те законом, а в разі порушення встановленого порядку, нести юридичну відповідальність» [481, 32-36].

Принцип гласності обґрунтовується як оприлюднення змісту й результатів правозастосовної діяльності для забезпечення права на отримання правдивої інформації про діяльність держави, відкритості рішень і дій владних суб'єктів [735, с. 199].

Наведені варіації принципів, що лежать в основі реалізації функцій держави у правозастосовній формі, вказують на їх залежність від загальних принципів права та «значущість у процесі вирішення юридичних справ на підставі принципів права, який на відміну від загального процесу застосування правових норм і навіть порядку дій при аналогії закону, є набагато складнішим рівнем застосування права, що обумовлено відсутністю конкретного нормативно-правового припису» [845, с. 10]. В. Карташов наголошує, що правозастосування як важливий засіб, який забезпечує реалізацію права, заснований на його вимогах, містить в собі всі основні цінності, притаманні праву [268, с. 145].

Подібну позицію висловлюють й інші. Так, В. Кудрявцев, В. Никитинский, И. Самощенко, В. Глазирин вважали, що право закріплює та охороняє численні цінності суспільного життя свободу, справедливість, життя, здоров'я, гідність, працю, сім'ю, тому правозастосування є безпосередньо інструментом забезпечення реалізації цих загальних людських цінностей та погодження інтересів. Відповідно цінність правозастосування полягає в тому, що саме ця юридична діяльність покликана «обслуговувати» процес реалізації права. Ціллю

правозастосування є забезпечення ефективного впливу права на суспільні відносини [222, с. 119].

Аналіз різноманітних поглядів на принципи правозастосовної діяльності та сформоване уявлення про правозастосовну форму реалізації функцій сучасної держави сприяли виокремленню принципів, які будуть основою для ефективної реалізації функцій сучасної держави Україна. До них слід віднести, зокрема: принцип верховенства права, законності, професіоналізму, гуманізму, транспарентності, респонсивності. Така конфігурація принципів правозастосовної форми реалізації функцій сучасної держави Україна, є відображенням не лише її якості, а й її необхідності. За якістю правозастосовної форми визначається рівень правової культури, стан законності та правопорядку в державі, а в світлі інтеграції у європейську спільноту вона виступає «лакмусовим папірцем» дотримання демократичних принципів, принципів правової держави у процесі реалізації її завдань, на які спрямовані функції держави Україна. Тому, за відсутності концепції правової політики, яка б співвідносилася з політико-юридичним ідеалом держави як частина і ціле, вони можуть бути орієнтиром для уповноважених суб'єктів. Хоча саме правова політика з «урахуванням загроз і висновків глобалізації має визначати пріоритетні напрями юридичного забезпечення національних інтересів країни» [798, с. 5].

В Україні й до нині, спостерігається переважна роль правотворчих форм в реалізації функцій держави при заниженій значущості інтерпретаційно-правової, правозастосовної форми. Це створює дисбаланс між рівнем формалізації і фіксації змісту завдань, функцій держави, механізмів їх здійснення в джерелах права і ступенем їх практичної реалізації й надалі. Зазначене посилює нігілістичні настрої у громадян, знижує авторитет державної влади, не сприяє становленню законності і правопорядку в суспільстві. Причина цього криється у недостатньому усвідомленні того, що правова політика за умови максимальної єдності правотворчої і правозастосовної політик, як її складових, здатна бути впорядником у досягненні ефективності

реалізації функцій держави Україна та її мети. Такий документ, має відігравати роль правового засобу організаційно-правового, методологічного та технологічного забезпечення процесу реалізації функцій держави, не тільки у правозастосовній формі, на рівні європейських стандартів. Тож правова політика є одним із факторів позитивного впливу на процес здійснення функцій держави у правозастосовній формі та основою правозастосовної політики.

Підсумовуючи, слід наголосити на важливості ціннісно-орієнтаційних факторів для процесу реалізації функцій сучасної держави у правозастосовній формі, значення яких полягає у виробленні та укоріненні в свідомості правозастосувача ціннісних орієнтирів, що містяться в принципах правозастосовної форми, допустимих методах діяльності, забезпеченні ефективності реалізації функцій сучасної держави, що знаходить свій вияв у відповідності правозастосовної практики офіційно проголошеним демократичним принципам, утвердженню законності, рівноправності, гуманізму, поваги і захисту прав і свобод особистості, невідворотності юридичної відповідальності, формуванню професіоналізму, порядності, відданості ідеалам добра і справедливості тощо.

Досягнення мети сучасної держави Україна, в рамках реалізації своїх функцій, відбувається шляхом підвищення ролі інституційного фактора в забезпеченні реалізації функцій держави. Процес децентралізації також впливаєна здійснення функцій держави у правозастосовній формі.

В сучасних умовах цей вплив виявляється в процесі впровадження нових соціально-політичних інститутів у національне законодавство та їх функціонування через правозастосовну діяльність, вважає Л. Кельман. На думку автора, це передбачає передачу, делегування владних повноважень від органів держави до органів приватного спрямування, таким чином, відбувається децентралізація системи виконавчої влади держави при одночасному визнанні нововведених соціально-політичних інститутів на рівні міжнародної спільноти демократичними [275, с. 15].

Однак, необдумане реформування інститутів може спричиняти дисбаланс владних повноважень, неефективну інституціоналізацію, руйнування інституціональних зв'язків, призводити «до збільшення кола суб'єктів правозастосовної діяльності шляхом зменшення кількості суб'єктів публічно-правового характеру та збільшення кількості приватноправових суб'єктів, що призводить до можливості визнання як суб'єкта правозастосовної діяльності фізичної та юридичної особи громадянина. Таким чином, під впливом соціально-політичних факторів питома вага публічних норм знижується і зростає питома вага приватних норм» [274, с. 45].

В чинних джерелах права відсутнє легалізоване поняття правозастосовної діяльності, а в юридичній літературі – одноманітне його розуміння. З аналізу цих понять зокрема випливає, що правозастосовна діяльність властива тільки компетентним державним органам або їх посадовим особам і ніяким чином не може здійснюватися громадянами чи недержавними організаціями [109, с. 501; 218, с. 190; 85, с. 23].

Попри це, суб'єкти правозастосовної діяльності наділені повноваженнями, що здійснюють в сфері застосування права шляхом управління процесами державно-владної реалізації правових норм з метою їх максимальної відповідності суспільним інтересам.

Е. Додин вважає, що державно-владне уповноваження є тим чинником, який перетворює суб'єкта управлінських відносин на суб'єкта правозастосування і виражається в наданні йому визначеної правозастосовної компетенції. Лише носій державної влади спроможний здійснити такий акт соціального управління як реалізація загальних державних настанов у конкретних обставинах [204, 37-39].

М. Гнатюк стверджує, що про державно-владний характер правозастосування також свідчить: а) односторонність волевиявлення органу наділеного владними повноваженнями, адже, для застосування права не обов'язкова двостороння угода, а зміст ухваленого рішення не залежить від бажання осіб, яким воно адресується; б) категоричність передбаченого цим актом

веління; в) обов'язковість владних рішень для виконавців, підкорення їх волі; г) забезпеченість та охорона таких рішень силою морального, громадського впливу та силою державного примусу [144, с. 47].

Хоча питання про суб'єктний склад правозастосовних відносин має полемічний характер, та розширення кола суб'єктів правозастосовної діяльності зовсім не означає, що правозастосовна форма реалізації функцій сучасної держави втрачає державно-владний характер, оскільки залучення до процесу застосування права з метою реалізації функцій сучасної держави відбувається лише на підставі закону й лише уповноваженими державою на виконання функцій суб'єктами.

При цьому як правило визначається: а) коло юридично значущих справ, у розгляді та вирішенні яких суб'єкти уповноважені на виконання функцій сучасної держави можуть брати участь; б) їх реальні повноваження та завдання в процесі розгляду й вирішення цих справ; в) види і методи правозастосовної форми. Це дозволить чітко визначити коло суб'єктів (органів держави, її підприємств, установ) уповноважених на виконання функцій сучасної держави у правозастосовній формі.

Важливим чинником впливу на процес реалізації функцій сучасної держави у правозастосовній формі, є прогнозування, оскільки це явище динамічне і рухливе. Правозастосовна форма реалізації функцій сучасної держави не може бути ефективною, якщо практика правозастосування буде йти попереду неї. Обов'язковою умовою її ефективності є випереджувальна формалізація дійсності. Прогнозування має передбачати: 1) визначення кола суспільних відносин, які підпадають в майбутньому під вплив правозастосовної діяльності; 2) визначення шляхів подальшого вдосконалення чинного законодавства; 3) визначення ролі правозастосовної форми правової діяльності в тих чи інших сферах суспільного життя; 4) визначення ефективності дії окремих її форм в залежності від змін в різних сферах суспільного життя; 5) визначення наслідків дії принципів в контексті загальної динаміки суспільного

розвитку; 6) визначення ймовірності зміни в кількісному аспекті антисуспільних явищ і процесів; 7) визначення шляхів подальшого зміцнення законності та правопорядку. Прогнозування в сфері правозастосовної форми підвищує її ефективність у реалізації функцій сучасної держави Україна та впливає на їх здійснення у правотворчій.

У свою чергу планування сприяє раціональному здійсненню функцій держави у правозастосовній формі. Його роль виявляється в активному впливі на об'єкт, реалізації прогнозу з урахуванням відповідних можливостей, виробленні реалістичної програми дій суб'єктів уповноважених на виконання функцій держави в правозастосовній формі, спрямованих на досягнення мети держави. У плані визначаються етапи, послідовність, темпи, терміни та засоби реалізації цілей. Результатом планування, в його формальному вигляді, є прийняття відповідних актів. Вихідними планами діяльності суб'єктів правозастосовної діяльності є відповідні нормативно-правові акти, перш за все закони, які визначають завдання діяльності суб'єкта, його повноваження. Тож правові норми є програмою дій суб'єктів, яким вони адресовані, а планування є похідним від відповідних нормативних приписів, має здійснюватися в рамках закону з метою забезпечення ефективності реалізації функцій сучасної держави Україна.

Означені фактори забезпечують стан керованості процесами застосування правових норм в яких зафіксовані функції держави. Такого стану можна досягти лише здійснюючи постійний правовий моніторинг за своєчасністю і точністю виконання поставлених завдань, а також вносячи необхідні корективи в процес реалізації функцій сучасної держави в правозастосовній формі, забезпечуючи його узгодженість і єдність.

Такі фактори сприяють єдності практики правозастосування, визначають її загальну спрямованість на вирішення тих обсягів і меж діяльності держави, які знайшли своє офіційне закріплення у відповідних повноваженнях, чинних джерелах права. Об'єктами моніторингового спостереження,

виступають й відповідні рішення Конституційного Суду України, спрямовані на подолання тих недоліків, які були виявлені в ході його здійснення.

Тож узгоджувальна роль таких факторів впливу на процес реалізації функцій сучасної держави у правозастосовній формі виявляється у потребах і можливостях практики правозастосовної форми (як шляхом ініціювання процесів прийняття відповідних юридичних норм, так і за допомогою запобігання законними засобами (консультації, пропозиції, розробка альтернативних варіантів законів)) впливати на появу джерел права, які не відповідають поставленим вимогам.

Важливим функціональним фактором впливу на правозастосовну форму є процес глобалізації. «Глобалізація впливає не стільки на право як явище, скільки на його теорію й відповідну методологію. При цьому автори не без підстав виходять із того, що під впливом процесу глобалізації з неминучістю будуть «видозмінюватися» старі правові теорії й виникати нові «правові моделі», в основу яких буде «закладена» нова правова культура, ідеологія, а також нова методологія пізнання людиною навколишнього правового середовища» [746, с. 6-22]. Таким чином, функціональні фактори впливу позитивно позначаються на ефективності процесу реалізації обсягів і меж діяльності держави конкретизованих у повноваженнях суб'єктів, що здійснюють правозастосовну діяльність.

В єдиному процесі реалізації функцій сучасної держави Україна, правозастосовна форма постає як особлива правова діяльність з реалізації суспільних інтересів; як інструмент підвищення ефективності дії права; як специфічна діяльність, яка в залежності від повноважень правозастосовних суб'єктів об'єктивується в різні види задля реалізації функцій держави.

Всі явища об'єктивної реальності, в тому числі й правозастосовна форма, мають зміст і форму які взаємопов'язані між собою та не можуть існувати одне без одного. Зміст це сукупність елементів, процесів, зв'язків, що утворюють відповідний феномен, а форма спосіб зовнішнього вираження його змісту [791, с. 595]. Змістом правозастосовної форми є її

цілі, завдання, методи, а формою спосіб існування цього змісту, його зовнішній вираз. В цьому розумінні термін «форма правозастосовної діяльності» означає зовнішній вираз дій, що здійснюються органами державної влади з метою реалізації функцій держави. Форму діяльності визначають як дозволений чи урегульований правом спосіб діяльності органів управління в конкретній роботі [705, с. 30]. Зважаючи, що всі дії здійснюються органами державної влади уповноваженими Конституцією та законами України на виконання функцій держави, то їх зовнішній вираз буде окреслювати види правозастосовної форми.

В юридичній літературі дослідження таких видів є фрагментарним, малодослідженим. Зазвичай виділяють два види форм, зокрема: оперативно-виконавчу та правоохоронну [731, с. 348]. Існують інші підходи, за якими до форм правозастосовної діяльності відносять оперативно-виконавчу й правоохоронну; регулятивну та правоохоронну [361, с. 21; 352, с. 129]; оперативно-виконавчу (регулятивну) та юрисдикційну правозастосовчу діяльність [860, с. 69]; виконавчо-дозвільну (регулятивно-констатуючу і правоохоронну), заохочувальну та юрисдикційну [121, с. 28]; позитивну і юрисдикційну; виконавчо-розпорядчу та правоохоронну [271, с. 399]; судову, управлінську й адміністративну [816, с. 259]; оперативно-виконавчу та правоохоронну [735, с. 309]; оперативно-виконавчу, правоохоронну і правосуддя [237, с. 365; 278, с. 430]. Така ж ситуація спостерігається й серед наукових підходів, що свідчить про відсутність єдності в розумінні цього питання. При цьому, деякі автори виокремлюють правосуддя як форму правозастосування, посилаючись на Указ Президента України від 10 травня 2006 року № 361/2006, яким було схвалено Концепцію вдосконалення судівництва [564] для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів (юридичний план реформаційних дій у сфері судоустрою та здійснення судами ефективної правозастосовної діяльності).

У положеннях зазначеної Концепції передбачено, що судові рішення мають відповідати критеріям юридичної визначеності та однаковості практики. І це дуже на часі, адже

забезпечення однаковості практики однакового застосування законодавства у процесі здійснення правосуддя та врахування сучасних підходів до праворозуміння є одним із ключових і водночас найбільш дискусійних питань, які необхідно вирішити у ході судово-правової реформи.

Інші автори зазначають що діяльність «…обумовлена особливостями повноважень суб'єктів права і специфікою юридичної процедури, у формі якої протікає сама правозастосовна діяльність» [122, с. 82].

Тож виокремлення видів форм правозастосовної діяльності має базуватися на об’єктивних повноваженнях органів держави, її підприємств, установ у межах виконавчої та судової влади. Конституція та закони України чітко визначають повноваження зазначених суб’єктів. У їх повноваженнях конкретизовані завдання, функції сучасної держави, механізми їх здійснення, вони визначають тип здійснюваної ними правозастосовної діяльності, спрямованої на виконання функцій держави, яка обумовлена специфічними завданнями, метою держави. Тому такі органи держави, її підприємства та установи покликані створювати умови належної реалізації права, закріплення і реалізації функцій сучасної держави Україна. При визначенні видів правозастосовної форми необхідно враховувати всю їх сукупність та виділити основні з них, які є типовими та найбільш повно розкривають специфічні особливості цього процесу. Адже через правозастосовну форму створюються передумови для належної реалізації завдань і функцій сучасної держави Україна, а основними її видами є виконавчо-регулятивна, правоохоронна, судова та контрольна.

Слід зазначити, що правозастосовна форма характеризується складністю і багатоаспектністю прояву своїх властивостей і дослідження її місця і призначення в системі правових форм реалізації функцій сучасної держави може здійснюватися з різних точок зору. Специфіка кожної з виокремлених видів правозастосовної форми обумовлена наступними факторами: необхідністю практично реалізувати інтерес закріплений в правовій нормі і досягти результату (з

урахуванням динаміки функцій сучасної держави Україна); особливостями правозастосування, як специфічної форми реалізації права. Зазначеними факторами визначаються такі риси правозастосовної форми як: а) безпосередній зв'язок з процесами владної реалізації правових норм і діяльністю суб'єктів правозастосування; б) як елемент єдиної системи правових форм діяльності держави, правозастосовна форма постає як: 1) засіб приведення в дію і підвищення ефективності правотворчої діяльності; 2) характеризується самостійністю змісту, яка не збігається ні з правотворчою, ні з інтерпретаційно-правовою формою; в) саме на цьому рівні правозастосовна форма стає «реальною діяльністю», матеріалізуючись в діяльності органів правозастосування та здійснюючи безпосередній вплив на поведінку суб'єктів права. Це підкреслює особливу значущість правозастосовної форми, її здатність безпосередньо брати участь у процесі реалізації функцій сучасної держави Україна.

Правозастосовна форма реалізації функцій сучасної держави Україна спрямована на регулювання суспільних відносин, розв'язання завдань, реалізацію функцій сучасної держави Україна, а фактори впливу на неї є своєрідними правовими орієнтирами. Залежно від конкретної соціальної ситуації правозастосовна форма набуває різної специфіки.

4.2. Виконавчо-регулятивна правозастосовна форма

Потреба у виконавчо-регулятивній правозастосовній формі виникає коли реалізація правових норм, в яких закріплені суб'єктивні права і юридичні обов'язки громадян, неможлива без винесення суб'єктами (органами держави, її підприємствами, установами) уповноваженими на виконання функцій держави, відповідних рішень індивідуального характеру.

В юридичній літературі виконавчо-регулятивну правозастосовну форму, зазвичай, пов'язують виключно з діяльністю органів виконавчої влади, які зорієнтовані передусім на діяльність із виконання закону, але називають по-різному Трансформація сфер життєдіяльності держави зумовлює значні

сутнісні зміни у змісті правових понять, не є виключенням і виконавчо-регулятивна правозастосовна форма, яка перебуває у тісному діалектичному взаємозв'язку з правом, функціями сучасної держави Україна, суспільно-політичними процесами, глобальним впливом.

Я. Корнаї вважав, що для розуміння складних явищ мають значення характеристики системної парадигми, які вимагають діалектичного, системного, конкретно-історичного та міждисциплінарного підходів [318, с. 4-22].

Зважаючи на зазначене виконавчо-регулятивну правозастосовну форму слід розглядати з різних галузевих позицій, в тому числі й зі з'ясування поняття «виконавча влада», яке асоціюється з принципом поділу влади, закріпленим в ст. 2 Основного Закону [309]. Поняття «виконавча влада» замінило поняття «державне управління», яке використовується інколи й нині.

В. Борденюк вважає, що «основне суспільно-політичне чи функціональне призначення виконавчої влади полягає в організації виконання законів, хоча цим її сутність не вичерпується» [81, с. 344]. Насправді, органи виконавчої влади здійснюють свою діяльність у правотворчій та правозастосовній формі, хоча здебільшого на них покладаються завдання з виконання законів і лише частково щодо правотворчості.

На думку деяких авторів виконавча влада і державне управління є своєрідними сторонами – «статикою» і «динамікою» єдиного явища, яку зазвичай визначають як управлінську (або адміністративну) сферу діяльності держави [3, с.4-6]. Підтримуємо Ю. Фрицького, який зазначає, що навряд чи можливо, розглядати виконавчу владу і державне управління сторонами єдиної категорії «виконавча влада», з одної сторони, і «державне управління», як другу сторону, оскільки поняття «виконавча влада» набагато ширше за своїм змістом ніж державне управління [795, с. 72].

Державотворчі процеси в нашій країні зумовили дещо інше ставлення до поняття «державне управління», оскільки змінилася його сутність, принципи, завдання. Управління

(державне, публічне) розглядалося радянською наукою виключно крізь призму примусу, підпорядкування, що подекуди зустрічається і в сучасних працях [188, с. 243; 189, с. 15].

За цих умов управління виступає синонімом поняття «влада», що здебільшого визначається як спосіб (можливість) одностороннього впливу суб'єкта влади на об'єкт влади з метою примушення останнього до певної поведінки або утримання від вчинення дій [101, с. 116]. Проте таке розуміння сутності управління є лише одним з можливих варіантів.

В сучасній літературі поняття «державне управління» часом використовується як однопорядковий з поняттям «публічне управління», або «державне регулювання», під яким розуміється як діяльність державних органів виконавчої влади, яка полягає в організації виконання законів, здійсненні розпорядження ресурсами загальнодержавної власності з метою комплексного соціально-економічного розвитку, а також забезпечення реалізації державної політики у відповідних сферах життя.

В Стратегії реформування державного управління України на 2016-2020 роки схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24 червня 2016 р. № 474-р зазначено, що дієва система державного управління є одним з основних чинників конкурентоспроможності країни. Зниження адміністративного навантаження державного регулювання, покращення якості надання адміністративних послуг, забезпечення законності та передбачуваності адміністративних дій покращує позиції держави у світових рейтингах конкурентоспроможності [193].

«Державне управління діяльність держави (органів держави), спрямована на створення умов для реалізації функцій держави, основних прав і свобод громадян, узгодження різноманітних груп інтересів у суспільстві та між державою і суспільством, забезпечення суспільного розвитку відповідними ресурсами» [131, с. 4]. Майже цілком державне управління є формою практичної реалізації виконавчої влади.

Так, Н. Опришко під управлінською діяльністю держави пропонував розуміти одну з форм діяльності держави, що

здійснюється виконавчо-розпорядчими органами шляхом повсякденного керівництва економічними, соціально-культурними й адміністративно-політичними процесами [474, с. 6]. Вважається, що «правозастосування за своєю природою є управлінською діяльністю» [703, с. 77].

Важливе значення в управлінні мають такі складові: рішення, його реалізація (виконання), контроль (нагляд) за здійсненням рішення (включаючи, в першу чергу, охоронну функцію). Закладена у цій схемі логіка досить очевидна. Межа між законодавчою і виконавчою владами лежить у площині двох складових рішення і виконання. Метою діяльності виконавчої влади є забезпечення реалізації прав і свобод людини та громадянина. Мета у свою чергу вимагає чіткого визначення суто виконавчих функцій, які притаманні лише виконавчій владі та не збігаються з функціями інших гілок влади. [795, с. 74]. Функції відображають зміст діяльності виконавчої влади й характеризують її сутність» [55, с.15-16; 820, с. 24].

Вони здійснюються відповідно до положень Конституції України. Водночас демократичні зміни зумовили появу нової, регулятивної функції виконавчої влади, яка своєю сутністю більше нагадує координацію, направлену на впорядкування життя суспільства. Регулятивна функція виконавчої влади полягає у створенні умов, за яких забезпечується виконання законів: впорядкування, налагодження, визначення напрямів розвитку, підкорення певному порядку, встановлення чіткої взаємодії, створення умов нормальної роботи. Регулятивна функція виконавчої влади здійснюється у формі державного регулювання, яке не тотожне державному управлінню і реалізується виключно органами виконавчої влади [761, с. 110-113].

Втім деякі автори вважають, що функції виконавчої влади здійснюються суб'єктами не лише державної влади, оскільки можуть бути делеговані державою органам місцевого самоврядування, окремим недержавним інститутам (наприклад, деяким громадським організаціям) [191, с. 10-11].

У теорії управління, державне регулювання – це «сукупність інструментів, за допомогою яких відповідні органи держави на базі законодавства та в межах своєї компетенції здійснюють вплив на процес функціонування тієї чи іншої сфери суспільного життя [334, с. 324]. Існують й інші подібні визначення. Втім попри різні підходи до його змістовного наповнення, сформувалося розуміння, як спонукально-практична діяльність регуляторного характеру, направлена на досягнення чітко визначених цілей загальнодержавного значення [694, с. 3].

Державне регулювання здійснюється як на підставі правотворчих актів, так і актів правозастосування, які приймаються органами виконавчої влади.

За своїм змістом і спрямованістю, формами регулятивної функції виконавчої влади (державного регулювання) є правотворча, правозастосовна та інші.

Етимологічно термін «регулятивна» походить від латинського слова «regulare» «спрямування, впорядкування», означає – упорядкування, приведення чогось у відповідність з чимось; впорядковувати що-небудь, керувати чимось, підкоряючи його відповідним правилам, певній системі [693, с. 481], «діяльність» – це застосування своєї праці до чого-небудь [693], «виконавча» – виконання рішень, постанов, директив, здійснюють керівництво чимось [691, с. 63].

Необхідність у застосуванні закону у формі регулятивної діяльності виникає у випадках, коли реалізація правових норм, що встановлюють суб'єктивні права і юридичні обов'язки громадян, неможлива без винесення компетентними органами відповідних владних рішень. Означене підтримується й іншими авторами [282, с. 13].

Тож регулятивні правовідносини виникають на основі юридичних дозволів і втілюються в правомірних діях суб'єктів, регулюючи відповідні суспільні відносини. Вона належить до правової форми, набуваючи свого вираження в актах державного управління ненормативного характеру індивідуального значення (реєстрація, ліцензування та патентування, сертифікація і стандартизація, видача дозволу). Особливість правозастосовної

форми державного регулювання полягає в тому, що вона може бути застосована органами державної влади тільки у взаємовідносинах із фізичними та юридичними особами за наявності певних умов, визначених у законодавстві України.

У літературі такий вид правозастосовної форми правової діяльності називають по-різному, виконавчою [109, с. 18], управлінсько-виконавчою (управлінською) [816, с. 259; 473, с. 6; 414, с. 15; 452, с. 6], оперативно-виконавчою [361, с. 21; 352, с. 129; 860, с. 69; 735, с. 309; 237, с. 365; 278, с. 430], виконавчо-дозвільною (виконавчо-розпорядчою) [121, с. 28], установчо-розпорядчою [212, с. 16] правозастосовною діяльністю.

Виконавчу діяльність трактують як «вид опосередкованої форми реалізації права, процес здійснення владної діяльності органами держави і посадовими особами щодо втілення в життя норм права, результатом якої є акт застосування права» [109, с. 18], «це перш за все владна оперативна діяльність державних органів із реалізації приписів норм права шляхом створення, зміни чи припинення конкретних правовідносин на основі цих норм із безпосередньою метою їх реалізації, це позитивне правозастосування» [325, с. 146].

Управлінсько-виконавча діяльність – це «заснована на законах оперативна, повсякденна реалізація органами виконавчої влади функцій держави в сферах розвитку економіки та культури, соціального забезпечення та охорони здоров'я, транспорту і зв'язку, охорони громадського порядку і оборони країни тощо» [414, с. 15] «діяльність держави, що здійснюється виконавчо-розпорядчими органами шляхом повсякденного керівництва економічними, соціально-культурними й адміністративно-політичними процесами [473, с. 6], «підзаконна діяльність органів виконавчої влади, що спрямована на практичну організацію нормального життя суспільства і забезпечення особистої безпеки громадян, створення умов для їх матеріального, культурного та духовного розвитку; позитивна, організаційна та творча діяльність органів виконавчої влади, що здійснює господарське, соціокультурне і державно-політичне керівництво» [452, с. 6].

Оперативно-виконавча правозастосовча діяльність спрямована на вирішення питань, пов'язаних з правомірною поведінкою суб'єктів. Суть оперативно-виконавчої діяльності зводиться до того, що застосовується диспозиція норми права, яка містить позитивний зміст [860, с. 77]. Застосування права у сфері оперативно-виконавчої діяльності має регулятивний характер. Вона припускає вирішення різнобічних питань, що виникають у процесі управління суспільством, владну творчу діяльність державних органів і посадовців щодо здійснення заходів, які є об'єктом тієї або іншої функції сучасної української держави [398, с. 60]. Вважається, що основне призначення оперативно-виконавчої правозастосовної діяльності, полягає в прийнятті правових актів індивідуального характеру, завдяки яким щоденно організовується фактична діяльність органів державного управління.

Під установчо-розпорядчою пропонується розуміти «владну оперативну діяльність державних органів, посадових осіб та організацій в межах їх повноважень по реалізації правових норм шляхом створення, зміни та припинення правовідносин на підставі відповідних норм і з безпосередньою метою їх реалізації» [212, с. 7].

Виконавчо-дозвільна (виконавчо-розпорядча) форма застосування права спостерігається в повсякденній роботі органів влади і управління всіх рівнів по вирішенню, в межах їх компетенції, юридичних питань управління в сфері економіки, побуту, культури, освіти та інше (рішення компетентних органів про відведення земельної ділянки для будівництва, призначення громадянину пенсії, видачу ордера на квартиру й інше) [710, с. 222].

В. Сиринько вважає, що «у широкому значенні – це прийняття органами виконавчої влади на підставі норм закону, підзаконних нормативно-правових актів, що визначають механізм реалізації конкретних законодавчих приписів, що розмежовують повноваження відповідних виконавчо-розпорядчих структур [674, с. 5]. У її вузькому розумінні їй властиві специфічні ознаки, які дають змогу виокремити її від

інших форм державної діяльності: виконавчо-розпорядча діяльність, яка має загальнодержавний характер, тобто охоплює всі, що мають значення для держави, сторони життя суспільства; діяльність є виконавчою стосовно діяльності, що здійснюється органами державної влади; діяльність є активною та цілеспрямованою, здійснюється стосовно найважливіших сфер життя суспільства й у порядку загального та оперативного керівництва; поєднує в собі основне призначення державного управління (втілення у життя вимог законів) із діяльністю, яка стосовно органів влади, суду і прокуратури характеризується як внутрішньоорганізаційна; має яскраво виражений організаційний зміст, завдяки чому досягається регулювання і координація спільної роботи людей; здійснюється повсякденно, безупинно, тобто виконавча діяльність означає втілення в життя вимог загальних норм і правил, що встановлюються органами державної влади як у центрі, так і на місцях; має юридично-владний або розпорядчий характер; є підзаконною діяльністю, тобто закон безпосередньо або в остаточному підсумку визначає її спрямованість, головні засоби досягнення цілей; вона здійснюється на основі закону шляхом застосування загальних норм до конкретних обставин, що виникають у сфері управління; ця діяльність реалізує вимоги закону в різних варіантах: від виконання прямих велінь закону до правотворчої діяльності, що заснована на законі встановлення юридично обов'язкових правил поведінки, тобто правових норм внутрішнього (обов'язкові для підлеглих) і зовнішнього (обов'язкові для непідлеглих) характеру; на практиці проявляється в розробці органами державного управління програм управління (управлінських рішень), у визначенні основних напрямів функціонування всіх елементів системи державного управління, в оперативному регулюванні поточних управлінських зв'язків, що мають за мету реалізацію програм управління, у перевірці виконання і контролі (нагляді) за функціонуванням системи управління та всіх її елементів; містить у собі безпосереднє, безупинне, повсякденне й оперативне керівництво об'єктами управління та їх взаємозв'язками. У цьому керівництві й полягає підсумок

провідного впливу в державно-правовому розумінні, сенс реалізації виконавчих завдань у процесі державного управління [473, с. 183].

Для виходу до нового розуміння правових і державних явищ необхідне використання таких парних категорій, як легітимація і проблематизація. При цьому необхідно розрізняти легітимацію закону, засновану на ідеях справедливості, і легітимацію наукового висловлювання, яка має за основу ті правила, які його узаконюють [459, с. 9]. У процедурах легітимації ті чи інші форми соціального досвіду затверджуються в якості допустимих, адекватних і санкціонованих, у той час як проблематизація піддає сферу соціальної предметності сумніву і змушує шукати шляхи до нової інтерпретації цієї сфери. Звідси виходить, що процедура проблематизації направляє культурний процес в сторону нового розуміння явищ, які розглядаються [165, с. 278]. Про необхідність використання проблематизації для пізнання метатеорії науки стосовно теорії держави та права і в зв'язку з особливостями її назви, об'єкта і предмета пише О. Скакун [679, с. 30]. Використання проблематизації дозволить дослідити процес реалізації функцій сучасної держави Україна у виконавчо-регулятивній правозастосовній формі в аспектах її сучасного прояву як предмета рефлексивного осмислення і раціонального аналізу. Тому використання процедури проблематизації сприятиме виходу на нове розуміння виконавчо-регулятивної правозастосовної діяльності в межах реалізації функцій сучасної держави.

Поняттєва зрозумілість виступає якісною ознакою отриманих наукових результатів, тому передбачає звернення до тлумачних джерел з метою отримання етимологічної сутності понять «виконавча», «оперативна», «дозвільна», «розпорядча», «установча», які вживаються авторами у співвідношенні з поняттям «діяльність». Адже значення понять зумовлюється не формою слів і не способами донесення їх змісту. Ці значення залежать від визначеності того, що стоїть за словами, назвами чого вони є. За поняттями стоять реальні об'єкти, які є

концептуальними значеннями, відображенням реальної дійсності у сутності явища.

Так, в літературі під «діяльністю» розуміють застосування своєї праці до чого-небудь [693], «виконавча» виконання рішень, постанов, директив, здійснюють керівництво чимось [638, с. 63]; «оперативна» така, що безпосередньо здійснює що-небудь, виконує якесь завдання; правильно і швидко виконує ті чи інші практичні завдання; «дозвільна» яка містить дозвіл на здійснення чого-небудь; «розпорядча» давати розпорядження, наказ; «установча» яка має завданням організацію чого-небудь, призначений заснувати що-небудь [693].

Аналіз явища виконавчо-регулятивної діяльності та змісту наукових поглядів з різноманітними підходами до її розуміння дав можливість дійти до наступного. У юридичній літературі спостерігається одностайність у розумінні сутності виконавчо-регулятивної правозастосовної форми. В основному в поняттях спостерігається акцентування, зокрема на загальнодержавному, владному, оперативному характері, яка властива органам виконавчої влади, але без з'ясування їх лексичного значення (що впливає на формування понятєвого апарату юридичної науки загалом). Категорійно-понятєвий апарат відображає зміст діяльності органів держави виконавчої гілки влади та інших повноважних суб'єктів, яка набуває певних форм в залежності від покладених на них завдань, наданих повноважень обумовлених функціями держави. На важливості правильного найменування речей, ще свого часу наголошував великий Конфуцій, вважав його наріжним каменем добре організованого суспільства. Тож очевидною є вербальна некоректність у формуванні понять, зокрема таких як: виконавча, управлінсько-виконавча (управлінська), оперативно-виконавча, виконавчо-дозвільна (виконавчо-розпорядча), установчо-розпорядча правозастосовна діяльність. Так, наприклад деякі автори виділяють такі види організаційно-розпорядчої (оперативно-виконавчої) форми правозастосування як: а) установче провадження; б) провадження по здійсненню оперативної діяльності органів управління; в)

реєстраційні дії; г) розгляд справ і прийняття рішень, пов'язаних з реалізацією суб'єктивних прав громадян [213, с. 60].

Узагальнення сприяло формуванню уявлення про виконавчо-регулятивну правозастосовну форму. Тож сутність цієї діяльності відображає діяльність спеціально уповноважених на виконання функцій держави органів, яка полягає в організації виконання нормативно-правових актів, в яких зафіксовані функції держави, здійсненні повсякденної фактичної діяльності реєстраційного характеру тощо, розпорядження ресурсами загальнодержавної власності з метою комплексного соціально-економічного розвитку, шляхом винесення правозастосовних актів для вирішення конкретної справи індивідуального характеру у відповідних правовідносинах, що охоплюються функціями держави. Використання логіко-семантичного методу шляхом фіксації різнотипних зв'язків і їх переосмислення через порівняння та зіставлення дозволило пізнати значення поняття «виконавчо-регулятивна правозастосовна форма» у його порівнянні з фактичною такою діяльністю, на його основі сформувати поняття. Не заперечуючи ймовірного суб'єктивізму, поняття «виконавчо-регулятивна правозастосовна форма» вербалізує сутність такої діяльності.

За своєю природою виконавчо-регулятивна діяльність, і є правовою формою реалізації функцій сучасної держави Україна. До її основних ознак можна віднести, зокрема такі: 1) здійснюється суб'єктом уповноваженим на цю діяльність; 2) способом індивідуалізації, конкретизації нормативно-правових положень в яких зафіксовані завдання та функції держави, механізм їх здійснення; 3) є процедурно-процесуальною діяльністю, що складається із відповідних дій; 4) спрямована на створення індивідуального формально-обов'язкового правила поведінки, яке об'єктивується в акті застосування права і регулює конкретну ситуацію.

Таким чином, виконавчо-регулятивна правозастосовна форма реалізації функцій сучасної держави – це діяльність суб'єктів, які уповноважені на надання публічних послуг, спрямована на створення індивідуально-правових актів, що

конкретизують нормативно-правові приписи щодо функцій сучасної держави Україна.

Наукова увага до цієї форми має бути постійною, оскільки вона має здатність змінюватися під впливом різноманітних факторів. Зазначене обумовлено відображенням сутності й аспектів діяльності органів виконавчої влади щодо здійснення функцій держави Україна шляхом застосування права, переважно без врахування серйозних змін з перманентним продовженням, які відбулися в конституційному механізмі держави, в організації та діяльності органів виконавчої влади, переорієнтації діяльності цих органів з суто адміністративно-розпорядчих функцій на надання державних послуг, а також забезпечення дії принципу верховенства права, впливу глобалізації.

Реформи в адміністративній сфері обумовили зміну парадигми реалізації функцій сучасної держави у виконавчо-регулятивній правозастосовній формі, тобто її спрямування на забезпечення реалізації прав і свобод людини та громадянина, на політичне і соціальне партнерство, функціональне управління економічною та соціальною сферами, а також змісту цієї діяльності органів державної влади, які нині піддані переформатуванню. Скорочення, оптимізація звичних публічних структур; поява нових, з удосконаленими (усуненими від недоліків) повноваженнями, з дискретним впровадженням в їх діяльність стандартів, що відповідають міжнародним; окреслення нових пріоритетів через визначення завдань держави на вирішення яких спрямовані її функції, принципів функціонування це не увесь перелік засобів, способів, інструментів покликаних модернізувати здійснення функцій держави Україна на сучасному етапі її розвитку у виконавчо-регулятивній правозастосовній формі.

Насамперед, мова йде про органи виконавчої влади на які покладено виконання законів щодо завдань і функцій сучасної держави України. Задля цієї мети в апараті держави Україна створено чітку ієрархічну структуру органів виконавчої влади.

У межах цієї діяльності реалізуються повноваження відповідних суб’єктів і згідно з ч. 2 ст. 6 Конституції України,

вона здійснюється на підставі, в межах та у спосіб, передбачених Конституцією та законами України.

Розділ 6 Конституції України обґрунтовано об'єднує усі ієрархічні рівні органів виконавчої влади, які згідно зі ст. 5, 6 Основного Закону відокремлені від інших видів державних органів:

– вищий орган в системі виконавчої влади – Кабінет Міністрів України ст. 113 [309];

– систему центральних органів виконавчої влади складають міністерства України та інші центральні органи виконавчої влади. Система центральних органів виконавчої влади є складовою системи органів виконавчої влади, вищим органом якої є Кабінет Міністрів України ст. 1 Закону [585];

– місцеві державні адміністрації здійснюють виконавчу владу в областях і районах, містах Києві та Севастополі ст. 118 [309].

Факторами цілісності цієї ієрархічної системи є єдність цілей і завдань, визначених функціональною складовою держави у всіх сферах її життєдіяльності, яка здійснюється в межовому просторі повноважень органів виконавчої влади, закріплених Конституцією та законами України.

Таким чином, між органами виконавчої влади всіх рівнів існують взаємозв'язки, які складаються між елементами цілісної системи, завдяки яким, зазначені органи інтегруються у цілісний механізм з реалізації функцій держави у виконавчо-регулятивній формі правозастосування.

Центральний та місцевий рівні, як підсистеми, складають єдине цілісне утворення апарат виконавчої влади. Часто в юридичній літературі це явище позначають як «апарат державного управління». Однак слід розуміти, що між цими поняттями існує відмінність, оскільки не всі органи державного управління мають статус органів виконавчої влади, тому поняття «апарат державного управління» ширше від поняття «апарат виконавчої влади». Попри це в літературі не виокремлюють критеріїв їх розмежування.

Положеннями Закону України «Про центральні органи виконавчої влади» обґрунтовується утворення центральних органів виконавчої влади як служби, агентства, інспекції (діяльність яких спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через відповідних міністрів згідно із законодавством). У разі якщо більшість функцій центрального органу виконавчої влади складають функції з надання адміністративних послуг фізичним і юридичним особам, центральний орган виконавчої влади утворюється як служба. У разі якщо більшість функцій центрального органу виконавчої влади складають функції з управління об'єктами державної власності, що належать до сфери його управління, центральний орган виконавчої влади утворюється як агентство. У разі якщо більшість функцій центрального органу виконавчої влади складають контрольно-наглядові, центральний орган виконавчої влади утворюється як інспекція. Основними завданнями центральних органів виконавчої влади є: 1) надання адміністративних послуг; 2) здійснення державного нагляду (контролю); 3) управління об'єктами державної власності; 4) внесення пропозицій щодо забезпечення формування державної політики на розгляд міністрів, які спрямовують та координують їх діяльність; 5) здійснення інших завдань, визначених законами України [585].

Запропоноване в Законі створення органів у певній формі, яка узгоджується з функціональним розмежуванням повноважень є доцільною з огляду на їх кількість, та дає змогу зорієнтуватися в покладених завданнях. Однак, аналіз окремих нормативних актів, наприклад, Положення про Управління Держпродспоживслужби в місті, районі [520] на перший погляд вказує, що оскільки орган утворено як служба то більшість його функцій складають функції з надання адміністративних послуг фізичним і юридичним особам. Насправді, його завданнями згідно з положенням є контроль (нагляд), захисту галузі ветеринарної медицини та безпечності харчових продуктів, і тільки у мізерній кількості, зумовлені завданнями, реєстраційні та дозвільні функції. Виявлена проблематика спонукає до

внесення пропозицій стосовно проведення правового моніторингу подібних нормативних актів з метою приведення їх у відповідність до чинного законодавства.

Така система органів виконавчої влади для належного виконання завдань і функцій держави має бути доцільною та фінансово-економічно обґрунтованою. На жаль, в Україні функціонує величезний апарат органів виконавчої влади, а також не менш потужний механізм держави (лише понад 2 тисячі державних підприємств), що є обтяжливо для державного бюджету. Водночас, Кабінет Міністрів України не проводить моніторинг ефективності виконавчо-регулятивної правозастосовної форми та її результатів, відповідності їх чинному законодавству, не аналізує доцільність створення саме такої кількості органів виконавчої влади, її підприємств та установ, не виявляє енергомісткості апарату виконавчої влади.

Проблемною, з точки зору застосування партійних квот є реалізація в структурі виконавчої влади принципу професіоналізму, який прямо пов'язаний з принципом організації та діяльності апарату держави – оптимальної його побудови та ефективності функціонування. Це може призводити до підміни мети держави політичними цілями.

Таким чином, виконавчо-регулятивна форма властива здебільшого органам виконавчої влади. При цьому, органи держави, її підприємства, установи, що мають повноваження на діяльність у виконавчо-регулятивній правозастосовній формі не позбавлені соціально-політичної детермінованості, що проявляється у політичному впливі на її сутність. Політичні призначення (партійні квоти) все ще мають місце у досліджуваній сфері та не справляють позитивного впливу на неї. Деякі автори досліджуючи проблему ініціювання реформ доходять висновку, що це є справа вищого керівництва держави [331, с. 88]. Наголошують, що в аналізі умов, виборі мети, виробленні плану дій та виборі засобів, суб’єкт хоч і спирається на соціально визнані норми та стандарти, але керується, насамперед, своїм власним розумінням ситуації, своїми пріоритетами [194, с.193].

Заміщення суспільних цілей політичними може призвести до фрагментації реформ. Адже успіх проведення реформи в значній мірі визначається, зокрема: злагодженістю застосування законів з метою вирішення індивідуальних конкретних справ пов'язаних з реалізацією функцій сучасної держави Україна в різноманітних сферах суспільного буття; розумінням належності різних видів форм правозастосування до діяльності різнорівневих органів, що складають систему органів державної влади в межах визначених повноважень в яких конкретизовані завдання, функції сучасної держави, які щоденно, шляхом прийняття правових актів індивідуального характеру впливають на розв'язання завдань та реалізацію функцій сучасної держави Україна.

На інституційні, функціональні зміни у сфері виконавчо-регулятивної правозастосовної форми мають вплив політика європейської інтеграції, а також глобалізаційні процеси; і їх можна розглядати як внутрішні та зовнішні фактори впливу, що зумовлюють суспільно-політичну модернізацію держави Україна загалом, та її світоглядну орієнтацію правової форми, зокрема. Запроваджені зміни в організації системи органів виконавчої влади обумовлюють і новий порядок (вимоги) їх взаємодії з іншими суб'єктами правовідносин. Виконавчо-регулятивна правозастосовна форма, яка виявляється у наданні адміністративних послуг фізичним і юридичним особам, управлінні об'єктами державної власності у межах функцій сучасної держави Україна, є видом діяльності переважно органів виконавчої влади, але й може делегуватися іншим суб'єктам у формі, межах, способі визначеному законодавством та з огляду на інституційні зміни (незавершені).

Варто зазначити, що за останні декілька років зроблено значний внесок у цю сферу, зокрема прийнято ряд нормативних актів. Так, Законом України «Про адміністративні послуги» введено в обіг низку новацій спрямованих на забезпечення реалізації прав фізичних та юридичних осіб. Нормативно визначено поняття змістовних елементів, які складають зміст виконавчо-регулятивної правозастосовної форми, серед яких: адміністративна послуга (результат здійснення владних

повноважень суб'єктом надання адміністративних послуг за заявою фізичної або юридичної особи, спрямований на набуття, зміну чи припинення прав та/або обов'язків такої особи відповідно до закону); суб'єкт звернення (фізична особа, юридична особа, яка звертається за отриманням адміністративних послуг); суб'єкт надання адміністративної послуги (орган виконавчої влади, інший державний орган, орган влади Автономної Республіки Крим, орган місцевого самоврядування, їх посадові особи, уповноважені відповідно до закону надавати адміністративні послуги) [543].

Таким чином, законодавець визначив процедурні питання здійснення виконавчо-регулятивної правозастосовної форми в межах функцій сучасної держави, додатково наголосив на її ініціюванні фізичними та юридичними особами, з метою реалізації їх прав, обов'язків та законних інтересів, зорієнтував суб'єктів надання адміністративних послуг на результативність, цілісність послуг. Наслідком такої ініціації виступає рішення індивідуальної дії (адміністративний акт), що ухвалюється щодо конкретної особи та породжує, змінює або припиняє права та/або обов'язки особи у вигляді документа (наприклад, свідоцтво про реєстрацію шлюбу, ліцензія на певний вид господарської діяльності), мати характер реєстраційної дії (реєстрація фізичної особи підприємця, тобто внесення відповідного запису у Єдиний державний реєстр юридичних осіб та фізичних осіб підприємців).

Однак окремі положення Закону викликають низку запитань (п. 7 ст. 20 Закону) щодо спроможності забезпечення стабільного регулювання переліку адміністративних послуг; критерію «соціального та економічного значення» щодо розрахунку вартості послуг. Адже в цьому випадку порушується принцип правової визначеності (у процедурних питаннях зменшує можливості для зловживань та гарантує правову захищеність приватних осіб), принцип транспарентності (є чинником відновлення довіри до органів державної влади, шляхом гарантування доступу до інформації про результати їх рішень та забезпечення повної публічної прозорості управління державними ресурсами). Обмеження на отримання інформації

повинні бути обґрунтованими і формалізованими в чинних джерелах права.

Також суперечливим є визначення адміністративної послуги як виключні владні, яке дає можливість припускати певну монополізацію сфери, що не узгоджується з демократичними стандартами.

Поняття «адміністративні послуги» в різноманітних аспектах (з позицій дозвільної, реєстраційної діяльності) широко вживається в галузевих науках, зокрема в теорії управління, адміністративному праві, відображає зміст регулятивно-виконавчої форми правозастосовної діяльності (як правової форми діяльності сервісного характеру) та опосередковано вказує на глобалізаційний вимір.

Вплив правової глобалізації на внутрішньодержавну правозастосовну практику важко переоцінити. Це пов'язано з «застосуванням норм, принципів і прецедентів міжнародного права в правовій системі, уніфікацією процесуальних механізмів, удосконаленням організації та діяльності правозастосовних інститутів з метою забезпечення їх відповідності загальновизнаним моделям» [427]. У трансформаційних змінах виконавчо-регулятивної форми реалізації функцій держави очевидною є концентрація на тактичних завданнях та їх часта зміна, як результат дискредитації концепції планування при надмірному впливі такого зовнішнього фактора як правова глобалізація. Подібні проблемні питання виникали й в інших країнах, та позитивно вирішувалися шляхом створення «мозкових центрів» [214].

Її вплив на різні елементи національної правової системи простежує у своїй праці М. Хаустова [797, с. 52-56].

Л. Васечко визначає правову глобалізацію як неперервний, об’єктивний загальносвітовий процес, який поширюється на правовідносини у всіх без винятку суспільного життя, що мають світове значення, обумовлює виникнення взаємозв’язків і взаємозалежності між суб’єктами цих правовідносин, сприяє уніфікації, стандартизації норм права, створенню єдиного

правового простору та може мати як позитивний так і негативні наслідки [93, с.11-17].

Вплив правової глобалізації на виконавчо-регулятивну правозастосовну форму має як негативний, так і позитивний аспекти. В першому випадку відбувається деяке ігнорування правових традицій, ментальності народу тощо. Активний поступ України на шляху до європейської інтеграції, покладає на неї обов'язок привести у відповідність до європейських стандартів правозастосовну діяльність власної публічної адміністрації, зокрема органів виконавчої влади стосовно функціонування адміністративних процедур; обумовлює зміну парадигми виконавчо-регулятивної правозастосовної діяльності та її узгодження з європейською філософією буття, яка визначає процеси надання публічних послуг, як основу функціонування влади в демократичному суспільстві. Це спонукає до впровадження демократичних стандартів надання публічних (державних) послуг населенню. Тож з іншого погляду, вона справляє позитивний вплив, гармонізуючи принципи, стандарти, інтегративно-комунікативні зв'язки, тим самим надає внутрішнім процесам стійкості, ефективності, стабільності. Загалом сприяє реалізації функцій сучасної держави Україна, захисту національних інтересів держави.

Нормативна, функціональна, інституційна складова сучасної виконавчо-регулятивної форми правозастосовної форми будується на доктрині відповідно до якої громадяни є споживачами послуг, а не прохачами, ідеї «служіння народу», що передбачає їх чутливість до суспільних потреб у межах діяльності держави, тобто «взаємну здатність суб'єктів сприймати й аналізувати позицію партнерів і опонентів та адекватним чином враховувати її у своїй діяльності» [356, с.14]. Це дозволяє формувати зворотні зв'язки та сприяє ефективній діяльності в межах тієї чи іншої функції сучасної держави. Суттєвою є думка, що «цементувальною основою реформаторських заходів є демократія як інституційна матриця» [355, с. 21]. У логіці виконавчо-регулятивної правозастосовної форми це означає перебудову апарата органів публічної влади;

становлення і закріплення інституту публічних (адміністративних) послуг; функціонування у форматі «сервісної держави» з чіткими соціальними орієнтирами.

Втім, як зазначає І. Колодій демократія це складне, багатоаспектне суспільне явище. І наукові праці про неї охоплюють широке коло проблем: від інституційних аспектів конституційного врядування до політичної культури і способів комунікації [299, с. 31].

Очевидним є те, що ефективність виконавчо-регулятивної правозастосовної форми здатні забезпечити розвинені демократичні (транспарентні, респонсивні) інститути, високий рівень правосвідомості суспільства загалом, та суб'єктів такої діяльності, зокрема. Сучасною наукою респонсивність розглядається як вимога до управління взагалі [53; 773, с. 144-150]. Йдеться про чутливість до громадських потреб, спроможність і готовність реагувати на вимоги, межі яких у різний час неоднаковий.

Зважаючи на зазначене, виконавчо-регулятивна правозастосовна форма має базуватися на таких принципах, зокрема:

а) принцип детермінізму (всі негативні чи позитивні аспекти діяльності мають свою причину, тобто зумовлюються певними факторами);

б) принцип аналізу і синтезу (виконавчо-регулятивна правозастосовна форма як система з одного боку та елемент системи з іншого, в межах реалізації функцій сучасної держави Україна здійснюється на основі аналізу і синтезу чинників, які діють на неї);

в) принцип структурованості (кожен процес, процедура як елементи діяльності знаходять відображення в повноваженнях, функціональному її сегменті, відбуваються в межах реалізації функцій сучасної держави; структурні зміни, які закріплюються в організаційній структурі діяльності стають стійкими й незворотними, чим і змінюють якість самої діяльності);

г) принцип системності (різні функціональні елементи виконавчо-регулятивної правозастосовної форми об'єднуються

для злагодженої взаємодії в межах реалізації функцій держави Україна).

Основу діяльності складає реакція на ті чи інші чинники, яка виявляється у припиненні чи виникненні дії, ґрунтується на принципі зворотного зв'язку (механізми консультування, громадські слухання, опитування та інші). Виявляючи недосконаліть різних аспектів виконавчо-регулятивної правозастосовної форми, слід керуватися позицією Ф. Ньюэлла суть якої зводиться до важливості зворотної інформації про діяльність (інформації від клієнтів) [457].

Варто підмітити, що інституціями Європейського Союзу напрацьована значна кількість нормативних положень, які пройшли перевірку на досконаліть та ефективність часом, та можуть використовуватися як позитивний досвід з врахуванням позиції громадянського суспільства (через механізми консультування, громадських слухань, опитувань).

Отож, «чутливість» виконавчо-регулятивної правозастосовної форми у межах реалізації функцій держави визначається конституційним функціонуванням її суб'єктів (органів держави, її підприємств, установ); рівнем партнерства з інституціями громадянського суспільства; нормативно закріпленими процедурами та рівнем їх відповідності демократичним принципам та стандартам; правосвідомістю повноважних суб'єктів виконавчо-регулятивної діяльності, яка проектується на поведінкові характеристики. Пропонований перелік не є абсолютним та вичерпним, з огляду на продовження реформ у досліджуваній сфері, може виступати окремою проблемою, предметом самостійного дослідження.

Сучасна парадигма виконавчо-регулятивної правозастосовної форми передбачає широкий погляд на вирішення комплексу завдань щодо її забезпечення та зумовлює необхідність їх постійного наукового супроводу.

4.3. Правоохоронна правозастосовна форма

Сучасний стан суспільного розвитку характеризується трансформаціями у всіх без перебільшення сферах життєдіяльності. Поруч з цим відбувається зниження соціальних стандартів, зростання безробіття, глибоке розшарування суспільства і корумпованість суб'єктів на різних щаблях влади.

Такі чинники актуалізують правоохоронну правозастосовну форму, що відіграє роль правового засобу реалізації функцій сучасної держави Україна, забезпечуючи безперервність цього процесу. Адже захист і забезпечення прав людини є конституційно визначеним завданням держави Україна та ключовим чинником у створенні гарантій демократичного розвитку, ефективного розв'язання складних завдань на які спрямовані функції сучасної держави.

Ба більше, потреба у її теоретико-прикладному дослідженні зумовлена «істотною необхідністю буття права, його захист від порушень, яка може бути різна, повна і неповна, але без усякого захисту немислимо ніяке право» [587, с. 369].

Варто зазначити, що проблематика правоохоронної правозастосовної форми не нова, складна й багатогранна, має міжгалузевий характер. Втім державотворчі, глобалізаційні процеси вносять суттєві зміни в її зміст, обумовлюють актуальність та новизну подальшого її дослідження. Аналіз сучасних наукової літератури свідчить про те, що правоохоронна правозастосовна форма не досліджувалася з позиції правової форми реалізації функцій сучасної держави Україна.

Низка дисертаційних [159; 154; 210; 232; 345; 349; 472; 505; 787] та досліджень на рівні наукових статей висвітлюють лише окремі теоретичні (сутність, функції, юридичні факти) чи прикладні аспекти правоохоронної діяльності, у контексті діяльності правоохоронних органів, реалізації правоохоронних функцій певних органів державної влади, забезпечення принципів правової держави. Правоохоронна форма правозастосовної діяльності розглядається як діяльність, що здійснюється державними органами та деякими недержавними

організаціями [211]. Зважаючи на це можна стверджувати про недостатню активність наукової розвідки у цій сфері.

З метою виявлення тенденцій у її розумінні, формування цілісного наукового уявлення про неї, слід звернутися до напрацювань, які дадуть змогу сформувати уявлення про об'єктивні її властивості, важливі для процесу реалізації функцій сучасної держави Україна. Втім насамперед, слід проаналізувати дискусію щодо понять «охорона» і «захист».

З цією метою звернемося до лексичного їх значення, що дасть змогу розгледіти суттєвість властивостей, зв'язки та відношення з іншими правовими поняттями, встановити співвідношення понять «правоохоронна діяльність» і «правозахисна діяльність» тощо. Значення понять зводиться до такого: «охорона» – оберігання кого / чого-небудь, вартування, сторожування; «захист» – заступництво, охорона, підтримка [105]; «охорона» – захист, забезпечення сприятливих умов; «захист» – судова сукупність процесуальних дій, спрямованих на спростування обвинувачення чи пом'якшення відповідальності обвинуваченого (підсудного) [88]; «охорона» – захист, забезпечення; «захист» – забезпечення, охорона [856]. Тож терміни «охорона» і «захист», з огляду на термінологічну сутність є родовими поняттями.

У юридичній літературі розмежування означених понять відбувається з огляду на зміст діяльності (захист здебільшого пов'язується з відновленням порушеного суб'єктивного права, а охорона з профілактикою). Саме такої позиції тримається А. Кучук в дослідженні теоретико-правових засад правоохоронної діяльності [348]. Тож розмежування правоохоронної та правозахисної діяльності має штучний характер.

Аналіз окремих Законів [579; 568; 542] в яких деталізовано статус правоохоронних органів, перелік яких визначено в ч.1 ст. 2 Закону України «Про державний захист працівників суду та правоохоронних органів» [549], свідчить про використання поняття «правоохоронна діяльність», «правоохоронний орган», «правозахисна діяльність» без роз'яснення їх змісту. Інколи вони

ототожнюються, або поняття «правоохоронні органи» вживається щодо державних органів, а поняття «правозахисні органи» стосовно громадських організацій. Таким чином, розрізнення відбувається не за змістом діяльності, а за органами, які здійснюють таку діяльність.

Зважаючи на зазначене є достатньо підстав вважати поняття «охорона» і «захист» синонімами та вживати з урахуванням обставин справи, без шкоди процесу реалізації функцій сучасної держави Україна. Надалі вони вживатимуться в контексті правоохоронної правозастосовної форми.

В радянській науці поняття «правоохоронна діяльність» почали виділяти серед іншої правової діяльності з середини 50-х років XX століття. У цей період розвитку юридичної науки поширеним було розуміння правоохоронної діяльності як форми здійснення функцій соціалістичної держави за допомогою владної оперативної діяльності органів соціалістичної держави з охорони норм права від порушень, захисту наданих громадянам суб'єктивних прав і забезпечення виконання покладених на них юридичних обов'язків. Зміст цієї діяльності вбачався в тому, що «вона містить заходи запобігання правопорушень, розслідування всіх обставин справи та з'ясування істини в кожному випадку правопорушення, дозвіл в установленому порядку конкретних справ про порушення правових норм, а також можливих правових колізій та суперечок, застосування правових санкцій відносно правопорушників та забезпечення реалізації їх юридичної відповідальності» [39, с. 259].

Разом з тим, розуміння правоохоронної діяльності в працях радянського періоду є дещо ідеологізованим, на чому наголошують дослідники вивчаючи таку діяльність саме цього періоду [510].

Втім, сучасні автори інколи беззастережно наслідують наукові здобутки радянської науки, попри контексти її розвитку. Тим самим, забезпечується певна спадкоємність ідеології того часу, яка є неприйнятною для правової, демократичної, соціальної держави. Так, до прикладу мілітаризація правоохоронної діяльності, що йде з радянських часів, є

першопричиною як не сприйняття деякими працівниками сучасних правоохоронних органів сервісного характеру правоохоронної діяльності, так низького рівня довіри населення до них. Тому їх використання можливе через призму застережень.

Сучасні дослідження містять різноманітні підходи до розуміння правоохоронної діяльності, розглядають її, зокрема: в контексті видів правоохоронних органів [534; 532]; через низку функцій, з якими вона пов'язана [794; 855]; або ж трактують як «основний напрям діяльності органів державної влади, в межах якого реалізується правоохоронна функція держави; зважаючи на те, що один із важливих принципів діяльності державних органів є принцип законності, а суб'єкти правоохоронної діяльності є органами, на яких покладається завдання організації та виконання приписів чинних законів, то правоохоронна діяльність має розглядатися як діяльність управлінська й через адміністративно-правову призму» [319, с. 34-36].

Подається розуміння правоохоронної діяльності як «форми реалізації правоохоронних функцій держави, яка полягає у впливі на неправомірну поведінку суб'єктів права у сфері здійснення функцій держави на підставі охоронних норм права» [472, с. 13], «правозастосовну діяльність з охорони права спеціально уповноважених на те органів за встановленою в законі процедурою, що полягає в розгляді юридично значущих справ, виявленні правопорушень та обвинуваченні осіб, винних у їх вчиненні, у застосуванні до правопорушників примусових заходів, регламентованих законом, а також у представництві й захисті прав і законних інтересів фізичних і юридичних осіб» [99, с. 111], «сукупність юридично значущих дій правоохоронних органів держави, посадових осіб зі створення індивідуально-правових приписів, які є засобом застосування правових норм відповідно до конкретних життєвих ситуацій, пов'язаних з охороною і захистом прав і свобод фізичних та юридичних осіб» [213, с. 65], «діяльність, що полягає у виконанні юридично значущих дій, спрямованих на охорону суспільних відносин, урегульованих правом, на захист індивіда від правопорушень і

притягненні винних до відповідальності. Будь-які органи держави тією чи іншою мірою здійснюють правоохоронну діяльність, тому її ще можна вважати одним із видів правозастосовної діяльності. Правоохоронна діяльність здійснюється не лише державними органами, але й недержавними організаціями» [435, с. 3-5], «активну форму поведінки уповноважених суб'єктів із можливістю застосування встановлених законом примусових засобів, що націлена на охорону та захист (відновлення, профілактику порушень) прав, свобод, законних інтересів осіб і реалізує правоохоронну функцію держави» [210, с. 2], «державну діяльність, що здійснюється з метою охорони права спеціально уповноваженими органами шляхом застосування юридичних заходів впливу в суворій відповідності з законом і при неухильному дотриманні встановленого ним порядку» [173, с. 35].

Розуміння поняття здійснюється через: 1) гносеологічну сутність, (тобто систематичну роботу з охорони правопорядку, здійснювану у певних формах і видах, які є нормативно визначеними та регламентованими); 2) класову сутність (охорона інтересів певної частини суспільства (соціального класу) за допомогою різноманітних, у тому числі силових засобів); 3) релігійну сутність (засіб забезпечення правового панування ідей правлячої релігії, поєднання релігійних постулатів і політичних положень); 4) національну сутність (спосіб забезпечення національного розвитку, національної єдності та охорони національних інтересів, самобутності панівного національного соціуму); 5) загальносоціальну сутність (засіб гарантування рівних можливостей суб'єктів права та охорони загальнолюдських цінностей) [210, с. 2]; шляхом переліку її ознак: «виявляється на практиці як владна, творча правоохоронна діяльність державних органів щодо реалізації функцій сучасної української держави; пов'язана з реалізацією охоронної функції права; у процесі її реалізації відбувається втілення в життя охоронних норм права; здійснюється в процесі охоронних правовідносин. Носій суб'єктивного права в охоронних правовідносинах виступає як потерпілий, а носій юридичних

обов'язків як правопорушник. Окрім того, в охоронних правовідносинах є ще один суб'єкт (третя сторона) орган держави, що наділений повноваженням застосовувати санкцію щодо правопорушника; здійснюється шляхом видання охоронних правозастосовних актів із приводу реалізації конкретних охоронних норм права. Одержаний під час юридичної кваліфікації висновок знаходить свій вираз у вигляді правозастосовного акта та виступає кінцевим результатом правоохоронної форми правозастосовної діяльності; пов'язана з повсякденним вирішенням різнопланових питань охорони правопорядку; проявляється і в попереджувальній охороні встановлених законом прав і свобод членів суспільства; у процесі її здійснення уповноважений орган позбавлений права діяти інакше, ніж на основі закону або виходити за межі наданих йому повноважень. У процесі правоохоронної правозастосовної діяльності можуть бути використані лише офіційні та правомірні засоби впливу на юридичну або фізичну особу; здебільшого невіддільною складовою правоохоронної правозастосовної діяльності є правовий примус; у деяких випадках може здійснюватись і за допомогою добровільних заходів. Зокрема, в трудовому праві можливе добровільне відшкодування працівником збитку, що був завданий ним підприємству, установі чи організації; чіткі вимоги щодо процесуального оформлення правоохоронної правозастосовної діяльності; виступає одним із засобів надійності та ефективності функціонування правоохоронного механізму в цілому» [715, с. 5], «спрямованість на охорону прав і свобод людини, законності та правопорядку, усіх врегульованих правом суспільних відносин; реалізується на підставі та згідно із законом і переважно у відповідній процесуальній формі; при її здійсненні застосовуються, як правило, правові засоби; здійснюється спеціально уповноваженими суб'єктами на професійній основі» [348, с. 202].

Проаналізовані точки зору відображають розуміння правоохоронної правозастосовної форми у вузькому та широкому значеннях. Така ситуація є закономірною й зумовлена спрямованістю наукових інтересів з різним ступенем глибини

вивчення тих чи інших її аспектів. З огляду на трансформаційні зміни, всіх без перебільшення сфер суспільства, вони потребують співзвучного з реаліями та перспективами перегляду. З іншого боку, заслуговують на увагу. Разом з тим, виокремлені авторами ознаки правоохоронної діяльності слід розглядати в сукупності, оскільки у такий спосіб можна розкрити її зміст.

Аналіз юридичної літератури дав змогу виокремити основні підходи до розуміння правоохоронної діяльності.

1) Основний напрям діяльності органів держави в межах якого реалізується правоохоронна функція держави [319, с. 34-36; 472, с.13].

Зазначений підхід до розуміння правоохоронної діяльності є дискусійним тому, що правоохоронна діяльність визначається як правоохоронна функція органів держави, в межах якої реалізуються функції держави. Функції органів держави не є прямим відтворенням функцій сучасної держави Україна, інакше можна було б вважати, що всім органам держави властиві однакові функції. Якщо це функція, то під нею слід розуміти обсяг і межі діяльності держави спрямований на розв'язання завдань, конкретизований в повноваженнях суб'єктів (органів держави, підприємств, установ), в протилежному випадку форма – це перш за все видова, процедурно-процесуальна характеристика, особливість, тип правозастосовної діяльності якому властива правоохоронна форма.

2) Діяльність, яка здійснюється державними органами та недержавними організаціями [435, 348, 238].

Не піддаючи критичним міркуванням широку та регламентовану участь громадян в охороні правопорядку та державного кордону в Україні, через громадські ради та інше, чинне законодавство містить перелік державних органів уповноважених на виконання функції сучасної держави Україна. Правозастосовна діяльність деяких із них є правоохоронною. Тож, слід розмежовувати суб'єктів правоохоронної діяльності, які покликані здійснювати функції сучасної держави Україна від учасників правоохоронної діяльності, які залучаються до виконання окремих завдань правоохоронної діяльності в межах і

в спосіб визначений чинним законодавством. Досить часто ці категорії ототожнюються, що не сприяє розвитку теорії правоохоронної правозастосовної форми реалізації функцій сучасної держави Україна. Характер правоохоронної правозастосовної форми реалізації функцій держави через особливість завдань обумовлює активні дії не тільки спеціалізованих органів і служб, а й багатьох інших державних органів.

3) Діяльність з охорони права спеціальними уповноваженими суб'єктами в конкретній життєвій ситуації.

Органи держави покликані тією чи іншою мірою здійснювати правоохоронну діяльність, суть якої полягає саме в охороні права, тому вона є правовою формою діяльності та одним із різновидів правозастосовної діяльності. Принцип законності є загальним і властивий не тільки правоохоронній діяльності, до того ж не є визначальним у наданні повноважень органам державної влади. За таких обґрунтувань можна стверджувати про конституційно-правову чи іншу модель розгляду. Акцент на «конкретну життєву ситуацію», змінює риторику з «боротьби з правопорушеннями» – негативним явищем суспільства на «боротьбу з конкретними правопорушеннями». В процесі реалізації функцій держави відбувається індивідуалізація загальних правових правил поведінки. Адже вектор цієї форми правозастосування направлений на встановлення конкретних юридичних наслідків. Увесь такий процес має свої особливості чим і відрізняється від інших форм правозастосування.

4) Як сукупність юридично значущих дій правоохоронних органів.

Акцентування на юридично значущих діях, характеризуючи правоохоронну діяльність, є логічним, оскільки вони виявляються у правозастосовних актах державних органів. Разом з тим, пов'язувати правоохоронну діяльність саме з правоохоронними органами не слід тому, що чинні джерела права по-різному визначають належність до них. Одні визначають їх перелік, але інші відносять до центральних органів виконавчої

влади, а не правоохоронних. Хоча зміст завдань, що стоять перед ними засвідчують саме про здійснення ними правоохоронної діяльності. Також спостерігається ситуація коли правоохоронна діяльність в незначній мірі виконується контрольним органом, завдання якого опосередковують контрольну форму правозастосовної діяльності. Такі висновки випливають із проаналізованих законодавчих положень, що містяться у ч.1 ст. 2 Закону України «Про державний захист працівників суду та правоохоронних органів» [549], Закону України «Про основи національної безпеки України» [572], Закону України «Про Службу безпеки України» [579], Закону України «Про Національну поліцію» [568].

Сформоване уявлення про правоохоронну правозастосовну форму реалізації функцій сучасної держави дало можливість виокремити її основні ознаки, зокрема: 1) це вид правозастосовної форми; 2) є способом індивідуалізації, конкретизації нормативно-правових положень в яких зафіксовані завдання та функції сучасної держави, механізм їх здійснення; 3) реалізується тільки суб'єктами з легітимованими повноваженнями; 4) імперативний характер виявляється в однобічному волевиявленню уповноважених суб'єктів; 5) здійснюється заходами впливу, що відповідають приписам закону чи підзаконного акта (силу може бути застосовано лише в разі відсутності іншої можливості досягнення мети, та лише в необхідному для цього обсязі); 6) реалізується у межах нормативно встановленого для кожного суб'єкта цієї діяльності процесуально-процедурного порядку; 7) має індивідуально-конкретний характер; 8) результатом такої діяльності є правозастосовний акт обов'язковий для виконання конкретними адресатами, забезпечуваний державою.

Таким чином, правоохоронна правозастосовна форма реалізації функцій сучасної держави – це діяльність суб'єктів уповноважених на забезпечення правопорядку, захисту прав і свобод особи, що спрямована на створення індивідуально-правових актів в яких конкретизуються функції сучасної держави Україна.

Конституційні засади є підґрунтям правоохоронної правозастосовної форми, обумовлюють її організацію (особливості будови чого-небудь; структура, внутрішню упорядкованість, узгодженість взаємозалежних елементів) [693, с. 739].

Внутрішня впорядкованість виявляє її теперішній стан у зіставленні з запитами суспільства, відображає її структуру, яка має бути збалансованою та ефективною. Як зазначалося, питання пов'язані з суб'єктами правоохоронної правозастосовної форми є неоднозначними, обумовлені активними державотворчими процесами загалом.

Так, Ю. Шемшученко, зазначає, що правоохоронні органи – це органи, які наділені державою повноваженнями щодо охорони громадських відносин, урегульованих правом [857, с. 513]. Таке розуміння є вузьким, й не дає повного уявлення про те, хто може здійснювати правоохоронну діяльність.

С. Надобко вважає, що будь-які органи держави тією чи іншою мірою здійснюють правоохоронну діяльність. Правоохоронна діяльність здійснюється не лише державними органами, але й недержавними організаціями [435, с. 3-5]. Такої ж думки й С. Лихова – до системи правоохоронних органів входять не тільки державні органи, але й громадські організації (наприклад, професійні спілки, правові інспекції) [366, с. 74-76]. Однак ці автори, попри різні періоди розвитку правової думки стосовно правоохоронної діяльності не розкривають підстав віднесення «всіх державних органів» до таких, що мають повноваження у цій сфері.

В. Дума, В. Цимбалюк висловлюються так: правоохоронна діяльність здійснюється правоохоронними органами держави [213, с. 65].

За висновком Р. Шай, система правоохоронних органів не має традиційної організаційної побудови, як, наприклад, система органів виконавчої влади, а являє собою цілісну сукупність, системоутворювальним чинником якої є не структурний (організаційний), а функціональний критерій безпосередньо правоохоронна діяльність, що визначено їх спільним

функціональним призначенням, яке полягає, головним чином, в охороні та захисті права. Саме тому системоутворювальним чинником правоохоронних органів є правоохоронна діяльність, для здійснення якої держава і створює правоохоронні органи [829, с. 507]. З таким міркуванням погодитися можна тільки в частині відсутності вертикальної чи горизонтальної побудови з огляду на те, що повноваження виступають правовим засобом впливу суб'єкта на правову поведінку.

В чинних джерелах права спостерігається така ж ситуація як і в юридичній літературі. Вибірково проаналізувавши низку законодавчих актів, зокрема: Кодекс України про адміністративні правопорушення [293], Закон України «Про державний захист працівників суду та правоохоронних органів» [549], Положення про Державну фіскальну службу України [519], Закон України «Про Національну поліцію» [568], Закон України «Про Службу безпеки України» [579], Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України» [567] можна дійти такого висновку.

Закон, з одного боку, чітко визначає правоохоронних органів сучасної держави Україна, при цьому опосередковано застерігає, що до неї можуть входити і інші органи, які здійснюють правозастосовні, зокрема правоохоронні функції. Разом з тим, законодавець не виокремлює з цих суб’єктів правоохоронні органи з будь-якою видовою діяльністю, яка б опосередковано розкривала зміст повноважень та завдань такого органу.

Інколи в законодавчих актах правоохоронні органи віднесені до центральних органів виконавчої влади без виокремлення характеру її діяльності. Наприклад, Державна фіскальна служба України, з огляду на її основні завдання покликана здійснювати функції держави Україна у контрольній формі, і тільки в незначній мірі – правоохоронній (боротьба з правопорушеннями під час застосування законодавства з питань сплати єдиного внеску).

Натомість, Національна поліція визначена центральним органом виконавчої влади. Такий суб’єкт уповноважений на

виконання функцій держави Україна у повній мірі має статус правоохоронного органу. Адже діяльність визначена основними завданнями є правоохоронною правозастосовною формою, результати якої мають прояв у корисному ефекті. Саме в цьому уявляється зміст поліційних послуг.

За змістом положень ст. 17 Конституції України, захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки, забезпечення державної безпеки та захисту державного кордону України є найважливішими функціями держави, виконання яких покладається, в тому числі, й на правоохоронні органи держави, організація і порядок діяльності яких визначаються законом [309].

Ці положення, не повною мірою зафіксовані у джерелах права й конкретизовані у повноваженнях суб'єктів діяльність яких є правоохоронною, що зумовлює загрозу суверенітету держави і її територіальній цілісності. Втім й до нині ці положення не скориговані.

При цьому у Законі України «Про основи національної безпеки України» визначено, що правоохоронні органи – це органи державної влади, на які Конституцією і законами України покладено здійснення правоохоронних функцій. Чітке розмежування повноважень та взаємодія органів державної влади у забезпеченні національної безпеки є принципом забезпечення національної безпеки України [572]. Такі положення зобов'язують законодавця конкретизувати перелік правоохоронних органів чітко визначивши їх повноваження на реалізацію функції держави Україна у правоохоронній правозастосовній формі.

Аналіз чинних джерел права дає змогу стверджувати, що зафіксовані у Конституції України завдання, функції держави Україна, механізми їх здійснення не знайшли достатньої фіксації в джерелах права та конкретизації в повноваженнях суб'єктів (органів держави, її підприємств, установ), щодо них не вироблені правові позиції, що ставить під сумнів безперервність здійснення функцій держави. Спостерігаються значні системні

недоліки правотворчої форми реалізації функцій сучасної держави Україна та відсутність законодавчого механізму інтенсифікації інтерпретаційно-правової форми. Невиконання прямої вказівки на повну і чітку конкретизацію, оскільки конституційні норми мають пряму дію, тягне за собою відповідальність.

Зважаючи на зазначене, не слід пов'язувати суб'єктів уповноважених на виконання функцій сучасної держави Україна у правоохоронній правозастосовній формі суто з поняттям «правоохоронні органи», оскільки питання нормативно не врегульовано, така діяльність випливає із завдань і повноважень не тільки правоохоронних органів, але й інших, які віднесені законодавством до виконавчої гілки влади та наділені повноваженнями виконувати функції держави. Перелік суб'єктів уповноважених на виконання функцій держави є однозначним та законодавчо визначеним у Законі України «Про запобігання корупції» [554].

Таким чином, суб'єкти правоохоронної правозастосовної форми реалізації функцій сучасної держави – це суб'єкти (органи держави, її підприємства, установи чи інші) уповноважені на діяльність із забезпечення національної безпеки, правопорядку, охорони прав і свобод фізичних та юридичних осіб, межі і правові засоби якої визначені чинними джерелами права.

Суб'єкти правоохоронної правозастосовної форми реалізації функцій сучасної держави можна класифікувати за критерієм «за нормативно встановленими завданнями». Такий критерій є об'єктивним, оскільки дає змогу виокремити всіх суб'єктів правоохоронної правозастосовної форми реалізації функцій сучасної держави, в тому числі, й наділених дискреційними повноваженнями у цій сфері.

Тож суб'єктами правоохоронної правозастосовної форми реалізації функцій сучасної держави, є:

– правоохоронні органи – це суб'єкти уповноважені на виконання функцій держави, повноваження та завдання яких мають правоохоронний зміст, правоохоронна правозастосовна форма виступає профільною правовою діяльністю;

– центральні органи виконавчої влади. Це суб'єкти уповноважені на виконання функцій держави в іншій правовій формі діяльності, яка згідно з визначеними повноваженнями є основною для них, при цьому їм надано право в незначній мірі додатково виконувати функції держави у правоохоронній правозастосовній формі. Такі суб'єкти покликані надавати публічні послуги.

З метою виокремлення об'єктів правоохоронної правозастосовної форми реалізації функцій сучасної держави звернемося до тлумачення цього терміна.

Лексичне значення слова «об'єкт» явище, предмет, особа, на які спрямована певна діяльність, увага; пізнавана дійсність, що існує поза свідомістю людини і незалежно від неї [693]. В соціології об'єкт це те, на що спрямована діяльність [859].

В юридичній науці «відносини і є первинним, безпосереднім об'єктом юридичної діяльності. Але, оскільки люди вступають у відносини між собою з метою задоволення своїх потреб (а кожна потреба є предметною і конкретною), то виділяється вторинний об'єкт юридичної діяльності. Ним можуть бути предмети, процеси й стани природного та соціального середовища, об'єктивної й суб'єктивної реальності, матеріальні й нематеріальні блага» [237], «об'єкт злочину суспільні відносини» [826, с. 45-48].

Зважаючи на вказане об'єктом діяльності слід розглядати те, на що спрямована діяльність – публічні послуги, які надаються іншим учасникам суспільних відносин суб'єктами правоохоронної правозастосовної форми у ході розв'язання завдань, реалізації функції сучасної держави Україна. Ці послуги можуть надаватися у сфері прав і свобод людини та громадянина, суспільства і держави, захищеність яких співвідносна з національною безпекою.

Законом України «Про основи національної безпеки України» визначено розуміння національної безпеки саме як захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток

суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам у сферах правоохоронної діяльності, боротьби з корупцією, прикордонної діяльності та оборони, міграційної політики, охорони здоров'я, охорони дитинства, освіти та науки, науково-технічної та інноваційної політики, культурного розвитку населення, забезпечення свободи слова та інформаційної безпеки, соціальної політики та пенсійного забезпечення, житлово-комунального господарства, ринку фінансових послуг, захисту прав власності, фондових ринків і обігу цінних паперів, податково-бюджетної та митної політики, торгівлі та підприємницької діяльності, ринку банківських послуг, інвестиційної політики, ревізійної діяльності, монетарної та валютної політики, захисту інформації, ліцензування, промисловості та сільського господарства, транспорту та зв'язку, інформаційних технологій, енергетики та енергоощадження, функціонування природних монополій, використання надр, земельних та водних ресурсів, корисних копалин, захисту екології й навколишнього природного середовища та інших сферах державного управління при виникненні негативних тенденцій до створення потенційних або реальних загроз національним інтересам [572].

Зафіксовані у Конституції України завдання, функції сучасної держави Україна конкретизовані у чинних джерелах права, де визначено механізми їх здійснення. Тож реалізацію функцій сучасної держави, покладено на уповноважених суб’єктів, оскільки вони конкретизуються в їх повноваженнях.

На думку Р. Баранік, Т. Гій кожен з напрямків правоохоронної діяльності держави виконує спільні для всіх загальні завдання, але, поряд з цим, також має за мету і досягнення конкретних результатів [43].

С. Гусарєв, О. Тихомиров стверджують, що метою юридичної практичної діяльності є захист прав, свобод і законних інтересів суб'єктів права; сприяння визнанню й домінуванню загальнолюдських цінностей та права у суспільстві; забезпечення

правомірності діянь суб'єктів права та охорона правопорядку [170].

О. Скакун вважає, що мета набуває конкретного характеру і виражається у завданнях і функціях суб'єктів, їх діяльності [681].

Тож мета правоохоронної правозастосовної форми тісно пов'язана з об'єктами діяльності та завданнями суб'єктів щодо її здійснення. Ці структурні елементи опосередковують її мету – досягнення належного результату. Її зміст полягає у забезпеченні захисту й охорони життєво важливих інтересів людини та громадянина, суспільства і держави. З цією метою, задля досягнення належного результату у процесі реалізації функцій сучасної держави, в межах визначених повноважень, завдань і в спосіб визначений чинним законодавством України, відбувається низка юридично значущих дій щодо своєчасного виявлення, запобігання і нейтралізації реальних та потенційних загроз життєво важливим інтересам людини та громадянина, суспільства і держави у вигляді: попередження, виявлення, припинення, розслідування та розкриття корупційних правопорушень; забезпечення громадської безпеки та публічного порядку, охорони та захисту прав і свобод людини, а також інтересів суспільства й держави, протидії злочинності; захист державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, економічного, науково-технічного й оборонного потенціалу України, законних інтересів держави та прав громадян від розвідувально-підривної діяльності іноземних спеціальних служб, посягань із боку окремих організацій, груп і осіб, а також забезпечення охорони державної таємниці; боротьба з правопорушеннями під час застосування законодавства з питань сплати єдиного внеску.

В Цивільному праві України під юридично значущими діями розуміють ті виявлення волі однієї особи відносно інших осіб, які приводять до безпосереднього або опосередкованого виникнення юридичних фактів Опосередковано юридичні факти виникають тоді, коли особа де вступає в безпосереднє

спілкування з зацікавленими особами, але наслідки своїх дій пов'язує з їх інтересами [809].

Н. Железняк вважає, що юридично значущі дії – це чітко встановлені законом дії в певному порядку, відбуваються в межах правової діяльності. Вони визначаються природою суб'єкта державної влади та його повноваженнями [226, с. 30].

Конституційні приписи вимагають, щоб суб'єкти правоохоронної правозастосовної діяльності виконували поставлені перед ними завдання в режимі законності, строгого дотримання певних вимог без будь-якого впливу ззовні. У цьому контексті слід відмежовувати режим законності від принципу законності, який є загальним правовим принципом, характерним для всіх галузей права, що свідчить про його високу значущість.

Зважаючи на зазначене, правоохоронна діяльність має бути чітко регламентована в чинних джерелах права, доцільною, раціональною, співвідносною з легітимними повноваженнями суб'єктів, уповноважених на виконання функцій сучасної держави Україна у правоохоронній правозастосовній формі, в межах нормативно визначеного вільного розсуду, захищена від кон'юнктурних політичних та інших впливів, орієнтована на права людини. Такі демілітаризовані, забезпечувальні, охоронні індивідуально-конкретні юридично значущі дії утворюють зміст правоохоронної правозастосовної форми, яка є способом здійснення функцій держави уповноваженим на правову діяльність суб'єктом (органами держави, її підприємствами, установами).

Однак, на нині правоохоронна правозастосовна форма так і не позбулася спадкових мілітарних ознак. Жорсткість застосування впливу в процесі діяльності, яка має обмеження у вигляді принципів цієї діяльності, часто призводить до масових тілесних ушкоджень громадян, смертельних випадків серед затриманих. Зазначене суперечить як принципам правової держави, так і її ідеології, в основі якої виступає людина як найвища соціальна цінність.

Політична заангажованість правоохоронної правозастосовної форми не сприяє ефективності у процесі реалізації державних функцій, оскільки вузькогрупові інтереси превалюють над ними, проявляється у негативному впливі на кадрове забезпечення у формі безпідставної ротації керівників органів державної влади чи їх звільнення (за роки незалежності у ГУНП у Львівській області було 17 керівників обласного рівня). Реформування правоохоронних органів в професійний, деполітизований і ефективний інститут заснований на принципах верховенства права, толерантності – є вимогою до країн, які хочуть приєднатися до європейської спільноти. За таких умов деполітизація і децентралізація обумовлять переорієнтацію суб'єктів такої діяльності на завдання забезпечення і захисту процесу реалізації функцій сучасної держави Україна, формування правової держави та громадянського суспільства, на засадах визначених чинними джерелами права.

О. Скакун зазначає, що правоохоронні інститути здійснюють охоронну діяльність за допомогою правових засобів [681, с. 139]. Таке твердження заслуговує на увагу, оскільки саме за допомогою тих чи інших засобів відбувається діяльність. Ба більше, засоби виступають елементом у структурі діяльності. Оскільки мова ведеться про правову діяльність, у формі якої відбувається здійснення функцій сучасної держави Україна то слід визначити правові засоби, що використовуються у цьому процесі.

Л. Удовика та О. Ганзенко вважають, що поняття «правові засоби» є малодослідженим в сучасній науці [783, с. 201].

Р. Мазурик досліджуючи правові засоби запобігання порушенням бюджетного законодавства, доходить висновку про те, що це нормативні та ненормативні правові акти, спрямовані на зниження кількості явищ, обставин, процесів й усіх інших категорій, що є причинами порушень бюджетного законодавства і, як наслідок, знижують кількість таких порушень [380, с. 121].

В літературі під правовими засобами розуміється спеціально-юридичний вплив об'єктивного і суб'єктивного права

на суспільні відносини з метою досягнення певного результату. Правові засоби розглядаються як інструмент результативного впливу на суспільні відносини, які взяті у взаємодії, складають цілісний механізм правового регулювання [64].

Підтримуємо погляди В. Осадчого на механізм правового регулювання як засіб функціонування єдиної системи правового регулювання в сучасному українському суспільстві з метою забезпечення прав, свобод і публічних законних інтересів фізичних і юридичних осіб, функціонування громадянського суспільства і держави [475, с. 339].

Таким чином, результати правоохоронної правозастосовної форми у процесі реалізації функцій сучасної держави Україна узалежнені від стану чинних джерел права, в тому числі правових позицій вироблених у ході інтерпретаційно-правової форми та світоглядних установок, які визначають засади функціонування сучасної держави Україна, її модель загалом.

На думку В. Гриценко, законодавча невизначеність щодо діяльності правоохоронних органів України тягне за собою негативні наслідки, що спричиняють неузгодженість: у відсутності злагодженого механізму втілення нормативно-правових гарантій правової захищеності правоохоронних органів: нечітке формулювання функціональних обов'язків, результатом чого є неефективне використання професійних умінь; заплутана система завдань та принципів діяльності правоохоронних відомств [166, с. 6].

Нормативний компонент цієї форми реалізації функцій сучасної держави дозволяє відстежити тісний системний взаємозв’язок між правовими формами, є об’єктивним фактором впливу на її перебіг. Створення, реорганізація чи ліквідація органів державної влади обумовлюється функціями держави. Відповідно суб’єкти уповноважені на виконання функцій держави мають володіти чіткими повноваженнями. Дискреційні повноваження не завжди позитивно впливають на реалізацію функцій держави у правоохоронній правозастосовній формі, з огляду на можливість необмеженого відповідальністю вільного

розсуду. Практика свідчить про потребу в коригуванні та адаптації зафіксованого у джерелах права змісту функції держави у відповідності з реаліями для забезпечення безперервної реалізації функцій держави Україна. Потребує уваги інтерпретаційна-правова форма. Це не всі передумови, які здатні знижувати ефективність правоохоронної правозастосовної форми, але і вони підлягають вирішенню за допомогою правового моніторингу нормативних та правозастосовних актів.

Важливим є і врахування позицій природничого права, актуалізація загальнолюдських цінностей в процесі правоохоронної діяльності, при розв'язанні завдань, що стоять перед державою [347, с. 77-81]. Як зазначається в літературі «чинна в Україні модель правоохоронної системи за багатьма критеріями не відповідає зростальним потребам суспільства та загальновизнаним міжнародним демократичним стандартам у цій сфері. Це найближчим часом може стати перешкодою для подальшого розвитку правовідносин в економічній, соціально-політичній та інших сферах суспільного й державного життя, формування повноцінного громадянського суспільства» [312].

Модель (політико-юридичний ідеал) сучасної держави Україна обумовлює модифікацію не тільки функцій держави, але й правових форм їх реалізації, в тому числі, й правоохоронної правозастосовної форми. Вплив ціннісно-орієнтаційних факторів на реалізацію функцій в правоохоронній правозастосовній формі змінює її парадигму та сприяє формуванню концептуально нової її моделі, яка співвідносна з моделлю держави Україна. Реформування правоохоронної системи України, яке відбувається нині, співвідносне з сучасними державотворчими процесами, обумовлює зміну світогляду суб'єктів правоохоронної правозастосовної форми на користь людиноцентризму. Разом з тим, варто враховувати сучасні тенденції розвитку суспільства та сприймати громадян як клієнтів та партнерів у процесі реалізації функцій сучасної держави Україна, що властиво європейським правовим традиціям. В умовах провадження політики інтеграції до європейської спільноти державоцентрична мілітаризована

модель правоохоронної діяльності, орієнтована на декларативне служіння суспільству іде в розріз з імплементованими в національне законодавство нормами Конвенцій, Угод, міжнародних договорів. Правоохоронна правозастосовна форма «є індикатором того часу, в контексті якого воно здійснюється» [66, с. 1].

Законодавець опосередковує ефективність цієї діяльності визначаючи систему правових принципів, повноваження новостворених і реформованих інституцій, їх взаємодію, механізм реалізації всіх функцій держави, безпосередньо закладаючи міжнародні стандарти в її основу через «принцип верховенства права який є одним із міжнародних зобов'язань України, взятих нею відповідно до статті 3 Статуту Ради Європи» [723, с. 215] та відображений у правових позиціях Конституційного Суду України.

Питання законності й верховенства права, з позицій забезпечення правопорядку, захисту прав і свобод людини та громадянина, охорони прав і законних інтересів державних та недержавних організацій, боротьби зі злочинами та іншими правопорушеннями, займають одне з центральних місць у Конституції України. Справедливість, недискримінаційний підхід, неупередженість. На важливості дотримання цих засад наголошується у нормативних положеннях Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи (R2001(10)) від 19 вересня 2001 року, де неупередженість і недискримінаційний підхід, вимога справедливості є абсолютною і не підлягає обмеженням [601]. Забезпечення справедливості має вирішальне значення для конституційного принципу верховенства права в Україні. Одним із виявів верховенства права є те, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства [252, с. 99]. В контексті правоохоронної правозастосовної форми реалізації функцій сучасної держави Україна він означає, що права людини

закріплені в національних джерелах права і в міжнародному праві, а правоохоронні органи відповідають за впровадження та дотримання закону, що охороняє права людини. Правоохоронні органи не повинні порушувати закону при його застосуванні та впровадженні [396, с. 265]. Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю в правовій державі.

Застосування заходів державного примусу для реалізації повноважень суб'єктами уповноваженими на виконання функцій сучасної держави Україна у правоохоронній правозастосовній формі припустимо тільки у випадках, межах та у порядку, передбаченому законом. Це вказує на обов'язкову нормативну регламентацію таких принципів як субсидіарність та пропорційність, які не тільки вплинуть на ефективність правоохоронної правозастосовної форми, в контексті реалізації функцій сучасної держави Україна, але й зроблять позитивний внесок у зміну світоглядної орієнтації її суб'єктів.

Означені принципи є базовою ідеологічною складовою нормативного забезпечення правоохоронної правозастосовної форми реалізації функцій сучасної держави Україна, стандартами відповідності, світоглядними орієнтирами у формуванні її кадрового потенціалу.

Підтримуючи позицію Л. Алексеевої про те, що ефективність правозастосування залежить не тільки від якості застосовуваної правової норми, а й від особливостей діяльності цих органів, їх організаційної структури, виконуваних ними функцій, професійної підготовки співробітників, які здійснюють правозастосування [14, с. 158].

Тож варто звернути увагу на підвищення професійного рівня суб'єктів правоохоронної правозастосовної форми, який на нині не є достатнім. Так прикладом слугує наступне: «Основою доказової бази у справах про одержання неправомірної вигоди є встановлення у діянні особи об'єктивної сторони правопорушення, тобто фіксування безпосереднього факту одержання неправомірної вигоди. У ряді проваджень доказом

виступають свідчення особи, яка надавала неправомірну вигоду, проте у такому випадку останню також слід притягувати до відповідальності за статтею 172-3 КУпАП «Пропозиція або надання неправомірної вигоди». У інших випадках для формування доказової бази використовують оперативно-розшукові заходи (фото-, відео-, аудіофіксацію, передачу мічених грошових знаків), проте відповідно до статті 1 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» такого роду заходи здійснюються в інтересах виключно кримінального судочинства, а у справах про адміністративні правопорушення, в контексті Рішення Конституційного Суду України від 20.10.2011 №12-рп/2011, фактичні дані отримані в результаті оперативно-розшукової діяльності є неналежними доказами» [529].

З огляду на зазначене, важливим є впровадження інновацій та формування «банку методик реалізації функцій сучасної держави Україна в правоохоронній правозастосовній формі», яка б виступала методично-практичним зразком та, водночас, виконувала роль контролю її відповідності встановленим стандартам, оцінки ефективності її здійснення. В цьому контексті очевидне значення мають Національна академія правових наук України, Національна академія внутрішніх справ, Національний інститут стратегічних досліджень, Інститут законодавства Верховної Ради України, як інституції орієнтовані на наукове обґрунтування, аналіз та оцінку проблем і перспектив суспільно-політичного розвитку, юридичне забезпечення реформ у країні та науково-дослідні інститути правоохоронного спрямування.

Комплексні концептуальні дослідження з проблемних питань у сфері правоохоронної правозастосовної форми стануть підґрунтям для «доктринального документа Концепції державної правової політики як системи поглядів, що відображають наукові підходи до порушеного питання» [876, с. 145], відповідають рівню потреб модернізації суспільства. «має визначати основні заходи в тому числі в правозастосовній сфері» [651, с. 144], «охоплювати сферу правозастосування з визначенням причин які

потребують коригування у найближчі періоди та на перспективу» [869, с. 145] правової політики зокрема.

Такі проблемні питання та пропоновані способи їх удосконалення мають системно-функціональний зв'язок та є взаємозумовленими. Їх можна виокремити в системну модель негативних чинників, які знижують ефективність правоохоронної правозастосовної форми реалізації функцій сучасної держави Україна, а саме:

1) мілітарна ідеологія в правоохоронній правозастосовній формі;

2) вплив політичних сил;

3) відсутність доктринального документа, який би визначав правову політику у сфері правоохоронної правозастосовної форми;

4) недостатній рівень наукового супроводу правоохоронної правозастосовної форми;

5) нормативне забезпечення, яке не відповідає в цілому європейським стандартам;

6) низька якість кадрового забезпечення;

7) відсутність належних гарантій здійснення правоохоронної правозастосовної форми.

В значній мірі означені проблеми пов’язані з реалізацією функцій сучасної держави Україна в правоохоронній правозастосовній формі, опосередковані недостатністю чи повною відсутністю гарантій її здійснення, які повинні формуватися ще в процесі створення проекту закону (який надалі нормативно закріпить за органами держави повноваження у сфері цієї діяльності з метою реалізації функцій сучасної держави Україна) до внесення його на розгляд у парламент. Адже надаючи повноваження суб’єктам діяльності, на законодавця тим самим покладається обов’язок забезпечення повного та реального їх здійснення і захисту від втручань у процесі їх реалізації. Процес підготовки законопроекту передбачає узгодження його параметрів з можливостями застосування на практиці. Наявність повноважень ще не гарантує їх реалізацію. Гарантованість

реалізації повноважень у сфері правоохоронної правозастосовної форми є необхідною умовою ефективного її здійснення у процесі реалізації функцій сучасної держави Україна. «Без існування гарантій проголошені права втрачають сенс, тобто права перетворюються на своєрідні «заяви про наміри», що не мають ніякої цінності як для них, так і для держави загалом» [139, с. 152]. Очевидною є неможливість повної чи часткової реалізації завдань, повноважень за відсутності нормативного, матеріального чи іншого їх забезпечення.

З метою найбільш повного розуміння гарантій такої діяльності слід перш за все визначитися із поняттям, сутністю гарантій як таких.

Питання «гарантій» в правовій науці широко піддавалося вивченню в контексті різноманітних суб'єктів права, зокрема гарантії реалізації прав і свобод «умови та засоби, за допомогою яких забезпечується реалізація певних можливостей людини і громадянина» [469, с. 157], «створення необхідних умов для забезпечення прав та свобод людини і громадянина» [696, с. 10]. В рамках правоохоронної діяльності досліджувалися гарантії проходження державної служби працівниками органів внутрішніх справ «як нормативно закріплені умови і засоби, що забезпечують особовому складу цих служб та підрозділів реальні можливості щодо реалізації наданих їм службових прав та здійснення посадових обов'язків. Юридичні гарантії реалізації службових прав і свобод державних службовців органів внутрішніх справ численні й різноманітні. Але їх об'єднує одна характерна загальна властивість: всі вони мають бути виражені та закріплені в нормативно-правових актах. Ці гарантії мають виражатися насамперед у нормах законодавства, що розкривають і конкретизують посадові права та обов'язки, установлюють порядок їх здійснення й реалізації» [107, с. 148, 153], «гарантії підрозділів боротьби з кіберзлочинністю МВС України «сукупність юридичних засобів (норм та інститутів), за допомогою яких ці суб'єкти реалізують свої завдання і функції» [393, с. 83].

Під гарантіями здебільшого розуміють поруку, забезпечення, зобов'язання про виконання чого-небудь різними способами, засобами охорони. В такому випадку гарантії ефективності правоохоронної правозастосовної форми у процесі реалізації функцій сучасної держави Україна слід розглядати як політико-правову категорію, з огляду на перелік суб'єктів-гарантів (парламент, президент, уряд та інші). Гарантованість правоохоронної правозастосовної форми (з огляду на суб'єктів, із завдань яких вона випливає та виявлених проблемних питань у ній), досягається багатьма умовами, у тому числі й закріпленням у законодавстві повноважень таких суб'єктів.

Таким чином, під гарантіями правоохоронної правозастосовної форми слід розуміти систему правових умов, спеціальних засобів та суб'єктивних факторів, які в межах Конституції й законів України забезпечують фактичне її здійснення уповноваженими суб'єктами (органами держави, її підприємствами, установами) з метою реалізації функцій сучасної держави Україна.

Такі гарантії, у вузькому їх розумінні, слід розглядати виключно як систему умов, засобів, способів, вимог. Широке розуміння дозволяє поглянути на них з позиції складової правової системи загалом.

За своєю сутністю гарантії правоохоронної правозастосовної форми є системою певних умов, засобів за допомогою яких на основі правових норм забезпечується її здійснення та захист від політичних та інших впливів в інтересах реалізації функцій сучасної держави Україна через призму людиноцентризму.

До складу гарантій правоохоронної правозастосовної форми входять, зокрема: 1) нормативні акти різної юридичної сили, що покладають завдання на уповноважених суб'єктів (органи держави, її підприємства, установи), визначають їх повноваження у процесі їх розв'язання; 2) правові, контрольні, наглядові засоби та способи, які спрямовані на створення умов

для її забезпечення; 3) організаційно-правову діяльність суб'єктів правоохоронної правозастосовної форми.

Цільове призначення гарантій полягає в тому, щоб забезпечити правовими засобами ефективну реалізацію функцій сучасної держави Україна у правоохоронній правозастосовній формі.

Тож основною гарантією має стати повноцінна трансформація правоохоронної правозастосовної форми. Це питання є складним і має розв'язуватись із залученням наукової спільноти, крізь призму людиноцентризму та цінностей правової держави. Суть змін має полягати в наданні можливості уповноваженим суб'єктам реального та ефективного її здійснення; повної відповідальності за свої дії. Створення державою системи гарантій правоохоронної правозастосовної форми призведе до поліпшення реалізації функцій сучасної держави Україна. У такий спосіб зміниться парадигма реалізації функцій держави у правоохоронній правозастосовній формі. Звична риторика і пріоритети на «служіння суспільству і призначений для охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічного порядку та громадської безпеки», в чому проглядається новий зміст відносин між державою та особою в цілому. З такої позиції положення ст. 3 Конституції України «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження та забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» не видаються декларативними.

4.4. Судова правозастосовна форма

В системі правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна судова правозастосовна форма займає важливе місце. Вона відіграє роль арбітра у правовому житті суспільства,

є вагомим інструментом соціального розвитку, тісно пов'язана з іншими правовими формами й суттєво впливає на ефективність і безперервність процесу реалізації державних функцій.

Така правова форма дає змогу не тільки дати правову оцінку виниклим правовідносинам, але й спрямувати їх у прогресивний напрям розвитку. Значну роль у цьому процесі відіграє судова практика, єдність якої, поруч з принципом правової визначеності, мають забезпечуватися як у сфері матеріального права, так і процесуального. Разом з тим, не можна не враховувати, що судова практика являє собою систему правових аргументів, сформованих в результаті послідовного і глибокого аналізу норм чинного законодавства, вивчення потреб політико-правової дійсності суб'єктами уповноваженими на виконання функцій сучасної держави Україна у процесі їх реалізації. Це питання на нині не врегульовано, а забезпечення єдності судової практики в Україні є першочерговою потребою.

Очевидною є необхідність нівелювання формованого роками нігілістичного ставлення суспільства до закону, інститутів його впровадження, що в результаті стало викликом для національної безпеки держави. Без вирішення практичних проблемних питань, які мають місце в сфері судової правозастосовної форми, започатковані суспільні перетворення так і залишаться «добрими намірами».

Зазначене та суттєві інституційні та функціональні зміни, законодавчі ініціативи, актуалізують дослідження судової правозастосовної форми реалізації функцій сучасної держави Україна.

Судова правозастосовна форма не розглядалася з позицій правової форми реалізації функцій сучасної держави Україна, хоча є теоретично й практично значущою. Звичним є поняття судове правозастосування, яке на сучасному етапі розвитку правової науки розглядається в дисертаційних дослідженнях як опосередковано (І.В. Андронов, В.Д. Бринцев, П.В. Куфтирєв, Л.М. Москвич, С.Г. Штогун, С.О. Якимчук та інших) [18; 87; 346; 429; 850; 868] так і безпосередньо (Є.Г. Бобрешов) [67]. До того ж

існують різноманітні концептуальні підходи до його розуміння, що обумовлює неоднозначну інтерпретацію, і пов'язано з недостатньою науковою розробкою (з урахуванням досягнень сучасної науково-правової думки та узагальнень судової практики), оскільки в працях розглядалися окремі аспекти.

Деякі автори вважають судове правозастосування специфічним типом правозастосування, сенсом якого є правосуддя, здійснюване судом як найбільш повним виразником судової влади, однією з гілок державної влади з метою розв'язання відповідних справ у встановлених законом процесуальних формах і відповідно до певних принципів і цінностей [598, с. 16]. Таку ж позицію відстоює і Р. Гаібов [129, с. 18]. У загальному вигляді судове правозастосування постає як специфічна форма реалізації права компетентним органом судом, здійснювану в певному, встановленому законом порядку, направленому на реалізацію правових приписів, безпосереднім результатом якої є дозвіл правового конфлікту за допомогою видання акта судового правозастосування з конкретної юридичної справи [2, с. 94].

Тож судове правозастосування розглядається авторами як специфічна форма реалізації права, специфічний тип застосування права, відмінний від інших його форм не тільки своїм суб'єктним складом, а й іншими рисами.

Р. Рафіков зазначає, що суттєвою особливістю судового правозастосування є те, що воно ґрунтується на конституційному праві на судовий захист [598, с. 17]: кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Кожен має право звертатися за захистом своїх прав до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Кожен має право після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна. Кожен має право будь-якими не забороненими законом

засобами захищати свої права та свободи від порушень і протиправних посягань (ст. 55 Конституції України) [309]. Така позиція може виступати основною ознакою судового правозастосування.

Існують й інші підходи до розуміння судового правозастосування. О. Волкова вважає, що судове правозастосування це самостійний вид державної діяльності, що являє собою правомірну активну діяльність судів як компетентних органів державної влади, покликаних самостійно і незалежно здійснювати правосуддя в правовій державі, яка пов'язана з організацією здійснення вимог диспозицій і санкцій правових норм (регулятивних і охоронних норм права) у правовідносинах. Судове правозастосування є специфічною організаційно-правовою формою впливу на суб'єктів правовідносин із метою забезпечення ефективного використання ними прав і свобод та виконання обов'язків, а також для здійснення державного контролю за точністю їх реалізації [118, с. 8].

На думку В. Новицкого, судове правозастосування – це здійснювана в установленому законом порядку діяльність суду та інших учасників судового процесу із дотримання вимог закону, використання суб'єктивних прав, виконання обов'язків під час розгляду та вирішення судових справ [456, с. 232]. Таке визначення широко характеризує судове правозастосування, при цьому автором не враховується статус названих суб'єктів, а отже, можливість бути суб'єктом судового правозастосування.

Предметом судового правозастосування, як стверджує А. Ільїн, є передбачуване охоронне правовідношення, зміст якого становить домагання уповноваженої особи і відповідний йому обов'язок іншої особи, що виникає до і поза процесом унаслідок порушення прав суб'єктів регулятивних матеріально-правових відносин [257, с. 202].

І. Припхан з цього приводу зазначає, що судова діяльність є класичною формою застосування права і водночас виступає критерієм цивілізованості і морального здоров'я суспільства [540,

с. 46]. У такий спосіб авторка окреслює межі та принципи поведінки суб'єкта уповноваженого на виконання функцій держави у формі судового правозастосування в умовах вільного розсуду.

Р. Рафіков досліджуючи судове правозастосування узагальнив наявні наукові концепції до п’яти різних підходів, які умовно позначив, як: 1) судове правозастосування додаток до закону; 2) судове правозастосування не нормативна діяльність, а проходження думки й волі законодавця; 3) судове правозастосування не просто логічний додаток норми до фактів, а ще й нормотворчість; 4) судове правозастосування засіб соціального управління; 5) суд не видає закони й не управляє, а застосовує право [598, с. 12].

Вказані концепції мають обґрунтування в працях інших авторів. Так, Ю. Тихомиров розглядає судове правозастосування як «додаток до закону» на основі поняття застосування закону як процесу його практичного виконання за допомогою різних засобів і способів регулювання поведінки юридичних і фізичних осіб [754, с. 61].

Наступна концепція, за якою судове правозастосування не нормативна діяльність, а проходження думки і волі законодавця, на думку Р. Рафікова, отримала свій розвиток в умовах панування доктрини юридичного позитивізму [598, с. 17]. Це вчення розглядає правову систему як закінчене, ціле, а законодавство без прогалин і готове до застосування, достатньо лише використовувати логічні прийоми. Судове рішення повинно опиратися на норму позитивного права. Якщо суддя відмовляється від вирішення справи у зв’язку з прогалинами в законі, то його вчинок розцінюється як відмова стосовно доступу до правосуддя [367, с. 143].

Концепція, за якою судове правозастосування не просто логічний додаток норми до фактів, а ще й нормотворчість, має також своїх наукових прихильників [817; 707; 664]. Згідно з таким розумінням судового правозастосування суд здійснює діяльність щодо застосування, тлумачення та подекуди

правотворчості. Це пов'язано з реалізацією функцій судової влади, особлива процедурна діяльність спеціально уповноважених судових органів, що спрямована на встановлення нормативно-правових приписів, які закріплюються у судових правотворчих актах [707, с. 10].

На думку деяких авторів правова норма, створювана в процесі судової правотворчості, за своєю природою більш конкретна і її зміст обумовлюється категорією справ. Заперечують можливість конкретизації правових норм правозастосовними органами, підкреслюючи відсутність у судів них нормотворчих повноважень [79, с. 34-42; 305, с. 49-56]. Разом з тим, у літературі зазначається, що в процесі конкретизації правових норм правозастосовними органами відбувається не «наближення правотворчості та правозастосування» [45, с. 95], а створені правові позиції, є можливими прообразами, моделями гіпотетичних правових норм, що складають фактичне, загальносоціальне право, на відміну від законодавчого, легістського права [865, с. 137].

Тенденції розвитку континентального права в Європі в останні десятиріччя свідчать про рецепцію прецедентного права, доцільність і корисність судової правотворчості, оскільки норми права для ефективного регулювання суспільних відносин обов'язково припускають певну «абстрактність», їх зміст потребує суддівської конкретизації та оцінки [835, с. 46].

Розуміння судового правозастосування як елемента соціального управління простежується в працях різних періодів розвитку правової науки [156; 217; 218] де окреслюється його зростальна роль і значення завдяки суб'єктивним та об'єктивним факторам (розвиток правотворчої та правозастосовної діяльності, активна діяльність судів та інші).

Щодо концепції «суд не видає закони й не управляє, а застосовує право», то, як вважає Р. Рафіков, вона повною мірою відображена у працях В. Нерсесянца [598]. Суть правосуддя та судової діяльності, як зазначав В. Нерсесянц, зводиться до застосування права, тобто юридичної кваліфікації певного факту.

Не применшуючи значення наведених концепцій, найбільш прийнятною для дослідження судової правозастосовної форми в контексті реалізації функцій сучасної держави Україна є «суд не видає закони й не управляє, а застосовує право». Однак у такий спосіб цей суб'єкт наділений повноваженнями виконувати функції держави опосередковано бере участь в управлінні справами держави.

Варто зазначити, що наведені погляди підтверджують неоднозначність позиції авторів з цього питання. Причинами цього є по-перше, відсутність нормативного закріплення поняття «судове правозастосування» у чинному законодавстві України та його використання у законодавчих актах, що регламентують ті чи інші аспекти судоустрою, статусу суддів як однопорядкового із такими правовими категоріями, як «судова влада», «судова діяльність», «правосуддя». По-друге, переосмислення ідеї та концепції прав людини, які знаходяться під захистом влади, породжує різноманітні теоретико-методологічні підходи до розуміння права на філософському, природно-правовому, лібертарно юридичному рівнях, що до певної міри впливає на вироблення єдиної концепції право розуміння загалом та судового правозастосування зокрема.

Розглянемо більш детально вплив вказаних причин на формування наукового розуміння судової правозастосовної форми.

Судова влада як юридичне поняття широко досліджувалася у вітчизняній науці [539; 600; 677; 742; 779] з точки зору політології, соціології, теорії управління, права. За юридичною літературою судова влада є однією з гілок державної влади, основним завданням якої є здійснення правосуддя. У сучасному розумінні судова влада на національному рівні є функцією державної влади, що здійснюється в інтересах всього суспільства і виступає однією з форм реалізації державного суверенітету. Судова влада функціонує виключно в межах принципу правомірності, вступає у дію лише за наявності прав, спору та за ініціативою суб'єкта, права якого порушено.

Специфікою судової влади є її повна концентрація в повноваженнях суб'єкта уповноваженого на виконання функцій держави Україна в межах яких він здійснює провадження у конкретній судовій справі [856]. Обов'язковою умовою функціонування судової влади загалом є забезпечення незалежності діяльності та самостійності суб'єктам уповноваженим на виконання функцій держави Україна та у вирішенні питань внутрішньої організації адміністрування в судах. Здійснення правосуддя є основним, але не єдиним напрямом діяльності судової влади.

У науковій літературі, розуміння судової влади зводиться переважно до таких найбільш поширених: «особлива самостійна гілка єдиної державної влади, що володіє всією повнотою власної компетенції, здійснює владні повноваження щодо захисту прав і свобод громадян та інші функції лише конституційно заснованими органами, судами, на основі закону та спеціальних (судових) юридичних процедур (Р. Гаібов)» [129, с. 62], «як вирішального впливу судової системи на підвладних суб'єктів, що має легальний, легітимний, правовий характер і здійснюється з метою захисту прав і свобод громадян або інших суспільних цінностей (В. Смородинський)» [695, с. 22]. М. Чичерська зазначає, що судова влада є уособленням функції держави, реалізується на принципах права та регламентується нормами права через інституції судові інстанції впорядковані в систему з чіткою юрисдикційною побудовою [825, с. 21]. Ю. Рємєскова вважає, що в системі поділу і взаємодії державної влади суд виконує функцію розгляду й вирішення у встановленій законом процедурі правових конфліктів, забезпечує дію принципу верховенства права, підтримує стабільність у правовідносинах і забезпечує дотримання прав та свобод людини в громадянському суспільстві [604, с. 189].

У ст. 1 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» зазначається, що: судова влада в Україні відповідно до конституційних засад поділу влади здійснюється незалежними та безсторонніми судами, утвореними згідно із законом; судову

владу реалізовують професійні судді та, у визначених законом випадках, присяжні шляхом здійснення правосуддя в рамках відповідних судових процедур [582].

Зважаючи на зазначене, судова влада – це прояв влади, що характеризується як загальними так і спеціальними ознаками, здійснюється шляхом відправлення правосуддя суб'єктами уповноваженими на виконання функцій держави у судовій правозастосовній формі (встановлення юридичних фактів, вирішення конфліктів та суперечностей, які виникають у суспільстві) з метою реалізації функцій сучасної держави Україна. За положеннями ст. 124 Конституції України юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі. Відповідно до ст. 55 Конституції України права й свободи людини та громадянина захищаються судом. Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб [309].

Під правосуддям розуміється суд, судова діяльність держави; юстиція; установи, які здійснюють судову діяльність держави; розгляд судових справ, судочинство, справедливий суд [767].

Деякі автори пов'язують «правосуддя з діяльністю суду, здійснювану в формі цивільного, адміністративного, кримінального, господарського та конституційного судочинства, яка проходить у встановлених законом процесуальних формах у судових засіданнях, за участю сторін і інших учасників процесу й полягає у встановленні фактичних обставин справи та з'ясуванні істини з її розгляду шляхом дослідження доказів та закінчується ухваленням рішення в справі із застосуванням норм відповідного матеріального закону» [861, с. 76-77; 237, с. 365; 72, с. 60, 104-105; 272]. Розглядають правосуддя з різних точок зору, зокрема: а) з інституційної точки зору як своєрідний інститут, який містить, з одного боку, нормативно-правову базу, а з іншого, систему спеціальних органів і засобів, діяльність яких спрямована на реалізацію відповідних функцій, що сприяють

здійсненню правосуддя судом головним і вирішальним суб'єктом правозастосування; б) з функціонального аспекту правосуддя вид державної діяльності, спрямованої на розгляд і вирішення відповідних юридичних справ; в) з аксіологічного аспекту, визначається сформованістю системи державно-правових цінностей у поєднанні з цінністю самої судової влади, яка здійснюється з метою їх захисту [695, с. 12]. Вважають, що органи правосуддя, які є найбільш специфічними юридичними органами, не тільки застосовують норми права, а й за потреби опрацьовують правоположення, що заповнюють прогалини у законодавстві [278, с. 330].

Стосовно співвідношення означених вище правових понять, то також простежується єдність поглядів, оскільки: Р. Гаібов, В. Ярославцева, А. Аверин та інші вважають, що «такі поняття, як «судова влада» і «правосуддя» в принципі виражають одне й те ж поняття, але вони не синоніми, не тотожні, а є взаємопов'язаними: судова влада (предмет конституційного регулювання) реалізується в правосудді (зміст, функції судової влади), а правосуддя здійснюється судом шляхом судового правозастосування. Суддя є ключовою фігурою і в судовому правозастосуванні, і в правосудді. Правосуддя та правозастосування відбувається і в Конституційному суді при здійсненні конституційного судочинства» [129, с. 71; 877, с. 201], «правозастосування це сутнісна сторона судової діяльності, а судова діяльність за своїм соціальним призначенням є вершиною правозастосування» [2, с. 31].

У юридичній літературі виокремлюються й ознаки судового правозастосування: (здійснює суд, що володіє самостійністю і незалежністю; має публічний, державно-владний характер; здійснюється судом в особливій процесуальній формі, диференційованій за видами судочинства; його метою є дозвіл правового конфлікту шляхом винесення правомірного, обґрунтованого і справедливого рішення з конкретної справи; судові рішення є обов'язковими для виконання [118, с. 10], законність, обґрунтованість, доцільність і справедливість [2, с. 9],

є специфічним різновидом юридичної діяльності (складна, багатопланова, поліфункціональна, має часові та просторові характеристики, здійснюється в спеціально уповноваженими суб'єктами права, спрямована на здійснення правосуддя [598, с. 19]), та правосуддя (здійснення від імені держави; особливий процесуальний порядок вирішення юридичних справ; здійснення необхідних і достатніх дій у встановленій легітимним законом процесуальній формі відповідно до визначених принципів [598, с. 18]) здебільшого характеризується подібністю та є взаємодоповнювальними.

Висловлені положення свідчать про необхідність розмежування поняття «судове правозастосування» та суміжних понять («судова влада», «правосуддя»). Потребує аналізу і конструкція судового правозастосування, зокрема і в контексті правової форми реалізації функцій сучасної держави.

Аналіз підходів до розуміння судового правозастосування сприяв формуванню уявлення про судову правозастосовну форму реалізації функцій сучасної держави, що в свою чергу дало змогу виокремити основні її ознаки. До них можна віднести, зокрема такі: 1) вид правозастосовної форми реалізації функцій держави; 2) вона здійснюється органами держави – судами, через закріплення у чинних джерелах права повноважень щодо реалізації завдань і функцій держави; 3) спрямована на розв’язання на підставі чинних джерел права юридичних конфліктів, які можуть виникнути в процесі регулятивної чи охоронної, чи контрольної діяльності; 4) має визначений процесуально-процедурний порядок, складається із відповідних стадій; 5) спрямована на створення правозастосовного акту як передумови реалізації передбаченими нормами права завдань та функцій держави.

Таким чином, судова правозастосовна форма реалізації функцій сучасної держави – це діяльність судів уповноважених на здійснення правосуддя, розв’язання юридичних спорів, що спрямована на прийняття рішень в яких конкретизуються

нормативно-правові приписи щодо функцій сучасної держави Україна.

Зміст судової правозастосовної форми обумовлений завданнями, функціями держави, механізмами їх здійснення, які конкретизовані у повноваженнях суб'єктів (судів) на таку діяльність, особливостями правових конфліктів, які піддаються вирішенню з метою ефективної реалізації державних функцій.

Предмет судової правозастосовної форми є інтегрованим, що зумовлено горизонтальним та вертикальним її поділом. В основі горизонтального поділу слід застосовувати критерій за спеціалізацією, вертикальний виділ пов'язується з критерієм за інституційністю. Вказаний поділ судової правозастосовної форми та критерії узгоджуються з чинними джерелами права, моделлю держави Україна.

Здійснення функцій сучасної держави Україна уповноваженими суб'єктами у судовій правозастосовній формі відбувається у тісному взаємозв'язку з іншими правовими формами.

Аналіз узагальнень судової практики засвідчує безпосередній вплив на ефективність судової правозастосовної форми, правоохоронної. Наприклад, неналежна якість досудового слідства виступає причиною повернення справ на додаткове розслідування. В основі названої причини лежать помилки, яких допускаються деякі слідчі в процесі застосування норм кримінального чи кримінально-процесуального законодавства. Непоодинокими є випадки неправильної кваліфікації дій засуджених внаслідок неточного визначення слідчим і судом правового статусу засудженого і потерпілих, що впливає на ухвалення справедливого судового рішення. Кваліфікуючи дії особи за ст. 271 або ст. 272 Кримінального кодексу України, слідчі не завжди враховують, що диспозиції цих статей є бланкетними. Тому при їх застосуванні необхідно встановити не лише те, які саме законодавчі та інші нормативно-правові акти порушено при вчиненні певного діяння, а й визначити, вимоги яких статей, пунктів, параграфів не дотримано обвинуваченим, а

також розкрити суть допущених порушень. Слідчі не завжди всебічно й повно досліджують об'єктивну сторону злочину. Зокрема, в багатьох випадках не проводять огляд місця події, не призначають технічних експертиз тощо. Співвідношення судової правозастосовної форми з правоохоронною можна характеризувати за напрямами впливу. В структурованому вигляді таке співвідношення проявляється через: а) вплив судової правозастосовної форми на правоохоронну; 2) вплив правоохоронної форми на судову; 3) взаємодія судової правозастосовної форми та правоохоронної як виконання спільних завдань з реалізації функцій сучасної держави Україна.

У практиці судів трапляються випадки незаконного повернення справ прокурору для проведення додаткового розслідування зі стадії попереднього розгляду справи. Наведені вище факти є непоодинокими, та подекуди мають резонанс.

Судова статистика вказує на позитивну динаміку в 2016 році в порівнянні з попереднім, у провадженнях про злочини неповнолітніх закінчено провадження справ про злочини неповнолітніх, усього мінус 19,3% у тому числі: з ухваленням вироку мінус 18,3 %. В апеляційному порядку перевірялися вироки щодо 854 неповнолітніх осіб [704, с. 8-9].. Погоджуємося позицією вчених про те, що «судовий розгляд справ щодо неповнолітніх має здійснюватися спеціалізованим у справах неповнолітніх складом суддів. Як відомо, Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй, що стосуються здійснення правосуддя щодо неповнолітніх (Пекінські правила), передбачають спеціалізацію здійснення правосуддя щодо неповнолітніх «для вирішення комплексної задачі досягнення соціальної справедливості й захисту неповнолітніх». Доцільно використовувати рекомендації сучасної психологічної науки з метою формування у підлітка довіри до суду, встановлення психологічного контакту з неповнолітнім підсудним через точне дотримання судом прав і законних інтересів неповнолітнього підсудного, його законного представника і захисника, а також інших учасників процесу [800, с. 376].

Статистика свідчить про значні недоліки, які мають місце у кримінальному судочинстві, зокрема під час розгляду справ в першій чи навіть апеляційній інстанціях (у касаційному порядку Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ скасував і змінив вироки стосовно 1,1 тис. осіб (у 2015 році 1,6 тис. осіб), що становить лише 1 % від загальної кількості осіб, стосовно яких упродовж 2016 року ухвалено вироки місцевими загальними судами (у 2015 році 1,4 %)) [704, с. 8-9].

Реалізація функцій сучасної держави Україна у судовій правозастосовній формі відбувається в процесі справедливого й неупередженого розгляду спорів з дотриманням принципу верховенства права. Застосування норм міжнародних договорів, що спрямовані на розвиток між країнами співпраці з питань здійснення судочинства, має для судів виключно важливе значення, оскільки не тільки зумовлене розширенням міжнародних зв'язків України у сфері здійснення судочинства, а й впливає на ефективність останнього. Особливе місце серед міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, належить Конвенції про захист прав і основних свобод людини (Рим, 1950 р.), ратифікованій Законом від 17 липня 1997 р. № 475/97-ВР. Саме цей міжнародний договір зумовив необхідність реформування національного законодавства з метою приведення останнього у відповідність із міжнародними стандартами в галузі прав людини, а закріплені в них права є тими стандартами, яких мають дотримуватись держави, що взяли на себе зобов'язання за Конвенцією, в тому числі у сфері судового правозастосування. Ефективне застосування судами норм міжнародних договорів залежить від того, наскільки повно вони інкорпоровані у національне законодавство, та від правильного їх розуміння [789].

Досягнення його мети передбачає застосування чинних джерел права, які не завжди є бездоганними. Спектр нормативного регулювання суспільних відносин, які виникають у процесі реалізації функцій сучасної держави Україна, об'єктивно

відображає зв'язок між судовою правозастосовною формою та проблемними питаннями, що мають місце у сфері правотворчої. Негативні явища властиві останній, (серед яких хаотичність, недосконаліть нормативних актів, наявність прогалин, колізій, дискреції) стоять на заваді ефективному здійсненню державних функцій у судовій правозастосовній формі. Недосконаліть законодавства вважаються першопричиною виникнення судових помилок [49]. Законодавство, що швидко змінюється чи його відсутність можуть суперечити принципу правової визначеності.

Наприклад, відсутність переліку обов'язкових підстав для скасування рішення у цивільному процесуальному законодавстві; відсутність чіткої нормативної визначеності розмежування судової юрисдикції між адміністративними судами і загальними судами з питань розгляду кримінальних і цивільних справ та інші. Невизначеність у законодавстві поняття «публічно-правові спори» на практиці є причиною виникнення спірних ситуацій щодо правильного вирішення між юрисдикційних спорів. Слабкі та суперечливі нормативні положення створюють об'єктивні труднощі для судової правозастосовної форми через складність правової кваліфікації відносин між суб'єктами. Практика вказує, що застосування судами одних і тих самих правових норм досить часто відрізняється.

Усунення помилок обумовлених недоліком правотворчої форми можливе лише за рішенням суду вищої інстанції. Однак іноді і Верховний Суд приймає протилежні за змістом судові рішення з питань врегулювання одних і тих же правовідносин. Наприклад, постанови Верховного Суду України № 6-72цс11 від 30.01.2012, № 6-10цс12 від 16.05.2012, які ухвалені за аналогічними позовами водночас є протилежні за змістом. Тому, по Україні питома вага скасованих і змінених судових рішень тільки в апеляційному порядку впродовж 2016 року складає 3,5 відсотки від загальної кількості рішень ухвалених судами першої інстанції [465, с. 16]. Це означає, що суб'єкт уповноважений на виконання функцій держави у судовій правозастосовній формі може прийняти помилкове рішення. Підтримуємо Л. Москвич,

що винесені суперечливі рішення не можуть відповідати закону: адже тільки одностайна інтерпретація закону за однотипними казусами може бути правильною. Приймаючи різні суперечливі рішення з однотипних правових питань, суди діють не на законних підставах, підмінюють закон власними ідеями й волею окремих суддів. Суперечливість судової практики не має нічого спільного (як дехто вважає) з принципами романо-германської правової традиції. Навпаки, у зв'язку з тим, що в цій правовій системі ключову позицію посідає не судовий прецедент, а закон, однакове й послідовне його застосування всіма суддями є конче важливим [430, с. 29]. Проблематичне співвідношення судової правозастосовної форми з правотворчою простежується і в кадровому забезпеченні, яке суттєво впливає на своєчасність, ефективність судового захисту та навантаження на суддів, має загрозливі масштаби з огляду на статистичні дані. Станом на початок 2016 року штатна чисельність посад суддів загалом усієї судової системи становила 9071. Проте фактично на посадах працюють близько 7600 суддів, тобто понад 15 % суддівських посад залишаються вакантними. При цьому близько 900 суддів (20 % від кількості працюючих у місцевих судах суддів) не здійснюють правосуддя у зв'язку із закінченням п'ятирічного строку призначення їх на посаду. З них 700 пройшли всі необхідні перевірки та процедури для обрання їх на посаду судді безстроково, одержали позитивну рекомендацію Вищої кваліфікаційної комісії суддів України; подання щодо обрання їх унесено до Верховної Ради України, однак так і не розглянуто. Така ситуація призвела до припинення діяльності судів зі здійснення правосуддя (судді або звільнилися, або не мають повноважень зі здійснення правосуддя), впливає на оперативність та якість здійснення судочинства, штучно збільшує навантаження на інших працюючих суддів. Зволікання з вирішенням цієї проблеми неминуче призведе до збільшення кількості рішень Європейського суду з прав людини, у яких буде констатовано, зокрема, порушення розумних строків розгляду справи судом. Якість ухвалених законів (у тому числі відповідність їх

моральним вимогам) і вміння їх застосовувати це нероздільні складові однієї системи. Аналіз судової практики дасть змогу зробити висновки про ступінь моральності та ефективність чинних джерел права.

Реалізація функцій сучасної держави Україна у судовій правозастосовній формі тісно пов'язана з інтерпретаційно-правовою. Її роль виявляється у наданні аргументованого та адаптованого з реаліями тлумачення щодо незрозумілості застосування тих чи інших конституційних положень (змісту завдань, функцій держави, механізмів їх здійснення). Адже як зазначалося в попередньому розділі, нині відсутня (до недавно чинна) можливість офіційного тлумачення закону, яка справляла позитивний вплив. Наприклад, предметом інтерпретаційно-правової форми були положення щодо порядку розгляду заяв за видами судової юрисдикції (кримінальної чи адміністративної) підлягають розгляду заяви, предметом оскарження в яких є бездіяльність органів дізнання, слідства та прокуратури, що полягала у неприйнятті належного процесуального рішення за заявами чи повідомленнями про злочини); яким є порядок розгляду судами цієї категорії скарг, якщо така процедура безпосередньо не передбачена в процесуальних кодексах, зокрема в Кримінально-процесуальному кодексі України. Адже підставою для розгляду справи згідно зі статтями 93, 94 Закону України «Про Конституційний Суд України», що втратив свою чинність, була наявність не однотипного застосування судами України положень названих статей Кодексу адміністративного судочинства України, Кримінально- процесуального кодексу України та практична необхідність у їх роз'ясненні [563].

В контексті питань що проаналізовані, Конституційним Судом України в Рішенні від 25 листопада 1997 року № 6-зп [610] сформульовано правову позицію, за якою удосконалення законодавства в контексті статті 55 Конституції України [309] має бути поступовою тенденцією, спрямованою на розширення судового захисту прав і свобод людини, зокрема судового контролю за правомірністю і обґрунтованістю рішень, дій чи

бездіяльності суб'єктів владних повноважень (пункт 2 мотивувальної частини) [610]. Ця правова позиція кореспондується з положеннями статті 13 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [306] щодо ефективного засобу юридичного за порушення, вчинених особами, які здійснюють свої офіційні повноваження. Реалізація права на оскарження рішень, дій чи бездіяльності вказаних суб'єктів має відповідати також вимозі стосовно доступності правосуддя, про що зазначено у міжнародних правових документах Загальній декларації прав людини [234] (стаття 8), Міжнародному пакті про громадянські і політичні права [419] (стаття 14), Конвенції [306] (стаття 6), Декларації основних принципів правосуддя для жертв злочинів та зловживання владою, прийнятій Генеральною Асамблеєю ООН від 29 листопада 1985 року [178] (пункт 4).

Комітет Міністрів Ради Європи у Рекомендаціях від 28 червня 1985 року R (85) 11 стосовно положення потерпілого в рамках кримінального права і кримінального процесу [602] приписує державам-членам приділяти більше уваги потребам потерпілого на всіх етапах кримінального процесу, а в Рекомендаціях від 12 травня 2004 року Rec (2004) 6 щодо вдосконалення національних засобів правового захисту [603] зазначено, що права та свободи, гарантовані Конвенцією, мають захищатися передусім на національному рівні.

Наведений приклад, засвідчує позитивний вплив інтерпретаційно-правової форми на судову правозастосовну форму, прищеплює їй демократичні стандарти, що є позитивним аспектом у світлі євроінтеграційних процесів. При цьому слід враховувати синхронність чинності вироблених у ході офіційного тлумачення Конституційним Судом правових позицій з положеннями, що тлумачились.

Нині, відсутня можливість офіційного тлумачення законів України, що сприяє дискреції не тільки у сфері судової правозастосовної форми. На практиці це означає, що у разі недостатньої чіткості, чи інших неясностей, суб’єкт уповноважений на виконання функцій сучасної держави Україна

у судовій правозастосовній формі застосовує правові норми на власний розсуд.

Однак, як свідчить практика, процес тлумачення суддями норм права не завжди відбувається системно, з урахуванням принципів та його способів, що негативно впливає на результат реалізації функцій держави у судовій формі правозастосування. Наприклад, Постанова Окружного адміністративного суду міста Києва від 21 березня 2014 року № 826/20190/13-а, якою позов задоволено частково [546]. Оскільки судове правозастосування відбулося без належного врахування положень, які містяться у п. 8 ч. 1 ст. 3, ч. 1 ст. 2, ч. 1 ст. 60 Кодексу адміністративного судочинства України, з яких випливає, що будь-яка особа може звернутись до адміністративного суду без спеціального уповноваження на це в законі, але лише на захист власних прав, свобод, законних інтересів, а не інтересів інших осіб [292], то відповідно вказана постанова надалі була скасована постановою Київського апеляційного адміністративного суду від 06.08.2014 р. № 826/20190/13-а. Підставою для її скасування була відсутність прямого закріплення права об'єднання на звернення до суду з подібними позовами у законодавстві та вказав, що об'єднання не є належним позивачем у справі [546]

Такі приклади дають можливість припускати наявність порушень як принципів, так і вимог до техніки тлумачення норм права, що в цілому піддає сумніву професійність суб'єкта наділеного повноваженнями реалізовувати функції держави у судовій правозастосовній формі, не сприяє зміцненню авторитету судової влади. Роз'яснення вищих судових інстанцій, окрім інтерпретаційно-правової форми діяльності Конституційного Суду України мають рекомендаційний характер.

В цьому контексті є очевидною роль правових позицій Конституційного Суду України, що спонукає до розробки нормативно-правового механізму інтенсифікації інтерпретаційно-правової форми реалізації функцій сучасної держави Україна. Правові позиції вироблені в ході вирішення проблемних питань правозастосування сприяють однотипному застосуванню

матеріальних та процесуальних норм права в межах України, виступають вагомою основою, світоглядним орієнтиром для правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна, в тому числі й судової.

Разом з тим, підтримуємо погляди А. Аверина, який вважає, що «висока якість правозастосовної діяльності залежить від високої якості правової теорії, якою повинні бути «озброєні» правозастосувачі» [2, с. 26].

Так, праворозуміння також до певної міри здійснює вплив на процес здійснення функцій сучасної держави Україна у судовій правозастосовній формі, й знаходить свій вияв у наступному.

Всі функції сучасної держави Україна та правові форми їх реалізації пронизані правом, сутність якого виявляється у впорядкуванні суспільних зв'язків, оскільки право є регулятором суспільних відносин, інструментом соціального суспільного розвитку, базовим, поняттям правового життя суспільства. В цьому процесі судове правозастосування виявляється формою правової діяльності, яка дає змогу дати правову оцінку правовідносинам співвідносно до зафіксованих у джерелах права функцій держави. Тож вважається, що на зміст судової форми впливає праворозуміння.

Здебільшого в правових теоріях сучасної вітчизняної науки відображені два основних підходи до розуміння права нормативний і широкий, такий, що охоплює поняттям права не тільки юридичні норми, а й інші правові явища правовідносини, правосвідомість тощо. Разом з тим, в юридичній літературі висловлюється думка про необхідність розвитку вчення про право, шляхом його поділу на природне і позитивне. Як самостійна, відмінна від інших запропонована точка зору, згідно з якою існує два таких протилежних підходи до праворозуміння, як юридичний від слова право, і легістський від слова закон, принципова відмінність між якими полягає нібито в розрізненні або ототожненні права й закону [447]. Втім, право і юридичний закон не тотожні, і це за твердженням С. Алексєєва є «з

юридичної сторони очевидно, в науковому відношенні елементарно», якщо не зводити відмінність між законом і правом у якийсь абсолют чи не давати цій відмінності якоїсь особливої авторської інтерпретації [12, с. 46].

Деякі автори не враховують вплив глобалізації, яка як вказують С. Тимченко та Л. Удовика є виявом складності й неоднозначності правової трансформації. Світова тенденція гуманізації підсилюється і в українському праві й законодавстві, виявляється в затвердженні нової правової ідеології, нового типу правосвідомості й правової культури, що виражається в уніфікації правових цінностей [746, с. 14].

Обмеженість, у формі володіння знаннями тільки правових норм та практикою їх застосування, звужує бачення суб'єкта уповноваженого на виконання функцій сучасної держави Україна у судовій правозастосовній формі. Консервативне мислення ґрунтоване десятиліттями в умовах нестабільного розвитку суспільства, євроінтеграційних процесів, впливу правової глобалізації, численних експериментів зі складовими правової системи, є небезпечним суб'єктивним фактором належного здійснення державних функцій у теперішній період розвитку держави Україна. Наприклад, ухвалення виправдувальних вироків. Згідно з нормативними положеннями суддям забезпечується свобода неупередженого вирішення судових справ відповідно до їх внутрішнього переконання, що ґрунтується на вимогах закону. Це означає, що у судді під час розгляду справи залишається можливість вирішувати ті чи інші питання на свій розсуд, за внутрішнім переконанням, у відповідності з його правосвідомістю, відповідно до закону. Судова статистика вказує, що загалом по Україні за перше півріччя 2015 рр. виправдувальні вироки ухвалено стосовно 432 (435) осіб; їх частка від кількості всіх осіб, щодо яких ухвалено вироки місцевими загальними судами, дещо збільшилася в порівнянні з 2014 роком й становила 0,9 % (0,8 %). У справах публічного обвинувачення виправдувальні вироки ухвалено

стосовно 425 (420) осіб [15]. Така ситуація засвідчує, що формований роками обвинувальний ухил ще не подоланий.

Окрім професійних знань, суб'єкт уповноважений на виконання функцій держави у судовій правозастосовній формі має розуміти зміст правових понять, серед яких зокрема: право, закон, законність, верховенство права, правосуддя, судочинство та взаємозв'язки між ними. Адже розуміння права виступає орієнтиром у правовій дійсності, в тому числі у правосвідомості суб'єкта наділеного повноваженнями щодо судової правозастосовної форми, нівелює наявний «внутрішній супротив», формує суддю «нового часу». Ментальність суб'єкта уповноваженого на виконання функцій держави у судовій правозастосовній формі має велику вагу в умовах недосконалості правотворчої, звуженні інтерпретаційно-правової. Межі судового розсуду мають бути чітко визначені.

Адже явище судового розсуду зводиться не лише до практичного застосування готових знань юридичних норм, принципів права, а й містить світоглядні цінності у формі особистих переконань, уявлень та намірів судді. Проте світоглядні цінності суб'єкта судової правозастосовної форми мають відповідати загальним правовим цінностям. Таку думку висловлюють й інші вітчизняні, зарубіжні дослідники, зокрема М. Кравчук. [332, с. 22], Аарон Барак [42, с. 56, 103], О. Кораблина [315, с. 3, 5] та інші.

При цьому О. Кораблина зазначає, що особистісні якості суб'єкта правозастосування, у свою чергу, підвищують значущість самого права як регулятора суспільних відносин. Саме таким чином забезпечуються цінності права на етапі правозастосування [315, с. 5].

Зазначене, дає підстави стверджувати про ціннісну орієнтованість процесу реалізації державних функцій суб'єктами у судовій правозастосовній формі. Тож у ході розгляду різних категорій справ суди повинні обов'язково узгоджувати свою позицію з принципами (політико-правовими ідеями, поглядами носія влади й суверенітету народу на право як соціальну

цінність), які випливають з міжнародних договорів ратифікованих парламентом та містяться в положеннях Конституції України, зокрема: а) здійснення правосуддя тільки судами й заборона делегування цих функцій іншим органам або посадовим особам ч. 1 ст. 124; б) незалежність і недоторканність суддів, їх підкорення лише закону ч. 1 ст. 126; ч. 1 ст. 129; в) участь народу у відправленні правосуддя ч. 4 ст. 124; ч. 1 ст. 127; г) колегіальний та одноособовий розгляд справи ч. 2 ст. 129 [309].

Вказані принципи знайшли своє відображення з позицій різних категорій процесу у працях С. Васильєва [95, с. 271], Ю. Марченко [402, с. 93], О. Уварової [781, с. 244-252] та інших.

Втім у їх виокремленні простежуються взаємовиключні підходи, а саме: а) принципи безпосередньо судової влади та принципи її організації й діяльності; б) останні принципи виокремлені за першим варіантом поділяються на організаційні і функціональні; в) поділ принципів на організаційні й функціональні є умовним, з огляду на їх відображення в побудові судової системи.

Тож внутрішня класифікація принципів судової правозастосовної форми є доцільною в межах конкретного дослідження. Для реалізації функцій сучасної держави Україна важливим є визнання цінностей в судовій правозастосовній формі, її організації й функціонуванні співвідносній з моделлю (політико-юридичним ідеалом) держави Україна. Положення нормативно-правового акта мають застосовуватися у світлі принципу верховенства права, одним з елементів якого, як наголошувалося Європейським судом із прав людини у низці своїх рішень, є правова визначеність. «Обґрунтованість очікувань, передбачуваність закріплені законодавством Європейського союзу і визнані у практиці рішень Європейського суду з прав людини» [430, с. 28-36; 648]. А, також не суперечити нормам міжнародного права, які є складовою частиною правової системи нашої держави.

Нехтування засадами, що формують політико-юридичний ідеал сучасної держави Україна подекуди призводить до грубих порушень правових норм, які чітко регламентують процесуальний перебіг розгляду справи, розбіжностей у застосуванні судами різних рівнів норм матеріального права, формують не однотипну судову практику, що негативно впливає на реалізацію державних функцій, оскільки обґрунтовані очікування зазнають краху. Зазначене йде в розріз з положеннями міжнародних правових актів, перешкоджає адаптації права України до вимог права Європейського союзу, може розцінюватись як деструктивний фактор у зміцненні законності й укріпленні авторитету органів державної влади. Реалізація функцій держави має базуватися на симбіозі принципів як національного правосуддя, так і європейського. Адже все частіше суб'єкти судової правозастосовної форми мотивують свої рішення, в тому числі, й практикою Європейського Суду з прав людини.

Такі вимоги впроваджуються у судову правозастосовну форму через міжнародні стандарти.

Правова стандартизація встановлює як у рамках міжнародних організацій, так і в державному масштабі, єдині мінімальні норми й вимоги до правового регулювання тих або інших суспільних відносин. Правові стандарти сьогодні стосуються різних сфер правового регулювання. Насамперед це міжнародно-правові стандарти прав і свобод особи, здійснення правосуддя [746, с. 17].

Виявлені проблемні питання пов'язані з процесом реалізації функцій держави у судовій правозастосовній формі мають як свої причини, так і способи вирішення, тому вимагають посиленої уваги з боку юридичної науки. Їх опрацювання є вкрай важливим з огляду на переформатування всіх сфер суспільного життя, відновлення довіри до судової системи зокрема, політики інтеграції в європейську спільноту.

В умовах значних соціальних та політичних змін суспільство ставить свої вимоги до правової діяльності суб'єкта

уповноважених на виконання функцій держави у судовій правозастосовній формі, серед яких: підвищення його якості, незалежності, неупередженості, прозорості та підзвітності; дотримання європейських стандартів і наближення до кращих практик судового правозастосування.

Актуальною є розробка концепції гармонізованої політики щодо його подальшого розвитку у відповідності до стандартів ефективності та якості. Провідну роль в цьому мають відігравати науково-консультативні підрозділи судової системи, Національна школа суддів України – шляхом систематичного аналізу причин суддівських помилок, з метою розробки превентивних заходів щодо недопущення таких випадків у майбутньому, корекції програми підвищення кваліфікації суддів.

Модель судової правозастосовної форми сучасної демократичної правової держави має відображати наступне.

По-перше, правильне застосування законів. Для досягнення такого результату важливим є: моніторинг та усунення недоліків властивих правотворчій формі; удосконалення механізмів фіксації функцій держави у джерелах права, їх конкретизація в повноваженнях органів держави; зворотний зв'язок правових форм з судовою правозастосовною формою через створення механізму оперативного аналізу прогалин в правозастосуванні (в національній судовій практиці та в порівнянні з міжнародною практикою) та плану перспективних наукових досліджень у цій сфері; внесення пропозицій парламенту щодо необхідності врегулювання окремих питань законодавчого характеру, виявлених в процесі узагальнення; удосконалення фахової підготовки суддів (судова практика, методики тлумачення законодавства, стандарти доказування в різних видах проваджень, складання мотивувальної частини судових рішень, узгоджені курси підготовки суддів, слідчих, прокурорів).

По-друге, єдність судової практики. В основі формування стабільної судової практики, яка гарантує стабільність правопорядку лежить принцип верховенства права найвища

демократична цінність і основоположний постулат судової правозастосовної форми. В щоденній діяльності суддів він повинен проявлятися через: застосування в судових рішеннях практики Європейського суду з прав людини, неухильного дотримання статті 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод щодо права людини на свободу й особисту недоторканність; недопущення формального застосування права, невмотивованого відхилення від вироблених правових позицій; високу особисту відповідальність за якісний і своєчасний нормативно визначений розгляд справи (ретельна підготовка справи до судового розгляду, належне повідомлення учасників процесу, дотримання строків розгляду справ та інше); недопущення випадків набрання законної сили помилковими рішеннями.

По-третє, довіру суспільства до судової влади загалом, та судової правозастосовної форми, зокрема. Відновити авторитет судової правозастосовної форми є можливим, шляхом розроблення комплексу заходів мінімізування корупційного прояву; судовий розгляд справ неповнолітніх в усіх інстанціях має ґрунтуватися на морально-психологічних принципах; підвищення ефективності судового захисту та полегшення доступу до правосуддя через реальну незалежність, прозорість, підзвітність; оперативне, принципове реагування наглядових органів на вчинки та рішення суддів, які є підставою для притягнення їх до дисциплінарної відповідальності; визначення чіткого переліку підстав дисциплінарної відповідальності (ступенів, міри суб'єктивної сторони, причин виникнення упередженості їх розгляду як окремо так і сукупності); участь у змінах законодавства (процесуального – передачі всіх категорій адміністративних справ із загальних до адміністративних судів, вирішення питання кадрового забезпечення тощо); надання пропозицій щодо запровадження та розвитку альтернативних способів вирішення спорів; застосування дієвих заходів щодо зміцнення незалежності судів і суддів, захисту від втручання в

їхню діяльність, правового та соціального захисту суддів та їхніх сімей.

Легітимність і незалежність судової влади загалом, та судової правозастосовної форми зокрема, гарантує виконання повноважень на високому професійному рівні. В іншому випадку без вирішення низки практичних проблемних питань, які мають місце в сфері судової форми правозастосування, започатковані перетворення так і залишаться «добрими намірами». Втілення пропонованої моделі судової правозастосовної форми в життя передбачає обґрунтоване обговорення в суспільстві, як позитивний поштовх до вдосконалення.

4.5. Контрольна правозастосовна форма

Важливою є і контрольна правозастосовна форма, яка в силу свого напряму забезпечує у правовий спосіб безперервність процесу реалізації функцій сучасної держави.

Аналіз юридичної літератури свідчить про те, що здебільшого контрольна, контрольно-наглядова діяльність в різні періоди розвитку держави розглядалися з різних галузевих позицій (здебільшого з управлінської чи юридичної).

Вона досліджувалася в контексті діяльності міліції (Ю. Басова, В. Ринда, П. Синицький, Х. Ярмакі та інші) [46; 606; 673; 874], прокуратури (М. Івчук, М. Косюта, О. Синєокий, Б. Сірко та інші) [260, с. 14; 324; 672; 678], державної фіскальної служби (П. Дозорець) [205], крізь призму аграрно-правового аспекту (О. Бондар) [77], конституційного контролю, парламентського контролю.

Юридична наука, якоюсь мірою підтримувала ідею виокремлення в самостійну гілку влади конституційного контролю, у зв’язку з чим пропонувалося включити до Основного Закону спеціальний розділ під назвою «Захист (або охорона) конституційного ладу», а М. Косюта [324], Ю. Шемшученко, В. Тацій та Ю. Грошевий [723, с. 35-42], М. Цвік [806, с. 31], виступали проти ортодоксального погляду щодо існування в

механізмі держави лише трьох гілок влади: законодавчої, виконавчої й судової.

Висловлювалися думки про «можливість виокремлення системи контрольно-наглядової влади, до якої можуть належати Конституційний Суд, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, прокуратура, оскільки усіх їх об'єднує функціональна єдність, мета забезпечення верховенства Конституції України в нормотворчій і правозастосовній діяльності, вони реалізують контрольно-наглядову функцію в державному механізмі, і ця їх діяльність є основною» [769, с. 458; 324, с. 18]. Підкреслювалися два критерії виділення контролю в самостійну владу: а) універсальність контрольної функції державної влади; б) наявність органів чи системи однорідних органів, для яких контрольна діяльність є основоположною [822, с. 16; 837, с. 55; 184, с. 9]. Свою позицію автори аргументували тим, що поділ державної влади на законодавчу, виконавчу та судову гілки за своїм змістом не заперечує можливості створення системи державного контролю та нагляду в особі владних повноважних суб'єктів, які діють в різних сферах життєдіяльності держави.

Можливість такого, опосередковано припускалася тим, що в Конституції України до 2016 року прокуратура розглядалася як орган, який здійснює загальний нагляд, повноваження щодо нього дублювалися в законі. Тобто прокуратура виступала органом для якого контрольно-наглядові повноваження були основними. Таку позицію авторів можна назвати деяким продовженням традиції радянського часу.

Окремі теоретичні аспекти контрольно-наглядової діяльності (сутність, зміст, призначення, принципи) досліджувалися у наукових працях В. Думи, Г. Бистрик [212; 63].

Водночас, сучасні суспільні процеси обумовлюють розуміння того, що відбуваються певні трансформаційні зміни у поглядах соціуму на сучасну державу, її функції, мету функціонування загалом. Такі зміни узгоджуються з конституційною моделлю (політико-юридичним ідеалом)

сучасної держави України, демократичними цінностями європейської спільноти та відображають основну цінність держави – людину. Тобто утверджується розуміння сучасної держави Україна як держави сервісного характеру, гаранта прав, законних інтересів людини та громадянина.

Тож попри певну розробку питання, сучасні державотворчі процеси в Україні зумовлені гуманітарними факторами, інтеграційними процесами та правовою глобалізацією, модифікують правові форми реалізації державних функцій, актуалізують перегляд наукових висновків.

Окреслює новизну дослідницької розвідки й те, що на нині, наукою теорії держави та права контрольна правозастосовна форма не розглядалася в контексті реалізації функції сучасної держави Україна.

В юридичній науці сформована низка підходів щодо розуміння контрольної діяльності, які показують, зокрема:

1) ототожнення категорій «контроль» і «нагляд» [822, с. 10-18; 258, с. 40-44; 873, с. 7], деякі автори наголошують на відсутності різниці між контролем і наглядом, виокремлюють їх спільні риси, наприклад: 1) об'єктом нагляду і контролю є законність у діяльності державних органів, органів місцевого самоврядування, комерційних і некомерційних організацій; 2) спостереження і контроль полягають у постійному і систематичному спостереженні за діяльністю піднаглядних і підконтрольних організацій; 3) органи контролю та органи нагляду застосовують у межах своєї компетенції певні заходи примусу; 4) мета нагляду і контролю загальна утвердження в суспільстві та державі законності й правопорядку [157, с. 237]. Саме тому автори пропонують жорстко не розмежовувати контроль і нагляд, та вважати ці поняття відповідно функцією і підфункцією державного управління [711, с. 38; 185], аргументують потребу й доцільність розглядати контроль та нагляд у комплексі як єдине системне явище – контрольно-наглядову діяльність [76, с. 11];

2) ототожнення інститутів контролю і нагляду є безперспективним, попри те, що органи нагляду й контролю виконують спільне завдання – це дві самостійні правові категорії. Така позиціє простежується у більшості наукових праць, є переважною серед авторів [57, с. 31-42; 134, с. 354; 164, с. 34-38; 86; 280; 289; 291, с. 19; 324; 673; 752, с. 510; 528, с. 482];

3) досліджують контроль та нагляд у контексті державно-правової діяльності (контрольно-наглядової), та не проводять принципового розмежування між зазначеними поняттями або не акцентують на цьому особливої уваги, а навіть вказують, «що вони є основними адміністративними засобами превенції, виявлення і припинення порушень законодавства, факторами, які дисциплінують поведінку державних службовців і приватних суб'єктів як у сфері управління, так і в суспільстві загалом» [76, с. 82-85].

Так, В. Дума вважає, що «її особливість випливає з особливостей повноважень і форм діяльності органів, уповноважених на здійснення функцій контролю і нагляду. Основне призначення цієї форми правозастосовної діяльності полягає в запобіганню можливих правопорушень, визначити заходи щодо усунення умов, які сприяють правопорушенням в майбутньому, а у випадках виявлення неправомірної поведінки, привести в дію відповідні правоохоронні засоби» [212, с. 6]. В такому простежується важливість формування апарату держави на основі принципу повноважень, який сприяє всебічному забезпеченню здійснення функцій сучасної держави Україна. За таких умов принцип поділу влади є вагомим, але не основним принципом у цьому процесі.

На думку Г. Бистрик це «одна з основних правових форм діяльності держави, яка здійснюється державою шляхом видання контрольно-правових актів або рішень, що приймаються відповідними органами державної влади у межах передбачених Конституцією та законами України повноважень, і має на меті забезпечення перевірки відповідності дій суб'єктів та об'єктів правового регулювання чинному законодавству, сприяння

утвердженню режиму законності і правопорядку» [61, с. 119]. Автор не розмежовує вказану категорію, крім того, детально зупиняється на її характеристиці, зазначаючи, що така діяльність формується як цілеспрямований комплекс заходів (засобів і способів) органів державної влади чи їх підрозділів, спрямованих на упередження, виявлення та припинення правопорушень на підконтрольних об'єктах, забезпечення законності та державної дисципліни. Позитивним є посилання на результат такої діяльності, що не відображають інші автори.

О. Бондар доходить висновку, що контрольно-наглядова діяльність це спрямована на забезпечення законності й правопорядку в різних сферах суспільного життя однорідна діяльність уповноважених державних органів зі своєчасного виявлення проблем, створення умов для їх вирішення та усунення конфліктів між владними й підлеглими структурами, що здійснюється за допомогою спеціальних правових засобів. Автор виокремлює спеціальні ознаки контрольно-наглядової діяльності, до яких відносить такі: 1) державно-владний характер; 2) цілеспрямований характер; 3) організаційний характер, що забезпечується за допомогою правових засобів; 4) зміст складають окремі дії уповноважених суб'єктів для здійснення контролю і нагляду за підлеглими структурами; 5) пронизує правовим впливом усі сфери суспільного життя, які підлягають правовому регулюванню, забезпечуючи його ефективність [78, с. 253-254]. Відсутність у характеристиках процесуально-процедурного характеру, результату діяльності є вагомим недоліком. Адже як зазначає В. Бєляєв, процесуальна форма є необхідною умовою, що забезпечує строго регламентований порядок вирішення юридичних справ із контролю і нагляду відповідно до закону; контрольно-наглядовий процес це частина юридичного процесу загалом. Тому подальша процесуалізація контрольно-наглядової форми юридичної діяльності необхідна з метою реальної гарантії дотримання прав юридичних осіб і громадян [56, с. 37].

Процесуалізація контрольної діяльності візуалізується в підзаконних актах, наприклад, Порядок здійснення державного нагляду за користуванням радіочастотним ресурсом України в смугах радіочастот загального користування визначає процедуру здійснення державного нагляду за користуванням радіочастотним ресурсом України (п. 1.1.) [557]. Порядок проведення внутрішнього аудиту (контролю) у фінансових установах [558] та інші.

В сучасних наукових працях пов'язаних з дослідженням функцій держави, така діяльність переважно розглядається в контексті діяльності прокуратури, зокрема Р. Шай та інші зазначають, що «особливе місце у цій системі заходів посідає прокурорський нагляд за чітким та одноманітним виконанням чинних на території країни законів, який здійснюється Генеральним прокурором України та підлеглими йому прокурорами [830, с. 496-508; 840, с. 16].

Дещо по іншому характеризує контрольно-наглядову діяльність О. Скакун, розуміючи під нею правову форму діяльності органів держави, що виражається в здійсненні юридичних дій у справі спостереження і перевірки відповідності виконання і додержання підконтрольними суб'єктами правових розпоряджень і припинення правопорушень певними організаційно-правовими засобами [681]. Акцент на юридичні дії є доцільним, оскільки будь-яка діяльність складається із них чи їх сукупності. Зазначене дозволяє передбачати стадійність діяльності, яка є її ознакою. Більше того розуміння такої діяльності через спостереження і перевірки дає підстави припускати, що вона включає і правовий моніторинг чи аудит, тобто є комплексною.

З огляду на вказане слід зазначити, що у вітчизняній науці розуміння контрольної форми різниться. Автори пов'язують її з такими категоріями як «контроль» і «нагляд» (що відбивається відповідно у назві «контрольно-наглядова діяльність») і насамперед з діяльністю прокуратури, яка донедавна функціонально була наглядовим органом влади, здійснювала

загальний нагляд, серед методів її здійснення переважав метод примусу. В окремій мірі, вона опосередковує каральну форму діяльності органів державної влади характерну радянському періоду, метою якої було збереження комуністичного режиму, в умовах жорсткої централізації. Саме такий зміст вкладався у розуміння контрольно-наглядової діяльності того періоду, і він «працював» на той час. Нині, подібне розуміння ідеологічно не співмірне з моделлю (політико-юридичним ідеалом) сучасної держави Україна, змінами внесеними до Конституції України, не узгоджується з європейськими демократичними принципами, цінностями.

В Угоді про асоціацію між Україною з однієї сторони та Європейським союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони у статті 347, зокрема зазначено: сторони обмінюються інформацією, досвідом, найкращою практикою та здійснюють інші заходи, зокрема, щодо такого: у галузі державного внутрішнього фінансового контролю: подальшого розвитку системи державного внутрішнього фінансового контролю шляхом гармонізації з міжнародними визнаними стандартами (Інститут внутрішніх аудиторів, Міжнародна федерація бухгалтерів), та методологіями, а також найкращою практикою Європейського союзу щодо внутрішнього контролю та внутрішнього аудиту в державних органах [782].

Європейською Комісією було виділено основні засади внутрішнього та зовнішнього фінансового контролю (згідно з acquis) для країн-членів Європейського союзу і претендентів на вступ [880]. Зокрема acquis вимагає наявності ефективних і прозорих систем фінансового управління та контролю (включаючи належний попередній, поточний і подальший фінансовий контроль або інспектування); функціонально незалежної внутрішньої системи аудиту; належних організаційних структур; функціонально та фінансово незалежної організації зовнішнього аудиту [745, с. 88].

На разі «до побудови системи державного внутрішнього фінансового контролю в Україні застосовується підхід, який

базується на позитивному досвіді країн Європейського Союзу [503], що в загальному впливає на зміст контрольної діяльності. Досвід державного контролю напрацьовано у багатьох демократичних країнах світу, зокрема Бельгії, Італії, Німеччині, Нідерландах, Сполучених Штатах Америки, Угорщині, Франції, Японії та інших. Наприклад, Державна рахункова палата в Угорщині контролює ведення державного господарства (законність, доцільність видатків, чи кредитування бюджету тощо). У Франції діє Суд рахунків, який здійснює адміністративний контроль і допомагає парламенту та уряду в перевірці правильного виконання державного бюджету. При цьому Суд рахунків повністю незалежний від них. Головне контрольне управління є органом парламентського контролю у США. Його діяльність охоплює широке коло питань, спрямована на надання Конгресу послуг (проведення ревізій, перевірок та оглядів реалізації федеральних програм і діяльності федеральних органів. Фінансовий контроль покладений на кілька відомств: державна скарбниця, адміністративно-бюджетне управління адміністрації президента, головне контрольне управління та інші служби, не рахуючи податкової. Федеральне міністерство юстиції Німеччини реалізує експертний контроль за нормотворчою діяльністю окремих федеральних міністерств. Воно здійснює контрольні функції до прийняття Кабінетом Міністрів рішення щодо урядових законопроектів, до видання міністерством відомчих постанов і до видання урядом нормативних постанов. Крім того, міністерство юстиції Німеччини через уряд прямо впливає приблизно на 84 % прийнятих законів, оскільки більшість з них основані на урядових проектах [207, с. 87].

Національне управління аудиту є вищим органом фінансового контролю у Великобританії. Вища Палата Контролю є головним державним контрольно-ревізійним органом Польщі, її вважають одним з основних конституційних органів держави. Вона постійно інформує Сейм про результати найважливіших перевірок, подаючи інформацію про виконання державного бюджету та діяльність органів державного управління [410].

Європейські та міжнародні стандарти та принципи у сфері контролю вироблені світовими міжнародними організаціями, зокрема: 1) Міжнародними стандартами аудиту (МСА ISA), що видає Міжнародна Рада зі стандартів аудиту та надання гарантій, Міжнародної федерації бухгалтерів; 2) Міжнародними стандартами (INTOSAI) Міжнародної організації Вищих аудиторських органів, членом якої є Рахункова палата України; 3) Міжнародними стандартами Інституту внутрішніх аудиторів; 4) Об'єднаними стандартами внутрішнього контролю Комітету (COSO) та іншими.

Наведені організації тісно співпрацюють та враховують при розробці власних стандартів, кращі надбання в цій сфері своїх колег (з посиланням на джерела). На XX Конгресі INCOSAI (керівного органу INTOSAI) у листопаді 2010 р. були затверджені Міжнародні стандарти INTOSAI з фінансового аудиту, які стосуються державного сектору [455].

Відображенням «ідеології» міжнародних підходів до контролю є Лімська декларація керівних принципів контролю (прийнятій в 1977 р. на IX конгресі INTOSAI міжнародної організації вищих органів фінансового контролю, що діє під егідою ООН) серед іншого зазначається, що «організація контролю є обов'язковим елементом управління суспільними фінансовими засобами, бо таке управління тягне за собою відповідальність перед суспільством. Контроль не самоціль, а невіддільна частина системи регулювання, метою якої є віднайдення відхилень від прийнятих стандартів і порушень принципів, законності, ефективності та економії витрачання матеріальних ресурсів на можливо більш ранній стадії з тим, щоб мати можливість прийняти корегувальні заходи, в окремих випадках, залучити винних до відповідальності, отримати компенсацію за заподіяний збиток або здійснити заходи щодо запобігання або скорочення таких порушень в майбутньому [369].

Варто зазначити, що цей базовий, принциповий міжнародний документ не має обов'язкового характеру, втім

справляє значний вплив на вищі органи фінансового контролю в демократичних країнах, підкреслює нівелювання карального характеру контрольної діяльності. Приєднання Рахункової палати України до ІНТОСАІ дає змогу запозичити українським аудиторам сучасні форми і методи, стандарти міжнародної практики щодо державного аудиту [882]. Повноваження Рахункової палати України відображені в Законі України Про Рахункову палату від 02.07.2015 № 576-VIII [576] зобов'язують здійснювати контрольну діяльність щодо фінансових ресурсів та державного майна у формі фінансового контролю та аудиту об'єктів державної форми власності, аудиту ефективності управління.

Висновку щодо змін ідеології контролю та переосмислення контролю і нагляду з урахуванням нових політико-правових реалій доходять у своїх працях й окремі дослідники (досліджуючи фінансовий контроль (Т. Письменна), банківський контроль та нагляд (А. Марущак)) [503; 400]. Також варто враховувати процеси децентралізації, які вносять суттєві зміни у співвідношення централізації й децентралізації владних повноважень. У зв'язку з цим відбувається оптимізація органів з контрольними повноваженнями [571].

Зазначене впливає на всі елементи механізму державної влади, на зміст контрольної діяльності. На разі, Законом України від 03.11.2016 р. № 1728-VIII з 1 січня до 31 грудня 2017 р. встановлено мораторій на проведення органами державного нагляду (контролю) планових заходів зі здійснення державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності [583; 548].

Тож з огляду на зазначене, недостатньо коректною є і сама назва діяльності – «контрольно-наглядова» в сучасний період, та з огляду на її вербалізацію. Адже з точки зору теорії управління, нагляд виступає видом контролю, який не обмежується лише наглядом, але й включає й інші види. З огляду на таке, більш адекватною буде назва «контрольна діяльність», яка опосередковуватиметься різними видами контролю.

В результаті сучасних державотворчих процесів, інституційного та іншого переформатування, яке характерне для сучасного стану держави Україна, процес реалізації функцій держави у контрольній правозастосовній формі, поступово набуває інших рис. З каральної іпостасі переходить в стан відповідності політико-юридичному ідеалу сучасної держави Україна. Такі зміни в парадигмі контрольної правозастосовної форми, обумовлюються рядом чинників серед яких, зокрема: конституційний політико-юридичний ідеал сучасної держави Україна; сучасні державотворчі процеси; завдання, функції сучасної держави Україна; зобов'язання сучасної держави Україна щодо членства в ЄС у контексті відповідності цілям Договору про Європейський Союз; міжнародні документи імплементовані Україною.

Тож така правова форма займає особливу нішу в реалізації функцій сучасної держави Україна, з огляду на її мету та ідеологію, суттєво відрізняється від діяльності органів держави з контрольними та наглядовими повноваженнями властивими їм донедавна, та має важливе практичне значення для процесу реалізації функцій держави. Адже вона пронизує «червоною ниткою» всі без перебільшення правові форми реалізації функцій сучасної держави Україна. Завдяки зворотному зв'язку відіграє роль «гаранта» точності, відповідності правових форм засадам сучасної держави Україна, способом відновлення довіри до органів держави, слугує запорукою дотримання ними демократичних стандартів у своїй діяльності, служить важливим організаційно-юридичним засобом управління процесами контрольної правозастосовної форми. Сенс реалізації функцій держави у контрольній правозастосовній формі полягає в спостережені суб’єктами уповноваженими на виконання державних функцій за відповідністю всієї державно-владної діяльності в межах тієї чи іншої сфери визначеної державними функціями, її меті, а також корекції виявлених недоліків, характер якої залежатиме від ступеня їх впливу на реалізацію функцій сучасної держави Україна. В окремих випадках

результати контрольної правозастосовної форми можуть виступати підставою для діяльності суб'єктів уповноважених на виконання функцій держави з іншими повноваженнями.

Тож нині, контроль не зводиться лише до обліку надходжень до її скарбниці та проведення ревізій і перевірок державної скарбниці, він охоплює спостереження, аналіз, зіставлення та інше, набуває інформаційно аналітично рекомендаційного характеру.

Комплексний характер реалізації функцій держави Україна у контрольній правозастосовній формі спостерігається у повноваженнях суб'єктів уповноважених на виконання функцій держави. Під час фіксації у джерелах права контрольних повноважень використовуються терміни «нагляд», моніторинг, «аудит», які слід розуміти як «контроль» чи його види.

Наприклад, Порядок здійснення державного нагляду за користуванням радіочастотним ресурсом України в смугах радіочастот загального користування визначає процедуру здійснення державного нагляду за користуванням радіочастотним ресурсом України (п.1.1.). Основними завданнями державного нагляду є запобігання, виявлення та усунення порушень законодавства (п.2.1.). За п. 2.2. державний нагляд включає: контроль за наявністю передбачених законом ліцензій ...; контроль за додержанням ... ; перевірку дотримання вимог законодавства ...; 2.3. під час здійснення державного нагляду за зверненням Департаменту державного нагляду НКРЗІ (у разі потреби) УДЦР у визначені строки проведення перевірки здійснює радіочастотний моніторинг та надає його результати, які використовуються уповноваженими НКРЗІ посадовими особами [557]. Цей нормативний акт чітко вказує, яким чином відбувається реалізація наглядових повноважень та в який спосіб.

Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» визначає державний нагляд (контроль) як діяльність уповноважених законом центральних органів виконавчої влади, їх територіальних органів, державних колегіальних органів, органів

виконавчої влади Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування в межах повноважень, передбачених законом, щодо виявлення та запобігання порушенням вимог законодавства суб'єктами господарювання та забезпечення інтересів суспільства, зокрема належної якості продукції, робіт та послуг, допустимого рівня небезпеки для населення, навколишнього природного середовища; заходами державного нагляду (контролю) є планові та позапланові заходи, які здійснюються у формі перевірок, ревізій, оглядів, обстежень та в інших формах, визначених законом. Невиконання приписів, розпоряджень та інших розпорядчих документів органу державного нагляду (контролю) тягне за собою застосування штрафних санкцій до суб'єкта господарювання згідно із законом [573].

В літературі «нагляд» трактується «група осіб чи органи влади (збірне), що наглядають за ким, чим-небудь» [767], наглядати «пильнувати, слідкувати за ким, чим-небудь для контролю, забезпечення порядку» [693]. В юридичній енциклопедії державний нагляд визначається як вид державного контролю щодо забезпечення законності, дотримання спеціальних норм, виконання загальнообов'язкових правил, що містяться у законах та підзаконних актах [856]. Подібна позиція переслідується й іншими авторами [294, с. 182-183]. В. Бєляєв вважає, що сутність нагляду полягає у забезпеченні законності та правопорядку шляхом виявлення та усунення допущених порушень закону, а також у їх попередженні. Зміст нагляду складає заснована на законі діяльність спеціально уповноважених суб'єктів, спрямовується на попередження, виявлення і припинення порушень закону з метою забезпечення верховенства закону, забезпечення конституційних прав і свобод громадян і охоронюваних законом інтересів суспільства і держави» [57, с. 31-42].

Нагляд здійснюється з метою: отримання об’єктивної та правдивої інформації про стан справ на піднаглядному об’єкті чи у певній сфері суспільних відносин; застосування заходів

запобігання правопорушень (в деяких випадках з правом прямого втручання в діяльність об'єкта нагляду); надання допомоги піднаглядному об'єкту у поновленні законності й дисципліни; встановлення причин і умов, які сприяють порушенню вимог правових норм; вжиття заходів щодо притягнення винних осіб до юридичної відповідальності [185, с. 36]. Автори іншими словами, на перший план висувають прогноз, попередження, припинення, щоб не допустити настання шкоди. Способом здійснення нагляду визначається спостереження, що характерне для моніторингової діяльності.

За Законом України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» п.11 ч.1 ст.1 державний фінансовий моніторинг це сукупність заходів, які здійснюються суб'єктами державного фінансового моніторингу і спрямовуються на виконання вимог законодавства у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: державний фінансовий моніторинг, який проводиться центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, сукупність заходів зі збору, обробки та аналізу зазначеним органом інформації про фінансові операції, що подається суб'єктами ... а також заходів з перевірки такої інформації згідно із законодавством України [555].

Юридична література визначає моніторинг як регулярне спостереження за станом природних, технічних і соціальних процесів з метою їх оцінки, контролю, прогнозування [856, с. 764]. Розглядається авторами як «форма контролю» [4, с. 350; 363, с. 101], «регулярна, комплексна аналітична діяльність, що включає спостереження, аналіз, узагальнення, оцінку інформації,

розробку пропозицій щодо усунення виявлених недоліків, прогнозування» [138, с. 75].

Тож моніторинг зазвичай розглядається як частина системи управління, будується на визначенні деяких показників, що відображають стан системи, передбачає періодичне спостереження за об'єктом і обов'язковий зворотний зв'язок. Результати моніторингу дають можливість вносити коригування в управління об'єктом чи процесом.

В. Косович вважає, що засобом вдосконалення нормативно-правових актів України виступає правовий моніторинг. На його думку, він є елементом динаміки права і повинен супроводжувати всі елементи механізму правового регулювання: від формування нормативної бази до забезпечення законності й правопорядку. Загальним об’єктом правового моніторингу на національному рівні виступає вся правова система країни, усі правові явища у межах кордонів держави, усі елементи механізму правового регулювання [321, с. 9]. Н. Нижник та інші стверджують, що оцінити відповідність нормативної моделі її фактичному втіленню, а також виявити практичні відхилення, їх причини й механізми подолання, можна завдяки моніторингу правозастосування. [451]. Таке твердження має об’єктивні підстави.

Указ Президента «Про повноваження та гарантії здійснення постійного контролю за діяльністю Служби безпеки України» до основних завдань Уповноваженого з питань контролю є постійний контроль за додержанням конституційних прав громадян і законодавства в оперативно-розшуковій діяльності, діяльності у сфері охорони державної таємниці органів і підрозділів Служби безпеки України, а також контроль за відповідністю Конституції і законам України виданих Службою безпеки України положень, наказів, розпоряджень, інструкцій, вказівок [579]. З цією метою відбуваються дії, що характеризуються як моніторингові, що опосередковано вказує на однорідність нагляду, моніторингу.

Аудиторський контроль відноситься до зовнішнього фінансового контролю, об'єктом якого є в основному централізовані фінансові потоки та фонди. Фінанси публічного характеру тісно пов'язані з природою та функціями сучасної української держави. Тож така форма контрольної діяльності є необхідною в процесі здійснення функцій сучасної держави Україна. У преамбулі Закону України «Про аудиторську діяльність» зазначено, що аудит «... спрямований на створення системи незалежного фінансового контролю». Аудиторські перевірки здійснюються за адміністративно-правовими приписами держави [545]. За своєю суттю всі зазначені види і форми фінансового контролю зводяться до проведення документальної перевірки, мета якої визначити стан дотримання вимог законодавства з питань обліку, фінансової дисципліни, правдивості фінансової звітності, законності фінансово-господарських операцій, встановлення фактів правопорушень, визначення відповідальних за порушення законодавства та інше. Тобто методи, засоби, мета та вимоги до аудиторської чи будь-яких інших видів і форм документальної перевірки є однаковими, відмінність лише в тому, хто здійснює аудиторську чи іншу форму документальної перевірки [186, с. 16].

В Порядку проведення внутрішнього аудиту (контролю) у фінансових установах серед іншого визначені основні завдання Служби внутрішнього аудиту (контролю) серед яких моніторинг впровадження структурними підрозділами фінансової установи прийнятих рекомендацій; виявлення сфер потенційних збитків для фінансової установи, сприятливих умов для шахрайства, зловживань і незаконного присвоєння коштів фінансової установи; взаємодія із зовнішніми аудиторами; аналіз висновків зовнішніх аудиторів та здійснення моніторингу виконання рекомендацій зовнішніх аудиторів; взаємодія з іншими підрозділами фінансової установи у сфері організації контролю і моніторингу системи управління фінансовою установою;участь у службових розслідуваннях та інформування органів управління фінансової установи про результати таких розслідувань; розробка

та впровадження програм оцінки і підвищення якості внутрішнього аудиту (контролю) [558].

В Стандартах INTOSAI «Глосарій термінів» аудит – це аналіз діяльності та дій органу для отримання впевненості, що вони виконуються відповідно до цілей, бюджету, правил і стандартів. Мета цього аналізу виявлення на регулярній основі відхилень, які можуть вимагати коригувальних дій [142].

Аудит адміністративної діяльності – це форма контролю, за допомогою якої вивчають процедури прийняття і виконання управлінських рішень для досягнення цілей [650].

Тож аудит можна трактувати як перевірку об'єкта на предмет відповідності тим чи іншим вимогам, яка здійснюється за встановленими правилами і в певних межах. При цьому слід розуміти його багатогранність. Міжнародна організація вищих органів фінансового контролю (INTOSAI) у 1995 році визначила сім основних категорій аудиту та оцінювання: 1) аудит правильності та відповідності чи дотримуються встановлені правила та норми; 2) аудит економічності чи відповідають обрані способи найбільш економному використанню державних ресурсів у цілях виконання програми; 3) аудит ефективності чи відповідають за обсягами отримані результати вкладеним ресурсам; 4) аудит результативності чи збігаються результати зі стратегією; 5) оцінка послідовності стратегії чи відповідають передбачені стратегією способи набору цілей; 6) оцінка впливу стратегії якого економічного та соціального ефекту досягнуто від реалізації конкретної стратегії; 7) оцінка результативності стратегії та аналіз причинних зв'язків є стратегії чи інших чинників отримані результати [28].

Аналіз вказаних нормативних актів, та таких як, зокрема Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» [573], Закон України «Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі» [544], Наказ Міністерства освіти і науки «Про координацію заходів щодо здійснення державного нагляду (контролю) за діяльністю навчальних» [565] дає змогу зробити

висновок, що законодавець принципово не розмежовує терміни контроль і нагляд, контроль і аудит, контроль і моніторинг, що можна оцінювати як певну тенденцію у сучасній законотворчості держави та вважати контрольну правозастосовну форму реалізації функцій сучасної держави Україна комплексною.

В юридичній науці практично одностайно вважається, що сутність контролю полягає у перевірці відповідності результатів заданим параметрам, його цілям, а також у тому, що уповноважені органи та особи з'ясовують, чи відповідає діяльність підконтрольних об'єктів нормативним приписам і нормативним правовим актам, поставленим перед ними завданням, і безпосередньо вживають заходів щодо усунення «відхилень» [57, с. 31-42; 134, с. 354; 291, с. 19; 752, с. 510]

В Стандартах INTOSAI «Глосарій термінів» контроль визначається як будь-яка дія, виконана керівництвом, правлінням та іншими учасниками, щодо управління ризиком і збільшення вірогідності, що встановлені цілі та завдання будуть досягнуті. Керівництво планує, організовує й направляє виконання дій, достатніх для забезпечення раціональної гарантії, що завдання та цілі будуть досягнуті та відповідно контрольної діяльності [142].

Підтримуємо О. Андрійко, що контрольна діяльність передбачає використання контрольними суб'єктами певних способів, засобів чи прийомів. Зовнішнім виразом контрольної діяльності є відповідні форми контролю [17, с. 25] «які тлумачать як зовнішньо виявлену дію волевиявлення посадової особи, здійснене в межах законності та її компетенції для досягнення визначеної управлінської мети» [867, с. 229-230]. На думку В. Шестак методами (формами) здійснення контролю є перевірка, аудит, обстеження, економічний аналіз, інвентаризація, ревізія, судово-бухгалтерська експертиза, слідство тощо [841, с. 11-12].

І. Залюбовська формами контролю вважає «заслуховування звітів, інформацій та повідомлень, перевірку, експертизу, нагляд за діяльністю підконтрольного, координацію діяльності підконтрольних, розгляд скарг, заяв тощо» [243, с. 13].

В. Мурза відносить до контролю: 1) перевірку, 2) інспектування, 3) ревізію, 4) експертизу, 5) моніторинг. У всіх названих форм контролю є свої особливості, які проявляються під час проведення різних контрольних заходів [434, с. 111]. Водночас, автор застерігає, що «не слід забувати про владно-примусову природу державного контролю й нагляду. Ідея про пріоритет методів переконання стосовно методів примусу в сучасних умовах така ж гарна, як і утопічна [434, с. 113].

Стосовно прихильності до методу примусу не можна погодитися з автором, з огляду на конституційну модель (політико-юридичний ідеал) сучасної держави Україна, яка вносить корекцію в ідеологію процесу реалізації функцій держави у контрольній правозастосовній формі. Ба більше, таку правову форму умовно можна поділити на три стадії, зокрема інформаційну, аналітичну, підсумкову. Підсумкова стадія є кінцевою, в її межах формується висновок – індивідуальний, констатуючий рекомендаційний акт, який може розглядатися уже в межах інших правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна (судової чи правоохоронної форми). Зміщення в ринкових умовах центру ваги у нормативній регуляції поведінки із норм, що ґрунтуються на забороні, на нормах надання гарантованих державою можливостей забезпечення суб'єктам господарювання взаємності своїх прав, обов'язків і відповідальності спричиняє зміни методів і форм контролю [706].

Більш привабливими та такими, що мають місце в правовій демократичній державі видаються групи методів виокремлені О. Рябко, зокрема: а) інформаційно-аналітичні; б) коригувальні; в) комплексні (поєднання попередніх) [652, с. 89].

І. Коросташова вважає, що «у процесі контролю форма та метод фактично є двома його взаємопов'язаними сторонами» [320, с. 74].

Зазначене свідчить про те, що окремі автори ототожнюють форми і методи контролю, з чим не можна погодитися.

Вказане, черговий раз засвідчує те, що контроль може мати різний вираз та зміст в залежності від повноважень суб'єктів

в яких конкретизовані завдання, функції держави, механізми їх здійснення. Аналіз чинних джерел права (що визначають повноваження органів державної влади покликаних здійснювати функції держави у контрольній правозастосовній формі) та юридичної літератури дає можливість виявити однорідність явищ нагляд, моніторинг, аудит, які охоплюються більш широким поняттям «контроль».

З огляду на чинні джерела права, органи держави, її підприємства, установи, в межах визначених контрольних повноважень щодо певного об'єкта здійснюють низку дій, які різняться за змістом в залежності від завдань опосередкованих функціями сучасної держави Україна у різних сферах життєдіяльності суспільства. Це дає їм змогу отримати інформацію, аналіз якої вказує, наскільки апарат держави дотримується шляхів і параметрів у процесі здійсненні державних функцій, виявляє співмірність їх діяльності з її політико-юридичним ідеалом. Тому контрольна правозастосовна форма є комплексною, опосередкованою завданнями, функціями сучасної держави Україна діяльністю уповноважених на неї органів держави, її підприємств, установ. Вона виступає правовим, демократичним способом реалізації функцій сучасної держави Україна. Може набувати рис нагляду, аудиту чи моніторингу, які є найважливішими видами контролю, відображають відповідність контрольної правозастосовної форми демократичним принципам і стандартам.

В сучасних умовах державотворення така діяльність має інформаційно-аналітичний, рекомендаційний характер, що забезпечує повною, всебічною, оперативною, прогностичною інформацією процес реалізації функцій сучасної держави Україна, виступає важливим засобом удосконалення правових форм їх реалізації, позитивним засобом зміни параметрів функціонування сучасної держави Україна загалом.

Таким чином, контрольна правозастосовна форма реалізації функцій сучасної держави – це діяльність суб'єктів уповноважених на спостереження та забезпечення відповідності

діяльності владних суб'єктів законам, що спрямована на створення індивідуально-правових актів щодо функцій сучасної держави Україна.

Зміст такої діяльності варіативний, оскільки залежить від конкретизованих у повноваженнях суб'єктів (органів держави, її підприємств, установ) завдань, функцій держави, механізмів їх здійснення, та багатогранний з огляду на основні категорії аудиту та оцінювання, нагляду та моніторингу.

Мета такої правової форми полягає у спостереженні та забезпеченні відповідності діяльності владних суб'єктів з встановленими законом правилами і межами у режимі законності тобто у виявленні та усуненні недоліків, відхилень у діяльності апарату держави, які можуть бути перешкодами у процесі реалізації функцій сучасної держави Україна. Адже контрольна правозастосовна форма надає висновки, зокрема щодо: правильності та відповідності; економічності; ефективності; результативності; послідовності реалізації державних функцій; впливу реалізації функцій сучасної держави Україна на функціонування соціуму; результативності стратегії розвитку держави та аналізу причинних зв'язків у процесі реалізації функцій сучасної держави Україна. Такі висновки сприятимуть: оцінюванню дієвості апарату держави, виявленню ступеня досягнення мети держави Україна, розв'язання завдань, реалізації функцій сучасної держави Україна, недоліків у процесі їх реалізації в інших правових формах, своєчасному коригуванню процесу реалізації державних функцій, визначенні ефективності й результативності правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна.

Тож об'єктом контрольної форми є діяльність суб'єктів щодо управління державним майном, фінансами держави та інше. Іншими словами має охоплювати обсяги та межі державної діяльності зафіксовані в чинних джерелах права, конкретизовані в повноваженнях суб'єктів (органів держави, її підприємств, установ) її вплив на досягнення мети – цілісності, управління, розвитку суспільства. Тільки в такому співвідношенні можна

отримати «цілісну картину» функціонування сучасної держави Україна, що дозволить ефективно, своєчасно скоригувати недоліки процесу реалізації її функцій, удосконалити процес їх здійснення в інших формах правової діяльності, змоделювати стратегію подальшого розвитку держави співмірну з її моделлю (політико-юридичним ідеалом).

При цьому проведений аналіз засвідчує існування проблемних питань. По-перше, наявна система державних органів, підприємств, установ не підкріплена досконалою правовою базою, що регламентує проведення контрольних заходів, характеризується зосередженням в одного органу влади управлінських, регуляторних і дозвільних, контрольних повноважень, їх дублювання й незадовільна реалізація; відсутністю чіткої координації і взаємодії національних контрольних органів між собою, а також із міжнародними контрольними органами та громадськими об'єднаннями, їх взаємодопомоги. Детальна регламентація взаємодії та координації діяльності відсутня навіть на національному рівні. Означені умови сприяють зловживанням і корупції в процесі здійснення функцій сучасної держави Україна.

В Україні існує ціла низка чинних джерел права, які засвідчують, що державний контроль унормований, в основному організаційно збалансований і дозволяє охопити всі ланки різноманітних сфер; певною мірою визначають процедуру здійснення заходів, спрямованих на дотримання вимог законодавства у конкретизованій сфері. Однак не всі вони приведені у відповідність законам. Наприклад, освітня сфера чи сфера національної безпеки держави. Так, затверджений наказом Міністерства освіти і науки України від 25.01.2008 № 34 Порядок здійснення державного контролю за діяльністю навчальних закладів [565], визначає процедуру і періодичність проведення державного контролю, повноваження, права і обов’язки суб’єктів і об’єктів контролю, але він не приведений у відповідність вимогам Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» [573].

Правову основу сфери національної безпеки складають Конституція України [309], Закон України «Про основи національної безпеки України» [572], Закон України «Про Раду національної безпеки і оборони України» [575]. Аналіз вказаних та інших чинних джерел права, на основі яких здійснюється контрольна діяльність у сфері національної безпеки, дозволяє дійти висновку про відсутність ефективної її правової регламентації. Адже вона здійснюється на підставі численних і, що є недопустимим, відомчих нормативних актів, а не на підставі чіткого і зрозумілого Закону. За таких умов рівень національної безпеки не може відповідати задекларованому у Стратегії національної безпеки України і Законі України «Про основи національної безпеки України». Означене впливає на здійснення функцій сучасної держави Україна не сприяючи їх реалізації.

По-друге, відсутність прозорих і зрозумілих процедур контрольної правозастосовної форми, науково обґрунтованих методик здійснення контрольних заходів, чіткого визначення сутності контрольної правозастосовної форми та методологічних аспектів її здійснення, зумовлено недостатньо високою якістю правотворчої форми. Законотворча та підзаконна форми реалізації функцій сучасної держави Україна допускають підміну понять, дублювання повноважень, спричиняють появу дискреційних повноважень, що не сприяє чіткості та нормативній визначеності процесу здійснення функцій держави у контрольній правозастосовній формі. Повноваження суб'єктів такої форми мають відповідати чітко визначеним завданням, що стоять перед ними у здійсненні тієї чи іншої функції сучасної держави Україна, узгоджуватися з її політико-юридичним ідеалом, різнитися в залежності від об’єкта контролю.

По-третє, неналежна організація контрольної правозастосовної форми, відсутність результативності та дієвості, неналежне урахування процесів децентралізації.

Наявна система контролю не відповідає таким параметрам, тому не є ефективним способом здійснення функцій сучасної держави Україна на цьому етапі її розвитку. Започатковані

реформи (постанова уряду «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади» від 10 вересня 2014 р. № 442) [571] спрямовані на зменшення кількості центральних контрольних органів (скорочення 51% та оптимізацію з 1032 контрольних функцій, які належать різним центральним органам виконавчої влади залишиться 680 (скорочення 34%), скорочення штату по центральних апаратах з 2544 до 1440 (56%)) [778].

Проте в такому швидкому реформуванні, як показує практика, виявляються суттєві недоліки, адже неузгодженості в чинних джерелах права не дають можливості простежити та зрозуміти конкретну мету реформування, а значить шляхів і способів подолання конкретних проблем.

По-четверте, не ефективність алгоритму «спочатку планування, а потім контроль» у процесі реалізації функцій сучасної держави Україна. На цьому наголошують управлінці та економісти аргументуючи тим, що кардинальні зміни в політичній й економічній ситуації у світі зумовлюють зміни у питаннях контрольної діяльності. Здійснюючи перевірку, контрольний орган констатує виявлення порушень тоді, як бюджетні кошти уже витрачено [500; 506; 202].

Така ситуація спонукає до наукового обґрунтування прийняття рішень щодо реалізації функцій сучасної держави Україна та зосередженню уваги на попередньому контролі, який сприятиме зменшенню негативних наслідків у цьому процесі.

По-п’яте, низький темп трансформацій контрольної правозастосовної форми під впливом демократичних стандартів. З огляду на зазначене, важливою умовою ефективності процесу реалізації функцій сучасної держави у контрольній правозастосовній формі є зміна її ідеології, всеохопний характер, збалансованість та оптимальність, системність та послідовність. Не менш важливою, є єдність мети усіх правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна та співпраця органів держави тощо.

З огляду на важливість такої правової форми, вона потребує концептуального бачення на шляхи її модернізації, яке

б уособлювало як вітчизняний, так і зарубіжний практичний досвід контрольної правозастосовної форми у різних сферах, науково обґрунтовані заходи. Також для досягнення ефективності контрольної правозастосовної форми необхідні одночасні, послідовні зміни у всіх правових формах реалізації функцій сучасної держави Україна, що відповідатимуть її політико-юридичному ідеалу. Це стосується формування належної правової бази, різнопланових методик здійснення державних функцій в контрольній правозастосовній формі, створення єдиного оптимізованого її поля з вираженою вертикаллю, кваліфікованими кадрами, інформаційно-комунікативною інфраструктурою, матеріально-технічним забезпеченням, належним фінансуванням, науково-дослідною базою та інше.

З цією метою слід: систематизувати національне законодавство, що регламентує контрольну правозастосовну форму та розмежувати його за сферами здійснення функцій сучасної держави Україна; сформувати систему норм спрямованих на моніторинг процесів у сфері реалізації функцій сучасної держави Україна; визначити та нормативно закріпити систему принципів як світоглядних орієнтирів її здійснення; сформувати суб'єктну структуру контрольної правозастосовної форми з наданням реальних, підкріплених гарантіями повноважень; розширити застосування електронних технологій, та створити інформаційну систему з відкритим доступом до результатів цієї діяльності; удосконалити програмно-методичне її забезпечення; запровадити стандартизовані, прозорі процедури здійснення контрольної правозастосовної форми; визначити правові підстави та межі громадського контролю.

Пропоновані заходи модернізації контрольної правозастосовної форми не вичерпні, та можуть корелюватися сферами життєдіяльності суспільства, оскільки така правова форма служить дієвим способом реалізації функцій сучасної держави Україна, досягнення її мети.

ВИСНОВКИ

Проведений аналіз правових форм функцій сучасної держави Україна дав змогу поглибити знання про еволюцію наукових позицій щодо поняття та класифікації функцій держави: до кінця XIX століття – початок XX століття, ті чи інші положення щодо функцій держави розглядалися в контексті загального вчення про державу (часто навіть не виокремлюючи поняття функції держави). Основні положення теорії функцій держави закладені у працях Г. Еллінека, зокрема у праці «Загальні вчення про державу», який під функціями держави розумів сфери та галузі її діяльності, що відправляються державою або виключно, або спільно з іншими органами. Таке трактування підтримувалося юридичною наукою дорадянського періоду.

У радянський період зміст поняття «функції держави» розкривався через соціальну сутність держави, а перелік їх видів був доволі широким, що відображає тенденцію розширення сфер впливу державної діяльності. Поглиблене вивчення питань функцій держави (їх природи, критеріїв класифікації, характеристики окремих видів та інше) здійснюється радянською теорією права в період 50-70 рр. Формується теорія функцій держави, під якими розуміються основні напрями її діяльності, що відображають її соціальну сутність і призначення держави. Таке визначення є в обігу сучасної юридичної науки й до нині.

Надалі, кінець XX століття, деякі змістовні аспекти поняття «функцій держави» змінилися під впливом доктрин демократичної, правової держави, забезпечення прав людини, змінився і зміст конкретних функцій держави. На початку XXI століття й до нині, змістовні аспекти поняття «функції держави» змінилися завдяки розумінню державної діяльності як діяльності з надання публічних послуг та необхідності звуження предметної її діяльності у зв’язку з передачею низки повноважень недержавним інститутам або ж міжнародним об’єднанням. Внаслідок чого змінилося співвідношення внутрішніх та

зовнішніх функцій держави, оскільки у сучасних умовах вони тісно взаємопов'язані між собою, і внутрішні функції доволі часто формуються під впливом міжнародних стандартів, а відтак межа між ними є дещо умовною.

Для уникнення розмитості та підміни понять, сучасні держави намагаються зафіксувати основні параметри завдань і функцій держави у конституціях та інших законах, що не лише може бути орієнтиром для належного формування органів держави, що їх здійснюють та ефективної реалізації функцій, а й індикатором якості державної діяльності, підставою для відповідальності державних органів та їх посадових осіб.

Суттєві зміни, які характерні для всіх сучасних держав світу, обумовлюються насамперед глобалізаційними та інтеграційними процесами, що часто передбачає трансформацію як доктринальних уявлень про державу так і її мети. Аналіз такого явища як сучасна держава свідчить про появу нових її ознак, що формуються під впливом як внутрішніх так і зовнішніх факторів. Не відкидаючи загальновідомих уявлень про природу держави, (як організацію політичної влади, що має спеціальний апарат управління та примусу, поширює свою владу на людей, які проживають на належній їй території, запроваджує податки для утримання такого апарату, встановлює норми права та здійснює управління справами суспільства й узгоджує інтереси різних соціальних груп) слід виокремити й специфічні для сучасної держави ознаки.

До них можна віднести такі: 1) вона є соціальною, публічною інституцією, що наділена владними повноваженнями для досягнення відповідної мети; 2) її метою є забезпечення цілісності, управління та розвитку суспільства; 3) для досягнення мети вона повинна створити систему державних органів, підприємств, установ, які розв'язуватимуть обумовлені метою завдання в процесі реалізації функцій; 4) має створити систему правових засобів, необхідних для досягнення мети; 5) володіти суверенітетом для належного здійснення як внутрішніх так і зовнішніх завдань.

Таким чином, сучасна держава – це соціальна публічна інституція, яка забезпечує цілісність, управління та розвиток суспільства.

За шляхами досягнення мети сучасні держави можна згрупувати так:

1) держави, які забезпечують досягнення мети шляхом координації, компромісів (узгодження інтересів); 2) держави, які забезпечують досягнення мети шляхом застосування примусу (тиску).

Як правило, моделлю розвитку першої групи є демократична, соціальна, правова держава, а другої недемократична (тоталітарна чи автократична держава). Для багатьох держав світу характерним є і перехідний період.

Для сучасної держави Україна нині притаманна модель розвитку демократичної, правової, соціальної держави й вона зафіксована в основному законі держави – Конституції України.

Отже, досягнення мети – цілісності, управління та розвитку нашого суспільства має здійснюватися шляхом формування демократичної, правової, соціальної держави. При цьому, мета зумовлює коло завдань сучасної держави, які необхідно розв'язати, щоб її досягнути. Зазвичай, під завданнями розуміється мета до якої прагнуть, хочуть здійснити; визначений запланований для виконання обсяг роботи, замисел, задум, те, що потребує вирішення; проголошується; те, що хочуть здійснити та інше. Бажаним для будь-якої держави є створення програми, яка б визначала основні параметри її діяльності, тобто містила б те, що потребує вирішення на шляху до досягнення мети. Тобто держава має взяти на себе зобов'язання, які повинна виконати, що забезпечити досягнення мети. Як правило, на коло таких зобов'язань мають суттєвий вплив як зовнішні так і внутрішні фактори. Важливими чинниками формування завдань держави є їх природа, модель держави (політико-юридичний ідеал), форма держави та інше. Але визначальним серед них є мета держави.

Аналіз такого явища як завдання сучасної держави дає змогу виокремити такі ознаки: 1) це питання, які потребують

розв'язання для досягнення мети; 2) вони відображають основні ознаки держави, які формуються під впливом моделі її розвитку; 3) визначають обсяг діяльності держави необхідний для досягнення мети в конкретних умовах; 4) формуються під впливом як внутрішніх так і зовнішніх факторів; 5) обумовлюють зміст та обсяг повноважень органів держави, її підприємств, установ, діяльність яких має бути пов'язана із розв'язанням завдань; 6) обумовлюють коло способів та засобів їх розв'язання; 7) обумовлюють зміст та обсяг функцій держави.

Таким чином, завдання держави – це питання, які обумовлені її метою та потребують розв'язання в процесі реалізації її функцій.

Важливу пізнавальну та практичну значущість, з точки зору удосконалення діяльності сучасної демократичної, соціальної, правової держави, має класифікація завдань. Серед критеріїв поділу, насамперед, слід виокремити мету, а відтак до основних видів завдань можна віднести:

1) завдання щодо забезпечення цілісності суспільства: створення дієвого апарату держави; створення засобів забезпечення соціальної стабільності та захисту суспільства; забезпечення взаємодії з іншими державами, міжнародними організаціями та інші;

2) завдання щодо управління справами суспільства: розподіл повноважень між органами держави; вирішення загальносуспільних справ; в) охорона навколишнього середовища та інші;

3) завдання щодо розвитку суспільства зумовлені моделлю держави (наприклад демократичної, соціальної, правової держави): формування демократичних інститутів; координація інтересів різних соціальних груп; децентралізація державної; створення ефективної системи соціального захисту; забезпечення прав і свобод людини і громадянина; формування інформаційного суспільства та інші.

Втім, види завдань будуть відмінними у недемократичній державі, яка в інший спосіб забезпечує досягнення мети,

наприклад: централізоване управління; функціонування інститутів, які забезпечують лише партійно-бюрократичний апарат; посилення мілітаризації; обмеження участі в міжнародній співпраці та інше.

Але, динамізм сучасних процесів зумовлює все більшу кількість держав обирати демократичний шлях досягнення мети.

Поглибленню знань про завдання держави сприяє комплексний критерій – поєднання мети (або предметної спрямованості) а також факторів як внутрішніх, так і зовнішніх, які її обумовлюють як обумовлюють і завдання держави. А в сукупності із просторовим критерієм, який встановлює межі діяльності держави як внутрішні, так і зовнішні та дозволяє виокремити внутрішні та зовнішні завдання. Наприклад, до внутрішніх завдань сучасної держави відносять такі: забезпечення правового статусу особи; створення ефективного державного апарату; ефективної системи соціального захисту; демократичних інститутів тощо. А, до зовнішніх міжнародне співробітництво, захист цілісності суспільства та інші. Втім важливими залишаються й інші критерії виокремлення завдань: часові, суб'єктні тощо, які можуть поглиблювати знання про завдання, а також про її функції, що обумовлені завданнями.

І, якщо завдання визначають зміст питань, які необхідно розв'язати, то функції – найбільш доцільний обсяг діяльності держави щодо їх розв'язання. А, відтак функція є категорією системного аналізу, яка дозволяє сформувати найбільш доцільну конструкцію діяльності, що має бути спрямована на розв'язання завдань та досягнення мети – цілісність, управління та розвиток суспільства. До основних ознак такого явища як функції держави можна віднести такі: 1) це обсяг діяльності держави необхідний для вирішення завдань та досягнення мети держави; 2) діяльність, що обумовлена завданнями та метою держави; 3) визначає її предметну спрямованість у відповідних межах; 4) визначає частку способів та засобів розв'язання конкретних завдань; 5) обумовлює форму їх реалізації.

Таким чином, функції сучасної держави – це найбільш доцільний обсяг діяльності держави, що спрямована на розв'язання її завдань.

Завдання та функції сучасної держави обумовлюють зміст та обсяг повноважень суб'єктів (органів держави, її підприємств, установ), діяльність яких спрямована на їх розв'язання та реалізацію. Як відомо функції держави класифікують за різноманітними критеріями: за соціальною сутністю і призначенням, за простором, суб'єктами реалізації, за часом їх здійснення, за формою та типом держави тощо. Але, оскільки саме завдання обумовлюють функції сучасної держави, то, насамперед, їх слід класифікувати за такими критерієм як завдання. Для поглибленого розуміння такого явища як функції сучасної держави, критерієм їх поділу може бути й предметна спрямованість, і способи та засоби необхідні для розв'язання завдань, і форма реалізації функцій держави. Свої функції сучасна держава реалізує у різноманітних формах (правових та неправових, позаправових). Щоправда, більшість сучасних демократичних держав намагаються використовувати правову форму реалізації функцій держави.

Так, якщо критерієм є завдання держави, то і функції сучасної держави відповідно, як і завдання будуть спрямовані на досягнення її мети щодо цілісності, управління, розвитку суспільства. Отже, у контексті розв'язання завдань щодо цілісності суспільства найбільш доцільною буде діяльність держави спрямована на функціонування громадянського суспільства, створення дієвої системи органів держави, захисту свого суспільства та міжнародного співробітництва, охорони міжнародного правопорядку та інші.

Обсяг та межі такої діяльності обумовлені змістом кожного із цих завдань. У сукупності із цим критерієм можна було б застосувати просторовий, і виокремити внутрішні функції держави: діяльність щодо формування громадянського суспільства, дієвої системи органів держави й захисту свого суспільства та інші, а також зовнішні функції: діяльність по

забезпеченню міжнародного співробітництва, охорони міжнародного правопорядку та інші. Окрім цього, як вже зазначалося, завдання як і функції обумовлюють зміст та обсяг повноважень державних органів, її підприємств, установ, діяльність яких спрямована на їх розв'язання. Таким чином, мета конкретизується в завданнях та функціях сучасної держави (що визначають питання, які слід розв'язати та в який спосіб), вони конкретизуються через повноваження органів держави (визначаючи обсяг і межі діяльності держави, що має бути спрямована на розв'язання цих питань).

Все це свідчить про те, що реалізація функцій сучасної держави здійснюється уповноваженими державою суб'єктами: органами держави, її підприємствами, установами та іншими. Саме вони практично реалізують функції держави через надані їм повноваження й у визначеній державою формі. Отже, реалізація функції сучасної держави – це здійснення уповноваженими суб'єктами фактичної діяльності держави, що спрямована на розв'язання її завдань.

Функції сучасної держави можуть бути реалізовані у різноманітних формах. Сучасна держава Україна реалізує свої функції, як правило, у правовій формі, зокрема: правотворчій, інтерпретаційно-правовій, правозастосовній. Правова форма реалізації функцій держави обумовлена соціальним призначенням держави – бути тим публічним суб'єктом соціальної системи, який здійснює управління справами суспільства, забезпечує досягнення її мети. У сучасному суспільстві, яке є складним системним утворенням, саме на державу покладаються основні завдання по досягненню мети. Отже, сучасна держава, насамперед використовує правові форми реалізації функцій держави в процесі розв'язання завдань, обумовлених метою.

Правова форма, з врахуванням розуміння терміну форма, є способом внутрішньої організації змісту державно-правових явищ та його зовнішнього прояву. Правова форма реалізації функцій держави є способом їх здійснення, тією правовою

діяльністю в процесі здійснення якої розв'язуються завдання держави. А, правова діяльність це передбачені нормами права діяння уповноважених суб'єктів, що спрямована на досягнення юридичних наслідків з метою впорядкування суспільних відносин. За змістом ця діяльність поділяється на правотворчу, інтерпретаційно-правову, правозастосовну. Завдяки правовій діяльності забезпечується належна реалізація функцій держави, оскільки саме вона є тією правовою формою, яка дозволяє найбільш ефективно розв'язати завдання, реалізувати функції держави, досягнути її мети.

Аналіз правової форми реалізації функцій сучасної держави дозволив виокремити такі її ознаки: 1) вона є способом здійснення функцій держави; 2) правовою діяльністю, що спрямована на розв'язання завдань держави; 3) здійснюється уповноваженими суб'єктами; 4) здійснюється у межах чітко визначеного процедурно-процесуального порядку; 5) результати цієї діяльності відображені у правових актах. Серед основних різновидів правової діяльності, які мають забезпечувати належну реалізацію функцій держави, зазвичай використовують правотворчу, інтерпретаційно-правову та правозастосовну.

Таким чином, правова форма реалізації функцій сучасної держави – є способом їх здійснення уповноваженими на правову діяльність суб'єктами (органами держави, її підприємствами, установами).

Для належної реалізації функцій сучасної держави, насамперед, необхідно зафіксувати у правотворчих актах як завдання, так і функції, а також повноваження органів держави, її підприємств і установ, які повинні їх здійснювати, а в разі потреби здійснюється інтерпретаційно-правова діяльність, яка спрямована на тлумачення змісту цих актів. Що ж до правозастосовної діяльності, то саме в процесі її здійснення конкретизується зміст правотворчих актів, тобто забезпечується реалізація функцій держави. Отже, правотворча, інтерпретаційно-правова, правозастосовна діяльність і є тими необхідними

правовими формами, які забезпечують належну реалізацію функцій сучасної держави.

В процесі дослідження виявлено, що правотворчій формі реалізації функцій сучасної держави притаманні такі ознаки: 1) вона є різновидом правової форми реалізації функцій держави; 2) є способом закріплення завдань держави, обсягу та меж діяльності, що спрямована на їх розв'язання, їх конкретизацію у повноваженнях органів держави, її підприємств, установ та механізмів їх здійснення; 3) є видом правової діяльності – правотворчою діяльністю; 4) здійснюється спеціально уповноваженим на правотворення суб'єктом; 5) здійснюється згідно з процедурно-процесуальним порядком, що закріплений у джерелах права; 6) її результати об'єктивуються у правотворчих актах.

Таким чином, правотворча форма реалізації функцій сучасної держави – це діяльність уповноважених суб'єктів, що спрямована на створення правотворчих актів в яких закріплюються функції сучасної держави України.

Завдання та функції сучасної держави Україна закріплені у Конституції України та інших законах, в яких конкретизується обсяг та межі діяльності, що спрямована на розв'язання її завдань. Конкретизуються функції держави через повноваження органів держави, її підприємств, установ, а також через механізми їх здійснення. Тобто створюється нормативно-правова основа для реалізації функцій держави. При цьому закріплюються як завдання, так і функції держави завдяки правотворчій діяльності. Тобто правотворча діяльність і є однією із правових форм реалізації функцій сучасної держави завдяки створенню, зміні, припинення дії правотворчих актів в яких вони фіксуються.

У правовому регулюванні це перший етап, який дозволяє створити спеціальні правові засоби – правотворчі акти, в яких закріплені параметри реалізації. Ефективність їх реалізації значною мірою залежить від якості правотворчої діяльності та її результатів. В процесі дослідження була уточнена природа

правотворчої діяльності, яка здійснюється уповноваженими органами, спрямована на створення, об'єктивацію, зміну, припинення норм права, є процесуально-процедурною діяльністю, що складається з послідовних стадій, її результати об'єктивуються у правотворчих актах. Правотворчі акти – це акти-документи, які створюються уповноваженими суб'єктами, містять норми права та спрямовані на досягнення юридичних наслідків. Серед правотворчих актів, насамперед виокремлюють джерела права. В Україні – це нормативно-правові акти: Конституція України, закони, підзаконні акти нормативно-правові договори: міжнародно-правові договори, колективні договори.

Правотворчість в Україні здійснюється у формі законотворчості, підзаконної та нормативно-договірної правотворчості. В процесі правотворчої діяльності виявляються соціальні фактори (внутрішні та зовнішні), що визначають закономірності розвитку держави, обумовлюють її завдання та функції, які закріплюються у правотворчих актах з метою їх належної реалізації.

Серед правотворчих форм провідною є законотворча. Вона здійснюється законодавчим органом і є способом закріплення завдань, функцій сучасної держави та механізмів їх здійснення, у законах; є правотворчою діяльністю, яка спрямована на створення, зміну, припинення дії законів через які закріплюються завдання, функції держави та конкретизуються у повноваженнях органів держави, її підприємств, установ; порядок здійснення законодавчої діяльності регламентований у Законі України «Про Регламент Верховної Ради України»; у Конституції України визначаються сфери законодавчого регулювання суспільних відносин. Через діяльність Верховної Ради України здійснюється пріоритетна функція парламенту – законодавча.

Отже, законотворча форма реалізації функцій сучасної держави – це діяльність органу законодавчої влади, що спрямована на створення законів України.

Закони України мають вищу юридичну силу у системі джерел права України, а найвищу серед законів – Конституція України. І, саме в ній визначається сукупність завдань і функцій держави, які потребують законодавчого регулювання. Так, п. 21, ст. 92 передбачено, що організація і порядок діяльності Верховної Ради України визначаються виключно законом України, а Закон України «Про регламент Верховної Ради України» передбачає в основному організаційні, процедурні питання пов'язані із законотворчою діяльністю. Низка ж змістовних питань, що пов'язані із підготовкою проектів законів визначаються Методичними рекомендаціями Міністерства юстиції. В проектах формується зміст законів, адже саме в законопроектній діяльності мають виявлятися завдання, обсяг й межі функцій держави, найбільш доцільні способи та засоби їх розв'язання; результати, які передбачаються отримати і видатки, які необхідно затратити на це.

А, тому до законопроектних робіт повинні ставитися високі вимоги. На жаль, техніко-технологічні вимоги, які ставляться як до законотворчої форми так і до закону, зазвичай відсутні. Відсутня й відповідальність осіб, які здійснюють діяльність у законотворчій формі. Слід здійснювати моніторинг як законотворчої форми, так і її результатів – законів. При цьому, варто врахувати як особливості законотворчої форми, щодо прийняття Конституції України, конституційних законів, кодексів (основ законодавства) та інших законів, так і її результатів. Моніторинг слід здійснювати й в частині конкретизації норм законів у підзаконних нормативно-правових актах. Постійне спостереження за станом законотворчості та законів України підвищить їх якість, а щодо завдань та функцій сучасної держави виявлятиме не лише об'єктивні зміни у суспільстві, які потребують законодавчого регулювання, а й дасть можливість чітко встановити завдання визначити обсяг та межі діяльності держави (що нівелює дублювання та інші деформації), сприятиме встановленню необхідної кількості органів держави для їх розв'язання (яка безпідставно не обтяжуватиме державний

бюджет). А, також, дозолить визначити їх повноваження, які потрібні для здійснення саме такого обсягу і меж діяльності спрямованої на реалізацію функцій держави.

Важливим є розмежування понять законотворчої діяльності та законотворчого процесу. Адже перше включає і законотворчий процес, є ширшим поняттям у межах якого здійснюються дії щодо виявлення потреби у правовому регулюванні, аналізу соціальних факторів, підготовки проекту. І саме на цій стадії виявляються завдання держави, формується уявлення про зміст і обсяг функцій. А законопроект саме завдяки законотворчому процесу набуває форми закону. Отже, і вимоги до цих видів діяльності є специфічними.

Особливим питанням для законотворчої форми є створення в Україні механізму законотворчої діяльності народу, яка здійснюється в процесі референдуму. Але, не менш нагальною є проблема законодавчого лобіювання, формалізація питань контролю за суб'єктами законодавчої влади з боку суспільства на правовій основі, що дозволить уникнути деформації низки демократичних інститутів, запобігти переростанню політичного плюралізму в корупційні та інші неправомірні дії.

Підзаконна правотворча форма реалізації функцій держави Україна є необхідною для конкретизації законів України. Вона здійснюється суб'єктами спеціально уповноваженими на підзаконну правотворчість; є способом конкретизації законів, в яких закріплені завдання, функції держави, та механізми їх здійснення; є правотворчою діяльністю, яка спрямована на створення, зміну, припинення норм, що об'єктивуються в підзаконних нормативно-правових актах; є процедурно-процесуальною діяльністю, що складається із відповідних стадій; здійснюється на підставі законів, відповідно до законів і для їх виконання.

Таким чином, підзаконна правотворча форма реалізації функцій сучасної держави – це діяльність правотворчих суб'єктів, що спрямована на створення підзаконних нормативно-

правових актів, в яких конкретизуються приписи законів щодо функцій сучасної держави Україна.

Згідно з Конституцією України, серед органів держави, які здійснюють підзаконну правотворчу діяльність є Президент України (ст. 106), Кабінет Міністрів України (ст. 117), центральні органи виконавчої влади – міністерства та інші відомства, місцеві органи виконавчої влади, керівники державних підприємств, організацій, установ. Саме вони покликані конкретизувати законодавчі норми, в яких закріплені завдання і функції держави. Підзаконна правотворчість Президента України, окрім Конституції України визначається Положенням про порядок підготовки і внесення проектів актів Президента України; Кабінету Міністрів України - Правилами підготовки проектів актів Кабінету Міністрів України, Регламентом Кабінету Міністрів України. Проекти актів міністерств та інших актів центральних органів розробляються на підставі Методичних рекомендацій (Методичні рекомендації з питань державної реєстрації нормативно-правових актів Мінрегіонбуду, Методичні рекомендацій з підготовки та оформлення проектів нормативно-правових актів та дотримання правил нормопроектувальної техніки (для структурних підрозділів Міністерства екології та природних ресурсів) тощо).

Отже, підзаконна правотворча форма щодо підготовки нормативно-правових актів в яких конкретизуються законодавчі приписи стосовно завдань, функцій держави і механізмів їх здійснення, не регламентована на рівні законів. При цьому відсутні законодавчі вимоги щодо обсягу та меж діяльності в контексті реалізації функцій держави, не встановлені її параметри: коло суб'єктів, які покликані їх здійснювати, обсяг повноважень органів держави, які повинні забезпечити конкретизацію та фактичну реалізацію функцій держави. Не враховуються витрати, зокрема відсутнє фінансово-економічне обґрунтування щодо створення відповідних органів, їх структури, чисельності державних службовців та інше. Відсутнє чітке розмежування повноважень, не визначені техніко-технологічні

вимоги як до підзаконної правотворчості, так і підзаконних нормативно-правових актів. Все це породжує множинність підзаконних нормативно-правових актів, зменшує авторитет законів у правовому регулюванні, і знижує ефективність нормативно-правової регламентації, створює перешкоди для ефективного правозастосування та реалізації права.

Аналіз проблем підзаконної правотворчої форми в Україні свідчить про велику кількість суб'єктів такого виду правотворчості, величезну масу підзаконних нормативно-правових актів (часто суперечливих), вихід за межі повноважень суб'єктів підзаконної правотворчої форми і (прийняття підзаконних актів, які не конкретизують закони, а мають самостійний характер, що пояснюється доцільністю). Відсутність значною мірою регламентарних актів, які б містили чіткий порядок їх підготовки та техніко-технологічні вимоги як до підзаконної діяльності так і підзаконних актів. Відсутня єдина система обліку цих актів, що створює перешкоди для ефективного правозастосування, а також чітка єдина система підзаконних нормативно-правових актів України та параметрів їх взаємодії між собою та з іншими джерелами права України. А, це все створює перешкоди належної конкретизації приписів законів України щодо реалізації функцій держави, розв'язання її завдань.

Нормативно-договірна правотворча форма є однією з правових форм реалізації функцій держави; є діяльністю суб'єктів договірної правотворчості, як правило, декількох правотворчих суб'єктів; є способом створення та об'єктивації нормативно-правових приписів; процедурно-процесуальною діяльністю, що складається із відповідних стадій, які регламентуються чинними джерелами права; результати цієї діяльності фіксуються у нормативно-правових договорах.

Таким чином, нормативно-договірна правотворча форма реалізації функцій сучасної держави – це діяльність декількох правотворчих суб'єктів, що спрямована на створення нормативно-правових договорів в яких закріплюються функції сучасної держави Україна.

В Україні це міжнародні правові договори, колективні договори. І, хоча чинний Кодекс адміністративного судочинства України передбачає можливість застосування адміністративного договору щодо регулювання публічно-правових відносин, втім практика застосування адміністративно-правового договору у нашій правовій системі відсутня.

Оскільки нормативно-договірна правотворчість притаманна таким суб'єктам як власники (чи уповноваженим органам, особам), профспілкові органи, працівники чи уповноважені від них органи, то зазвичай, функції держави безпосередньо через цю форму не здійснюються. Натомість міжнародно-договірна правотворчість безпосередньо пов'язана із розв'язанням завдань держави і реалізацією її функцій щодо зовнішньополітичних відносин. Міжнародно-договірна правотворчість здійснюється державами (суб'єктами міжнародного права), спрямована на створення норм права, що регулюють відносини між державами; є процедурно-процесуальною діяльністю яка регламентована в джерелах права; її результати фіксуються у міжнародних договорах.

В Україні міжнародно-договірна правотворчість регламентується Законом України «Про міжнародні договори України», які за значущістю є міждержавні (приймаються від імені України), міжурядові (приймаються від імені Уряду України), міжвідомчі. Процедура міжнародно-договірної правотворчості відрізняється від інших правотворчих процедур, зокрема в частині узгодження волі учасників, надання згоди на обов'язковість, прийняття, введення в дію та набрання чинності міжнародного договору.

Важливими є і питання про співвідношення міжнародних договорів і законів України та інших джерел права, особливо в контексті ст. 9 Конституції України. Вона визначає міжнародні договори, що належним чином ратифіковані складовою частиною законодавства України, але не встановлює їхнього місця в системі джерел права. Все це свідчить про необхідність створення Закону України «Про джерела права України» в якому

необхідно схарактеризувати природу правотворчої діяльності, особливості її різновидів, природу джерела права України, їх взаємодію у межах національної системи. Важливими є і положення про моніторинг правотворчої діяльності, як системи прийомів та засобів аналізу й оцінки правотворчої діяльності компетентних суб'єктів, а також моніторингу джерел права як її результатів, зокрема в частині ефективності та якості, техніко-технологічних вимог щодо правотворчої діяльності й правотворчих актів.

Значущим видається і планування та прогнозування правотворчих робіт особливо у частині фіксації завдань і функцій держави та механізмів їх реалізації. Але, насамперед, необхідно розробити науково обґрунтовану концепцію правотворення в Україні, зокрема з врахуванням правотворчих форм реалізації функцій сучасної держави.

Особливе місце серед правових форм реалізації функцій сучасної держави займає інтерпретаційно-правова форма. Потреба в ній виникає тоді коли є необхідність тлумачення нормативно-правових приписів, що мають загальний абстрактний характер, містять оцінювальні поняття тощо. А, щодо завдань і функцій держави виникає потреба в наповненні їх змістом чи його уточненні, завдяки діяльності спеціально уповноваженого на інтерпретацію змісту норм права суб'єкта. Інтерпретаційно-правовій формі реалізації функцій сучасної держави притаманно те, що вона здійснюється суб'єктом уповноваженим на цю діяльність; є правовою його діяльністю щодо роз'яснення змісту норм права, в яких зафіксовані завдання чи функції держави, механізми їх здійснення; у процесі їх здійснення формуються правила-роз'яснення змісту норм права, принципів права; правила-роз'яснення діють лише в єдності з нормою права, що тлумачиться; вони мають формально обов'язковий характер для всіх суб'єктів права; повинні створюватися у межах чітко регламентованого процесуально-процедурного порядку; об'єктивуються в інтерпретаційно-правових актах.

Отже, інтерпретаційно-правова форма реалізації функцій сучасної держави – це діяльність уповноважених суб'єктів, що спрямована на формування правил-роз'яснень щодо змісту норм права в яких закріплені функції сучасної держави Україна та їх об'єктивацію в інтерпретаційно-правових актах.

Тобто це інтерпретаційно-правова форма в процесі здійснення якої формуються та об'єктивуються однотипні правила-роз'яснення змісту норм права. Так, суб'єктом інтерпретаційно-правової форми в Україні є Конституційний Суд України, який здійснює офіційне тлумачення Конституції України. Хоча ще донедавна Конституційний Суд України здійснював офіційне тлумачення законів України

Разом з тим згідно з законодавством України тлумачення-роз'яснення здійснюють Комітети Верховної Ради України, Кабінет Міністрів України, Міністерства та інші уповноважені суб'єкти. Втім їх роз'яснення не мають формально-обов'язкового характеру. Згідно з Законом України «Про судоустрій і статус суддів» Верховний Суд України з метою забезпечення однотипного правозастосування також надає роз'яснення, хоча вони мають рекомендаційний характер.

Слід звернути увагу і на рішення Європейського суду з прав людини, в яких містяться правила-роз'яснення щодо змісту відповідних норм Конвенції з прав людини (1950), що є обов'язковими для правильного розуміння та однотипного застосування конвенційних норм в Україні. Втім Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» судову практику Європейського суду з прав людини визнає джерелом права в Україні, втім не визначає її місця в системі джерел права України.

Нині лише Конституційний Суд України має право створювати обов'язкові правила-роз'яснення змісту конституційних норм чи принципів права та закріплення їх в інтерпретаційно-правових актах. Інші уповноважені суб'єкти можуть давати роз'яснення рекомендаційного характеру, чи

принаймні фіксувати їх в актах, які не мають формально обов'язкового характеру для всіх суб'єктів.

І, це не єдині проблеми притаманні інтерпретаційно-правовій формі в Україні, зокрема й щодо інтерпретації змісту норм права, в яких зафіксовані завдання та функції сучасної держави Україна. Це звужує можливості інтерпретаційно-правової форми реалізації функцій сучасної держави, оскільки Конституційний Суд України може давати роз'яснення лише положення Конституції України, в яких визначені завдання та функції сучасної держави Україна. При цьому, Конституційний Суд України уже не здійснює інтерпретацію положень законів України.

Важлива роль щодо реалізації функцій сучасної держави Україна відводиться правовим позиціям Конституційного Суду України, які містяться в його інтерпретаційно-правових актах – рішеннях. Саме у правових позиціях, що фіксуються у рішеннях Конституційного Суду України має міститися правило-роз'яснення щодо розуміння змісту конституційної норми. За своєю природою, це інтерпретаційно-правовий прецедент, який може бути факультативною частиною конституційної норми. І, хоча він не може самостійним джерелом права, все ж виконує важливу роль у розумінні норм Конституції України, а також є важливим засобом аргументації для інших правових актів, зокрема і для судових рішення.

Втім, у ст. 92 Закону України «Про Конституційний Суд України» правові позиції трактуються як юридичні позиції (без роз'яснення її змісту). Таке розуміння правової позиції, зокрема, зведення її до юридичної, веде до звуження кола засобів аргументації у процесі встановлення змісту норм права. У межах юридичної аргументації застосовуються лише спеціальні правові засоби, закріплені у джерелах права, а у межах правової аргументації – окрім правових, ще й інші соціальні засоби (інколи і не лише соціальні), завдяки яким обґрунтовується чи спростовується істинність правових положень. Така аргументація застосовується, зокрема Європейським судом з прав людини, що

дозволяє його рішення використовувати як правотлумачні судові прецеденти для обґрунтування, мотивації змісту будь-яких інших правових актів, зокрема рішень національних судів.

В процесі дослідження було встановлено, що в Україні відсутні регламентарні акти, які визначають техніко-технологічні вимоги до інтерпретації правових актів, основні способи тлумачення права. А відтак Конституційний Суд України та інші суб'єкти тлумачення послуговуються лише декількома способами тлумачення змісту норм права. Відсутня і технологія створення інтерпретаційно-правових актів, а як відомо тлумачення актів складається з двох етапів: тлумачення-з'ясування та тлумачення-роз'яснення, кожному із яких притаманна своя специфіка. Специфічною є і технологія застосування кожного із відомих способів тлумачення – філологічного, логічного, системного, історичного, телеологічного, функційного, спеціально-юридичного. Водночас у низці правових систем така технологія як і техніка тлумачення закріплена у спеціальних законах.

Формалізація таких техніко-технологічних вимог, як до інтерпретаційно-правової форми, так і її результатів, дозволить оцінити і якість інтерпретаційно-правової форми, і якість змісту інтерпретаційно-правових актів, бо за інших обставин, суб'єкти суспільних відносин змушені сприймати це «на віру».

Видається, що вітчизняна юридична наука на нині вже мала б запропонувати методику здійснення інтерпретаційно-правової форми та закріпити її основні параметри у чинній системі джерел права. Важливо як на пізнавальному так і практичному рівнях виявити природу інтерпретаційно-правових актів та їх місце у системі правових актів України. Це дозволить уникнути ототожнення між інтерпретаційно-правовими та правотворчими прецедентами, адже останні можуть бути джерелами права і мати самостійні регуляторні можливості.

Надання повноважень щодо інтерпретації змісту законів більш широкому колу суб'єктів (Верховному Суду України, Верховній Раді України) дозволить створити належні умови для правильного правозастосування, реалізації права в цілому.

Необхідно закріпити коло суб'єктів інтерпретаційно-правової форми в Україні у чинних джерелах права. Ці та інші положення є важливими з точки зору не лише забезпечення належної реалізації функцій сучасної держави, а й перспектив розвитку сучасної держави Україна в цілому. Так, аналізуючи безпосередні завдання та функції держави Україна, слід звернути увагу на те, що завдання розвитку, які зафіксовані у Конституції України ще з 1996 року і відображені як її політико-юридичний ідеал (стратегічна модель розвитку) на нині вже є завданнями і функціями, що відображають процес сучасного функціонування (управління справами суспільства). Разом з тим, у нашої держави під впливом як зовнішніх, так і внутрішніх факторів з'являються нові завдання: забезпечення інтеграційних процесів, зокрема інтеграція з Європейським союзом, формування інформаційного суспільства та інші, які можна було б зафіксувати в інтерпретаційно-правових актах.

Конкретні проблеми, що виникають у процесі розвитку нашого суспільства можна було б розв'язати завдяки належній реалізації функцій сучасної держави через її інтерпретаційно-правову форму. Адже у процесі розв'язання конкретної життєвої ситуації наприклад суди України, які покликані здійснювати інтерпретаційно-правову діяльність могли б створити модель типової правомірної поведінки, яка б стала для всіх суб'єктів формально обов'язковою. Розвиток інтерпретаційно-правової діяльності дозволив би здійснити конкретні завдання, функції держави через інтерпретаційно-правові акти, створювати типові зразки правової поведінки. А це в свою чергу дозволило б зменшити підзаконну правотворчість і кількість підзаконних нормативних актів.

Реалізація функцій сучасної держави Україна, що здійснюється у правомірних діяннях органів держави, державних установ, підприємств, спрямована на розв'язання її завдань, обумовлених метою може бути як безпосередньою, так і опосередкованою завдяки правозастосовній формі. Результатом цієї діяльності є правореалізаційні акти, тобто акти-документи та

акти-діяння, які створюються та здійснюються суб'єктами опосередкованої та безпосередньої реалізації права. Акти безпосередньої реалізації права є актами-діяннями, правомірною поведінкою суб'єктів, що спрямована на здійснення суб'єктивних прав та юридичних обов'язків.

Для реалізації функцій сучасної держави Україна як і будь-якої іншої сучасної держави, зазвичай, використовується правозастосовна форма. Потреба в ній виникає коли є необхідність у конкретизації нормативно-правових приписів у правозастосовних актах, які створюють умови для належної правореалізації в конкретних життєвих ситуаціях, зокрема здійснення повноважень органами держави, її підприємствами, установами в контексті реалізації функцій держави, що спрямовані на розв'язання її завдань. Тобто правозастосовна діяльність і є опосередкованою формою реалізації функцій сучасної держави Україна шляхом створення та об'єктивації індивідуально-правових приписів в актах-документах (інколи актах-діяннях), що спрямовані на досягнення юридичних наслідків для персоніфікованих суб'єктів.

Правозастосовна форма здійснюється уповноваженими суб'єктами; спрямована на створення індивідуального формально-обов'язкового правила поведінки, яке об'єктивується в акті застосування права і регулює конкретну соціальну ситуацію; його чинність вичерпується фактом застосування; правозастосовні акти зумовлюють виникнення, зміну, припинення правовідносин.

Правозастосовна форма є способом індивідуалізації, конкретизації нормативно-правових положень в яких зафіксовані завдання та функції держави, механізми їх здійснення; вона здійснюється органами держави, державними підприємствами та установами через закріплення у чинних джерелах права повноважень щодо реалізації завдань і функцій держави, має визначений процесуально-процедурний порядок, складається із відповідних стадій, спрямована на створення правозастосовного

акту як передумови реалізації передбаченими нормами права завдань та функцій держави.

Таким чином, правозастосовна форма реалізації функцій сучасної держави – це діяльність уповноважених суб'єктів, що спрямована на створення актів застосування права в яких конкретизуються нормативно-правові приписи щодо функцій сучасної держави Україна.

Отже, через правозастосовну форму створюються передумови для належної реалізації завдань і функцій сучасної держави Україна, а основними її видами є виконавчо-регулятивна, правоохоронна, судова та контрольна. Всі органи держави, її підприємства та установи у межах виконавчої та судової влади покликані створювати умови належної реалізації права, закріплення і реалізації функцій сучасної держави Україна.

Значна частка правозастосовної форми здійснюється у виконавчо-регулятивній формі. Насамперед, мова йде про органи виконавчої влади на які покладено виконання законів щодо завдань і функцій сучасної держави України. Задля цієї мети в апараті держави Україна створено чітку ієрархічну структуру органів виконавчої влади: Кабінет Міністрів України, центральні органи виконавчої влади; місцеві державні адміністрації. Слід зазначити, що на місцях діють і органи держави, які безпосередньо підпорядковані центральним органам виконавчої влади. Така система органів виконавчої влади для належного виконання завдань і функцій держави є цілісною, доцільною та фінансово-економічно обґрунтованою. На жаль, в Україні функціонує величезний апарат органів виконавчої влади, а також не менш потужний механізм держави, що є обтяжливо для державного бюджету. Водночас, Кабінет Міністрів України не проводить моніторинг ефективності правозастосовної форми та її результатів, відповідності їх чинному законодавству, не аналізує доцільність створення саме такої кількості органів виконавчої влади, її підприємств та установ, не виявляє енергомісткості апарату виконавчої влади.

Проблемною, з точки зору застосування партійних квот є реалізація в структурі виконавчої влади принципу професіоналізму, який прямо пов'язаний з двома іншими принципами організації та діяльності апарату держави – оптимальної його побудови та ефективності функціонування. Це може призводити до підміни мети держави політичними цілями, а відтак і до деформації системи чи навіть її розпаду. Важливим досягненням апарату виконавчої влади є його змістовна трансформація в контексті переходу від централізованого управління до надання публічних послуг, що свідчить про демократизацію апарату держави. Ці та інші інновації запроваджуються під впливом міжнародних, зокрема європейських правових стандартів.

Аналіз чинного законодавства України свідчить про відсутність чіткої стратегії функціонування і розвитку системи органів виконавчої влади з врахуванням всіх вимог, які б забезпечували належне виконання завдань і функцій сучасної держави Україна, відсутність фінансово-економічного обґрунтування саме такої кількості органів держави, її підприємств та установ, які покликані їх виконувати. Спостерігається і відсутність дієвої системи правових актів, переобтяженість її десятками тисяч підзаконних актів, відсутність єдиної облікової системи правозастосовних актів та обґрунтованості їх доцільності для створення належних умов реалізації завдань і функцій сучасної держави Україна. Важливою гарантією забезпечення належної реалізації завдань і функцій сучасної держави Україна могло б стати посилення персональної відповідальності державних службовців.

Не менш важливим напрямком правозастосовної форми є правоохоронний. Цей напрямок здійснюється органами виконавчої влади, які мають специфіку змістовної їх спрямованості (Служба безпеки України, Національна поліція України). Нині діяльність цих органів суттєво змінюється під впливом міжнародних правових стандартів, що є свідченням їх можливостей щодо виконання завдань і функцій демократичної,

соціальної, правової держави, перепрофілювання їх діяльності через призму людиноцентризму. Втім їх трансформація з мілітаризованої моделі в сучасну демократичну структуру проходить доволі складно, супроводжується часом декларативними заявами, корупційною складовою, а інколи і відсутністю професіоналізму та порушенням прав людини. Засобом запобігання цих явищ є чітко визначені на рівні законодавства повноваження відповідних органів та персональна відповідальність службових осіб; нормативно регламентовані процедури здійснення завдань і функцій сучасної держави Україна; незалежність правоохоронних органів від будь-якого впливу, насамперед політичного. Ці та інші положення мають бути зафіксовані у чинній системі джерел права і щодо них повинна здійснюватися постійна моніторингова програма, в якій надається зокрема й закріплення, оцінка якості здійснення завдань і функцій сучасної держави Україна.

Серед основних форм реалізації завдань і функцій сучасної держави Україна є судова правозастосовна форма. Судова правозастосовна форма здійснюється, насамперед, судами загальної юрисдикції. Саме на судову діяльність покладаються завдання здійснення правосуддя на засадах рівності, справедливості, законності, і забезпечення інтересів учасників суспільних відносин. Саме ефективна судова діяльність покликана гарантувати виконання завдань і функцій сучасної держави Україна – утвердження і забезпечення прав і свобод людини, забезпечення конституційних прав і свобод на підставі Конституції України (ст. 8), реалізацію положень Розділу ІІ Конституції України – права, свободи та обов'язки людини і громадянина.

Реформування судової системи України, хоча ще не завершилося, але вже спостерігаються відповідні зміни.

Потрібною для реалізації завдань та функцій сучасної держави Україна є діяльність Конституційного Суду України, який покликаний забезпечувати правильне розуміння норм Конституції України, конституційність законів інших правових

актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правові акти Верховної Ради Автономної республіки Крим згідно з Конституцією України, міжнародні договори тощо.

І, хоча процес реформування створив умови для належної реалізації завдань, функцій сучасної держави Україна, проте низка питань ще не розв'язано. Зокрема, не приведено у відповідність до змін чинну систему джерел права; низка положень нових законів потребують підтвердження судовою практикою; необхідним є посилення вимог до професіоналізму суддів та їх відповідальності за прийняті рішення; створення чітких наукових положень щодо судової правозастосовної практики; потребує зміни методика формування юридичного мислення судді в сучасних умовах, його знань, вмінь та навичок, правового аргументування. Особливим завданням зміни судової системи України є відновлення довіри суспільства до неї, а це потребує створення суворих критеріїв відбору суддів, які мають бути зафіксовані у Законі України «Про судоустрій і статус суддів» як і обов'язок їх дотримання інстанціями які формують судову систему України та посилення їх відповідальності.

Звичайно важливою є і контрольна правозастосовна форма, хоча створення системи контрольних органів у сучасній державі було б виходом за межі принципу розподілу влади. Але правозастосовна діяльність таких органів має змістовну специфіку, яка пов'язана зі здійсненням власне контрольної діяльності. Так за використанням коштів державного бюджету України здійснює від імені Верховної Ради України Рахункова палата; контроль за проведенням грошово-кредитної політики здійснює Рада Національного банку України; парламентський контроль за додержанням прав і свобод людини – Уповноважений Верховної Ради України з прав людини; уповноважені на державний нагляд центральні органи виконавчої влади, їх територіальні органи, місцеві державні адміністрації; органи фінансового моніторингу, аудиторського контролю,

Уповноважений з питань контролю Служби безпеки України тощо.

Втім враховуючи специфіку такої діяльності, слід звернути увагу на те, що ця діяльність має мати чіткі параметри зафіксовані у чинних джерелах права. На жаль, в Україні така правова основа не є досконалою, діяльність органів, що здійснюють контроль не структурована, не узгоджена як між національними так із міжнародними контрольними органами. Відсутні також прозорі процедури та ефективні методики їх здійснення, відсутнє забезпечення попереднього контролю, який сприяв би запобіганню негативним наслідкам.

Аналіз правозастосовної форми реалізації завдань, функцій сучасної держави Україна, дозволив виявити основні її проблеми та сформувати певні рекомендації щодо їх розв'язання. Насамперед, це врахування при здійсненні будь-якого її різновиду головної мети правозастосовної форми – індивідуалізації норм права та створення належних умов для реалізації завдань і функцій сучасної держави Україна з дотриманням принципів законності, доцільності та обґрунтованості.

Такий аналіз дозволяє сформувати основні концептуальні положення щодо правових форм реалізації функцій сучасної держави Україна.

– правова форма реалізації функцій сучасної держави є способом їх здійснення уповноваженими суб'єктами (оскільки реалізація функцій держави – це здійснення уповноваженим суб'єктом фактичної діяльності держави, що спрямована на розв'язання її завдань);

– правова форма обумовлюється метою сучасної держави – забезпечення цілісності, управління та розвитку суспільства, на зміст якої впливає модель її розвитку;

– мета обумовлює завдання сучасної держави (питання, які потребують розв'язання в процесі реалізації її функцій); а завдання обумовлюють функції (найбільш доцільний обсяг та

межі діяльності держави, що спрямована на розв'язання її завдань);

– завдання та функції сучасної держави обумовлюють зміст та обсяг повноважень суб'єктів (органів держави, її підприємств, установ), діяльність яких спрямована на їх розв'язання та реалізацію;

– реалізація функцій сучасної держави здійснюється уповноваженими нею суб'єктами (органами держави, її підприємствами, установами) через надання їм відповідних повноважень та у визначеній державою формі;

– правова форма реалізації функцій сучасної держави є способом їх здійснення уповноваженими на правову діяльність суб'єктами (органами держави, її підприємствами, установами);

– основними різновидами правової діяльності, які забезпечують належну реалізацію функцій суасної держави є правотворча, інтерпретаційно-правова, правозастосовна;

– метою сучасної держави Україна – є забезпечення цілісності, управління і розвитку українського суспільства;

– на її зміст у сучасних умовах суттєво впливає модель розвитку (демократична, соціальна, правова держава);

– мета (як і модель) обумовлюють основні завдання сучасної держави Україна (зафіксовані у Конституції України та конкретизовані у законах України) та її функції;

– ці завдання та функції конкретизуються у повноваженнях органів держави, державних підприємств, установ та фіксуються у правотворчих актах в процесі здійснення правотворчої форми;

– положення, що зафіксовані у правотворчих актах конкретизуються у правозастосовних, а в разі потреби і в інтерпретаційно-правових актах, створюючи умови для належної реалізації функцій сучасної держави Україна;

– для посилення ефективності правотворчої, інтерпретаційно-правової, правозастосовної форми в процесі якої реалізуються функцій сучасної держави Україна необхідно:

– зафіксувати основні їх техніко-технологічні параметри у чинних джерелах права;

– створити постійну моніторингову систему спостереження, аналізу та оцінювання правотворчої, інтерпретаційно-правової, правозастосовної форми та її результатів щодо завдань, функцій сучасної держави Україна та механізмів їх здійснення;

– розробити методику виявлення основних параметрів мети, що формується під впливом моделі розвитку сучасної держави; обумовлених нею завдань та функцій сучасної держави, механізмів їх здійснення; стану їх реалізованості; прогнозування змін моделі сучасної держави та формування її нових завдань і функцій під цим кутом зору; вдосконалення якості правових форм реалізації функцій сучасної держави; формування інноваційних напрямків під впливом зовнішніх і внутрішніх факторів і здатності сучасної держави до динамізму і стабільності в умовах глобалізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абдурахманов А.А., Коренев А.П. Административные договоры: понятие и виды. *Журнал российского права.* М. : Норма, 1998. № 7. С. 83-91.

2. Аверин А.В. Судебное правоприменение и формирование научно-правового сознания судей : (проблемы теории и практики) : автореф. дис. … д-ра юрид. наук : 12.00.01. Саратов, 2004. 49 с.

3. Авер'янов В.Б., Крупчан О.Д. Виконавча влада: конституційні засади: шляхи реформування. Х., 1998. с.

4. Адміністративне право України. Академічний курс: підруч.: у двох томах: Том 1. Загальна частина / Ред. колегія: В.Б. Авер'янов (голова). К.: Видавництво «Юридична думка», 2004. 584 с. С. 350.

5. Айвазян М.С., Варданян В.В. и друг. Открытое государство: политико-правовое видение. *Государство и право*. 2003. № 5. С. 60-68.

6. Акопова С.Н. Антикоррупционная функция российского государства и гражданского общества : проблемы теории и практики: дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Пятигорск, 2007. 234 с.

7. Александров Д.В. Категорія інтерес як об'єкт протосоціологічної та соціологічної рефлексії: автореф. дис.. канд.. соціол. наук : 22.00.01. К., 2009. 16 с.

8. Алексеев С.С. Государство и право: учебн. М. : Юрид. лит., 1996. 192 с.

9. Алексеев С.С. Общая теория права: учеб. [2-е изд. перераб. и доп.] М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2008. 576с.

10. Алексеев Н.Н. Основы философии права. СПб.: Юридический ин-т, 1998. 256 с.

11. Алексеев С.С. Правовые средства: постановка проблемы, понятие, классификация. *Советское государство и право*. 1987. № 6

12. Алексеев С.С. Теория права [2-е изд. перераб. и доп.]. М.: Век, 1995. 320 с.

13. Алексеев С.С., Дюрягин И.Я. Функции применения права. *Правоведение*. 1972. № 2. С. 25-33.

14. Алексеева Л.А. Соотношение социальной и юридической эффективности правоприменительной деятельности (на примере органов внутренних дел) : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.01. М., 2002. 172 с.

15. Аналіз стану здійснення судочинства у І півріччі 2015 р. (за даними судової статистики). URL : http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/19AB19F610B8135FC2257EF900465E84

16. Андреев А.Г. Охранительная функция государства в современных условиях: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.01. М., 2002. 23 с.

17. Андрійко О.Ф. Організаційно-правові проблеми державного контролю у сфері виконавчої влади : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук : 12.00.07; Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. К., 1999. 42 с.

18. Андронов І.В. Рішення суду першої інстанції у цивільному процесі України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Одеса, 2008. 20 с.

19. Андрусяк Т. Правова ідеологія: поняття та суть. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні:* матеріали IX регіональної науково-практичної конференції (13-14 лютого 2003 р.) / Львівський національний університет імені Івана Франка, юридичний факультет. Львів: [б.в.], 2003. С. 3-4.

20. Антология мировой правовой мысли. Том 4. Политическая мысль в России. Вторая половина XIX-XX века: учебное пособие / [отв. ред. Б.Н. Бессонов]. М.: Мысль, 1997. 829 с.

21. Антонов В.О. Конституційно-правові основи національної безпеки і оборони України. Конституційне право України. Академічний курс : [підруч. для вищ. навч. закл.] : у 2 т.

/ [за заг. ред. Ю.С. Шемшученка]. Т. 2. К. : Юридична думка, 2008. С. 760-799

22. Анцупов В.В. Экономическая функция государства : автореф. дисс. … канд. юрид. наук : 12.00.01. Красноярск, 2004. 26 с.

23. Арзамасов Ю.Г. Ведомственное нормотворчество: современное состояние, проблемы модернизации. *Юридическая техника*. 2012. № 6. С. 28-36.

24. Арістотель. Політика. [пер. з давнього та передм. О. Кислюча]. К. : Основи, 2000. 239 с.

25. Аскеров А.А. Очерки советского строительства. [Б. м.] : Изд-во Моск. ун-та, 1953. 366 с.

26. Атаманчук Г.В. Новое государство: поиски, иллюзии, возможности. М.: Славянский диалог, 1996. 223 с.

27. Атарщикова Е.Н., Некрасов Е.Е. Форма, содержание и язык права. *Общество и право*. 2012. № 5 (42). С. 21-26

28. Аудиторские стандарти ИНТОСАИ для госконтроля / *Контроллинг.* 1991. №3. С. 70-95.

29. Афанасьев В.Г. Системность и общество. М.: Политиздат, 1980. 368 с.

30. Бабаев С.В. Теория функция современного российского государства : автореф. дисс. … канд. юрид. наук : 12.00.01. Н.-Новгород, 2001. 25 с.

31. Бабайцева И.К. Экономические функции государства и механизм их реализации в условиях рыночной экономики: дис. … д-ра эконом. наук: 08.00.01. Саратов, 2006. 436 с.

32. Бабкін В.Д. Від правової до соціально-правової держави. Правова держава: щорічник наукових праць Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. Вип. 12. К., 2001. С. 270-281.

33. Бабкін В.Д. Соціальна держава та захист прав людини. *Правова держава*. 1998. Вип. 9. С. 3-11.

34. Багрій О.І Доктрина верховенства Конституції України (за матеріалами практики Конституційного Суду України): дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Ужгород, 2016. 239 с.

35. Байдін Ю.В. Державний суверенітет і його межі в умовах європейської інтеграції (питання теорії): дис. канд.. юрид.наук. 12.00.01. Харків, 2012. 245 с.

36. Баймуратов М.О. Міжнародний правопорядок та його роль у функціонуванні правової демократичної державності: теоретичні підходи. URL: http://vuzlib.com/content/view/2264/73/

37. Баймуратов М.О., Хоббі Ю.С. Модифікації державного суверенітету в умовах європейської інтеграції в контексті взаємовідносин Європейського Союзу з державами-членами; за ред. д.ю.н., проф., заслуженого діяча науки і техніки України М.О. Баймуратова. Суми : Університетська книга, 2013. 300 с.

38. Байрамов Ф.Д. Соотношение функций государства региональных межгосударственных обединений (современные теоретико-правовые проблемы): автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.01. Москва, 2003. 27 с.

39. Байтин М.И. Сущность и основные функции социалистического государства. Саратов : Изд-во Сарат. ун-та, 1979. 302 с.

40. Байтин М.И., Сенякин И.Н. Функции государства. Теория государства и права : курс лекций / [под ред. Н.И. Матузова, А.В. Малько]. [2-е изд., перераб. и доп.]. М. : Юристь, 2001. С. 60-78.

41. Байтин М.И. Функции государства. Общая теория государства и права. Академический курс : в 3 т. / [отв. ред. М.Н. Марченко]. Т. 1. 2-е изд., перераб. и доп. М. : Зерцало-М, 2002. С. 336-353.

42. Барак Аарон. Судейское усмотрение. Перевод с английского. М: Издательство НОРМА, 1999. 376 с.

43. Баранік Р.В., Гій Т.О. Судові, правоохоронні та правозахисні органи України : навч. посіб. Вид. 3-те, перероб і доп. К. : КНТ, 2013. 376 с.

44. Барканов А.А. Культурно-воспитательная функция современного российского государства : автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.01. М., 2008. 26 с.

45. Бару М.И. Оценочные понятия в трудовом законодательстве. *Советское государство и право*. 1970. № 7. С. 94-99.

46. Басова Ю.Ю. Контрольно-наглядова діяльність міліції громадської безпеки: дис... канд. юрид. наук: 12.00.07. Кіровоград, 2006. 208 с.

47. Батанов О.В. Територіальна громада основа місцевого самоврядування в Україні : монографія. К. : Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2001. 260 с.

48. Батищева Е.В. Механизм реализации социальной функции государства : на примере деятельности уголовно-исполнительной системы: дис. … канд. юрид. наук : 12.00.01. Владимир, 2006. 205 с.

49. Батурина Н.А. Причины судебных ошибок и процессуальных средства их предупреждения в гражданском судопроизводстве: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.15. Саратов, 2010. 223 с.

50. Бахрах Д.Н., Демин А.В. Административный договор: вопросы теории. *Российский юридический журнал*. 1995. № 2. С. 69-79.

51. Бачинин В.А. Философия права и преступления. Харьков: Фолио, 1999. 607 с.

52. Бедь В.В. Юридична психологія: навч. посіб. 2-ге вид., доп. і переробл. К.: МАУП, 2004. 436 с.

53. Бейко О.В. Механізми вдосконалення управління на місцевому рівні та наближення його до європейських стандартів. *Державне управління: теорія і практика*. 2005. № 1. URL: http://www.nbuv.gov.ua/ejournals/dutp/2005

54. Белобородов А.Г. Образ права как смысловой уровень правосознания и его особенности у преступников: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.06. М., 1998. 194 с.

55. Бельский К.С. О функциях исполнительной власти. *Государство и право.* 1997. № 3. С. 15-16.

56. Беляев В.П. Контроль и надзор как формы юридической деятельности : вопросы теории и практики : автореф. дисс. … д-ра юрид. наук : 12.00.01. Саратов, 2006. 55 с.

57. Беляев В.П. Сущность контроля и надзора, их сходство и различия. *Государство и право*. 2006. № 7. С. 31-42.

58. Бермічева О.В. Соціальна функція держави в Україні: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Х., 2002. 191 с.

59. Бєлкін Л.М. Підзаконна нормотворчість органів виконавчої влади як чинник правового нігілізму. *Часопис Академії адвокатури України*. №12 (3). 2011. С. 1-13.

60. Биля-Сабадаш І.О. Нормотворча техніка як інструмент забезпечення системності законодавства. *Форум права*. 2010. № 1. С. 24-33.

61. Бистрик Г.М. Контрольно-наглядова діяльність як форма правової діяльності органів державної влади. *Держава і право*. 2009. Вип. 46. С. 115-123.

62. Бистрик Г. Поняття правових форм діяльності держави: теоретико-методологічні аспекти аналізу. *Юридична Україна*. 2009. №11-12. С. 142-149.

63. Бистрик Г.М. Правові форми діяльності держави в регулюванні суспільних відносин : автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.01. К., 2013. 18 с.

64. Бібліотека і доступність інформації у сучасному світі: електронні ресурси науці, культурі та освіті: (Конспект лекцій з курсу «Актуальні проблеми теорії держави та права» Київ 2014.) URL. : http://studies.in.ua/aktualni-problemy-teorii-derzhavy-ta-prava-lekcii.html.

65. Білас І.Г., Біла А.І. Сучасна українська держава і право в системі міжнародних координат: проблеми та напрямки модернізації в умовах асоційованого членства з Європейським Союзом. Право.ua. № 1. 2015. С. 7-20.

66. Білас Ю.Ю. Європейські стандарти прав людини в контексті правозастосування сучасної України : автореф. дис. … канд.. юрид. наук: 12.00.12. Київ, 2011. 19 с.

67. Бобрешов Є.Г. Судове правозастосування в Україні: проблеми теорії і практики : автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.01. К., 2011. 18 с.

68. Богачова Л.Л. Нормативно-правовий договір як джерело національного та європейського права. *Право і суспільство*. № 6-2. 2015. С. 8-13.

69. Богачова О.В. Законотворчий процес в Україні: проблеми вдосконалення: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.01. К., 2006. 238 с.

70. Боден Ж. Шесть книг о государстве. Історія вчень про державу і право: хрестоматія / Уклад. Г.Г. Демиденко. Х.: Легас, 2002.

71. Бойко Ю.О. Загальні проблеми теорії та практики вітчизняної законотворчості. *Проблеми законності: Республіканський міжвідомчий науковий збірник.* Х., 2000. Вип. 41. С. 8-9.

72. Бойков А.Д. Бойков А.Д. Третья власть в России. Книга вторая. Продолжение реформ / А.Д. Бойков. М., 2002. 274 с.

73. Большой энциклопедический словарь [под ред. А.М. Прохорова]. 2-е изд. перераб. и доп. М.-СПб.: Большая рос. энцикл. Норинт, 2000. 1434 с.

74. Большой толковый словарь русского языка. Под ред. С.А. Кузнецова. СПБ.: Норинт,2000. 1536 с.

75. Бондарь НС. Судебный конституционализм в России в свете конституционного правосудия. М.: Норма, 2011. 544 с.

76. Бондар О.Г. До питання про сутність правового інституту контрольно-наглядової діяльності у сільському господарстві України. *Політико-правові реформи та становлення громадянського суспільства в Україні* : матеріали всеукраїнськ. наук.-практ. конф. (м. Херсон, 10-11 жовтня 2014 р.) Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2014. С. 82-85.

77. Бондар О.Г. Контрольно-наглядова діяльність у сільському господарстві України: аграрно-правовий аспект : автореф. дис. … д-ра юрид. наук : 12.00.06., 12.00.07. К., 2015. 41 с.

78. Бондар О.Г. Поняття контрольно-наглядової діяльності як основа дослідження контрольно-наглядової діяльності у сільському господарстві. *Часопис Київського університету права*. 2014. №1. С. 251-255.

79. Бонненр А.Т. Применение закона и судебное усмотрение. *Советское го-во и право.* 1979. № 6. С. 34-42.

80. Борденюк В.І. Концептуальні основи співвідношення функцій місцевого самоврядування та його органів з функціями держави. *Право України.* 2003. № 11. С. 17-23.

81. Борденюк В.І. Місцеве самоврядування та державне управління: конституційно-правові основи співвідношення та взаємодії : [монографія]. К. : Парламентське видавництво, 2007. 576 с.

82. Борисенко М.О. Ознаки та принципи правозастосовної діяльності: теоретичний аспект. *Вісник Академії адвокатури України*. 2015. Том 12. № 3(34). С. 23-27.

83. Бостан С.К., Гусарєв С.Д. і інш. Теорія держави і права: навч. посіб. К. : Академія, 2013. 346 с.

84. Бочаров Д.О. Доказування у правозастосовчій діяльності: загальнотеоретичні питання : автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.01. Х., 2007. 20 с.

85. Бочаров Д.О. Правозастосовча діяльність: поняття, функції та форми: проблемні лекції. Дніпропетровськ: АМСУ, 2006. 73 с.

86. Братель С.Г. Громадський контроль за діяльністю міліції: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2007. 22 с.

87. Бринцев В.Д. Система організаційного забезпечення судової влади в Україні : дис. … д. юрид. наук: 12.00.10. Х. 2011. 520 с.

88. Брокгауз Ф.А. Энциклопедический словарь : философия и лит., мифология и религия, яз. и культура / Ф.А. Брокгауз, И.А. Ефрон. М. : Эксмо, 2004. 591 с.

89. Бурлай Е.В. Нормы права и правоотношения в социалистическом обществе. Киев: Наукова думка, 1987. 91 с.

90. Бухтерева М.А. Формы реализации функций государства : автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.01. М., 2002. 26 с.

91. Бухтерева М.А. Формы реализации функций государства : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. М., 2002. 202 с.

92. Варич О.Г. Економічні функції сучасної держави: природа, зміст, тенденції розвитку в Україні : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.01. К., 2006. 209 с.

93. Васечко Л.О. Національне право в умовах глобалізації (загальнотеоретичний аспект): автореф. дис. …канд. юрид. наук: 12.00.01. Луганськ, 2011. 22 с.

94. Василенков П.Т. Органы советского государства и их система на современном этапе. М.: МГУ, 1967. 302 с.

95. Васильєв С.В. Цивільний процес України: навчальний посібник. К. : «Центр учбової літератури», 2013. 344 с.

96. Ватрас В.А. Місце міжнародних договорів України в системі джерел сімейного права. Приватне право і підприємництво. 2015. Вип. 14. С. 164-168. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ppip_2015_14_42.

97. Вебер Макс. Соціологія. Загальноісторичні аналізи. [пер. з нім. О. Погорілий]. К. : Основи, 1998. 534 с.

98. Ведєрніков Ю.А., Папірна А.В. Теорія держави і права: навчальний посібник. К.: Знання, 2008. 333 с.

99. Ведерніков Ю.А., Карпунчев В.К., Шкарупа В.К. Щодо визначення поняття правоохоронної діяльності. *Науковий вісник Дніпропетровського юридичного інституту МВС України.* 2011. №3. С. 102-111.

100. Веклич В. Форми й методи реалізації функції держави щодо забезпечення, захисту прав та свобод людини і громадянина. *Віче*. 2011. № 4. С. 10-13.

101. Великий енциклопедичний юридичний словник / За ред. акад. НАН України Ю.С. Шемшученка. К. : ТОВ «Видавництво Юридична думка», 2007. 992 с.

102. Великий енциклопедичний юридичний словник. / За ред. Ю.С. Шемшученка. 2-ге вид., переробл. і доповн. К.: Юридична думка, 2012. 1020 с.

103. Великий тлумачний словник сучасної української мови. / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К. ; Ірпінь : Перун, 2003. 1440 с.

104. Великий тлумачний словник української мови. / Упоряд. Т.В. Ковальова. Харків : Фоліо, 2005. 767 с.

105. 101. Великий тлумачний словник сучасної української мови. / В.М. Білоножко [та ін.] ; Ін-т укр. мови НАН України, Ін-т мовознав. НАН України, Всеукр. т-во «Просвіта» ім. Тараса Шевченка. К. : Дніпро, 2009. 1332 с.

106. Венгеров А.Б. Теория государства и права : учебник. 8-е изд., стер. Москва: Омега-Л, 2014. 608 с.

107. Венедиктов ВС. Статус працівників органів внутрішніх справ України як державних службовців : наук.-практ. посіб. / В.С. Венедиктов, М.І. Іншин. Харків : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2003. 188 с.

108. Верес О.М. Компоненти концептуальної моделі системи підтримки прийняття рішень. *Комп'ютерні науки та інформаційні технології. Вісник НУ «Львівська політехніка»*. 2010. № 686. С. 103-112.

109. Веркиенко Л.В. Применение права органами исполнительной власти Российской Федерации : автореф. дисс. … канд. юрид. наук. : 12.00.01. М., 2002. 26 с.

110. Висновок Головного юридичного управління Верховної Ради України до проекту закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб». URL http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=41586.

111. Вильнянский С.И. Толкование и применение гражданско-правовых норм. *Метадические материал ВЮЗИ*., Вып. 2. М, 1948. С. 42-43.

112. Віденська конвенція про право міжнародних договорів від 23.05.1969 р. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118.

113. Віденська конвенція про право договорів між державами і міжнародними організаціями або між міжнародними організаціями від 21.03.1986 р. URL zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_a04.

114. Власов В.И. Теория государства и права : учебник. Ростов на Дону : Феникс, 2002. 512 с.

115. Власов Ю.Л. Проблеми тлумачення норм права: автор. дис. кандидата юридичних наук: 12.00.01. Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, Київ, 2000. 18 с.

116. Волинець В. Забезпечення міжнародної інтеграції та співпраці як функція сучасної української держави: правові аспекти. *Юридична Україна*. 2013. № 2. С. 8-14.

117. Волков Н.А. Органы советского государственного управления в современный период. Казань : Изд-во Казанского ун-та, 1962. 120 с.

118. Волкова Е.И. Судебное правоприменение как познавательно-оценочная деятельность : вопросы теории : автореф. дисс. … канд. юрид. наук : 12.00.01. Белгород, 2009. 22 с.

119. Волошенюк О.В. Правовий нігілізм у пострадянському суспільстві: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.01. Х., 2000. 18 с.

120. Волощук А.М. Теоретико-правові аспекти реалізації державного управління в умовах демократизації політичної системи : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Х., 2004. 24 с.

121. Вопленко Н.Н., Рожнов А.П. Правоприменительная практика : понятие, основные черты и функции : монография. Волгоград : Изд-во ВолГУ, 2004. 205 с.

122. Вопленко Н.Н. Социалистическая законность и применение права. [под ред. М.И. Байтина]. Саратов, 1983. 184 с.

123. Всесвітній словник української мови: URL : https://uk.worldwidedictionary.org

124. Габер В.А. Функции государства. М., 1996. С.5.

125. Гавриленко В.В. Державний суверенітет та його трансформація в умовах європейської інтеграції: загальнотеоретичне дослідження: дис. канд.. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2016. 184 с.

126. Гаджиев Г.А. Правовые позиции Конституционного Суда Росийской Федерации как источник конституционного права. *Конституционное право: Восточноевропейское обозрение*. 1999. № 3 (28). С. 81-85.

127. Гаджиев Г. Проблемы толкования Конституции и законов Конституционным Судом. М.: Юристъ, 2001. 252 с.

128. Гаджинова Ф.М. Источники права и их система в современном российском праве: автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.01. М., 2004. 24 с.

129. Гаибов Р.Д. Судебное правоприменение в условиях судебно-правовой реформы в постсоветском Таджикистане: общетеоретический аспект : дисс. … канд. юрид. наук : 12.00.01. Душанбе, 2012. 199 с.

130. Гайворонський В. Яким має бути механізм впровадження принципу верховенства права. *Право України*. 2005. № 10. С. 114-118.

131. Галузь науки «Державне управління» в Україні: стан, проблеми та перспекти- ви розвитку : нац. наук. доп. / Ю.В. Ковбасюк, К.О. Ващенко, Ю.П. Сурмін та ін. ; за заг. ред. Ю.В. Ковбасюка, К.О. Ващенка, Ю.П. Сурміна (кер. проекту), О.М. Руденко (координатор проекту). К. : НАДУ, 2012. 184 с.

132. Гансова Е., Лисенко О. Соціальна політика та соціальна робота: навч. посіб. О. : ОНПУ, 2005. 205 с.

133. Гапотій В.Д. Теоретичні та практичні аспекти суверенітету народу, нації та держави: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01; Нац. ун-т внутр. справ. Х., 2005. 17 с.

134. Гаращук В.М. Теоретико-правові проблеми контролю та нагляду у державному управлінні: дис. … д-ра юрид. наук : 12.00.07. Х., 2003. 412 с.

135. Гегель. М. : Государственное социально-экономическое издательство, 1935. 470 с.

136. Геєць В.М. Динаміка процесів європеїзації у сфері економіки України: рік перший матеріали круглого столу «Імплементація Угоди про Асоціацію з ЄС». Стратегічна панорама. Вип. 1. 2016. С. 77-88.

137. Гельвецій Клод Адріан. Про людину, її розумові здібності та її виховання; [пер. з фр. В. Підмогильний]. К. : Основи, 1994. 416 с.

138. Глазкова М.Е., Нанба С.Б. Оценка эффективности действия нормативно-правовых актов: современные подходы. *Журнал рос. права*. 2011. № 9. С. 75.

139. Глазунова С.М. Конституційно-правовий статус гірських населених пунктів України : дис... канд. юрид. наук : 12.00.02. К., 2011. 212 с.

140. Глебов А.П. Понятие и структура функций социалистического государства : пособие по спецкурсу «Проблемы социалистического государства и права» [отв. ред. Галаган И.А.]. Воронеж :Б.и., 1974. 37 с.

141. Глебов А.П. Проблемы структуры функций государства : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. юрид. наук : 12.00.01. М., 1974. 18 с.

142. Глосарій термінів Керівних принципів фінансового аудиту. URL : http://www.issai.org/media(800,1033)/ISSAI_1003_E_Endorsement_version.pdf

143. Гнатенко А.И. Функции государства и роль органов внутренних дел в их реализации : автореф. дис. … канд. юрид. наук; 12.00.01. Москва, 2010. 26 с.

144. Гнатюк М.Д. Загальна характеристика застосування норм права як особливої форми його реалізації. *Часопис Київського університету права НАНУ*. 2005. № 4. С. 47.

145. Гнатюк М.Д. Поняття, сутність та ознаки застосування права. *Держава і право: зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки*. Вип. 29. 2005. С. 95-102.

146. Гоббс Т. Левиафан. М. : Мысль, 2001. 480 с

147. Головатий С. Верховенство права : [монографія] : в 3 кн. Кн. 3 : Українськийдосвід. К. : Фенікс, 2006. 1747 с.

148. Головащенко О.С. Соціальна та правова держава: питання співвідношення. дис. канд. юрид. наук: 12.00.01. Харків, 2008. 205 с.

149. Головко О.М., Погрібний І.М., Волошенюк О.В. та ін.. Теорія держави і права: навч. посіб. Харк. нац. ун-т внутр. справ. Х., 2010. 277 с.

150. Голунський С.А., Строгович М.С. Теория государства и права. М. : Юридическое издательство НКЮ СССР, 1940. 304 с.

151. Горбунова Л.М. Підзаконні нормативно-правові акти: організаційно-правові питання забезпечення законності: автор. дис. кандидата юридичних наук: 12.00.07. Київ, 2005. 17 с.

152. Горбунова Л.М. Принцип законності у нормотворчій діяльності органів виконавчої влади : монографія. К. : Юрінком Інтер, 2008. 240 с

153. Горенко О. Європейська соціальна модель і європейські перспективи України. *Віче*. 2009. № 20. С. 8-10.

154. Горінецький Й.І. Правоохоронна функція держав Центральної Європи: теоретичні і практичні аспекти : автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.01. К., 2005. 20 с.

155. Горшенев В.М., Дюрягин И.Я. Правоприменительная деятельность. *Советское государство и право*. 1972. № 5. С. 21-28.

156. Горшенев В.М. Способы и организационные формы правового регулирования в социалистическом обществе. М.: Юрид. лит., 1972. 342 с.

157. Гошуляк В.В. Прокуратура, адвокатура, нотариат в конституционном праве России. М.: Альфа-М, 2005. 352 с.

158. Графский В.Г. Политикоправовые ценности: история и современность / Под ред. В.С. Нерсесянца. М.: Эдиториал УРСС, 2000. С. 332-332, 344.

159. Григоренко І.А. Правоохоронна діяльність в Україні та Німеччині (порівняльно-правове дослідження) : автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ : Б.в., 2014. 19 с.

160. Гринин Л.Е. Государство и исторический процесс. В 3 Т. М.: КомКнига, 2007.

Т. 2. Эволюция государственности: от раннего государства к зрелому. СПб: Либроком, 2010. 368 с.

161. Гринюк Р.Ф. Ідея правової держави: теоретико-правова модель і практична реалізація. К. : Концерн «Видавничий Дім «ІнЮре», 2004. 388 с.

162. Гринюк Р.Ф. Теоретична модель правової держави і проблеми її реалізації в сучасних умовах.: автореф. дис.… д-ра юрид. наук : 12.00.01. Харків, 2007. 39 с.

163. Гринева А.В. Понятие и виды судебных правовых позиций : вопросы теории: автореф. дисс. кандидата юридических наук: 12.00.01; науч. рук. Н. А. Власенко. М., 2008. 24 с.

164. Грицаєнко Л. Державний контроль і прокурорський нагляд : сутність і співвідношення. *Вісник національної академії прокуратури України.* 2012. № 2. С. 34-38.

165. Грицанов А., Можейко М. Постмодернизм. Энциклопедия. Мн. : Интерпрессервис: Книжный дом, 2001. 1040 с.

166. Гриценко В. Проблеми формування та функціонування правоохоронної системи України. *Наукові записки Кіровоградського державного університету імені Володимира Винниченка. Серія : Право*. 2017. Вип. 2. С. 4-7.

167. Громадянське суспільство в сучасній Україні: специфіка становлення, тенденції розвитку / [Ф.М. Рудич, Р.В. Балабан, Ю.С. Ганжуров та ін.]; Ф.М. Рудич (заг. ред.); Інститут Політичних і етнонаціональних досліджень НАН України. К. : Парламентське вид-во, 2006. 412 с.

168. Гумбольдт В. фон. Идеи к опыту, определяющему границы деятельности государства. Язык и философия культуры. 1985. С. 30.

169. Гусарєв С.Д., Тихомиров О.Д. Юридична деонтологія (Основи юридичної діяльності): навч. посіб. К.: Знання, 2005. 655 с.

170. Гусарєв С.Д. Юридична деонтологія (Основи юридичної діяльності): навч. посіб. Вид-во: Знання, 2010. 495 с.

171. Гусарєв С.Д. Юридична діяльність: методологічні та теоретичні аспекти : Монографія. В.о. Київ. нац. ун-т внутріш. справ. К. : Знання, 2005. 376 с.

172. Гуцель В.Г. До питання про оновлення теорії функцій держави. Державне будівництво та місцеве самоврядування: [зб. наук. пр. Ю.П. Битяк (голов.ред.)]. Х.: Право, 2006. Вип. 11. С. 222-230.

173. Гуценко К.Ф., Ковалев М.А. Правоохранительные органы: учебник [для студентов юридических вузов и факультетов]. М.: Зерцало-М, 2010. 496 с.

174. Даль Р.А. О демократии. М. : Аспект Пресс, 2000. 208 с.

175. Данилов С.А. Пространство власти : институциональные и ценностные основания : дис. ... канд. филос. наук : 09.00.11. Саратов, 2005. 150 с.

176. Данічева К.П. Функції Кабінету Міністрів України як провідні напрямки діяльності. *Форум права*. 2014. № 4. С. 124-129. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2014_4_24.pdf

177. Два трактати про врядування / Дж. Локк ; [пер. з англ. О. Терех, Р. Димерець]. К. : Основи, 2001. 265 с.

178. Декларація основних принципів правосуддя для жертв злочинів та зловживання владою ООН; Декларація, Міжнародний документ від 29.11.1985. URL:
http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_114

179. Декларація про державний суверенітет України від 16 червня 1990 р. // Відомості Верховної Ради УРСР. 1990. 1990. № 31. Ст. 429.

180. Деменко О.Ф. Україна у сучасному середовищі міжнародної безпеки. URL: http://www.vidkryti-ochi.org.ua/2017/10/blog-post_30.html

181. Демин А.В. Общие вопросы теории административного договора. Красноярск, 1998. 93 с.

182. Денисов А.И. Советское государство. Возникновение, развитие, сущность и функции. М., 1967. 426 с.

183. Денисов А.И. Теория государства и права. М. : Юриздат, 1948. С. 532.

184. Денисов С.А. Формирование контрольной ветви государственной власти и ограничение коррупции. *Государство и право*. 2002. №3. С. 9.

185. Денисова А.В Співвідношення контролю та нагляду. *Адміністративне право і процес*. № 2(4). 2013. С. 30-37.

186. Дереконь В.М. Аудит як форма фінансового контролю та складова адміністративно-правової інфраструктури детінізації економічних відносин в Україні: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь, 2007. 21 с.

187. Державне будівництво і місцеве самоврядування в Україні: Підручник для студентів вищих навчальних закладів / За ред. С.Г. Серьогіної. — Х.: Право, 2005. 256 с.

188. Державне управління : Європейські стандарти, досвід та адміністративне право / [В.Б. Авер'янов, В.А. Дерець, А.М. Школик та ін.] ; за заг. ред. В.Б. Авер'янова. К. : Юстиніан, 2007. 288 с.

189. Державне управління: проблеми адміністративно-правової теорії та практики / за заг. ред. В.Б. Авер'янова. К. : Факт, 2003. 384 с.

190. Державне управління: підручник: у 2 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України; ред. кол. : Ю.В. Ковбасюк (голова), К.О. Ващенко (заст. голови), Ю.П. Сурмін (заст. голови) [та ін.]. К. ; Дніпропетровськ: НАДУ, 2012. Т. 1. 564 с.

191. Державне управління та адміністративне право в сучасній Україні: Актуальні проблеми реформування / за заг. ред. В.Б. Авер'янова, І.Б. Коліушко. К.: Вид-во УАДУ, 1999. 52 с.

192. Державотворення і правотворення в Україні: досвід, проблеми, перспективи: монографія / [за ред. Ю.С. Шемшученка]. К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького, 2001. 656 с.

193. Деякі питання реформування державного управління України Кабінет Міністрів України; Розпорядження, Стратегія, План [...] від 24.06.2016 № 474-р / *Офіційний вісник України*. 2016. № 55. С. 36, стаття 1919.

194. Деятельность: теории, методология, проблемы. М.: Изд-во политической литературы, 1990. 366 с.

195. Джерела конституційного права України. / Ю.С. Шемшученко, Н.М. Пархоменко, О.В. Скрипнюк ; [та ін.] ; відп. ред.: Ю.С. Шемшученко, О.І. Ющик ; НАН України, Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. Київ, 2010. 710 с.

196. Джураєва О.О. Герменевтичний підхід до визначення поняття сучасної держав. *Актуальні проблеми держави і права*. 2009. Вип. 50. С. 142-146.

197. Джураєва О.О. Класифікація функцій сучасної держави. *Актуальні проблеми державиі права*. 2005. Вип. 25. С. 140-145.

198. Джураєва О.О. Функції сучасної держави: дис. … канд. юрид. наук : 12.00.01. Одеса, 2006. 220 с.

199. Дикун І.М. Теорія плюралістичної демократії : сучасні підходи та головні ознаки. *Актуальні проблеми політики : зб. наук. пр.* / редкол. : С.В. Ківалов, Л.І. Кормич, Ю.П. Аленін [та ін.] ; МОНмолодьспорт України, НУ ОЮА. Одеса:Фенікс, 2010. Вип. 40. С. 377-386.

200. Дмитриевцев КН. Процесс правотворчества в Российской Федерации : автореф. дисс. … канд. юрид. наук : 12.00.01. Нижний Новгород, 1994. 20 с.

201. Дмитрик О.О. Співвідношення закону і підзаконних нормативно-правових актів при регулюванні фінансових відносин. *Проблеми законності*. Харків: Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. 2014. Вип. 125. С. 152-159.

202. Дмитренко Г.В. Організація і здійснення державного контролю в Україні (фінансово-економічні аспекти): дис. д. наук з держ. управління: 25.00.02.. К.: 2010.

203. Добренька Н.В. Доцільність та справедливість у правозастосовній діяльності : автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.01.. Київ, 2014. 20 с.

204. Додин Е.В. Доказывание и доказательства в правоприменительной деятельности органов советского управления. Киев-Одесса, 1976. 128 с.

205. Дозорець П.М. Контрольно-наглядова діяльність органів Державної податкової служби України у сфері обігу підакцизних товарів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2013. 19 с.

206. Документ Копенгагенської наради Конференції щодо людського виміру НБСЄОБСЄ; Витяг, Міжнародний документ від 29.06.1990. URL : http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_082

207. Дорохов Р.П. До питання про теоретико-методологічні засади нормотворчості. *Митна справа*. 2011. № 5(77) ч.2. С. 84-89.

208. Дрейшев Б.В. Правотворчество и правовое регулирование. Правоведение. 1985. №1. С. 131.

209. Дрозд І.К. Контроль економічних систем. Київ : ІМЕКС ЛТД, 2004. 312 с.

210. Дубінчак В.М. Правоохоронна діяльність: сутність, суб'єкти, засоби забезпечення (теоретико-правовий аспект) : автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.01. К., 2010. 20 с.

211. Дубінчак В.М. Сутність правоохоронної діяльності. *Правова держава*. 2007. Вип. 18. С. 577-583.

212. Дума В.В. Правозастосовча діяльність та форми її здійснення: автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.01. К., 2010. 20 с.

213. Дума В., Цимбалюк В. Правозастосування та форми його здійснення. *Правова інформатика*. 2006. №3 (11). С. 57-60.

214. Думая о немыслимом: от идеи к политике. Роль «мозговых центров» в формировании правительственной

стратегии. Опыт стран Центральной и Восточной Европы / Пер. с англ.; Программа развития ООН. М.: Изд-во «Весь Мир», 2004. 260 с.

215. Дюги Л. Конституционное право : Общая теория государства. М. : т-во И. Д. Сытина, 1908. 957 с.

216. Дюгі Л. Конституційне право: Загальна теорія держави. Одеса. 2005. С.149.

217. Дюрягін І.Я. Право і управління. – М.: Юрид. лит., 1981. – 167 с.

218. Дюрягин И.Я. Применение норм советского права. Свердловск, 1973. 245 с.

219. Энгельс Ф.К о смерти Карла Маркса // Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения. 2-е изд. М.: Госполитиздат, 1961. Т. 19. С. 359-360.

220. Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона: В 38 т. СПб., 1902. Т. 36А (72): Франконская династия Хаки. С. 880.

221. Етимологічний словник української мови: у 7 т. / [редкол. О.С. Мельничук (голов.ред.) та ін.] К.: Наук. думка, 1983. Т. 6: У - Я / [уклад.: Г.П. Півторак та ін.] 2012. 568 с.

222. Эффективность правовых норм / [Кудрявцев В.Н., Никитинский В.И., Самощенко И.С., Глазырин В.В.]. М.: Юрид. лит., 1980. 280 с.

223. Європейська соціальна хартія (переглянута) ідентиффікатор 994_062 URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_062

224. Еллинек Г. Общее учение о государстве. [вступ статья И.Ю. Козлихина]. СПб., 2004. 752 с.

225. Єсін А.Б. Принципи та прийоми аналізу літературного твору: навчальний посібник. 3-е вид. М.: Флінта, Наука, 2000. 248 с.

226. Железняк Н.В. Нормотворча діяльність як форма реалізації державної правової політики: теоретичні і практичні проблеми. *Наукові записки. Юридичні науки.* Том 26. 2004. С. 29-37.

227. Жеребкін В.Є. Логіка : підруч. 10-те вид., стер. К. :Знання, 2008. 255 с.

228. Жолковський К.Е. Анархізм. Юридична енциклопедія : в 6 т. / [редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін.]. К. : Вид-во «Українська енциклопедія» імені М.П. Бажана, 1998 2004. Т. 1 : А-Г. 1998. 669 с.

229. Жукова-Василевская Д.В. Источники права России : тенденции формирования и развития: дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Моск. ун-т МВД РФ. М., 2009. 173 с.

230. Жучкова О.В. Правові позиції Конституційного Суду Російської Федерації з питань кримінального права і кримінального процесу: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.02. М., 2009. С. 184.

231. Заболотна Н.Я. Нормативно-правовий договір: деякі проблеми загальної теорії. *Право.ua.* № 1. 2014. С. 17-22.

232. Завальний А.М. Юридичні факти в сфері здійснення правоохоронної діяльності : автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ : Б.в., 2007. 20 с.

233. Загайнов Л.И. Экономические функции советского государства. М. : Юрид. лит., 1968. 263 с.

234. Загальна декларація прав людини (рос/укр) ООН: Декларація, Міжнародний документ від 10.12.1948. *Офіційний вісник України*. 2008. № 93. С. 89.

235. Загальна теорія права: підручник / За заг. ред. М.І. Козюбри. К.: Ваіте, 2015. 392 с.

236. Загальна теорія держави і права : навч. посіб. / [А.М. Колодій, В.В. Копєйчиков, С.Л. Лисенков та ін.] ; за ред. В.В. Копєйчикова. Стер. вид. К. : Юрінком Інтер, 2001. 320 с.

237. Загальна теорія держави і права [текст] : підручн. [М.В.Цвік, та ін.] за ред. М.В. Цвіка, О.В. Петришина. Харків: Право, 2010. 583 с.

238. Загуменна Ю.О. Недержавна система забезпечення громадської безпеки в Україні. *Приватний сектор безпеки: сучасний досвід та проблеми правового регулювання* : зб. тез доп. І МНПК. (м. Харків, 19 квіт. 2013 р.) / Нац. ун-т «Юрид. акад.

України ім. Ярослава Мудрого». Х. : Друкарня МАДРИД, 2013. С. 151-155.

239. Загуменна Ю.О. Реалізація правоохоронної функції держави органами внутрішніх справ України : автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.07. Х., 2011. 20 с.

240. Законодательная техника : научно-практическое пособие / под. ред. Ю.А. Тихомирова. М. : Городец, 2000. 272 с.

241. Законодательный процесс / [Я. Радев, К. Лазаров, Д. Станчев и др.]. София, 1985. 220 с.

242. Законотворча діяльність : Словник термінів і понять / За ред. В.М. Литвина. К. : Парламентське видавництво, 2004. 344 с.

243. Залюбовська І.К. Організаційно-правові засади державного контролю в Україні. Одеса : Юридична література, 2003. 104 с.

244 Заморська Л.І. Правова нормативність та її інституціоналізація в Україні: монографія. Одеса: Фенікс, 2013. 304 с.

245. Затонский В.А. Эффективная государственность. М. : Юристъ, 2006. 286 с. (Res cottidiana).

246. Заяць Н. Сутнісна характеристика правовихзасобів у механізмі правового регулювання. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 12. С. 202-205.

247. Звєрєв Є.О. Деякі питання тлумачення міжнародних договорів національними судами. Загальнотеоретичне правознавство, верховенство права та Україна: зб. наук. ст. К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2013. С. 550.

248. Звіт щодо верховенства права. Страсбург, 2011. 28 березня. Unofficial Translation by the USAID Ukraine Rule of Law Project./ *ПравоУкраїни.* 2011. № 10. С. 168-184.

249. Звіт Фонду Східна Європа в рамках Програми USAID «РАДА: підзвітність, відповідальність, демократичне парламентське представництво»: URL : https://www.oporaua.org/novyny/42625-verkhovna-rada-ukrainy-viii-sklykannia-1-5-roku-diialnosti

250. Здравомыслов А.Г. Функции в социологии / А.Г. Здравомыслов // Философский энциклопедический словарь. М. : Сов.энцикл., 1983. С. 751.

251. Зегет В. Элементарная логика. М. : Наука, 1985. 256 с.

252. Зеленський С.М. Функціональне призначення справедливості у кримінальному провадженні. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. №2. С. 97-101.

253. Зорькин В.Д. Прецедентный характер решений Конституционного Суда Российской Федерации. *Журнал Российского права*. 2004. № 12. С. 4.

254. Иванов В. Нормативный конституционно-правовой договор: теория и практика. К критике современной теории государства. М. : Территория будущего, 2008. 352 с.

255. Иванов В.В. Общие вопросы теории договора. М., 2000. С. 72.

256. Иванников И.А. Теория государства и права: учеб. М. : Юрлитинформ, 2011. 392 с.

257. Ильин А.В. Предмет судебной деятельностии защита прав участников бюджетных правоотношений : дисс. … канд. юрид. наук : 12.00.15. Санкт-Петербург, 2010 232 с.

258. Ильинский И.П., Щетинин Б.В. Конституционный контроль и охрана конституционной законности в социалистических странах. *Советское государство и право.* 1969. № 9. С. 40-44.

259. Іванова А.Ю. Законодавчий процесс і законодавча техніка у період Центральної Ради, Гетьманату та Директорії: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.01. К., 2005. 20 с.

260. Івчук М.Ю. Адміністративно-правовий статус органів прокуратури України : автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2011. 21 с.

261. Історія вчень про право і державу: курс лекцій. Г.Г. Демиденко. Х. : Право, 2012. 415 с.

262. Кайтаева Х.И. Правотворчество в правовом государстве : дис. …канд. юрид. наук : 12.00.01. М, 2006. 178 с.

263. Калентьева Т.А. Правовые формы реализации экономической функции Российского государства в условиях перехода к рыночным отношениям : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.01. Самара, 2000. 235 с.

264. Калітинський В.М. Сучасні різновиди правових ідеологій: філософсько-правовий вимір: дис. к. ю. н. : 12.00.12. Львів, 2016. 212 с.

265. Калюжний Р.А., Шапенко Л.О. Правозастосовна діяльність як соціокультурне явище. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Юридичні науки»*. № 1 (1). 2017. С. 7-11.

266. Кампо В. Правові позиції Конституційного Суду України як необхідний елемент забезпечення судово-правової реформи. *Вісник Конституційного Суду України*. 2010. № 2. С. 112-122.

267. Капто А.С. Энциклопедия мира. М. : Книга и бизнес, 2002. 544 с.

268. Карташов В.Н. Юридическая деятельность: понятие, структура, ценность. [под ред. Н.И. Матузова]. Саратов: СГУ, 1989. 218 с.

269. Каск Л.И., Николаева Л.В. О некоторых вопросах понятия функций государства. *«Вестн. Ленингр. ун-та», Сер. «Экономика, философия, право»*, 1974. № 11 С. 103-111.

270. Каск Л.И. Функции и структура государства. [отв.ред. Д.А. Керимов]. Л.: Изд-во ЛГУ, 1969. 65 с.

271. Кашанина Т.В. Юридическая техника : учеб. М.: Норма-М, 2011. 496 с.

272. Кашепов В.П. Институт судебной защиты прав и свобод граждан и средства ее реализации. *Государство и право*. 1998. № 2. С. 66-71.

273. Кашкин С.Ю. Лиссабонский договор и основные тенденции и перспективы развития европейского права. *Журнал зарубежного права и сравнительного правоведения.* М., 2008. №2. С. 83-96.

274. Кельман Л.М. Правозастосування як складова частина механізму правового регулювання. *Держава і право*. Вип. 26. 2004. С. 42-47.

275. Кельман Л.М. Соціально-політичні фактори впливу на правозастосовну діяльність : автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.01. К., 2007 20 с.

276. Кельман М.С., Мурашин О.Г., Хома Н.М. Загальна теорія держави та права. Львів : Новий Світ, 2003. 584 с.

278. Кельман М.С., Мурашин О.Г., Хома Н.М. Загальна теорія держави та права : підручник. Львів: «Новий Світ-2000», 2009. 584 с.

279. Кипселиди Ю.Г. Антинаркотическая функция российского государства и гражданского общества: вопросы теории и практики: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Волгоград, 2012. 217 с.

280. Кирій Л.М. Відомчий, судовий контроль та прокурорський нагляд за дотриманням процесуального порядку відмови в порушенні кримінальної справи: автореф. дис. …канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2007. 15 с.

281. Кирш А.В. В тень и обратно? Не, в тень и всё! *Зеркало недели*. 28.11.2009 г. № 46. URL: http:// www.zn.ua/newspaper/articles/58573?print=true

282. Кінаш Б.С. Конституційно-правові норми: теорія та практика реалізації : автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.02. К., 2008. 18 с.

283. Кістяківський Б.О. Вибране. пер. з рос. Л.Г. Малишевської; упорядн. Л.П. Депенчук К.: Абрис, 1996. 478 с. (Серія «Українські мислителі»).

284. Кистяковский Б.А. Сущность государственной власти. Ярославль : Тип. губ. правл., 1913. 41 с.

285. Клименко К.О. Справедливість як основа правозастосовної діяльності. *Право України*. 2007. № 8. С. 30-33.

286. Климентьєв О.П. Інформаційна функція Української держави : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2014. 216 с.

287. Климончук В.Й. Політичні та громадянські цінності : особливості становлення та функціонування (історико-методологічний аналіз) : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.01. Львів, 2004. 18 с.

288. Кобернюк С.В. Джерела права соціального забезпечення України: автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.05. К., 2014. 19 с.

289. Кобринський В.Ю. Державний контроль у сфері національної безпеки України : автореф. дис. …канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2008. 22 с.

290. Ковальський В.С., Козінцев І.П. Правотворчість : теоретичні та логічні засади. К. : Юрінком Інтер, 2005. 192 с.

291. Ковлакас Н.В. Нравственные критерии правоприменительной деятельности : автореф. дисс. … канд. юр. наук : 12.00.01. Ростов-на-Дону, 2009. 27 с.

292. Кодекс адміністративного судочинства України: Кодекс, Закон від 06.07.2005 № 2747-IV. URL:
http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2747-15

293. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 р. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1984. Додаток до № 51. Ст. 1122.

294. Козлов Ю.М. Административное право: учебн.. М. : Юристь, 1999. 320 с.

295. Козлов Ю.М. Государственное управление и административное право. М., 1978. 220с.

296. Козюбра М.І.: Верховенство права і Україна. *Право України*. 2012. № 1-2. С. 30-63.

297. Козюбра М. Принцип верховенства права і правової держави: єдність основних вимог. *Наукові записки НаУКМА : Юридичні науки*. Т. 64. 2007. С. 3-9.

298. Кокошкин Ф.Ф. Русское государственное право в связи с основными началами общего государственного права. Симферополь : Русское книгоизд-во в Крыму, Тип. Е. И. Брешко-Брешковской, 1918. 234 с.

299. Колодій А.Ф. Визначення критеріїв та вимірювання демократичності врядування в Україні. *Реформування системи державного управління та державної служби*: теорія і практика: матер. наук.-практ. конф. за між нар. уч. (22 жовтня 2010 р.): пленарне засідання. Львів, 2010. С. 29-55.

300. Колоколов Я.Н. Аутентическое толкование правовых актов: поиск новых парадигм. М.: Юрлитинформ, 2010. 376 с.

301. Коломоєць О.В. Функції держави у сучасному державознавстві: теоретичні проблеми. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2013. № 5. С. 41-44.

302. Колотов Н.Г. Принятие решения как стадия процесса применения норм права : автореф. дис. … канд. юрид. наук.: 12.00.01. Свердловск,1980. 21 с.

303. Комаров С.А. Общая теория государства и права: курс лекций. М., 1996. 314 с.

304. Комаров С.А. Теория государства и права : учеб.-метод. пособие. М.: Норма, 2001. 448 с.

305. Комисаров К.И. Судебное усмотрение в в советском гражданском процессе. *Советское го-во и право*. 1969. №4. С. 49-56.

306. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод Рада Європи; Конвенція, Міжнародний документ від 04.11.1950. *Офіційний вісник України*. 2006. № 32. С. 270.

307. Конституционное (государственное) право зарубежных стран: учеб. [для студ. юрид. вузов и фак.] / отв. ред. Б.А. Страшун. 2-е изд., испр. и доп. Т. 1-2. М.: БЕК, 1996. 732 с.

308. Конституційне право України: підручн. для студ. вищ. навч. закл.; [за ред. В.С. Журавського]. К.: Видавничий дім «Ін Юре», 2002. 544 с.

309. Конституція України : Конституція, Закон від 28.06.1996 №254к/96-ВР URL : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show

310. Конституція України : наук.-практ. коментар / В.Б. Авер'янов [та ін.] ; [голова редкол. В.Я. Таційй]. К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. 806 с.

311. Концепции развития российского законодательства / [под ред. Т.Я. Хабриевой, Ю.Н. Тихомирова, Ю.П. Орловского]. М.: ОАО «Издательский дом «Городец» 2004. 848 с.

312. Концепція реформування правоохоронних органів України (система кримінальної юстиції) : проект : URL: http://www.ukrprison.org.ua/index.php?id=1285058160

313. Копейчиков В.В. Механизм Советского государства : монография. М. : Юрид. лит., 1968. 215 с.

314. Копєйчиков М. Соціальна держава як політична реальність. Вісник *Академії правових наук України*. 2001. № 2. С. 216-226.

315. Кораблина О.В. Усмотрение в правоприменительной деятельности: общетеоретический и нравственно-правовой аспекты: дис.… канд. юрид. наук: 12.00.01. Саратов, 2009. 178 с.

316. Коркунов Н.М. Русское государственное право. СПб. : [б. и.], 1892. Т. 1. 583 с.

317. Коркунов Н.М. Русское государственное право : в 2 т. С.Пб : Тип. М.М. Стасюлевича, 1909. Т. 1: Введение и общая часть. 1909. 623 с.

318. Корнаи Я. Системная парадигма. Вопросы экономики. 2002. №4. С. 4-22.

319. Корнієнко М.В. Правоохоронна діяльність: адміністративно-правовий аспект. *Науковий вісник Херсонського державного у-ту. Серія Юридичні науки.* Вип.3. Т.2. 2013. С. 34-36.

320. Коросташова І.М. Організаційно-правові засади контролю в митній службі України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. К., 2006. 209 с.

321. Косович В.М. Правовий моніторинг як засіб вдосконалення нормативно-правових актів України. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Львів, 2012. №3. С. 31-44.

322. Костенников М.В. Порядок разработки и принятия правовых актов органов внутренних дел: учеб. пособие. М., 2001. 124 с.

323. Коструба В.В. Основні особливості шведської моделі соціально-правової держави. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право».* Вип. 12. Ужгород: Ужгородський національний університет, 2009. С. 37-41.

324. Косюта М.В. Проблеми та шляхи розвитку прокуратури України в умовах побудови демократичної правової держави: автореф. дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.10. Харків, 2002. 22 с.

325. Коталейчук С.П. Теорія держави і права: навч. посібн. К.: КНТ, 2009. 320 с.

326. Котенко О.А. Право як регулятор суспільних відносин: теоретичні питання ефективності: автореферат... канд. юридичних наук: 12.00.01. Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького, 2013. 20 с.

327. Котляревский С. А. Власть и право: Проблема правового государства. М. : Тип. «Мысль» Н.П. Меснянкин и Ко, 1915. 421 с.

329. Кравченко В.В. Конституційне право України : навч. посіб. 6-те вид., виправ. та допов. К. : Атіка, 2007.

330. Кравченко В.В., Савчук О.П. Правознавство : навч. посіб. К. : Атіка, 2005. 560 с.

331. Кравченко С. Моделювання механізму здійснення державно-управлінських реформ. *Вісник НАДУ при Президентові України*. К. : Вид-во НАДУ. 2009. № 2. С. 86-95.

332. Кравчук М.А Історико правові аспекти судового розсуду (дискреції). *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. Випуск 33. Том 1. 2015. С. 21-24.

333. Кравчук М.В. Теорія держави і права. Проблеми теорії держави і права: навчальний посібник. 3-тє вид., змін, й доп. Тернопіль: Карт-бланш, 2002. 247 с.

334. Кравчун О.С. Механізм державного регулювання інсвестиційної діяльності в Україні. *Теорія та практика державного управління*. Вип. 3 (38). 2012. С. 323-332.

335. Краковська А.Є. Правові передумови реалізації соціальної функції держави. *«Молодий вчений».* 2015. № 2 (17). С. 172-176.

336. Краснов М.А., Кряжков В.А. Толковый словарь конституционных терминов и понятий. СПб. : Изд-во Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2004. С. 318.

337. Крестовська Н.М., Матвєєва Л.Г. Теорія держави і права. Підручник. Практикум. Тести: підручник. К. Юрінком Інтер, 2015. 584 с.

338. Крестовська Н.М. Ювенальне право України: генезис та сучасний стан : дис... д-ра наук: 12.00.01. Одеська національна юридична академія, Одеса, 2009. 490 с.

339. Крет О.В. Інституалізація транспарентності державної влади: автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02. Чернів. нац. ун-т ім.Ю. Федьковича. Чернівці : [б. в.], 2010. 20 с.

340. Кряжкова О.М. Правовые позиции конституционного суда Российской Федерации: вопросы теории и практики: автореф. дис. … канд.. юрид. наук: 12.00.02. Москва. 2004.

341. Кудерська Н.І. Законотворча діяльність Верховної Ради України: проблеми та шляхи її розв'язання. Вісник Академії управління МВС. 2009. №2. С. 71.

342. Кудря В.С. Функции правового государства, находящегося в становлении (на примере Российской Федерации) : дис.... канд. юрид. наук : 12.00.01. М., 2005. 190 с.

343. Кудрявцев В.Н., Казимирчук В.П. Современная социология права : [ученик для вузов]. М. : Юрист, 1995. 297 с.

344. Кудряченко А. Ідея правової держави в контексті європейської інтеграції України. *Віче*. 2010. №16. С. 9-12.

345. Куліш А.М. Правоохоронна система України: адміністративно-правові засади організації та функціонування: автореф. дис... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Х., 2009 467 с.

346. Куфтирєв В.П. Суддівський розсуд у теорії права: автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.01. К., 2009. 22 с.

347. Кучук А.М. Принципи правоохоронної діяльності. *Юридична Україна.* 2005. № 2. С. 77-81.

348. Кучук А.М. Сучасна парадигма правоохоронної діяльності. *Держава і право: [зб. наук. праць]. Юридичні і*

політичні науки. Спецвипуск. К.: Ін-т держави і права ім. В. Корецького НАН України, 2005. С. 199-203.

349. Кучук А.М. Теоретико-правові засади правоохоронної діяльності в Україні : автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2007. 22 с.

350. Лагутіна І.В. Юридичний механізм забезпечення особистих немайнових трудових прав: автореф. дис. доктора юридичних наук : 12.00.05. *Національний університет «Одеська юридична академія»,* Одеса, 2015. 41 с.

351. Ладанюк А.П. Основи системного аналізу. Навчальний посібник. Вінниця, Нова книга, 2004. 176 с.

352. Лазарев В.В., Липень С.В. Теория государства и права : [учебн. для вузов]. М.: Издательство «Спарк», 1998. 448 с.

353. Лакеева Е. Правила жизни Дина Шпильмана. URL: http://pravo.ru/story/view/102097/.

354. Лафитский В.И. Основы конституционного строя США. М.: Издательство «Норма», 1998. 272 с.

355. Лахижа М.І. Методологічні аспекти вивчення феномену модернізації публічної адміністрації посткомуністичних країн. *Публічне управління теорія та практика*. 2011. № 1(5). С.18-25.

356. Лахижа М.І. Модернізація публічної адміністрації в Україні в умовах євроінтеграції: теоретичні та практичні аспекти : автореф. дис. …д-ра наук з державного управління: 25.00.01. Київ, 2010. 37 с.

357. Легка О. Динамічне юридичне тлумачення: практика Європейського суду з прав людини. *Підприємництво, господарство і право : науково-практичний господарсько-правовий журнал*. 2016. № 10. С. 119-123.

358. Ленгер Я.І. Закономірності розв'язання правових колізій у муніципальному праві. *Науковий вісник публічного та приватного права*. Вип. 1. 2017. С. 22-25.

359. Ленин В.И. Крах II Интернационала. Полное собрание сочинений. 5-е изд. М.: Политиздат, 1980. Т. 26. С. 237.

360. Лепёшкин А.И. Фазы развития и функции Советского государства. М., 1958. 319 с.

361. Липень С.В. Идеи правотворчества и правореализации в политико-правовой мысли России XIX начала XX века : автореф. дис. … д-ра юрид. наук : 12.00.01. М., 2013. 52 с.

362. Липовська Н.А. Інтерпретація концепту «державна служба» з позицій організаційного підходу. *Аспекти публічного управління. кадрова політика та публічна служба*. 2014. № 7 (9). С. 58-66.

363. Лисенко М.О. Правовий моніторинг як адміністративно-правовий засіб забезпечення законності у правотворчій діяльності органів виконавчої влади. *Часопис Київського університету права*. 2014. №3. С. 101-105.

364. Лисенков С.Л. Загальна теорія держави і права: навч. посібн. К.: Юрисконсульт, 2006. 355 с.

365. Литвинов В. Ренесансний гуманізм в Україні. Ідеї гуманізму епохи Відродження в українській філософії XV початку XVIIстоліття. К., 2000.

366. Лихова С. Про визначення поняття «правоохоронні органи». *Радянське право*. 1984. № 11. С. 74-76.

367. Личман Л.Г. К вопросу о концепциях судебного правоприменения. *Наукові праці НУ ОЮА*. 2012. С. 140-150.

368. Лівшиць Р.З. Держава право в суспільстві. Теорія права: нові театральні ідеї. М..,1991 Вып.1.

369. Лімська декларація керівних принципів контролю Перу; Декларація, Міжнародний документ від 01.01.1977 URL : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/604_001

370. Лінецький С.В., Крижанівський В.П. Коментар до Регламенту Верховної Ради України. К.: Программа Рада, 2015. 730 с.

371. Лобода Ю.П. Цінність держави як її соціальна сутність (теоретико-методологічні аспекти дослідження) : автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.01. Одеса, 2001. 20 с.

372. Лозинська І.В. Правотворчість у правовій державі : дис. … канд. ю. наук : 12.00.01. Л., 2012. 175 с.

373. Лопушанський А.А. Законотворча політика як особливий напрям правової політики (окремі аспекти). *Держава і право*. 2011. Вип. 54. С. 52-57.

374. Лощихін О.М. Деякі концептуальні проблеми становлення та принципи реалізації економічної політики сучасної держави. *Бюлетень Міністерства юстиції України.* 2008. № 2 (76). С. 89-97.

375. Лощихін О.М. Теоретико-правові характеристики економічної функції сучасної держави: дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. Київ : Б. в., 2010. 513 с.

376. Лощихін О.М. Функції сучасної Української держави: проблеми трансформації в умовах глобальних суспільно-політичних змін. *Держава і право суверенної України: проблеми теорії і практики* : [матеріали наук. конф. до 20-ї річниці незалежності України, Київ, 21 черв. 2011 р.] / НАН України, Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. К. : Юрид. думка, 2011. С. 70-79.

377. Луць Л.А. Загальна теорія держави та права : навчально-методичний посібник. К. : Атіка, 2013. 412 с.

378. Луць Л.А. Роль юридичної техніки у правотворчості. Тези доповідей науково-практичної конференції. *Юридична техніка: доктринальні основи та проблеми викладення* (м. Харків, 30 вересня 1 жовтня 2015 року) за заг. ред. В.В. Комарова, І.Д. Шутака. Харків, 2015. С. 27-30.

379. Любашиц В.Я., Мордовцев А.Ю., Мамычев А.Ю. Теория государства и права : учебник для вузов. 2-е изд., доп. и перераб. Ростов н/Д. : Феникс, 2010. 700 с.

380. Мазурик Р. Поняття правового засобу та його зміст у бюджетному праві. *Адміністративне право і процес.* № 4 (10). 2014. С. 115-122.

381. Макбрайд Дж. принципи, що визначають тлумачення та застосування Європейської конвенції з прав людини. Європейська конвенція з прав людини: основні положення практика застосування, український контекст / За ред. О.Л. Жуковської. К.: ВІПОЛ, 2004. С. 761 780.

382. Макеєва О.М. Правова культура як чинник розвитку правової системи. *Юридичний вісник*. 2016. № 4(41). С. 48-54.

383. Макіавеллі Н. Флорентійські хроніки; Державець; [пер. з італ. А. Перепадя]. К. : Основи, 1998. 492 с.

384. Максимов С.І. Правова культура як інтегральна характеристика правової системи. *Правова система України: проблеми і тенденції розвитку*: матеріали наук.-практ. конф., 3 червня 2010р, Харків / редкол.: Ю.П. Битяк та ін. Х.: НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування, 2010. С. 7-9.

385. Малента В.С. Неофіційне тлумачення норм права: автореф. дис. … кандидата юридичних наук: 12.00.01. Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2010. 20 с.

386. Малишев Б.В., Москалюк О.В. Застосування норм права (теорія і практика): навч. посібник; за заг. ред. Б.В. Малишева. К.: Реферат, 2010. 260 с.

387. Малько А.В. Теория государства и права: учебник. М.: Юристь, 2007. 304 с.

388. Малюгин С.В. Законодательная политика современного Российского государства: понятие, основные характеристики и направления реализации : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Екатеринбург, 2011. 216 с.

389. Мамут Л.С. Государство в ценностном измерении. М.: Изд-во НОРМА, 1998. 48 с.

390. Мандрікова К.О. Розумність у правовому регулюванні: вимоги до нормотворчості та правозастосування : автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.01. Харків, 2015. 20 с.

391. Манов Г.Н. Государство и политическая организация общества. М.: Наука, 1974. 319 с.

392. Манько Д.Г. Технології формалізації права. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2013. № 5. С. 18-21.

393. Марков В.В. Юридичні гарантії правоохоронної діяльності підрозділів боротьби з кіберзлочинністю МВС України. *Вісник ХНУВС*. 2015. № 2 (69). С. 8-89.

394. Маркс К. Капитал. Критика политической экономии. Т. 3. Книга 3: Процесс капиталистического производства, взятый в целом Сочинения. 2-е изд. М.: Госполитиздат, 1961. Т. 25. Ч. 1. С. 422.

395. Маркс К., Энгельс Ф. Конспект книги Бакунина «Государственность и анархия» Сочинения. 2-е изд. М.: Госполитиздат, 1961. Т. 18. С. 616-617.

396. Мармазов В. Принцип верховенства права у практиці Європейського з прав людини. *Часопис Київського університету права*. 2009. № 2. С. 262-271.

397. Мартиненко П. Конституційна імплементація норм міжнародного права об'єкт судової охорони в Україні. *Українське право*. 1999. №2 (12). С. 7-16.

398. Мартьянова Т.С. Загальнотеоретична характеристика правозастосовної діяльності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія право.* 2014. Випуск 24. Том 1. С. 58-61.

399. Мартьянова Т.С. Розсуд суб'єктів правозастосовної діяльності: автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.01. Львів, 2013. 23 с.

400. Марущак А.В. Правові основи контрольно-наглядових повноважень Національного банку України: автор. дис. … кандидата юридичних наук: 12.00.07. Одеса, 2015. 25 с.

401. Марченко М.Н. Проблеми теорії держави і права. М.: 2013 р. 766 с.

402. Марченко Ю.В. Правовые формы осуществления государственных функций: дисс. … канд. юрид. наук: 12.00.01. Саратов, 2008. 192 с.

403. Марчук В.М., Корольков О.В. Теорія держави і права: навч. посіб. К., 2012. 415 с.

404. Матеріали Європейської Комісї щодо оцінки впливу. URL : http://ec.europa.eu/governance/impact/index_en.htm.

405. Матузов Н.И. Коллизия в праве: причины, виды и способы разрешения. *Правоведение*. 2000. № 5. С. 225-244.

406. Матузов Н.И. Правовая система и личность. Саратов: Изд-во Саратов. ун-та, 1987. 293 с.

407. Международное право. Общая часть : учебник / под ред. И.И. Лукашука. 2-е изд., перераб. и доп. М.: Бек, 2000. 432 с.

408. Мелихова А.В. Функции советского и современного российского государства : автореф. дисс. … канд. юрид. наук : 12.00.01. Казань, 2006. 40 с.

409. Мельниченко В.Л. Податкова функція сучасної держави : автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.01. О., 2012. 20 с.

410. Мельничук В. Парламентський контроль за використанням бюджетних коштів: європейський досвід. URL :

http://www.acrada.gov.ua/control/main/uk/publish/article/36297;jsessionid=D8D40AE19ED1CCC59BB336B3882FD875

411. Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї № 998_158 від 05.12.1994р. URL : http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/998_158

412. Мережко О.О. Право міжнародних договорів, сучасні проблеми теорії і практики. К.: Таксон, 2002. 344 с.

413. Меркулов М.М. Проблемы экологической функции современного российского государства : теоретико-правовой аспект : автореф. дис. … канд. юрид. наук; 12.00.01. Ставрополь, 2002. 26 с.

414. Милушева Т.В. Исполнительная власть как форма реализации права : автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.01. Саратов, 2001. 22 с.

415. Милюков А.М. Экономическая функция российского государства и роль таможенных органов в ее реализации: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.01. Владимир, 2006. 26 с.

416. Миронов В.С. Экологическая функция государства: понятие, содержание, формы и методы осуществления : сравнительный анализ на примере России и Германии: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.01. Ростов-на-Дону, 2007. 169 с.

417. Михайлович Д.М. Офіційне тлумачення закону : автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.01. Х., 2003. 21 с.

418. Мицкевич А.В. Акты высших органов Советского государства. Юридическая природа нормативных актов высших органов государственной власти и управления СССР. М.: Юрид. лит., 1967. 175 с.

419. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права ООН; Пакт, Міжнародний документ від 16.12.1966. URL:

http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_043

420. Могил С.К. Сучасна держава в екстремальних ситуаціях: нормативи, органи, функції : автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.01. Одеса, 2003. 19 с.

421. Могілевський Л.В. Кодифікація як спосіб систематизації нормативно-правових актів у сфері правового регулювання трудових відносин. *Право і суспільство*. 2016. №2. С. 78-83.

422. Молибога М.П. Тлумачення (інтерпретація) правових норм: наукове та практичне значення: автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.01. К., 2010. 20 с.

423. Молинье Ф. Проблемы проверки судебных актов Кассационным судом Франции. *Проблемы пересмотра судебных актов в гражданском и арбитражном процессах*: Сб. науч. статей М., 2008. С. 30.

424. Морозова Л.А. Современная российская государственность: проблемы теории и практики: дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. М., 1998. 368 с.

425. Морозова Л.А. Теория государства и права : учебник. [4-е изд., перераб. и доп.]. М. : Эксмо, 2011. 512 с.

426. Морозова Л.А. Функции Российского государства на современном этапе. *Государство и право*. 1993. № 6. С. 98-108.

427. Москаев А.Н. Правоприменительная деятельность исполнительной власти (вопросы теории) : автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.01. М., 2008. 30 с.

428. Москва А.С. Связь. Философская энциклопедия / Гл. ред. Ф.В. Константинов. М., 1967. Т. 4. С. 570.

429. Москвич Л.М. Організаційно-правові проблеми статусу суддів: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10. Х., 2003. 241 с.

430. Москвич Л.М. Стабільність судової практики якстандарт функціонування системи правосуддя. *Вісник Вищої ради юстиції*. 2013. № 1. С. 28-36.

431. Мотиль І.І. Основні внутрішні функції Української держави: монографія. К. : ТОВ «ВБ «Аванпост-Прим», 2008. 184 с.

432. Мотиль І.І. Становлення та розвиток внутрішніх функцій української держави: автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.01. К., 2007. 20 с.

433. Мурашин О.Г. Стан та перспективи розвитку законодавчої діяльності в Україні. *Слово національної школи суддів України*. 2013. № 1 (2). С. 174-180.

434. Мурза В.В. Форми та методи державної контрольно-наглядової діяльності. *Публічне право*. 2013. № 2. С. 110-116.

435. Надобко С.В. Форми здійснення функцій держави і права. *Досягнення вищої школи 2010.* [Матеріали VI Міжнародної науково практичної конференції, 17-25 листопада 2010р.: тези доп.]. Болгарія: Софія, 2010. Т. 11. С. 3-5.

436. Назаренко Г.В. Теория государства и права. М., 1998. 176 с.

437. Назаренко О.А. Міжнародні договори України в системі джерел конституційного права України : дис. … канд. юрид. наук: 12.00.02. Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. К., 2006. 230 с.

438. Наливайко Л.Р. Аналіз визначення поняття «функції сучасної держави». *Право і лінгвістика* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. : у 2 ч. Сімферополь : Доля, 2003. Ч. 1. С. 59-63.

439. Наливайко Л.Р. Державний лад України: поняття, система, гарантії: дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. Запоріжжя, 2010. 535 с.

440. Наливайко Л.Р. До питання про визначення поняття функцій держави. *Вісн. Запоріз. нац. ун-ту : [зб. наук.ст.] Юридичні науки*. 2005. №1. С. 51-57.

441. Наливайко Л.Р., Чепік-Трегубенко О.С. Транспарентність публічної влади: вітчизняний і зарубіжний досвід. *Право України*. 2015. № 6. С. 148-156.

442. Наливайко Л., Беляєва М. Форми здійснення політичної функції української держави. *Підприємство, господарство і право*. 2006. № 8 (128). С. 3-7.

443. Нарутто С.В. Место Конституционного Суда Российской Федерации в системе органов государственной власти. *Актуальные проблемы российского права.* 2014. № 6. С. 1096-1107.

444. Начала русского государственного права: ч. 2. Органы управления / А.Д. Градовский : Собрание починений в 9 томах. С. Петербург. : Типография М.М. Стасюлевича,1904. Т.8. С. 1-510.

445. Нашиц А. Правотворчество : теория и законодательная техника. Под ред. Д.А. Керимова, А.В. Мицкевича, послесловие Д.А. Керимова. М.: Прогресс, 1974. 256 с.

446. Некрасова М.Е. Нормативный договр как источник права. Лекция. Москва, 2009. 40 с.

447. Нерсесянц В.С. Общая теория права и государства : учеб.для вузов. М., 2002. 572 с.

448. Несинова С.В. Проблеми юридичної діяльності як різновиду правової роботи в органах ДПС України. *Вісник Дніпропетровського у-ту ім. Альфреда Нобеля. Серія «Юридичні науки»*. 2013. № 1 (4). С. 15-22.

449. Нефедов С.И. Экономическая функция государства в современных условиях и роль органов внутренних дел в ее осуществлении : автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.01. М., 1996. 24 с.

450. Нижник Н.Р. Государственно-управленческие отношения в демократическом обществе. К.: Ин-т гос-ва и права им. В.М. Корецкого, 1995. 207 с.

451. Нижник Н., Гуменюк І., Муза О. Концептуальні основи утвердження правового моніторингу в Україні. *Вісник*

Національної академії правових наук України. 2013. № 4 (75). С. 21-29.

452. Нижник Н.Р., Машков О.А. Системний підхід в організації державного управління : навч. посіб. К. : Вид-воУАДУ. 1998. 159 с.

453. Ничка Ю.В. Межі національної та міжнародної правотворчості: загальнотеоретичні аспекти (на матеріалах європейської практики) : дис. … канд. юр. наук : 12.00.01. Л., 2011. 205 с.

454. Ничка Ю. Підзаконна правотворчість: загальнотеоретична характеристика. *Вісник Львівського університету.Серія юридична*. 2015. Випуск 61. С. 45-49.

455. Ніконова О. Міжнародні стандарти INTOSAI : основні положення, аудиторські підходи, термінологія. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2011. С. 29-35.

456. Новицкий В.А. Судебное правоприменение: понятие и проблемы соотношения с другими формами. *Вестник Ставропольского государственного университета*. 2011. № 76. С. 229-232.

457. Ньюэлл Ф. Почему не работают системы управления отношениями с клиентами (CRM). М.: Добрая книга, 2004. 368 с.

458. Оборотов Ю.М Актуальні грані загальнотеоретичної юриспруденції: монографія. За ред. Ю.М. Оборотова. Одеса : Фенікс, 2012. 492 с.

459. Оборотов Ю.М., Завальнюк В.В., Дутченко В.В. та ін. Креативність загальнотеоретичної юриспруденції : монографія; за заг. ред. Ю.М. Оборотова. О. : Фенікс, 2015. 488 с.

460. Оборотов Ю. М. Сучасна держава: основи теорії : навч. курс. Одеса : Астропринт, 1998. 132 с.

461. Оборотов Ю.Н. Теория государства и права (прагматический курс): зкзаменационный справочник. О. : Юрид. л-ра, 2005.

462. Оборотов Ю.Н. Традиции и обновление в правовой сфере: вопросы теории. О. : Юрид. л-ра, 2002. 278 с.

463. Общетеоретическая юриспруденция: Учебный курс : учеб. / под ред. Ю.Н. Оборотова. О. : Феникс, 2011. 436 с.

464. Общий и специальный менеджмент: Учебник. Общ. ред. А.Л. Гапоненко, А.П. Панкрухин. М.: Изд-во РАГС, 2001. 568 с.

465. Огляд даних про стан здійснення правосуддя у 2015 році 16 с. URL : http://court.gov.ua/userfiles/ogliad_2015.pdf

466. Окрема думка судді Конституційного Суду України Лилака Д.Д. стосовно Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням правління Пенсійного фонду України щодо офіційного тлумачення положень статті 1, частин першої, другої, третьої статті 95, частини другої статті 96, пунктів 2, 3, 6 статті 116, частини другої статті 124, частини першої статті 129 Конституції України, пункту 5 частини першої статті 4 Бюджетного кодексу України, пункту 2 частини першої статті 9 Кодексу адміністративного судочинства України в системному зв'язку з окремими положеннями Конституції України. 214 URL : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/nc03d710-12.

467. Олейников С.М. Функції держави і правові форми державної діяльності. *Державне будівництво і місцеве самоврядування. [збірник наукових праць*. Харків, НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування. 2012. № 23. С. 150-154.

468. Олійник А. Держава (внутрішні та зовнішні напрямки діяльності, функції). Міжнародна поліцейська енциклопедія : у 10 т. / [відп. ред. Ю.І. Римаренко та ін.]. К. : Ін Юре, 2003. Т. 1. С. 131-13.

469. Олійник А.Ю. Конституційно-правовий механізм забезпечення основних свобод людини і громадянина в Україні : монографія. К. : Алтера та ін., 2000. 472 с.

470. Омельченко Н.Л. Конституційно-правові основи здійснення законодавчої функції Верховної Ради України : автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.02. К., 2011. 18 с.

471. Оніщенко Н. Правова система як об’єкт пізнання загальнотеоретичної юриспруденції. *Право України*. 2012. С. 258-272.

472. Онопенко П.В. Правоохоронні функції української держави: зміст і реалізація : автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.01. К., 2005. 20 с.

473. Опрышко Н.Ф. Народно-хозяйственный комплекс: управление и право. К., 1983. 324 с.

474. Органи державної влади України : монографія. За ред. В.Ф. Погорілка. К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького, 2002. 592 с.

475. Осадчий В.І. Механізм правового регулювання. *Митна справа*. 2013. №5 (89). С. 336-340.

476. Осічнюк Ю.В., Зубов В.С., Молчанов І.М. та ін. Філософія: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. К. : Атіка, 2003. 461с.

477. Основы правовой информатики (юридические и математические вопросы информатики): учебное пособие. изд. 2-ое, испр., доп. / под ред. М.М. Рассолова, В.Д. Элькина. М.: Юридическая фирма «КОНТРАКТ», 2007. 287 с.

478. Основы советского государства и права : учебник. науч. ред.: А.В. Карасс, И.Д. Левин. М.: Юрид. изд-во МЮ СССР, 1947. 647 с.

479. Остапенко Ю.І. Законодавча політика держави у забезпеченні соціально-економічного розвитку телекомунікаційного комплексу України. *Соціально-економічні трансформації сучасного світу* : матеріали наук.-практ. конф. НУ «ЮАУ ім. Я. Мудрого», 15 трав. 2013 р. / за ред. А.П. Гетьмана. Х. : Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого», 2013. С. 149-151.

480. Павко Я. Поняття міжнародного договору, його джерела та суб'єкти: термінологічні аспекти проблеми. *Віче*. 2013. № 12. С. 23-26.

481. Павлишин П.О. Основні напрямки вдосконалення застосування норм права в Україні. *Часопис Київського університету права*. 2004. № 4. С. 32-36.

482. Павовян С.С. Математические методы в социальной психологии. М,: Наука, 1983. 147 с.

483. Палешник С.І. Тлумачення в судовій практиці: поняття, особливості, види : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2016. 185 с.

484. Палій О.М. Співвідношення можливості та дійсності у правозастосуванні : автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.12. «Філософія права». Одеса, 2014. 16 с.

485. Парфенова Т.А. К вопросу о видах правотворчества в современной юридической науке. *Пролог: журнал о праве*. № 1. 2013. С. 14-19.

486. Пархоменко Н.М. Джерела права: проблеми теорії та методології : монографія. К. : ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2008. 336 с.

487. Пархоменко Н.М. Договір у системі форм права України. К., 2000. С. 42.

488. Пелих Н. Функції української держави. *Підприємництво, господарство і право*. 2005. № 1. С. 3-6.

489. Пендюра М.М. Теорія держави і права [текст] : навч. посіб. вид. 3-тє, доп. і переробл. К. : О.С. Ліпкан, 2013. 302 с.

490. Перерва Ю.М. Законодавчий процес в Україні : автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.02. К., 2009. 19 с.

491. Перж Ф.Е. Проблема формирования образа государства в массовом политическом сознании современной России. *Вестник Томского государственного университета Философия. Социология. Политология*. 2013. №3. С. 60-63.

492. Петражицкий Л.И. Теория права и государства в связи с теорией нравственности. С._Петербург, 1907. 608 с.

493. Петров В.С. Советское общенародное государство: основные задачи и функции. *Советское государство и право*. 1974. № 9. С. 119-127.

494. Петров В.С. Тип и формы государства. Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1967. 120 с.

495. Петров Г.И. О понятии органа государственной власти в СССР. *Вестник Ленинградского университета*. 1956. № 5. Серия философии, экономики и права. Вып. 1. С. 76-78.

496. Петров Г.И. Сущность советского административного права. Л. : Изд-во ЛГУ, 1959. 184 с.

497. Петрова Д.В. Правові позиції Конституційного Суду Російської Федерації з питань його діяльності та конституційного судочинства: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.02. Пенза, 2008. 197 с.

498. Петрова І.П. Нормотворча діяльність у МВС. *Підприємництво, господарство і право*. 2006. № 11. С. 102-105.

499. Пиголкин А.С. Теоретические проблемы правотворческой деятельности в СССР : автореф. дисс. д-ра юрид. наук : 12.00.01. М., 1972. 41 с.

500. Пиріжок С.Є. Бухгалтерський облік і внутрішній контроль операцій з експлуатації та вибуття основних засобів: дис. канд. екон. наук: 08.00.09. Житомир: 2012.

501. Пискотин М.И. К вопросу о функциях Советского государства в современный период. *Советское государство и право*. 1958. № 1. С. 89-100.

502. Пискотин М.И. Функции социалистического государства и аппарат управления. *Советское государство и право*. 1973. № 10. С. 3-11.

503. Письменна Т.В. Внутрішній аудит у системі державного внутрішнього фінансового контролю. URL :http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream

504. Підопригора О.А. Римське приватне право: академічний курс. К.: Ін Юре, 2001. 440 с.

505. Пікуля Т.О. Правоохоронні органи в механізмі держави України (теоретико-правові питання функціонування): автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.01. К., 2004.

506. Піхоцький В.Ф. Система державного фінансового контролю в Україні: концептуальні засади теорії та практики»: дис. д. екон. наук.: 08.00.08. Львів, 2015. 530 с.

507. Плавич В.П., Плавич С.В. Сучасна правотворчість: проблеми теорії і методології : монографія. О.: Астропринт, 2013. 274 с.

508. Плавич В.П. Феномен нормотворчості та його співвідношення із суміжними категоріями : правотворчість, законотворчість, правотворчий та законотворчий процеси. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2013. Вип. 62. С. 11-16.

509. Платон. Держава. Пер. з давньогр. Д. Коваль. К. : Основи, 2000. 355 с.

510. Плетень О.И. Деятельность правоохранительных органов СССР в период разработки и реализации политики сплошной коллективизации в 1928-1932 гг.: автореф. дисс. … кандид. исторических наук: 07.00.02. М., 2003. 16 с.

511. Плотнікова М.В. Правові акти Національного банку України як засіб державного регулювання діяльності банків в Україні: автор. дис. … кандид. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2013. 21 с.

512. Погорілко В.Ф., Бобровник С.В. Закон. Юридична енциклопедія : в 6-ти т. / [ред. кол. : Ю.С. Шемшученко (голова ред. кол.) та ін.]. К. : Укр. енциклопедія, 1999. Т. 2 : Д-Й. 1999. С. 474-475.

513. Погорілко В.Ф. Теоретичні і практичні проблеми сучасного українського державотворення. *Бюллетень Міністерства юстиції України*. 2005. №10. С. 5-17.

514. Погорелко В.Ф. Функции Советского общенародного государства. К. : Знание, 1980. 64 с.

515. Погорілко В.Ф. Функції Української держави та їх правові основи. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2004. № 1. С. 9-15.

516. Погорєлова З.О. Законодавчий процес в Україні: проблеми теорії і практики : дис. … канд. юрид. наук: . 12.00.01. Х., 2004. 174 с.

517. Погребняк С. Основні вимоги, що випливають з принципу верховенства права. *Вісник Академії правових наук України*. 2008. № 4 (51). С. 41-53.

518. Поленина С.В. Законотворчество в Российской Федерации. М. : Ин-т гос. и права РАН, 1996. 145 с.

519. Положення про Державну фіскальну службу України. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP140236.html

520. Положення про Управління Держпродспоживслужби в місті, районі Мінагрополітики України; Наказ, Положення від 15.02.2016 № 45 / Офіційний вісник України. 2016. № 24. С. 791

521. Полюга Л.М. Словник синонімів української мови. НАН України. Ін-т українознав. ім. І. Крип'якевича, Укр. мов.-інформ. фонд. 2-е вид. К. : Довіра, 2006. 477 с.

522. Поляков А.В. Общая теория права: Феноменолого-коммуникативный поход : курс лекцій. 2-е доп. изд. СПб.: Юрид. центр Пресс, 2003. 845 с.

523. Поняття та сутність правотворчості в Україні. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2015. № 3. С. 39-46.

524. Поппер К. Відкрите суспільство та його вороги. Спалах пророцтва: Гегель, Маркс та його послідовники; пер. з англ. О. Буценко. К. : Основи, 1994. Т. 2. 249 с.

525. Популярна юридична енциклопедія / В.К. Гіжевський, В.В. Головченко, В.С. Ковальський та ін. К. : Юрінком Інтер, 2002. 528 с.

526. Пояркова Т.К. Концепція демократичної політичної культури та основні тенденції її втілення в Україні : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.03. К., 2004. 16 с.

527. Правова культура в умовах становлення громадянського суспільства: монографія. За ред. Ю.П. Битяк, І.В. Яковюк. Харків: Право, 2007. 248 с.

528. Правоведение: учебник. Под общей ред. В.А. Козбаненко. 3-е изд. М.: Издательско-торговая корпорация «Дашков и К», 2006. 1072 с.

529. Правовий аналіз Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції в Україні» / Бабич О. URL : http://pravotoday.in.ua/ru/press-centre/cations/pub-622/. 10.08.2011.

530. Правовые позиции Конституционного Суда Российской Федерации в правовой системе Российской федерации : дис. … канд. юрид. наук: 12.00.02. Москва, 2010. 193 с.

531. Правотворчество в СССР / [под ред. А.В. Мицкевича]. М. : Юрид. лит., 1974. 319 с.

532. Правоохранительные органы: учебник: для вузов. Под общ. ред. Н.А. Петухова, Г.И. Загорского. изд. 5-е, перераб. и доп. Москва : Дашков и Ко, 2007. 575 с.

534. Правоохранительные органы: учебное пособие. 4-е изд. М.: ИЦ РИОР, 2009. 134 с.

535. Практика законотворення 01. Правила оформлення проектів законів та основні вимоги законодавчої техніки (Методичні рекомендації) / Загальн. ред. та упоряд. Крижанівський В.П. К.: [ФОП Москаленко О. М.], 2014. 44 с.

536. Пригожин И., Стенгерс И. Порядок из хаоса: Новый диалог человека с природой: Пер. с англ./ Общ. ред. В.И. Аршинова, Ю.Л. Климонтовича, Ю.В. Сачкова. М.: Прогресс, 1986. 432 с.

537. Придворов Н.А., Трофимов ВВ. Правообразование и правообразующие факторы в праве: монограф. М.: Норма: ИНФРА М., 2012. 400 с.

538. Прийма С.В. Способи тлумачення норм права: загальнотеоретична характеристика. *Юрист України*. 2011. № 3(16). С. 10-16.

539. Прилуцький С.В. Судова влада в умовах формування громадянського суспільства та правової держави в Україні: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.10. К., 2013. 36 с.

540. Припхан І.І. Моральні аспекти судового правозастосування в Україні. *Прикарпатський юридичний вісник*. Випуск 1 (4). 2014. С. 46-56.

541. Приходько Х. Роль правових позицій Конституційного Суду України у становленні та розвитку доктрини конституційного процесу. *Вісник Конституційного Суду України*. № 2/2015. С. 43-54.

542. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05.07.2012 №5076-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013 р. № 27. стор. 1438, стаття 282.

543. Про адміністративні послуги: Закон України від 06.09.2012 № 5203-VI. *Офіційний вісник України*. 2012. № 76. С. 44.

544. Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі : Закон України від 01.12.1994. № 264/94-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 52. ст. 455.

545. Про аудиторську діяльність : Закон України від 22 квітня 1993 року №3125. *Відомості Верховної Ради*. № 23. 1993. ст. 243.

546. Про визнання протиправним та скасування наказу Міністерства охорони здоров'я України № 771 від 02.09.2013 року «Про державну реєстрацію (перереєстрацію) лікарських засобів та внесення змін у реєстраційні матеріали»: постанова Окружного адміністративного суду м. Києва від 21.03.2014 р. № 826/20190/13-а : URL : система інформаційно-правового забезпечення «Ліга-Закон».

547. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закону України від 23.02.2006 № 3477-IV. *Офіційний вісник України*. 2006 р. № 12. стор. 16. стаття 792. код акта 35664/2006: URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3477-15.

548. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової [...]: Закон України від 28.12.2014 № 71-VIII. *Офіційний вісник України*. 2015. № 3. стор. 18.

549. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів : Закон України № 3781-XII від 23.12.1993. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 11. С. 50.

550. Про державну реєстрацію нормативно-правових актів міністерств та інших органів виконавчої влади: Указ Президент України; від 03.10.1992 № 493/92 URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/493/92

551. Про заборону відключення енерговодогазопостачання боржникам бюджетним закладам освіти та медицини : Постанова Верховної Ради України від 13.07.2000 р. № 1878-III. *Офіційний вісник України*. 2000. № 30. Ст. 1251.

552. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 09.07.2003 № 1058-IV. *Офіційний вісник України*. 2003 р. № 33. стор. 126. стаття 1770. код акта 26150/2003.

553. Про закони та законодавчу діяльність: проект закону України. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL : www.rada.gov.ua.

554. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради*. 2014. № 49. С. 2056.

555. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закону України від 14.10.2014 № 1702-VII. *Відомості Верховної Ради*. 2014. № 50-51. ст. 2057.

556. Про затвердження Положення про державну реєстрацію нормативно-правових актів міністерств та інших [...]; Постанова, Положення Кабінету Міністрів України від 28.12.1992 № 731. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/731-92-%D0%BF

557. Про затвердження Порядку здійснення державного нагляду за користуванням радіочастотним ресурсом України [...] НКРЗІ; Рішення, Порядок, План [...] від 27.12.2012 № 684. *Офіційний вісник України*. 2013. № 14. С. 183. стаття 516.

558. Про затвердження Порядку проведення внутрішнього аудиту (контролю) у фінансових установах Нацкомфінпослуг;

Розпорядження, Порядок від 05.06.2014 № 1772**.** *Офіційний вісник України*. 2014. № 63. стор. 468. стаття 1751.

559. Про звернення громадян: Закон України від 02.10.1996 № 393/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 47. стаття 256.

560. Про Кабінет Міністрів України : Закон України від 27.02.2014 № 794-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 13. стор. 828. стаття 222.

561. Про колективні договори і угоди: Закон України від 01.07.1993 № 3356-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 36. ст. 361.

562. Про комітети Верховної Ради України : Закон України від 04.04.1995 № 116/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 19. ст. 134.

563. Про Конституційний Суд України : Закон України від 16.10.1996 № 422/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 49. С. 272.

564. Про Концепцію вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до [...]: Указ, Концепція від 10.05.2006 №361/2006. *Офіційний вісник України*. 2006. № 19. С. 23.

565. Про координацію заходів щодо здійснення державного нагляду (контролю) за діяльністю навчальних [...] МОН України; Наказ, Форма, Інформація [...] від 17.06.2013 №770. *Офіційний вісник України*. 2013. № 63. С. 137.

566. Про міжнародні договори України : Закону України від 29.06.2004 № 1906-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 50. ст. 540.

567. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14.10.2014 №1698-VII. *Відомості Верховної Ради*. 2014. № 47. С. 2051.

568. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 №580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40-41. С. 379.

569. Про нормативно-правові акти : проект Закону України (внесений народним депутатом України О. Лавриновичем) № 1343 від 21.01.2008 р. URL: http: rada.gov.ua.

570. Про нормативно-правові акти : проект Закону України (внесений народним депутатом України Р. Зваричем) реєстр. № 2577 від 21.02.2007 р. URL: http: rada.gov.ua.

571. Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади Кабінет Міністрів України : Постанова від 10.09.2014 № 442. *Офіційний вісник України*. 2014. № 74. С. 57.

572. Про основи національної безпеки України : Закон України від 19.06.2003 №964-IV. *Офіційний вісник України*. 2003. № 29. С. 38.

573. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності : Закон України від 05.04.2007. № 877-V. *Відомості Верховної Ради України*. 2007. № 29. С. 389.

574. Про Положення про порядок підготовки та внесення проектів актів Президента України : Президент України; Указ, Положення від 15.11.2006 № 970/2006. *Офіційний вісник України*. 2006. № 47. С. 48. стаття 3123.

575. Про Раду національної безпеки і оборони України: від 05.03.1998 № 183/98-ВР. *Офіційний вісник України*. 1998. № 13. С. 18.

576. Про Рахункову палату : Закон України від 02.07.2015 № 576-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 36. ст. 360.

577. Про Регламент Верховної Ради України: Закон України, Регламент від 10.02.2010 № 1861-VI. *Офіційний вісник України*. 2010. № 12. С. 9. стаття 565.

578. Про систему гарантування вкладів фізичних осіб : Закон України від 23 лют. 2012 р. № 4452-VI. URL:
http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4452-17

579. Про Службу безпеки України : Закон України від 25.03.1992 №2229-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 27. С. 382.

580. Про соціальний діалог в Україні : Закон України від 23.12.2010 р. № 2862-17. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 28. ст. 255.

581. Про стандартизацію: Закон України від 05.06.2014р. №1315-VII. *Відомості Верховної Ради України.* 2014. № 31. ст. 1058.

582. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016 р. № 31. стор. 7. стаття 545.

583. Про тимчасові особливості здійснення заходів державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності : Закон України від 03.11.2016 №1728-VIII. *Офіційний вісник України.* 2017. № 4. стор. 29.

584. «Про тлумачення окремих положень Указу Президента України від 27 січня 1999 року № 71/99 [...] Вищий арбітражний суд; Лист від 10.02.1999 № 01-8/69: URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v8_69800-99

585. Про центральні органи виконавчої влади : Закон України від 17.03.2011. № 3166-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 38. С. 1696.

586. Проблеми правового статусу міжнародних договорів України у системі джерел конституційного права України. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки*. 2015. № 825. С. 69-78.

587. Пухта Г.Ф. Энциклопедия права. Ярославль, 1872. 99 с. : цит. за : История философии права. СПб., 1998. 640 с.

588. Рабінович П.М. Конституційний принцип верховенства права. *Юридичний вісник*. 1997. № 3. С. 66-69.

589. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави : навч. посібн.. К. : Атіка. 2001. 176 с.

590. Рабинович П.М., Шмелева Г.Г. Конкретизация правовых норм (общетеоретические проблемы). *Правоведение*. 1985. № 6. С. 27-33.

591. Радейко Р.І. Безпосередні та опосередковані форми лобіювання у правотворчій діяльності (на прикладі законодавчої

діяльності Верховної Ради України). *Часопис Київського університету права*. 2013. №4. С. 74-78.

592. Радейко Р.І. Формалізація як метод дослідження правових явищ. *Вісник національного у-та «Львівська політехніка». Серія: юридичні науки*. № 810 (4). 2014. С. 86-93.

593. Радіонова Л.О. Філософія: навч. посібн. Харків: ХНАМГ, 2006. 142 с.

594. Радченко К.Н. Участие русской православной церкви в реализации функций государства: теоретико-правовое исследование : автореферат дис.… канд. юрид. наук: 12.00.01. Владимир, 2011. 22 с.

595. Радченко О. Ціннісні чинники формування та модернізації державного режиму й політичної системи суспільства: огляд наукового дискурсного поля. *Суспільна думка*. С. 73-85 : URL: http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/putp/2010-1/doc/2/05.pdf

596. Радько Т.Н. Основные функции социалистического права : учеб. пособие. Волгоград : ВСШ МВД СССР, 1970. 144 с.

597. Радько Т.Н. Теория государства и права в схемах и определениях: учебное пособие. М. Проспект, 2011. 135 с.

598. Рафиков Р.Р. Судебное правоприменение: теоретико-правовой анализ : автореф. дисс. … канд. юрид. наук : 12.00.01. Нижний Новгород, 2006. 21 с.

599. Резніченко С.В. Договір як джерело конституційного права України. автореф. дис. кандидата юридичних наук: 12.00.02. Одеська державна юридична академія, Одеса, 1999. 20 с.

600. Рекецька І.Р. Судова влада в контексті демократичної трансформації українського суспільства: автореф. дис... канд. політ. наук : 23.00.02. О., 2003. 16 с.

601. Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи (R2001(10)), від 19 вересня 2001. URL: http://pravo.org.ua/files/Criminal%20justice/rec1.pdf

602. Рекомендація R (85) 11 Комітету міністрів державам-членам стосовно положення потерпілого в межах [...] Рада Європи, Комітет Міністрів Ради Європи; Рекомендації,

Міжнародний документ від 28.06.1985 № R(85)11. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_127

603. Рекомендація Rec (2004) 6 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам «Щодо вдосконалення [...] Рада Європи, Комітет Міністрів Ради Європи; Рекомендації, Міжнародний документ від 12.05.2004 № Rec (2004) 6, Rec(2004) 6. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994

604. Рємєскова Ю.О. Судова влада в системі поділу влади: дис. канд. юрид. наук : 12.00.10. ВНЗ Національний університет «Юридична Академія України імені Ярослава Мудрого». Харків, 2012. 211 с.

605. Реферативний огляд європейського права / За заг. ред. В.О. Зайчука. Вип. 8. К., 2007. 92 с.

606. Ринда В.В. Прокурорський нагляд, судовий та відомчий контроль за провадженням дізнання: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. К., 2012. 16 с.

607. Риндюк В.І. Нормотворча діяльність: навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц.. К. : КНЕУ, 2009. 162 с.

608. Рішення Конституційного Суду України про офіційне тлумачення статей 58, 78, 79, 81 Конституції України статей 243^{21}, 243^{22}, 243^{25} Цивільного процесуального кодексу України (у справі щодо несумісності депутатського мандата) від 13 травня 1997 р. № 1-зп. *Офіційний вісник України*. 1997. № 20. Ст. 117.

609. Рішення Конституційного Суду України у справі щодо [...] Конституційний Суд; Рішення від 30 жовтня 1997 р. № 5 зп. *Офіційний вісник України*. 1997. № 46. Ст. 126.

610. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянки Дзюби Галини Павлівни щодо [...] Конституційний Суд; Рішення від 25 листопада 1997 р. № 6-зп. *Офіційний вісник України*. 2003. № 28. Ст. 1377.

611. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями народних депутатів України щодо [...] Конституційний Суд; Рішення від 26 лютого 1998 року. №1-рп/98. *Офіційний вісник України*. 1998. № 23. Ст. 850.

612. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо [...] Конституційний Суд; Рішення від 3 березня 1998 року № 2-рп/98. URL: http://ccu.gov.ua/uk/doccatalog/list?currDir=8825

613. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Центральної виборчої комісії [...] Конституційний Суд; Рішення від 25.03.1998 № 3-рп/98. URL:

http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-98

614. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо [...] Конституційний Суд; Рішення від 7 липня 1998 року № 11-рп/98. URL : http://ccu.gov.ua/uk/doccatalog/list?currDir=8834

615. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Київської міської ради професійних спілок щодо [...] Конституційний Суд; Рішення від 9 липня 1998 р. № 12-рп/98. *Офіційний вісник України.* 1998. № 32. Ст. 1209.

616. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо [...] Конституційний Суд; Рішення від 2 березня 1999 р. № 2-рп/99. *Офіційний вісник України*. 1999. № 10. Ст. 396.

617. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями 51 народного депутата України щодо [...] Конституційний Суд; Рішення від 14 грудня 1999 р. № 10-рп/99. *Офіційний вісник України*. 2000. № 4. Ст. 125.

618. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо [...] Конституційний Суд; Рішення від 29 грудня 1999 року № 11 рп/99. *Офіційний вісник України*. 2000. № 4. Ст. 126.

619. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями 103 і 108 народних депутатів України щодо [...] Конституційний Суд; Рішення від 27 березня 2000 р. № 1-22/2000. *Офіційний вісник України.* 2000. № 30. Ст. 1285.

620. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями Президента України щодо[...]

Конституційний Суд; Рішення від 27 квітня 2000р. № 7-рп/2000. URL: http://ccu.gov.ua/uk/doccatalog/list?currDir=8834

621. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо [...] Конституційний Суд; Рішення від 9 лютого 2000 р. № 1-рп/2000. *Офіційний вісник України*. 2000. № 30. Ст. 1283.

622. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо [...] Конституційний Суд; Рішення від 10 лютого 2000 №2-рп/2000. *Офіційний вісник України*. 2000. № 30. С. 148.

623. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Міністерства внутрішніх справ [...] Конституційний Суд; Рішення від 19.04.2001 № 4-рп/2001. URL : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-01/paran54#n54

624. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 93 народних депутатів України [...] Конституційний Суд; Рішення від 19.06.2001 № 9-рп/2001. *Офіційний вісник України*. 2001. № 26. С. 89. стаття 1182.

625. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданням вщої ради юстиції щодо [...] Конституційний Суд; Рішення від 16 жовтня 2001 р. № 14-рп/2001. URL : http://ccu.gov.ua/uk/doccatalog/list?currDir=8834

626. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо [...] Конституційний Суд; Рішення від 21 грудня 2001 р. № 19-рп/2001. *Офіційний вісник України*. 2003. № 28. Ст. 1380.

627. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 139 народних депутатів України щодо [...] Конституційний Суд; Рішення від 27 грудня 2001 р. № 20-рп/2001. *Офіційний вісник України*. 2002. № 1. Ст. 28.

628. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 63 народних депутатів України щодо [...] Конституційний Суд; Рішення від 30 січня 2002 р. № 2-рп/2002. *Офіційний вісник України*. 2001. № 41. Ст. 1863.

629. Рішення Конституційного Суду України у справі за

конституційним поданням Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України щодо [...] Конституційний Суд; Рішення від 17 жовтня 2002 р. № 16-рп/2002. *Офіційний вісник України*. 2002. № 43. Ст. 1984.

630. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо [...] Конституційний Суд; Рішення від 16 січня 2003 р. № 1-рп/2003. *Офіційний вісник України*. 2003. № 5. Ст. 192.

631. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Національного банку України щодо [...] Конституційний Суд; Рішення від 5 березня 2003 р. № 5-рп/2003. *Офіційний вісник України*. 2003. № 12. Ст. 544.

632. Рішення Конституційного Суду України від 1 грудня 2004 року № 18-рп/2004. URL:
http://www.ccu.gov.ua/doccatalog/document?id=9875

633. Рішення Конституційного Суду України № 15-рп/2004 у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) : за станом на 2 листопада 2004 р. *Офіційний вісник України*. 2004. № 45. С. 41. Ст. 2975.

634. Рішення Конституційного Суду України від 22 вересня 2005 року № 5-рп/2005. URL:
http://www.ccu.gov.ua/doccatalog/document?id=9907472.

635. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 60 народних депутатів України [...] Конституційний Суд; Рішення від 05.10.2005 № 6-рп/2005. *Офіційний вісник України.* 2005. № 41. С. 31.

636. Рішення Конституційного Суду України від 29 січня 2008 року № 2-рп/2008. URL:
http://www.ccu.gov.ua/doccatalog/document?id=9950

637. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України [...] Конституційний Суд; Рішення від 25.06.2008 № 12-рп/2008.

Офіційний вісник України. 2008. № 52. С. 120. стаття 1741. код акта 43660/2008.

638. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Харківської міської ради щодо [...] Конституційний Суд; Рішення від 16.04.2009№7-рп/2009. *Вісник Конституційного суду України*. 2009. № 3. С. 20.

639. Рішення Конституційного Суду України від 19 жовтня 2009 року № 26-рп/2009. URL:
http://www.ccu.gov.ua/doccatalog/document?id=75929;

640. Рішення Конституційного суду Латвійської Республіки від 13 травня 2010 року у справі № 2009-94-01. URL: http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/verd_2009-94-01.htm.

641. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 68 народних депутатів України [...] Конституційний Суд; Рішення від 06.04.2010 № 11-рп**.** *Вісник Конституційного суду України.* 2010. № 3. С. 44.

642. Рішення Конституційного Суду України від 29 червня 2010 року № 17-рп/2010. URL:
http://www.ccu.gov.ua/doccatalog/document?id=117662;

643. Рішення Конституційного Суду України від 22 грудня 2010 року № 23-рп/2010. URL:
http://www.ccu.gov.ua/doccatalog/document?id=125612

644. Рішення Конституційного Суду України від 8 грудня 2011 року № 16-рп/2011. URL:
http://www.ccu.gov.ua/doccatalog/document?id=164207;

645. Рішення Конституційного Суду України від 26 грудня 2011 року № 20-рп/2011. URL:
http://www.ccu.gov.ua/doccatalog/document?id=166236

646. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Осетрова Сергія [...] Конституційний Суд; Рішення від 14.12.2011 №19-рп/2011. *Вісник Конституційного суду України.* 2012. № 1. С. 84.

647. Рішення Конституційного Суду України від 25 січня 2012 року. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-12

648. Родионова О.В. Социальная функция современного государства : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. Москва, 2007. 353 с.

649. Роль міжнародних договорів України у правовому регулюванні соціального захисту осіб з інвалідністю. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Право». 2017. № 1 (15). с. 14: URL: http: //lj.oa.edu.ua/articles/2017/n1/17mvpozi.pdf.

650. Рубан Н.І. Аудит ефективності виконання бюджетних програм в системі державного фінансового контролю України: дис. канд. екон. наук: 08.04.01. К.: 2006.

651. Руднєва О.М., Ярмиш О.Н. Правова політика України: стан, проблеми концептуалізації та підвищення ефективності. Правова політика України: концептуальні засади та механізми формування. К.: НІСД, 2013. С. 6-26.

652. Рябко А.И. Социальный контроль и его правовые формы (вопросы теории). М., 1995. 258 с.

653. Рябова Е.В. Функция обеспечения правопорядка в период формирования правового российского государства : дис. … канд. ю. н. : 12.00.01. Волгоград, 2005. 206 с.

654. Савенко В.В. Закон у структурі правової реальності: філософсько-правовий аналіз: дис. … доктора юридичних наук: 12.00.12. Львів, 2017. 412 с.

655. Савенко М. Забезпечення прав і свобод людини і громадянина та їх захист органами конституційної юрисдикції. Право України. 1999. № 2. С. 3-9.

656. Савченко І. Моделі соціальної держави та умови їх запровадження в Україні. Зб. наук. пр. НАДУ при Президентові України/ за ред. В.І. Лугового, В. Князєва. К. : Вид-во НАДУ, 2004. Вип. 1. 500 с.

657. Сайдаман А. Роберт Б. Сайдаман, Абейсекере Н. Бишкек, 2001. 399 с

658. Сало В.І. Внутрішні функції держави в умовах членства в Європейському Союзі : автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.01. Х., 2008. 21 с.

659. Сало В.І. Внутрішні функції держави в умовах членства в Європейському Союзі : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Х., 2008. 220 с.

660. Самощенко И.С. О правовых формах осуществления функций Советского государства. Советское государство и право. 1956. № 3. С. 81-91.

661. Селіванов А. Характерні ознаки доктринального верховенства та незмінюваності правових позицій Конституційного Суду України. *Вісник Конституційного Суду України.* 2011. № 4-5. С. 50-56.

662. Семигіна Т. Соціальна політика економічно розвинутих країн в умовах глобалізації. Магістеріум. Випуск 15: *Соціальна робота і охорона здоров'я.* К., 2004. С. 79-84.

663. Семченко О.В. Ціннісний вимір функціонування груп політичних інтересів в Україні : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02. К., 2007. 16 с.

664. Семьянов Е.В. Судебное правотворчество: вопросы общей теории права : автореф. дисс. … канд. юрид. наук : 12.00.01. Москва, 2005. 22 с.

665. Сенякин И.Н. Правотворчество и законодательство. Теория государства и права, курс лекций; изд. 2-е перераб. и дополн. / под ред. Н.И. Матузова, А.В. Малько. М., 2002. С. 412.

666. Сербин Руслан Андрійович. Правова культура - важливий фактор розбудови правової держави : автореф. дис ... канд. юрид. наук: 12.00.12. Київ : Б.в., 2003. 15 с.

667. Сергієнко Н. Взаємодія міжнародного та національного права в практиці Конституційного Суду України. *Вісник Конституційного Суду*. 2004. № 6. С. 116.

668. Сердюк В. Еволюція функцій держави в процесі розвитку суспільства. *Юридична Україна*. 2006. № 12. С. 21-27.

669. Серебро М.В. Сучасна держава як цінність: загальнотеоретичне дослідження : дис. … канд. юрид. наук; 12.00.01. Одеса, 2017. 200 с.

670. Сидор М.Я. Договірно-правова форма в системі взаємодії місцевих державних адміністрацій та органів місцевого

самоврядування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету, Серія ПРАВО*. Випуск 30. Том 2. 2015. С. 75-81.

671. Сим А.В. Функция охраны прав и свобод личности в современном Российском государстве: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.01. Нижний Новгород, 2004. 203 с.

672. Синєокий О.В. Прокуратура України як контрольно-наглядова інституція у сфері боротьби зі злочинністю : навч. посібник. Запоріжжя : ЗНУ, 2008. 120 с.

673. Синицький П.В. Контрольно-наглядова діяльність державної служби охорони при МВС України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Х., 2010. 18 с.

674. Сиринько В.А. Правоприменительная деятельность органов исполнительной власти: современные проблемы эффективности и совершенствования законодательства : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.14. Воронеж, 2004. 238 с.

675. Сырых В.М. Теория государства и права. М., Былина, 1998. 512 с.

676. Систематизація законодавства в Україні: проблеми та перспективи вдосконалення : монографія. К. : Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2003. С. 140-141, 143.

677. Сіда Ю.С. Судова влада в умовах трансформації українського суспільства: автореф. дис... канд. соціол. наук : 22.00.04. Х., 2005. 19 с.

678. Сірко Б.П. Наглядова діяльність транспортного прокурора: сучасний стан і перспективи розвитку: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10. О., 2011. 20 с.

679. Скакун О.Ф. Загальна теорія права і держави : проблематизація та переосмислення метатеорії. *Бюлетень МЮ України*. 2012. № 4 (126). С. 27-36.

680. Скакун О.Ф. Теорія держави і права (Енциклопедичний курс) : підр. Харків : Еспада, 2006. 776 с.

681. Скакун О.Ф. Теорія держави і права : підручник. вид.4-те, доп. і переобл. Київ : Правова єдність : Алерта, 2014. 524 с.

682. Сковронський Д.М. Соціальна держава в умовах політичних та економічних трансформацій: теоретико-правове

дослідження: автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.01. Львів, 2013. 22 с.

683. Скомороха В.Є. Конституційна юрисдикція в Україні: проблеми теорії, методології і практики. К.: «МП Леся», 2007. 716 с.

684. Скомороха В.Є. Практика Конституційного Суду України як засіб імплементації європейських стандартів прав і свобод людини в Україні. *Вісник Конституційного Суду України*. 2000. № 5. С. 64.

685. Скрипнюк О. Верховенство права і демократія: концептуальні питання взаємозв'язку. *Вісник Академії правових наук України*. 2008. № 2 (53). С. 13-23.

686. Скрипнюк О.В. Демократія: Україна і світовий вимір (концепції, моделі та суспільна практика). К. : Логос, 2006. С. 5-6.

687. Скрипнюк О.В. Правова, соціальна держава в Україні: конституційні основи та тенденції розвитку. Правова держава. 2001. Вип. 12. С. 186-197.

688. Скрипнюк О.В. Соціальна, правова держава в Україні: проблеми теорії і практики. До 10-річчя незалежності України : монографія. К. : Ін-т держави і права ім.В.М.Корецького НАН України, 2000. 600 с.

689. Слинько С.С. Правотворча політика держави в сучасних умовах активізації правотворчої діяльності. *Університетські наукові записки*. 2012. № 4 (44). С. 79-83.

690. Сліденко І.Д. Тлумачення конституції: питання теорії і практики в контексті світового досвіду: наукове видання. Одеса : Фенікс, 2003. 233 с.

691. Словник-довідник з культури української мови / Д. Гринчишин, А. Капелюшний, О. Сербенська, З. Терлак. Київ, 2006. 367 с.

692. Словник іншомовних слів [Київ. Міська держ. адмін. ; уклад. Л.О. Пустовіт [та ін. ; за ред. Любові Пустовіт]. К. :Довіра : Рідна мова, 2000. 1017 с.

693. Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; [за ред. І. К. Білодіда]. К.: Наукова думка, 1970-1980.

694. Смірнова О.М. Визначення поняття державного регулювання психологічного захисту у сфері цивільного захисту України. Теорія та практика державного управління. Вип. 2 (41). 2013. С. 1-7.

695. Смородинський В.С. Судова влада в Україні (загальнотеоретичні проблеми) : автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.01. Харків, 2001. 24 с.

696. Снігур І.Й. Механізм реалізації права громадян на участь у здійсненні державної влади : автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.01. К., 2007. 18 с.

697. Современный законодательный процесс: основные институты и понятия / [А.Г. Гузнов, А.А. Кененов, Т.Е. Рождественская]. Смоленск: Траст-Имаком, 1995. 92 с.

698. Соколов Н.Я. Формы участия народных масс в совершенствовании социалистического законодательства : автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.01. М., 1966. 20 с.

699. Соколова А.А. Социальные аспекты правообразования : автореф. дисс. …д-ра юрид. наук : 12.00.01. Мн., 2003. 36 с.

700. Соловьева А.В. Экономическая функция государства в сфере жизнедеятельности коренных малочисленных народов Севера : на материалах Магаданской области : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.01. Москва, 2005. 179 с.

701. Спенсер Г. Грехи законодателей ; пер. с англ. С.А. Москвина / Г. Спенсер. *Социологические исследования*. 1992. № 2. С. 129 136.

702. Спільний висновок № 588/2010 щодо Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів» [...] Рада Європи; Висновок, Міжнародний документ від 07.10.2010 № 588/2010. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_a31

703. Стадниченко Т.О., Ліснєвська Ю.О. Удосконалення публічно-управлінських відносин в Україні в контексті впровадження європейських стандартів демократичного

врядування. *Державне управління та місцеве самоврядування.* 2015. № 3. С. 72-81.

704. Стан здійснення судочинства у 2015 році. Верховний Суд України. URL : http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/

705. Старосьцяк Е. Правовые формы административной деятельности. М., 1969. 234 с.

706. Стефанюк І.Б. Державний фінансовий контроль підприємницької діяльності в Україні: авторефер. дис.. канд. екон. наук. К.: НДФІ при Міністерстві фінансів України, 2002.

707. Стецик Н.В. Технологія судової правотворчості: загальнотеоретична характеристика : автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.01. Львів : Б.в., 2011. 16 с.

708. Стрибко Т.І. Загальнотеоретичне визначення договору: поняття та сутність. *Право і суспільство*. 2013. № 6. С. 96-100.

709. Стрибко Т.І. Нормативно-правовий договір та договірний процес у суверенній Україні: автореф. дис. … кандидата юридичних наук: 12.00.01. Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2016. 28 с.

710. Стороженко Д.Е.. Способы правоприменения: критерии их выделения и классификации. *Вестник Волгогр. гос. ун-та. Сер. 5, Юриспруд*. 2010. № 2 (13). С. 218-224.

711. Студеникина М.С. Государственный контроль в сфере управления. Проблемы надведомственного контроля. М.: Юрид. лит., 1974. 160 с.

712. Судовий конституціоналізм в Україні : доктрина і практика формування : у 2 кн. Кн. 1 : монографія / В.Д. Бринцев. Х. : Право, 2013. 392 с.

713. Сурилов А.В. Основы общей теории государства и права. Одеса : Одесский унив-т, 1995. 128 с.

714. Сурилов А.В. Теория государства и права: учебн. пособие. К.; Одесса: Выща школа,1989. 439 с.

715. Сутність та особливості правоохоронної форми правозастосовчої діяльності. *Право і суспільство*. 2012. № 2. С. 3-6.

716. Суходубова І.В. Динамічне тлумачення як засіб адаптації текстуальної форми законодавства до змін суспільних відносин. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого».* 2014. № 2. С. 264-272.

717. Сухонос В.В. Динаміка сучасного державно-політичного режиму в Україні. Суми: ВТД "Університетська книга", 2003. 320 с.

718. Сухонос В.В. Теорія держави і права : навч. посіб. Суми : ВТД «Університетська книга», 2005. 536 с.

719. Сучасний словник іншомовних слів: Близько 20 тис. слів; словосполучень / уклад.: О.І. Скопненко, Т.В. Цимбалюк. К.: Довіра, 2006. 789 с.

720. Таймасханов У.Ш. Государственно-правовой идеал: теоретико-правовой анализ: дисс. ... кандидата юридических наук: 12.00.01. Ростов-на-Дону, 2014. 196 с.

721. Тарановский В.Ф. Учебник энциклопедии права. Юрьев, 1917. С. 374-390. URL: http://www.litres.ru/ f-taranovskiy/uchebnik-enciklopedii-prava/.

722. Тарахонич Т.І. Методологічні засади правового регулювання і правового впливу та їх взаємозв'язок із суміжними правовими категоріями. Дія права: інтергративний аспект: монографія / [відп. ред. Н.М. Оніщенко]. К.: Видавництво «Юридична думка», 2010. 360 с.

723. Тацій В.Я., Грошевий Ю.М. Правові засоби охорони Конституції. Вісник Академії правових наук України. 1995. № 3. С. 35-42.

724. Теліпко В.Е., Овчаренко А.С. Т 31 Міжнародне публічне право: навч. посіб. / За заг. ред. Теліпко В.Е. К.: Центр учбової літератури, 2010. 608 с.

725. Темченко В. Функції держави із забезпечення прав людини у ринковій економіці. Право України. 2003. № 5. С. 47-51.

726. Тенненбаум В.О. Введение в общую теорию государства. Саратов; Саратовский унив-т, 1976. 112 с.

727. Теория государства и права. 2-е изд., перер. и доп.; под ред. Козлова В.А. Л., 1987. 550 с.

728. Теория государства и права: курс лекций / М.И. Байтин, Н.А. Баринов, Ф.А. Григорьев и др. ; [под ред. : А.В. Малько, Н.И. Матузов]. Саратов : Изд-во Сарат. ВШ МВД РФ, 1995. 560 с.

729. Теория государства и права. М.: Юристъ, 1996. Ч. 1: Теория государства / [под. ред. А.Б. Венгерова]. М.: Юристъ, 1996. 256 с.

730. Теория государства и права: учебник. Х.: ООО «Одиссей», 2006. 478 с.

731. Теорія держави іправа. Академічний курс : підручник. ред. О.В. Зайчук, Н.М. Оніщенко. К. : Юрінком Інтер, 2008. 688 с.

732. Теорія держави та права: підручник. За заг. ред.Є.О. Гіди. К. : ФОП О.С. Ліпкан, 2011. 576 с.

733. Теорія держави і права: посіб. / Л.М. Шестопалова. К.: Паливода А.В., 2012. 255 с.

734. Теорія держави і права : навч. посіб. / С.К. Бостан, С.Д. Гусарєв, Н.М. Пархоменко, Л.М. Бостан, Н.В. Заяць. К. : Академія, 2013. 346 с.

735. Теория государства и права : учебн. / Н.И.Матузова, А.В. Малько. М.: Дело, 2013. 528 с.

736. Теорія держави і права: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / О.В. Петришин, С.П. Погребняк, В.С. Смородинський та ін..; за ред. О.В. Петришина. Х.: Право, 2014. 368 с.

737. Теорія держави і права : навч. посіб. для студентів / А.М. Шульга та ін.; за ред. А.М. Шульги. Харків : ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2014. 463 с.

738. Теорія держави і права в тестових завданнях : навч. посіб. Уклад. : Л.Р. Наливайко та ін.; за заг. ред. Л.Р. Наливайко. Дніпропетровськ : Середняк Т.К., 2014. 357 с.

739. Теорія держави і права: навч. посіб. для підготовки фахівців з інформ. безпеки / Ю.О. Тихомиров, М.М. Мікуліна, Ю.А. Іванов та ін.; за заг. ред. Л.М. Стрельбицької. Київ: Кондор-Видавництво, 2016. 332 с.

740. Теория менеджмента : учебник и практикум для академического бакалавриата / В.Я. Афанасьев [и др.] ; отв. ред. В.Я. Афанасьев. 2-е изд., перераб. и доп. М. : Издательство Юрайт. 665 с.

741. Терлецький Д.С. Трансформація, інкорпорація та імплементація норм міжнародного права: теоретичний аналіз. *«Молодий вчений».* №7 (47). 2017. С. 395-400.

742. Тертична Е.В. Судова влада у концепції поділу влади в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10. Львів, 2014. 20 с.

743. Тесленко М.В. Судебный конституционный контроль в Украине: монография. К.: Ин-т государства и права им. В.М. Корецкого НАН Украины, 2001. 344 с.

744. Технічна енциклопедія TechTrend. URL: http://techtrend.com.ua.

745. Тимощук В.П. Контрольна функція держави. *Адміністративне право і процес.* № 4(6). 2013. С. 83-92.

746. Тимченко С.М. Удовика Л.Г. Глобалізація і право: напрями впливу і тенденції розвитку. *Вісник Запорізького національного університету*. №1. 2009. С. 6-22.

747. Тисянчин В.М. Правові форми здійснення економічної функції держави: теоретичні і практичні аспекти: автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.01. Л., 2011. 16 с.

748. Титаренко Л. Становлення, розвиток та перспективи соціально орієнтованої держави в Україні. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2010. Вип. 41. С. 132-140.

749. Титенко Ю.А. Принципы, виды и механизм реализации российской правовой политики: общетеоретический аспект: дис. … канд. юрид. наук : 12.00.01. Тамбов, 2007. 196 с.

750. Тихомиров М.Ю. Акты центральных органов управления в условиях перестройки. *Правоведение*. 1990. № 1. С. 48-53.

751. Тихомиров О. До проблеми розуміння функцій сучасної держави. *Підприємництво, господарство і право*. 2009. № 1. С. 72-75.

752. Тихомиров Ю.А. Административное право и процесс : полный курс. М.: Изд-е г-на Ю.А. Тихомиров, 1998. 1150 с.

753. Тихомиров Ю.А. Государственно-правовая интеграция. *Право и политика.* 2002. № 6.

754. Тихомиров Ю.А. Как применять закон : практ. пособ. М.: Известия, 1993. 60 с.

755. Тихомиров Ю.А. Коллизионное право:учебное и научнопрактическое пособие. М, 2000. 394 с.

756. Тихомиров Ю.А. Конституция, закон, подзаконный акт. М. :Юрид. лит., 1994. 136 с.

757. Тихомиров Ю.А. Курс административного права и процесса. М. : Юринформцентр : Тихомиров, 1998. 798 с.

758. Тихомиров Ю.А., Котелевская И.В. Правовые акты: учеб.-практ. и справ. пособие. М. : [б.и.], 1999. С. 33.

759. Тихомиров Ю.А. Публичное право : учеб. М. : Издательство БЕК, 1995. 339 с

760. Тихомиров. Ю.А. Теория закона. М.: Наука, 1982. 256 с.

761. Ткач М.П. Державне регулювання і державне управління: співвідношення понять. *Підприємництво, господарство і право*. 2012. № 8. С. 110-113

762. Ткаченко В.Д. Функції держави. Загальна теорія держави і права : підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. освіти / [М. В. Цвік, В.Д. Ткаченко, Л.Л. Богачова та ін.] ; за ред. М.В. Цвіка, В.Д. Ткаченка, О.В. Петришина. Харків : Право, 2002. С. 68-84.

763. Ткаченко С.В. Правовые реформы в России: проблемы рецепции западного права. Самара, 2007. URL: http:// www.allpravo.ru/library/doc108p0/instrum6743/ item6765.html

764. Ткаченко Ю.Г. Толкование юридических норм в СССР: автореф. дис. … докт. юрид. наук: 12.00.01. М., 1950. 26 с.

765. Ткачук П. Правові позиції Конституційного Суду України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2006. № 1. С. 10-21.

766. Тлумачення та застосування Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод Європейським судом з прав людини та судами України : навч. посіб. / М.В. Мазур, С.Р. Тагієв, А.С. Беніцький, В.В. Кострицький ; [відп. ред. Карпунов]. Луганськ : РВВ ЛДУВС, 2006. 600 с.

767. Тлумачний словник. Українська мова: Енциклопедія. [Редкол.: В.М. Русанівський, О.О. Тараненко, М.П. Зяблюк та ін.]. 2-ге вид., випр. і доп. К.: Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М.П. Бажана, 2004. 824 с.

768. Тлумачний словник сучасної української мови. Уклад. І.М. Забіяка]. К.: Арій, 2007. С. 468.

769. Тодика Ю.М. Конституційне право України. К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2002. 544 с.

770. Тодика О. Концепція "відкритої держави" і проблеми здійснення народовладдя. *Вісник Академії правових наук України*. 2006. № 2 (45). С. 43-51.

771. Тодыка О.Ю. Народовластие в условиях глобализации : монография. Х. : Право, 2005. 334 с.

772. Тодика Ю.М. Способи тлумачення Конституції і законів України Конституційним Судом. *Вісник Академії правових наук України*. Х. : Право, 2001. № 2(25). С. 51-59.

773. Толкованов В.В. Інноваційні інструменти та підходи до розвитку партисипативної демократії (демократії участі) на місцевому рівні в контексті реформування системи місцевого самоврядування. *Держава та регіони. Запоріжжя*. 2012. №4 (40). С. 144-150.

774. Тополевський Р.Б. Системні зв'язки юридичних джерел права : автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.01; Нац. ун-т внутр. справ. Х., 2004. 19 с.

775. Тополянська Т.О. Конституційно-процесуальні основи реалізації права законодавчої ініціативи: автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.02. К., 2009. 20 с.

776. Транспарентність влади в контексті європейської інтеграції України: консп. лекц. до короткотерм. семін. в системі підвищення кваліфікації кадрів / уклад. : Е.А. Афонін, О.В. Суший. К. : НАДУ, 2010. 48 с. URL :http://lib.rada.gov.ua/static/about/text/transparentnist.pdf.

777. Трофимов В.В. Проблема формирования юридической конструкции: от правообразующих факторов к правотворческому результату. *Юридическая техника. Нижний Новгород*, 2013. № 7 (ч. 2). С. 26 38.

778. Туманов О. Постанова Кабміну, яка покликана скоротити витрати на чиновницький апарат, набрала сили. 13 вересня 2014р. URL: http://www.unn.com.ua/

779. Туркіна І.Є. Судова влада в системі державного управління: монографія. Х. : Апостроф, 2012. 201 с.

780. Тюленев В.Г. Правовые формы осуществления хозяйственно-организаторской функции Советского государства на современном этапе : автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.01. М., 1983. 24 с.

781. Уварова О.О. Загальні принципи права та їх роль у правозастосуванні з позицій природно-правового і позитивістського підходів до права. *Вісник Академії правових наук України*. 2008. № 2. С. 244-252.

782. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством [...] Україна, Європейський Союз, Євратом [...]; Угода, Список, Міжнародний документ від 27.06.2014. *Офіційний вісник України*. 2014. № 75. Т 1. С. 83.

783. Удовика Л., Ганзенко О. Правові засоби правотворчості в контексті інтеграції України в ЄС. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. №10. С. 201-205.

784. Ушаков А.А., Реутов В.П. Социально-управленческая природа применения права. *Применение советского права*: Сб. уч. труд. Вып. 30. Свердловск, 1974. С. 8-9.

785. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка: в 4 т. ; пер. с нем. RussischesetymologischesWörterbuch / пер. и доп.

О. Н. Трубачёва. 4-е изд., стер. М. : Астрель-АСТ, 2004. Т. 1. 588 с.

786. Фаткулин Ф.Н. Проблемы теории государства и права : учебн.. Казань : Изд-во Казанского ун-та, 1987. 207 с.

787. Фатхутдінов В.Г. Правоохоронна діяльність: природа, сутність, гуманізм (теоретико-правові та методологічні аспекти): автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.01. К., 2006. 16 с.

788. Федорова М.Ю. Терминологическая определѐ нность как требованиезаконодательной техники (На примере законодательства о социальной защите населения). *Законотворческая техника современной России: состояние, проблемы, совершенствование* / под ред. В. М. Баранова. С. 159.

789. Філатов В.М., Солоткий С.А. Застосування норм міжнародних договорів і рішень Європейського суду з прав людини у кримінальному судочинстві. URL : http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/

790. Философский энциклопедический словар. Редкол.: С.С.Аверинцев, Э.А. Араб-оглыидр. 2-еизд. М.: Сов.энцикл., 1989. С. 432.

791. Філософський енциклопедичний словник. За ред. В.І. Шинкарука. Київ: Абрис, 2002. 742 с.

792. Філософський словник. За ред. В. І. Шинкарука. 2.вид., перероб. і доп. К.: Голов. Ред. УРЕ, 1986.

793. Філософські проблеми правотворчості та правозастосування в посттоталітарному суспільстві. URL : http://all-filosof.ru/filosofija-prava/74/782-filosofski-problemi-pravotvorchosti-ta-pravozastosuvannya-v-posttotalitarnomu-suspilstvi

794. Фокин В.М.Правоохранительные органы Российской Федерации: учебник. М.: «Былина», 2001. 223 с.

795. Фрицький Ю.О. Проблеми правового регулювання виконавчої влади та системи її органів в Україні. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2010. № 3. С. 69-78.

796. Харчук Р.С. Окремі проблеми правотворчої діяльності органів виконавчої влади як складової механізму забезпечення

прав людини в Україні. *Право та інновації*. № 3 (15). 2016. С. 41-45.

797. Хаустова М.Г. Теоретичні та правові основи трансформації правової системи України в умовах глобалізації. *Порівняльно-аналітичне право*. № 4. 2015. С. 52-56.

798. Хвалеев В.А. Правовая политика России в условиях глобализации : автореф. дисс. …канд. юрид. наук: 12.00.01. Ростов-на-Дону, 2008. 29 с.

799. Хвостов В.М. Общая теория права. Элементарный очерк. 6-е изд., испр. и доп. М., 1914. С. 15-17.

800. Хисматулин Р.С. Современные проблемы судебной деятельности по делам несовершеннолетних: дисс. … д-ра юрид. наук : 12.00.09. Уфа, 2002. 457 с.

801. Хома Н.М. Типологія моделей соціальної держави: аналіз основних підходів. *Держава і право*. 2012. Вип. 56. С. 618-623.

802. Хомюк Н.С. Сучасна система джерел права України: загальнотеоретичні аспекти : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Львів, 2015. 217 с.

803. Христова Г. До питання про зміст принципу остаточності рішень і висновків Конституційного Суду України у світлі конституційно-правової реформи. *Вісник Конституційного Суду України*. 2006. № 4. С. 49-56.

804. Христова Г.О. Юридична природа актів Конституційного Суду України: автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.01. Х., 2004. 20 с.

805. Хусаинова О.В. Правоприменительная деятельность органов государственной власти: оценка эффективности, основные направления совершенствования (теоретико-правовой аспект) : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.01. Казань, 2009. 161 с.

806. Цвік М.В. Конституційні проблеми розподілу властей. Вісник Академії правових наук України. 1993. №1. С. 61.

807. Цвік М.В. Верховенство права в контексті прав людини. *Актуальні проблеми формування правової держави в Україні. До 50-ї річниці Конвенції про захист прав людини і основних свобод* :

матеріали міжнар. наук.-практ.конф. : у 2 ч. Х., 2000. Ч. 1. С. 49-53.

808. Цесар І.А. Правові основи розвитку сучасної демократичної держави : дис. … канд. юрид. наук: 12.00.01. Острог, 2012. 206 с.

809. Цивільне право України. Загальна частина. Підручник. За ред. Дзери О.В., Кузнєцової Н.С., Майданика Р.А. Юрінком Інтер, 2017. 976 с.

810. Ціцерон Марк Туллій. Про державу. Про закони. Про природу богів / Марк Туллій Ціцерон ; [пер. з лат. В. Литвинов]. К. : Основи, 1998. 478 с.

811. Цуруль О. А. Менеджмент у державних організаціях: навч. посібник. К.: КНЕУ, 2002. 142 с.

812. Чабан В.П. Адміністративно нормативно-правовий акт і адміністративний договір: юридична характеристика. *Юридичний вісник*. №2 (35). 2015. С. 63-67.

813. Чепік-Трегубенко О.С. Теоретико-правові проблеми становлення відкритого суспільства в Україні в умовах глобалізації. *Форум права*. 2014. № 3. С. 417-422. URL: http://nbuv.gov.ua/jpdf/FP_index.htm_2014_3_70.pdf

814. Червонюк В.И. Теория государства и права : учеб. пособие. М. : ИНФРА-М, 2009. 704 с.

815. Черданцев А.Ф. Правовое регулирование и конкретизация права. *Применение советского права.* Сб. уч. труд. Вып. 30. Свердловск, 1974. С. 15-37.

816. Черданцев А.Ф. Теория государства и права: учебник для вузов. М. : Юрайт,1999. 429 с.

817. Черданцев А.Ф. Толкование права и договора. М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2003. 381 с.

818. Чернобель Г.Т. Закон и подзаконный акт. Ретроспективный аспект проблемы. Закон: создание и толкование. Под редакцией док.юрид. наук, проф. А.С. Пиголкина. М. : Спарк, 1998. 166 с.

819. Черноголовкин Н.В. Теория функций социалистического государства. М.: Юрид. лит-ра, 1970. 215 с.

820. Чесноков А.С. Исполнительная власть в Российской Федерации: теоретико-правовой анализ: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теория и историяправа и государства; история учений о праве и государстве»/ А.С. Чесноков. М., 2001. 24 с.

821. Чиркин В.Е. Государствоведение: Учебник. 2-е изд., испр. и доп. / В.Е. Чиркин. М.: Юристъ, 2000. 384 с.

822. Чиркин В.Е. Контрольная власть / В.Е. Чиркин // Государство и право. 1993. № 4. С. 10-18.

823. Чиркин В.Е. Современное государство / В.Е. Чиркин. М.: Междунар. отношения, 2001. 416 с.

824. Чичерин Б. Н. Собственность и государство. Ч. 2. М. : Тип. П. И. Брискорн, 1883. 463 с.

825. Чичерська М.І. Організаційно-правові засади діяльності місцевих судів в Україні: дис. канд. юрид. наук: 12.00.10. ПВНЗ «Львівський університет бізнесу та права». Львів, 2017. 268 с.

826. Чугуніков. І.І. До питання про предмет кримінально-правового регулювання. *Вісник Верховного Суду України*. 2000. № 6. С. 45-48.

827. Чхиквадзе В.О., Фарберов Н. О социалистическом государстве. *Коммунист*. 1967. № 5. С. 14-24.

828. Чхиквадзе В.М. Развитие народной сущности социалистического государства. *Советское государство и право*. 1966. № 10. С. 3-17.

829. Шай Р.Я. Принципи та форми реалізації функцій держави. Lviv Polytechnic National University Institutional Repository, 2014. URL: http://ena.lp.edu.ua

830. Шай Р.Я. Роль і місце правоохоронних органів у правовій державі. *Науковий Вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2011. № 2. С. 496-508.

831. Шаповал В. Конституційна категорія соціальної держави. *Право України*. 2004. № 5. С. 14-19.

832. Шварцмантель Д. Идеология и политика. Пер. с анг. Х.: Изд-во Гуманитарный Центр, 2009. 312 с.

833. Шевчук С.В. Загальнотеоретичні проблеми нормативності актів судової влади : дис. … докт. юрид. наук : 12.00.01. Х., 2008. 374 с.

834. Шевчук С. Судова правотворчість: світовий досвід і перспективи в Україні. К. : Реферат, 2007. 640 с.

835. Шевчук С. Щодо обов'язковості рішень Конституційного Суду України у контексті доктрини судового прецеденту. *Право України*. 2000. № 2. С. 45-48.

836. Шейндлин Б.В. Сущность советского права. Ленинград, 1959. 139 с.

837. Шемшученко Ю.С. Теоретичні засади реформування правової системи України. *Правова держава*: [щорічник наук. праць]. 1996. Вип. 7. С. 50-56.

838. Шемшученко Ю.С. Основи конституційного ладу України. Конституційне право України. Академічний курс : підруч. для вищ. навч. закл. : у 2 т. / за заг. ред. Ю. С. Шемшученка. Т. 2. К. :Юридична думка, 2008. С. 11-28.

839. Шершеневич Г.Ф. Общая теория права: Часть теоретическая. Философия права. Т. 1: Вып. 1 4 / Шершеневич Г. Ф. М. : Бр. Башмаковы, 1910. 839 с.

840. Шерьязова А.С. Взаимоотношения государственных органов и общественных объединений : конституционно-правовой аспект : автореф. дисс. … канд. юрид. наук: 12.00.. Челябинск, 2011. 30 с.

841. Шестак В.С. Державний контроль в сучасній Україні (теоретико-правові питання) : автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.01. Х., 2002. 18 с.

842. Шкляр Т. Поняття та класифікація правових форм реалізації економічної функції держави. *Підприємництво, господарство і право*. 2004. № 12. С. 127-130.

843. Шляпошников А.С. Толкования уголовного закона. М., 1960. 163 с.

844. Шмакова Н.С. Ведомственное правотворчество: понятие и формы : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.01. М., 2006. 237 с.

845. Шмаленя С.В. Особливості застосування аналогії права при вирішенні юридичних справ : автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.01. Л., 2009. 20 с.

846. Шмелева Г.Г. Конкретизация юридических норм в правовом регулировании. Львов: Изд-во Львовского госуниверситета, 1988. 104 с.

847. Шмельова Г.Г. Короткий російсько-український та українсько-російський термінологічний словник: теорія держави і права. С.: Таврія, 2012. 67 с.

848. Шокиров Г.А. Некоторые проблемы понятия правотворческой деятельности и систематизации законодательства: теоретический анализ. *Вестник Таджикского государственного университета права, бизнеса и политики. Серия гуманитарных наук*. 2009. №1 (37). С. 16-21.

849. Шопенгауер Артур. Мир как воля и представление : собр. соч. : в 4 т.; [пер. и ред. Ю.И. , 1903. Т. II. 673 с. Айхенвальда]. М. : И.И. Кушнаревъ и К.

850. Штогун С.Г. Правові проблеми організації і функціонування місцевих загальних судів: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10. Х., 2004. 247 с.

851. Шумилов С.Н. Идеал и идеализация в социальном познани: дисс. … к. филос. н. : 09.00.11.; Казан. гос. ун-т. Казань, 2008. 163 с.

852. Щеколов К.С. Бюрократизация права: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01; Москов. ун-т МВД РФ. М., 2008. 153 с.

853. Щерба С.П., Заглада О.А. Філософія: підручник. К.: Кондор, 2011. 548 с.

854. Щодо порядку застосування нормативно-правових актів у разі існування неузгодженості між підзаконними [...] Мін'юст України; Лист від 30.01.2009 № H-35267-18. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v3526323-09

855. Юзікова Н.С. Судові та правоохоронні органи України : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. К. : Істина, 2006. 320 с.

856. Юридична енциклопедія : в 6 т. / Ред. Ю.С. Шемшученко. К. : Укр. Енциклопедія.

857. Юридичний словник-довідник / за ред. Ю.С. Шемшученка. К.: Феміда, 1996. 696 с.

858. Юридическая техника : курс лекций / под ред. В.М. Баранова, В.А.Толстика. М.: ДГСК МВД России, 2012. 384 с.

859. Юрій М.Ф. Людина і світ. К.: Дакор, 2006. 460 с.

860. Юсупов В.А. Правоприменительная деятельность органов управления. М., 1979. 136 с.

861. Юхимюк О.М. Форми правозастосовчої діяльності. *Актуальні питання реформування правової системи України.* У 2 т. : ІІІ Міжнар. наук.-практ. конф. (2-3 червня 2006 р., Луцьк) : зб. наук. пр. / Волин. нац. ун-т імені Лесі Українки. Луцьк : РВВ «Вежа» ВДУ ім. Лесі Українки, 2006. Т. 1. С. 76-77.

862. Ющик О.І. Правова реформа: загальне поняття, проблеми здійснення в Україні. К.: Інститут законодавства Верховної Ради України, 1997. 192 с.

863. Ющик О.І. Теоретичні основи законодавчого процесу : монографія. К. : Парламентське видавництво, 2004. 519 с.

864. Ющик О.І. Теоретичні проблеми законодавчого процессу : автореф. дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.01. К., 2005. 44 с.

865. Явич Л.С. Общая теория права. Изд-во Ленингр. ун-та, 1976. 286 с.

866. Явич Л.С. Проблемы правового регулирования советских общественных отношений. М. :Госюиздат, 1961. 345 с.

867. Якимчук М.К. Проблеми управління в органах прокуратури України: теорія і практика. К. : Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2001. 440 с.

868. Якимчук С.О. Виконання судових рішень як частина судового розгляду: автореф. дис.. … канд. юрид. наук : 12.00.03. Харків. 2015. 16 с.

869. Яковюк І.В. Ключові цитати учасників конференції. Правова політика України: концептуальні засади та механізми формування: зб. матеріалів наук.-практ. Конф. (5 грудня 2012 р., м. Київ) / за ред. О.М. Руднєвої. К.: НІСТ, 2013. 160 с.

870. Яковюк І. Правова культура і її вплив на розвиток правової системи. *Вісн. Акад. правових наук України*. 2008. №1(52). С. 47.

871. Ямпольская Ц.А. Органы советского государственного управления в современный период. М. : Изд-во АН СССР, 1954. 227 с.

872. Янчук І.А. Вітчизняна юридична термінологія: стан та перспективи розвитку. *Юридична Україна*. 2003. № 11. С. 39-42.

873. Ярмакі Х.П. Адміністративно-наглядова діяльність міліції в Україні : монографія. Одеса: Юридична література, 2006. 336 с.

874. Ярмакі Х.П. Адміністративно-наглядова діяльність міліції в Україні: автореф. дис. … д-ра. юрид. наук : 12.00.07. Х., 2007. 41 с.

875. Ярмиш О.Н., Серьогін В.О. Державне будівництво та місцеве самоврядування в Україні / За заг. ред. Тодики Ю.М. Підручник. Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2002. 672 с.

876. Ярмиш О.Н. Ключові цитати учасників конференції. *Правова політика України: концептуальні засади та механізми формування*: зб. матеріалів наук.-практ. Конф. (5 грудня 2012р., м. Київ) / за ред. О.М. Руднєвої. К.: НІСТ, 2013. 160 с.

877. Ярославцев В.Г. Нравственное правосудие и судейское правотворчество: монография. М.: ЗАО Юстицинформ, 2007. 304 с.

878. Ярошенко В.М. Транспарентність та відкритість влади як механізми становлення інституту демократичної громадянськості. *Наук. пр. Політологія*. 2012. № 170. С. 85 91.

879. Ardant Ph. Institutions politiques et droit constitutionnel / Ph. Ardant. 2-ed. Paris: Librairie generale de droit et de jurisprudence, 1989. 166 p.

880. Chapters of the acquis. Chapter 32: Financial control URL: http://ec.europa.eu/enlargement/policy/conditions-membership/chapters-of-the-acquis/index_en.htm

881. Howev. Smith, 452 U.S. 473, 483 (1981).

882. INTOSAI Guidance for Good Governance URL: http://www.issai.org/intosai-guidance-for-good-governance-(intosai-gov)/

883. Kim Y. Statutory Interpretation: general principles and Recent Trends // United States Congressional Research Service. August 31, 2008.: URL: https://www.fas.org/sgp/crs/misc/97-589.pdf

884. Piperv. Chris-CraftIndustries, Inc., 430 U.S. 1, 26 (1977).

885. Tom Bingham, The Rule of Law (2010).

886. United Savings Ass'n v. Timbers of Inwood Forest Associates, 484 U.S. 365, 371 (1988).

Наукове видання

МЕЛЬНИЧУК Світлана Миколаївна

«ПРАВОВІ ФОРМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ФУНКЦІЙ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ УКРАЇНА: ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА»

Монографія

Технічний редактор – Бойчук А. Б..

ISBN 978-966-2343-44-1

Віддруковано з готового макету замовника

Підписано до друку 14.08.2018 р.
Формат 60х84 1/16. Умов. друк. арк. 25,634.
Папір офсетний. Гарнітура “Times New Roman”.
Друк цифровий. Зам № 447.
Тираж 300 примірників.

Видавець Кушнір Г. М.
Свідоцтво про внесення суб’єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції: серія ІФ №31 від 26.01.2009 р.
76000, м. Івано-Франківськ, вул. Шота Руставелі, 1,
тел. (099) 700-47-45, e-mail: kgm.print@i.ua

Друк – Приватний підприємець Бойчук А. Б. св.№11196
м.Івано-Франківськ, вул. Коновальця, 13в, оф 38
Тел. (0342) 559454, e-mail: tolikboychuk@i.ua